SUYU ARAYAN ADAM'IN DİLİ

SARI, Emrah

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2020

SUYU ARAYAN ADAM'IN DİLİ

Emrah SARI

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2020

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Emrah SARI tarafından hazırlanan Suyu Arayan Adam'ın Dili başlıklı bu çalışma 09/09/2020 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Üye Prof. Dr. Can ÖZGÜR
(Danışman)

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ferdi BOZKURT

ONAY
…/ …/ 2020

Prof Dr. Mesut ERŞAN

Enstitü Müdürü

SBE-TT-01

……./……/….

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Emrah SARI

ÖZET

SUYU ARAYAN ADAM'IN DİLİ

(DİL VE ÜSLÛP İNCELEMESİ)

SARI, Emrah

Yüksek Lisans-2020

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Can ÖZGÜR

Bu tez, Şevket Süreyya Aydemir'in "Suyu Arayan Adam" adlı eseri üzerine dil ve üslûp çalışmasıdır. Şevket Süreyya Aydemir'in eserleri tarihi ve siyasi yönden incelendiği halde dil yönünden incelenmemiştir. Dolayısıyla, bu çalışmada yakın tarihi anlatan eserleriyle tanınan yazarın bu yönünü göstermeye gayret ettim. Bu tezin kapsamı ise kısaca bununla ilgilidir.

Şöyle ki, bu çalışma Suyu Arayan Adam'ın dil özellikleri, yazarın üslûbu ve bu eserin tarihi süreçteki yeri hakkındadır. Ayrıca bu çalışmada Türkçenin 20. yüzyıldaki değişimi, ülkede ve dünyada değişen şartlar, yazarın düşünce dünyası ve yazarın yetiştiği ortam gibi çeşitli meseleler yer alır. Bütün bunların esere etkisi, dönem itibariyle dildeki değişimin esere yansımaları da üzerinde durulan diğer meselelerdir.

Aydemir, bu eserinde kendi hayat hikayesi etrafında dönemin olaylarını verir. O, başından geçenleri ve dönemin önemli olaylarını olduğu gibi anlatmaz. Dönemin ve kişilerin psikolojik durumunu da ortaya koyar. Eserlerinde sorgulamalar yapar. O, sıradan olayları derinleştirir. Şairce ifadeleri sık kullanır. Bu şairce ifadeler her yerde karşımıza çıkmaz. Bunlar olması gerektiği yerdedir ve dengelidir. Türkçenin gramer mantığına uygun olarak yazar. Onun cümleleri genellikle kurallıdır. Suyu Arayan Adam'da devrik cümle birkaç istisna dışında yoktur. Bu çalışmada yazarı, dönemi, şartları, dildeki değişimin belli bir evresini ve Suyu Arayan Adam'daki üslûbun çeşitli yönlerini izah etmeye çalıştım.

Anahtar Kelimeler: dil ve üslûp, tarih, dönem, yazar, ortam, Şevket Süreyya, otobiyografi.

ABSTRACT

THE LANGUAGE OF THE SUYU ARAYAN ADAM

(LANGUAGE AND STYLE ANALYSIS)

SARI, Emrah

Post Graduate-2020

Department of Turkish Language and Literature

Field of Turkish Language

Adviser: Prof. Dr. Can ÖZGÜR

This thesis is a study on language and style of work named "Suyu Arayan Adam" of Şevket Süreyya Aydemir. While some of Aydemir's works have been studied in historical and political aspects but they have not been studied in aspects of linguistic.Therefore, in this study, I tried to show this aspect of the author known for his works describing recent history.The scope of this thesis is briefly about it.

This work is about the language features of Suyu Arayan Adam, the author's style, and the place of this work in the historical process. In addition, in this study, there are also other issues such as the change of Turkish language in the 20th century, the changing conditions in the country and in the world, the author's world of idea, and the environment in which the author grew up.The effects of all these on the work, and the reflecktions of the change in the language as of the period on the work are other issues that are emphasized.

In this work, Aydemir gives events of the period around his own life story. He does not describe what he went through and the important events of the period as they were. He also reveals the psychological state of the period and people. He makes interrogations in his works. He deepens ordinary events. He often uses poetic expressions. These peotic expressions don't come across everywhere. These are where they should be and they are balanced. He writes accordance with the grammatical logic of Turkish. His sentences are usually canonical. There is no inverted sentence in the Suyu Arayan Adam with a few expections. In this study, I tried to explain the author, the period, a certain phase of change in the language, and the various aspects of his style in the Suyu Arayan Adam.

Key Words: language and style, history, period, author, environment, Şevket Süreyya, autobiography.

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..…..v

ABSTRACT……...….vi

KISALTMALAR……...…….……x

ÖNSÖZ……..…….……....xi

TEZİN KONUSU…….xii

TEZİN AMACI……...…..xii

TEZİN YÖNTEMİ……..…….xii

GİRİŞ……..…….....1

1. BÖLÜM

YİRMİNCİ YÜZYILA DOĞRU TÜRKÇENİN GELİŞİMİ

1.1.Değişen Şartlar Altında 19. Yüzyıl: Tanzimat ve Türkçe…….……15

1.2.Türkçenin Yirminci Yüzyıldaki Gelişimi ve "Yeni Lisan"……..23

1.3. "Yeni Lisan"ın Doğduğu Ortam……..25

1.4. Savaş Yılları (1912-1922) ve Cumhuriyet Döneminde Türkçe……...29

2. BÖLÜM

YAZAR, ESER, DİL VE ÜSLÛP

2.1. Şevket Süreyya Aydemir ve Bir Yol Arayışı……...34

2.2. Suyu Arayan Adam'da Üslûba Etki Eden Bazı Unsurlar……43

2.2.1. Sürükleyiciliği ve Etkileyiciliği Sağlayan Tamlamalar……44

2.2.2. Suyu Arayan Adam'a Kadar Yazarın Dili……..……..67

2.2.2.1. Tarihi Süreç ve Değişen Dil……..……67

2.2.2.2. Yazarın 1930'larda Kullandığı Bazı Kelimeler……..80

2.2.2.3. Suyu Arayan Adam'dan Bazı Kelimeler…….…...…81

2.2.2.4. Yazarın 1950'lerden Sonra Sık Kullandığı Bazı Kelimeler...81

2.3. Yazarın Eserlerinin Teknik Yönden Karşılaştırılması…..……..….82

2.3.1. On Üç Eserinin Benzer Yönü: Epigraflar……..…..83

2.3.1.1. Tek Adam…….....83

2.3.1.2. Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa…….84

2.3.1.3. İkinci Adam……...84

2.3.1.4. Menderes'in Dramı……..……...85

2.3.1.5. İhtilâlin Mantığı……..86

2.3.1.6. Toprak Uyanırsa…….86

2.3.3.7. İnkılâp ve Kadro…….87

2.3.2. Yazarın Çeşitli Yazılarının Toplandığı Kitaplar……...87

2.3.2.1. Kahramanlar Doğmalıydı……...87

2.3.2.2. Lider ve Demagog……..88

2.3.2.3. Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları……89

2.4. Suyu Arayan Adam'da Kısaca Kelimeler ve Kelime Türleri……..90

2.4.1. Adlar……..91

2.4.2. Fiiller…….92

2.4.3. Sıfatlar……...93

2.4.4. Zarflar……94

2.4.5. Zamirler…….....95

2.4.6. Edatlar……...96

2.4.7. Bağlaçlar……...97

2.5. Suyu Arayan Adam'da Kısaca Cümle ve Cümle Örnekleri……98

2.5.1. İsim Cümleleri……...99

2.5.2. Fiil Cümleleri……99

2.5.3. Eksiltili Cümleler……100

2.5.4. Olumlu Cümleler…….101

2.5.5. Olumsuz Cümleler……..101

2.5.6. Soru Cümleleri……101

2.5.7. Şartlı Birleşik Cümle……...102

2.5.8. ki'li Birleşik Cümle…….……103

2.5.9. İç İçe Birleşik Cümle……..103

2.6. Suyu Arayan Adam'da Diğer Unsurlar…….…….105

2.6.1. Tasvirci Anlatım…….105

2.6.2. Diyaloglar……106

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ……...…….109

KAYNAKÇA……121

EKLER……..129

EK-1: Kitabın Bölümlerine Göre Şairâne Tamlamalar……129

EK-2: Şevket Süreyya Aydemir'in Eserlerinden Epigraf Örnekleri…….149

EK-3: Bazı Belgeler……..157

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
AHT	: Ahmet Hamdi Tanpınar
ASL	: Agâh Sırrı Levend
Bkz./bkz.	: Bakınız
c./C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: İslâm Ansiklopedisi Komisyon
Ed./ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslâm Ansiklopedisi
KD	: Kadro Dergisi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı (Sayfalar Arası)
SAA	: Suyu Arayan Adam
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ŞSA	: Şevket Süreyya Aydemir
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay./yay.	: Yayınlar/Yayınlayan
ÖS	: Ömer Seyfettin
(…)	: Atlanan cümleler

ÖNSÖZ

Şevket Süreyya Aydemir'in fikrî yönü incelenmiş olmasına rağmen eserlerindeki renkli üslûba ve sağlam Türkçeye dair herhangi bir inceleme yapılmamış olması, bu çalışmanın hareket noktalarından birini teşkil eder. Cumhuriyet devrinin önemli simalarından biri olan Aydemir'in üslûbu dahi bu tip bir çalışma yapmak için tek başına yeterlidir. Ancak maalesef onun eserlerindeki dil ve üslûp üzerine ciddi hiçbir çalışma yapılmamıştır. Onun gibi sağlam, etkileyici ve sürükleyici üslup sahibi bir kalemin Türkçesini incelemek benim için büyük bir bahtiyarlıktır. Diğer yandan onun eserlerini okurken edindiğim izlenimse bu sevincin sebebini açıkça ortaya koyar. Bu izlenimin sonucu, onun üslûp sahibi nadir yazarlardan biri olduğudur. İmparatorluk Türkiyesi'nin son dönemi olan yakın tarihin anlaşılması bakımından değerli eserler kaleme alan Aydemir, sadece tarih açısından değil dil bakımından da dikkate alınması gereken bir şahsiyettir. Ortaya koyduğu eserlerin dikkat çekmesinde bu eserleri kaleme alırken kullandığı Türkçenin sağlamlığı, etkileyiciliği, sürükleyiciliği en başta gelir. Bütün bunlar, uyanık her okuyucunun kafasında beliren birtakım gerçeklerdir.

Bu çalışmanın konusu olan Suyu Arayan Adam ise bana göre onun üslûbunu en iyi yansıtan eseridir. Çünkü bu eserde kullandığı dil duygu yüklü, şâirâne ve sağlam bir Türkçenin en güzel örneklerinden biridir. Dolayısıyla onun eserini incelemek bana hem yeni bir şeyler öğretti hem de zorluklarına rağmen keyifli bir sürecin tetikleyicisi oldu. Bu süreçte bana daima güvenen hocam Prof. Dr. Can Özgür'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca benim için her türlü mihnete göğüs geren aileme de büyük bir şükran borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Hiçbir çalışma hatalardan tümüyle arınık değildir. Bu çalışma da hatalardan arınık olamaz. Önemli olan hatalardan faydalanabilmek, değerli eleştirilere muhatap olabilmektir. Hiç şüphesiz hatalarım bana yol gösterecektir. Ayrıca hatalar doğrulardan daha az değerli değildir. Bilimin insanlığı hür kılan yolunda hatalar, benim gibi bu yolda çok küçük bir katkı yapabilme bahtiyarlığına erişmiş bir kimseyi de belki daha doğru işler yapabilme ümidine sevk edecektir.

Emrah SARI

26 Ağustos 2020, Eskişehir

TEZİN KONUSU

Bu çalışmada Şevket Süreyya Aydemir'in Suyu Arayan Adam adlı eserinde dil ve üslûba dair bazı unsurlar işlenecektir.[1] Dolayısıyla bu tezin konusu; bizzat eser olmakla birlikte eseri meydana getiren yazar, diğer taraftan yazara etkisinin açıkça görüldüğü dönem, Türkçenin genel hatlarıyla 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyıla kadar gelişim çizgisi ile Türkçenin 20. yüzyıl içindeki hızlı değişimidir, bununla birlikte ülkede değişen şartlardır.

TEZİN AMACI

Suyu Arayan Adam'ın üslûbuna dair çok önemli bazı noktaları tespit etmek, eserde etkili olan bazı unsurları ortaya çıkarmak, ortaya çıkarılan bu unsurları yazarın diğer eserleri ve yazılarıyla karşılaştırmak ve çıkan sonuçlarla yazarın üslûbuna dair bazı yönleri aydınlatmak bu tezin amacıdır. Bunu yaparken tarihi süreçten kopmadan, karşılaştırma yöntemini elden bırakmadan izlenecek bir yöntem de ayrıca önemlidir. Dil çalışmalarında tahlil metodunun iyi işletilebilmesi kolay değildir. Zaten en büyük sorunlardan biri de budur. Hangi yöntemin, hangi yolla kullanılacağı belirsizdir. Bu çalışma, ihmal edilen veya fazla üzerinde durulmayan yönlere ağırlık verecektir. Bilindiği gibi, eğer herhangi bir fayda sağlamıyorsa aynı yöntemi tekrar etmenin bilimsel açıdan bir faydası yoktur. Bu yüzden dil gibi sınırlarını çizmenin imkânsız olduğu bir varlığı incelemek tek bir yöntemle mümkün değildir. Ne sadece gramer çalışmaları ne sadece gramer-dışı çalışmalar yeterlidir. Dolayısıyla bu çalışmanın genel olarak amacı; gerçek anlamda Batılılaşma hareketinin yerleşmeye başladığı 19. yüzyılda, değişiminin ilk kıvılcımı çakılan ve 20. yüzyılda hızla değişen Türkçenin en önemli ürünlerinden biri olan Suyu Arayan Adam'ı bir bütün halinde incelemek ve aydınlatmaya çalışmaktır.

TEZİN YÖNTEMİ

Bu çalışmada "çok yönlü metin tahlili" yöntemini kullanmaya çalıştım. Bu yöntem nedir? Bu yöntem dil ve üslûbu aynı anda kullanmaya dayanan bir yöntemdir. Sadece dilin gramer yönünü değil, metinlerarası kıyaslama ile elde edilen sonuçların hem yazarın kendi eserleriyle hem de dönemin diğer eserleriyle

[1] Dil ve üslûbun bakması gereken unsurların alanı geniş olduğundan bu tezde bütün unsurların işlediği gibi büyük bir iddianın bu çalışma için öne sürülmesini bilimsel ahlak gereği doğru bulmam.

karşılaştırılmasına dayanır. Bunun sınırları hâlâ belirsizdir. Yöntem sorunu bu yüzden çözülmüş değildir. Araştırmacıların çalışma konusuna göre değişen bu yöntemin sınırlarının belirsiz olmasının ardında çeşitli nedenler yatar. Bunlardan birisi dilin sınırlarının belirsizliğidir. Bu yüzden her çalışma kendi içinde belli bir sınır çizmek zorundadır. Bilindiği gibi bu çalışmalarda genel olarak iki tür karşımıza çıkar. Bunlar, şiir ve düzyazıdır. Bu iki türün inceleme yöntemleri doğal olarak aynı olamaz.

Bu çalışmada; kelimelerden, cümlelerden ve paragraflardan örnekler verdim. Yazarın daha önce hangi kelimeleri kullandığını gösterdim. Bunun amacı yazarın dilindeki değişimi göstermektir. Kelimelerdeki değişimin yanında, cümleleri hangi amaçla kullandığını göstermek için örnekler verdim. Bu, aynı zamanda yazarın bir eseri meydana getirirken hangi teknikleri kullanmayı tercih ettiğini göstermek içindir. Bütün bunların yanında tarihi süreci de ele almaya gayret ettim. Çünkü dil çalışmaları tarihi süreçten ayrı değerlendirilemez. Eğer değerlendirilirse doğru sonuçlar alınmayacağı ortadadır. Diğer yandan yazarın düşünce dünyasına dair örneklere yer verdim. Çünkü yazarın kafasındaki dünya bilinmeden eseri ele alış biçimi de tam manâsıyla aydınlanamaz. Ayrıca döneme ve değişen şartlara dair tarihi gelişimi anlatmaya çalıştım. Bundaki amaç ise; eserin oluştuğu çağı anlatmak, çağın ve dönemin değişen değerlerini göstermek ve bunun eserdeki etkilerini vurgulamaktır. Bu bütünlüğü sağlayacak yöntem de "çok yönlü" olmak zorundadır. Sadece tek bir açıdan, sadece tek bir yönden ele alınan dil çalışmaları bu yüzden bütüne hizmet eder.[2] Kısacası her bölümün kuruluş mantığı bu temellere dayanır.[3]

[2] Zaten bu çalışmaların amacı dilin anlaşılmasına bir miktar daha katkı sunmaktır.

[3] Dolayısıyla bu çalışma aslında bir yöntem arayışı içindedir. Çünkü mutlak bir yöntemi sosyal bilimlerde bulmak mümkün değildir. Çünkü sosyal bilimler pozitif bilimler kadar kesin çizgilerle ayrılamaz. Bu yüzden belgelere, bol ve mukayeseli metinlere ihtiyaç duyar. Bilgilerin işlenmesinde sadece veriyi yansıtmak yetmez. Önemli olan bu bilginin doğru işlenebilmesidir. Bunun için de araştırmacının sadece aktarma yöntemini kullanması yetmez. Bu yöntemin yanında belli oranda sürecin de bilinmesi gereklidir. Sürecin bilinmesi bütünlüğe hizmet ettiği gibi ortaya konan bulguların anlaşılmasına da katkı sağlar. Muhakkak ki ortaya bazı sorular çıkar. Bu sorulardan "Neden?" sorusuna olabildiğince fazla yanıt almak bir çalışmayı daha fazla aydınlatacaktır.

GİRİŞ

Türkçenin 19. yüzyıldaki gelişimini ve o güne kadarki tarihi olayların seyrini anlamadan bu çalışmanın eksik olacağı kuvvetle muhtemeldir. Çünkü en basit ifadeyle söylemek gerekirse, bir eserin anlaşılabilmesi için sadece yazıldığı dar bir dönemin bilinmesi yeterli değildir. Dilin geçirdiği değişimlerin de ülkede ve dünyada değişen şartların da belli ölçüde geriye gidilerek iyi bilinmesi ve iyi anlaşılması gerekir. Eğer incelenen eser, bütün bu etkenlerden koparılırsa havada kalır. Havada kalması demek, eserin anlaşılamaması, tüm yönleriyle idrâk edilememesi ve açık bir şekilde değerinin ortaya konulamaması demektir. Bu yüzden, incelenen her eser kendi devrinin şartlarının yanında bu şartları meydana getiren sürecin de ele alınmasıyla anlaşılabilir. Fakat bu şartlar ele alınırken sadece bir noktaya, yalnızca belli bir tarihe bakılamaz. Bir miktar geriye gitmek ve bunun ölçülerini iyi tâyin etmek gerekir.

Ortaya çıkan olaylar kendinden önceki şartlarla ve hadiselerle elbette bağlantılıdır. Bu bağlantı illâ da doğrudan olmak zorunda değildir. Ayrıca bu bağlantıların tâyin edilmesinin ölçüsü, kişinin tarihi kavrama kabiliyetine ve parça halindeki olayları bir bütün şeklinde görebilme yeteneğine bağlıdır. Kısacası bir eser, içinde bulunduğu şartlardan bağımsız olmadığı gibi yazar da bu şartların hüküm sürdüğü dönemden tümüyle hür değildir.

Dolayısıyla bir eserin tahliline girişilirken tüm bu karmaşık yapının aydınlığa kavuşturulması her şeyden önce bir yöntem sorunudur. Bu sebeple eserin tahlilinin hangi yöntemle yapılacağı, bunun sınırlarının ne olacağı haliyle çok önemlidir. Bir araştırmada başvurulacak yöntem araştırmanın sağlığını belirleyeceği için yanlış bir yöntemle incelenen çalışma yanlış sonuçlar verir. Bu yüzden yöntemin belirlenmesi çalışma açısından hayatidir. Bu usûllerden biri de "metin tahlili" denilen yöntemdir.[1] Mehmet Kaplan, bu yöntem ile eserin bizzat karşımızda olduğunu söyler.[2] Bu, o güne kadarki yönteme bir eleştiridir. Metin tahlilinden önceki usûl "edebiyat tarihi" mantığına dayanıyordu. Kısaca bu usûl, eserlerin sadece kısa bilgilerinin verilmesi, kronolojik olarak sıralanması şeklinde idi. Bu yüzden eksikti. Bir eserin bizzat incelenmesi kadar doğru sonuç veremezdi. Bir eserin doğrudan doğruya ele alınması

[1] Bu yöntem haliyle yeterli değildir. Yöntemin sınırları muayyen değildir. Mehmet Kaplan'ın tanımı geliştirilmelidir. Bu durum onu değersiz kılmaz. Çünkü önemli ve değerli örnekler vermiştir.
[2] Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1954. "Önsöz"

dururken özet ve nakilci bilgilerle tahlile kalkışmak tam ve doğru bilgilere ulaşmayı engellediği için önceki usûl sakattı. Mehmet Kaplan eski usûle bu yüzden karşı çıkmıştır. Yeni bir yönteme ihtiyaç olduğunu fark etmiş ve bu yeni yöntemi[3] kullanmıştır. Bu yeni yöntem, eseri tahlil edenin anlayışının ve dünya görüşünün yapılan çalışmaya dahil olmasından dolayı bazı sakıncalar içerir. Bunlardan biri şudur: metnin söylediğinden farklı sonuçlara gitmek. Eseri inceleyen kişi metinden saparak tümüyle kendi keyfine göre, tamamen soyut düşünceler ileri sürebilir. Bu yüzden eser başka bir hal alabilir. Dolayısıyla amaçtan sapılmış olur. Bunu engellemenin yolu eserden kopmamak, belgelere ve ciddi kaynaklara dayanmaktır.

Bu yüzden ayrıntılı ve daha doğru tahliller eserin bizzat kendisiyle mümkündür. Ancak bunun da sorunsuz olduğunu söylemek doğru değildir. Burada karşımıza şöyle bir soru ortaya çıkar: bütünden parçaya mı yoksa parçadan bütüne mi gidilmeldir? Bir teoriye göre parçalar tek başına işe yaramaz. Bütünle bağlarının olması gerekir. Yalnızca parçadan bütüne gitmek, genel hükümlere varmak hatalıdır.[4] Bana göre eserin çok yönlü tahliline ihtiyaç vardır. Burada dikkati çeken bir diğer husus da esere doğru sorular sormaktır. Mehmet Kaplan Şiir Tahlilleri'nde eser-tabiat örneği verir ve bunu şöyle açıklar:

"Hakiki edebiyat, edibin yazmış olduğu eserdir. Okuyucu ancak edebi metin ile doğrudan doğruya temas etmek suretiyle onun hakkında müşahhas ve doğru bir fikir edinebilir. Fakat hiçbir metin, muayyen bir usûle ve düşünceyle okunmadıkça, kendiliğinden bize derin bir fikir vermez. Yazılı metin de tabiat gibidir. Sırlarını ancak kendisine hususi sualler sorana açar."[5]

İncelenen esere, doğru sorular sorulması çalışmanın daha da iyi yapılmasına yardım edecektir. Ancak bir eserin ortaya çıkan sonuçlarını bir "parça" sayarsak bu parçalardan çıkarılacak ayrı ayrı hükümleri tüm esere genellemek hatalı olacaktır. Mehmet Kaplan'ın "muayyen bir usûle ve düşünceye göre" ifadesi burada çok önemlidir. Çünkü bir fikre, bir anlayışa ve yönteme sahip olmadan eser anlaşılamaz. Eseri anlamak için çıkılan yolda savrulmalar olur. Bu savrulma ve sapmalardan kurtulmak sağlam bir yönteme ve düşünceye sahip olmakla mümkündür. Dolayısıyla bir eserin iyi bir yöntemle incelenmesine bu sebeplerden fazlasıyla ihtiyaç vardır. Bu çalışma, sorunu bu şekilde ve bu düşüncede ele almayı hedefler. Bunun için tek bir

[3] "metin tahlili" denilen usûl, yöntem.
[4] Karl Raimund Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı,* çev: İlknur Aka-İbrahim Turan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s.51-54
[5] age s.9

yöntem yeterli değildir. Tahlil yöntemin aksayan yönleri elenecektir. Gereken eklemeler tarafımdan yapılacaktır ve aynı zamanda yeni yollar aranacaktır. Başka bir ifadeyle metin tahlilini her esere uygun bir kalıp gibi görmek yanlıştır. Her esere uygun tek bir yöntem yoktur. Ayrıntılarda boğulmamak için genel bir haritanın elde bulunması bu yüzden faydalıdır. Bu fikrî harita, araştırmacının yoldan sapmasını, savrulmasını engelleyecektir.

Hiçbir eser sadece mürekkepten ibaret değildir. Bu söz, yazılı eserler için, bir eseri meydana getiren âmilleri sadece kâğıt ve mürekkepten ibaret saymamak demektir. Bu yüzden eser, muhakkak bir yazarın elinden çıkar. Bu durum, eserin yüzde yüz hürriyetinin olmadığını gösterir. Dünyadan tamamen kopuk, insanın çevresinden tamamen bağımsız, içinden çıktığı cemiyetin etkilerinden bütünüyle uzak bir eser tasavvur edilemez. Eser sahibi, bir cemiyetin üyesidir. Öyle veya böyle içinde bulunduğu toplumun şartları içinde şekillenir. Toplum, içinden çıkan yazara bir şekilde şahsiyet kazandırır, bunda olumlu veya olumsuz rol oynar. İçinden çıktığı toplumdan yüzde yüz bağımsız bir birey tasavvur etmek güçtür. Bu birey toplumuyla ters düşebilir. Üyesi olduğu cemiyeti sert bir şekilde tenkide tabi tutabilir. Hattâ toplumuyla uzaktan yakından alakası bulunmayan bir inancı kabul ettiğini dahi söyleyebilir. Ancak içinden çıktığı cemiyetin karakterinden tümüyle koparılamaz.

Dolayısıyla eseri meydana getiren unsurlar arasına bu etkenler girer. Bunun için yazarı tanımak, çevresini tanımak[6], cemiyeti tanımak, devrin genel atmosferini bilmek, değişen şartları görebilmek büyük fayda sağlar. Mehmet Kaplan bunlardan biri olan şahsiyetle ilgili Şiir Tahlilleri'nde şunları söyler:

> "Şahsiyet bir bütün olduğuna göre onun elinden çıkan her eserde onun damgasını bulmak mümkündür."[7]

Diğer yandan çağın da yazar üzerinde etkisinin olması mümkündür. İçinde yaşadığımız asır bizi ister istemez etkiler. Başka bir ifadeyle her devrin kendine has özellikleri vardır. Şahsiyet dediğimiz yazarın kişiliği de bu özelliklerden bazılarını alır. Bunlara kendine göre biçim verir. Her yazar, bundan yeteneği ölçüsünde bazı sonuçlar çıkarır. Mehmet Kaplan Şiir Tahlilleri'nde şöyle devam eder:

[6] Yetiştiği ortamı anlamak yazarı tanımak açısından önemlidir.
[7] age, s.9

"Devirlerin ve nesillerin kendilerine has temleri ve üslupları olduğu malumdur. Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirleri ayrı hususiyetleri haizdir. Bir devri en iyi ifade eden şahsiyet bize o devrin anahtarını verebilir."[8]

Bu ifade, başvurulan metodun pratiğe dökülmesinde oldukça mühimdir.[9] Fakat burada yine de bazı hususlara dikkat etmek gerekir. Dahası şöyle bir soru ortaya çıkar: bir şahsiyet anlaşıldığında koca bir devir de aydınlanır mı? Zaten Mehmet Kaplan da "o devrin anahtarını verebilir" der. "Kesinlikle ulaşır" diye bir ifadesi de yoktur. Bu yüzden bütün devri bir şahısla anlayamayız. Devrin içindeki hâkim atmosfer, öne çıkan fikirler bir miktar kavranır. Bunda da ölçüler önemlidir. Sınırsız ve genel ifadeler hataya sürükleyebilir. Mehmet Kaplan'ın üzerinde durduğu "bütünlük" fikrine katılırım.[10] Tek bir eser koca bir devri tümüyle yansıtmasa da o devir hakkında elbette bazı fikirleri bize verir. Bu bilgiler bizi bir yere kadar götürür. Sonrasında farklı etkenler devreye girer.

Mehmet Kaplan Şiir Tahlilleri'nde:

"Edebi eser bir bütündür. O, bir müellifin davranış tarzının ifadesidir. Teferruat, bütünün emrindedir ve sanatkârın şahsiyeti ile yakından ilgilidir" der.[11]

Bu, benim de anladığım bütünlüktür. Burada "teferruat, bütünün emrindedir" sözü daha doğrudur, isabetlidir. Üzerinde durduğum konunun temeli bu fikre dayanır. Bütünü "fikrî bir harita" olarak görürüm. Şevket Süreyya Aydemir'in "Suyu Arayan Adam" adlı eserini incelerken kullanacağım metodun fikri dayanağı özetle budur.[12] Ancak bunu yaparken metin tahlilinin uygulama şeklinde geleneksel kalıpları olduğu gibi kullanmak ve muhafaza etmek niyetinde değilim. Çünkü her düşünce çeşitli izahlara, eklemelere, yenilemelere ihtiyaç duyar. Her bilgi eskir. Zamanın değişen şartları bilgileri süreç içinde kullanılmaz hâle getirir. Bunların olduğu gibi muhafaza edilmesi bilimsel anlayışa uymaz.[13]

---

[8] age, s.10

[9] Bizde kitapların önsözlerine karşı olumsuz bir düşünce vardır. Zannedilir ki bu kısımlar boşuna yazılmıştır. Çoğu zaman okunmadan geçilir. Dikkate bile alınmaz. Hâlbuki bu kısımlar çoğu zaman kitabın esasını, teorik zeminini, fikrî haritasını verir.

[10] Bu bütünlüğü iyi anlamak gerekir. Bu anlayış, eserleri döneme genellemek değildir.

[11] age s.10

[12] Metin tahlili metodu disiplinlerarası çalışmayı gerektirir. Başka disiplinlerden faydalanmadan tam bir yarar sağlamak zordur.

[13] Bilimde gelenek önemlidir ama bu gelenek dogmaya dönüşmemelidir. Dogmaya döndüğü anda bilim olmaktan çıkar. Dogmatik nakilciliğe döner. Nakilcilik teknik olarak kullanılır ama bilimsel

Şimdi, bu metodun bazı elemanları üzerinde duracağım ve bazı eklemeler yapacağım. Malum olduğu üzere eser yazardan ayrılamaz. Yine Mehmet Kaplan'a değinmeden geçemem. O, bu konuda Hikâye Tahlilleri adlı eserinin önsözünde:

"Edebi eser, hiç şüphesiz onu vücuda getiren yazarın hayatı ile tarihî ve sosyal çevresiyle de yakından ilgilidir. Her insan gibi sanatçı da belli bir aile içinde doğmuş, irsiyetin karanlık dehlizlerinden geçmiş, bir mahallede büyümüş, belli okullarda okumuş, geçimini temin için çeşitli vazifelerde bulunmuş, sevmiş, sevilmiş, pek çok insan tanımış, yaşamış ve okumuştur. Eserini yaratırken bunlardan faydalandığı da bir gerçektir."[14] ifadelerini kullanır.

O halde ortaya bazı sorunlar çıkar. Bu sorunlar eserin etrafında döner. Peki, bunlar nelerdir? Bunları şöyle listeleyebilirim:[15]

a) Yazar

b) Eser

c) Dönem

ç) Yazarın Yetiştiği Ortam

d) Ülkenin Genel Ortamı

e) Değişen Şartlar

Bunlar temel başlıklar ve temel meselelerdir. Bu başlıklara elbette eklemeler yapılabilir.[16] Bu başlıkları kısaca açıklamak gerekir. Çünkü bu elemanlar eserin etrafında şekillenir ve ondan tamamen ayrılamaz. Bütün bunlar esere bir şekilde tesir eder. Fakat dereceleri farklıdır. Bunların eserdeki tesir derecelerine değinmek, onları olabildiğince doğru yöntemlerle açıklamaya çalışmak eserin anlaşılması bakımından oldukça faydalıdır. Örneğin Hikâye Tahlilleri'nde Mehmet Kaplan bu konuda:

"Fakat sanatçının irsiyet, aile, çevre, gelenek, hayat ve kitaptan aldıkları, çok defa kendisinin de farkında olmadığı "malzeme"den ibarettir. Çeşitli kaynaklardan gelen malzemeyi, sanatçı, yaratış süreci içinde, o anın da şuur ve şuuraltı kıvvetlerinin tesiri altında kalarak birleştirir. Eser, yapısına

---

anlayışa hizmet etmek şartıyla yapılabilir. Bilimin geleneği daha çok birikimle izah edilir. Gelenek davranış kalıpları olarak da ifade edilebilir. Fakat gelenek içindeki nakilcilik bir çeşit araçtır ve araç olmak vazifesinden uzaklaşmamalıdır.

[14] Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri,* Dergâh Yayınları, 2005, s.10-11

[15] Bu başlıkların her biri ayrı ayrı izah edilmeye çalışılacaktır.

[16] Gereksiz başlıklara ve eklemelere ihtiyaç yoktur. Fakat zamanla yeni maddeler tespit edilebilir. Bunların da kendine göre izahları olacaktır.

karışan "malzeme" den farklıdır. Fırından çıkan güzel vazo, yapıldığı çamurdan ayrı bir varlıktır. Hiç bir sanat eseri kendisini oluşturan malzemeye irca edilemez. Güzelliği vücuda getiren "malzeme" değil, "yapı"dır. İşte "metin tahlili metodu", bütün güzel sanatlar için geçerli olan böyle bir anlayışa dayanıyor"[17] der.

Eserin belli bir şuur etrafında ortaya çıktığı düşüncesi isabetlidir. Bunun için malzemenin tanınması gerekir. Bu durumun yalnızca kelimelerle izah edilmesi bize doğru sonuçlar vermeyebilir. Ancak buradan kelimelerin gereksiz birer eleman olduğu sanılmasın. Tam aksine onların da kendine özgü görevleri vardır.[18] Bu görevlerden çıkarılan sonuçlar nihayetinde bütüne katkı sağlar. Bu açıdan değerlidir.

a) Yazar

Şimdi, yazarın[19] nasıl yetiştiği üzerine birkaç şeyi belirtmek gerekecektir. Yazar, eserini rastgele kaleme almaz. Onu kaleme alırken yaşadığı dönemden, ailesinden, fikri bakımdan beslendiği mecralardan yararlanır. Yazar bunun bir yere kadar farkındadır. Bu durumu verdiği eserden anlarız. Eğer yazar bunu ifade etmişse yani nelerden etkilendiğini belirtmişse bunu delil olarak belirtmek zaten gereklidir. Ancak belirtmemişse zorlama çıkarımlara varılamaz. Yazarın nelerden etkilendiği üzerine hayalî tasavvurlara gidilemez. Somut deliller esas alınarak bazı tahliller yapılabilir. Bunu yaparken ölçüleri iyi belirlemek şarttır. Yoksa yazarın söylediği bambaşka bir yöne sapar. Doğru olmayan sonuçlar çıkar.

Bir eseri meydana getiren yazar nasıl yetişir? Seçkin bir esere imza atan yazarın tesadüfen ortaya çıktığını söylemek fazlasıyla basite kaçmak olur.[20] O halde yazarı ortaya çıkaran bazı sebepler olmalıdır. Bu sebepler yazarın yetişmesinde etkilidir. Ancak buradan genellemelere gitmek de doğru değildir. Fakat yazarın yetişme şekline dair bazı izler bulmak mümkündür.

---

[17] age s.10

[18] Mehmet Kaplan'ın "Teferruat, bütünün emrindedir" sözüne örnek verilecek olsa bu iyi bir misal olur.

[19] Burada "yazar" kâtip gibi, evrak dolduran memur gibi, yazıcı gibi, müstensih gibi kendisine verilmiş vazifeyi yapan kimse değildir. Yazar, burada sanatçıdır. Yaratım sürecinin fâilidir. O, yarattığı eseriyle alelâde biri değildir. Bazı özellikleri vardır. Bu özellikleriyle kendini tarih sahnesine, edebiyat sahnesine, dil sahnesine atar. Okunmayı bekler. Onu ciddiye almak da bazı yeteneklere sahip olmayı gerektirir. Onu anlamak için gayret gerekir. Tarihin içinden nice insanlar geçmiştir, bu insanlardan pek azı adlarıyla ve eserleriyle kalabilmiştir. Bunun bazı nedenleri olmalıdır. Yazar, bu "nedenler" adını verdiğim basamaklardan teker teker geçen insandır.

[20] Her yazar aynı derecede değerli değildir. Yazarı değerli kılan ortaya koyduğu eserdir.

Yazar ilk eğitimini ailesinde alır. Ailenin görgüsü, bilgisi, hayata bakış tarzı bu insanı etkiler. Özellikle dilin zengin veya fakir olmasında ailenin payı büyüktür. Fakat tam aksine gelişim gösteren kimseler de vardır. Dolayısıyla bu gelişim illâ da ailenin istediği yönde olacak diye bir şey yoktur. Bunu sırf ailenin tahsil düzeyine bağlamak da yeterli değildir. Hiç tahsili olmayan bazı ailelerden önemli kimselerin çıktığı da görülmüştür. O halde, aile tek başına yeterli bir etken değildir.[21]

Yazarın en büyük dayanağı kendi gayretidir. O, bu gayreti sayesinde kendini ispat eder. Aksi takdirde yok olur. İster istemez bunun bilincindedir. Bu bilinç onu ayakta tutar. Bunu bildiği için (ciddi yazar) kalemini en mükemmel biçimde kullanmaya çalışır. Bunu hakkıyla yapabilirse diğerlerinden ayrılır. Kendi olur. Yani üslup sahibi olur. Seçkinleşir. Diğer taraftan şunu da belirtmeliyim. Her yazarın seçkin olmadığıyla ilgili metin tahlil metodunu ustalıkla kullanan Mehmet Kaplan Şiir Tahlilleri kitabının önsözünde şöyle der:

"Her neslin etrafında döndüğü bazı kutuplar vardır. İkinci, üçüncü derecede şahsiyetler, ekseriya bu kutupların mukallitleridir."[22]

Bu ifade gerçeklere dayanır. Bu gerçek, yazarın adının ve eserinin var olup olmadığıyla ilgilidir. Ölçüt, yazarın ve eserin tarihteki yeridir, önemidir. Bu yer, er veya geç ortaya çıkar.

Yazarın fikir hayatı tam olarak kitaplarla başlar. İlk kitaplar, ilk öğretmen vazifesini görürler. İlk hikâyeler, ilk masallar kişinin hayalini kabataslak[23] besler. Bunlar ilk fikir birikimleridir. Belki varlıkları ilk zamanlar fark edilmese de sonradan bunlar parça halinde ortaya çıkar. Bu ilk hatıralar kolay kolay unutulmaz. Şekil değiştirir. İlk halinden belli oranda uzaklaşır. Ancak bir şekilde varlığını devam ettirir. Bunların yazar üzerindeki tesirleri bulunabilir. Fakat ciddi, titiz ve ölçülü bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Hikâye Tahlilleri'nde Mehmet Kaplan:

"Bu anlayış tarzı, öteden beri bilinen ve uygulanan eser-yazar, eser-sosyal çevre, eser-devir arasındaki münasebetleri incelemeyi, gayr-ı meşru veya ilim dışı kılmaz. Elbette bu nevi incelemeler de edebi eserin bazı yönlerini aydınlatır. Bunların estetik araştırmalar için yararlı oldukları da inkâr

[21] Ancak çok önemli bir etken olduğu gerçeğini iyi ayırmak gerekir. Bu durum göz ardı edilemez.
[22] age s.10
[23] Fakat bunların tesiri uzun süre devam eder. Kişi bu dönemde okuma alışkanlığı edinir.

olunamaz. Edebi eserde anlaşılamayan bazı telmihler ancak yazarın biyografisi, çevresi veya yaşadığı devir ile çözülebilir."[24]

Yazarın biyografisi mühimdir. Doğru biyografi her zaman bazı ipuçları verir. Bunun yanında eserdeki göndermeleri anlamak için sağlam birikime lüzum vardır.[25]

Yazar, edebi eserin fâilidir.[26] Dil meselesi bu yüzden fâilin yani yazarın kendisinden ayrılamaz. Ayrı görülemez. Onun hayatı bilindikçe, eğitim hayatı aydınlandıkça, ideolojik dünyası ortaya çıktıkça kullandığı üslup daha iyi anlaşılacaktır. Seçkin hiçbir yazar ifadelerini rastgele kullanmaz. Dilini kurarken iç dünyasının en iyi resmini çekmeye uğraşır. Kelimelerini buna göre seçer. Cümlelerini buna göre kurar. Gerektiği yerde atasözlerine, deyimlere, fıkralara başvurur. Kavramlarının içini kendi fikir hayatına göre doldurur.

b) Eser

Eser bir bütündür. Yapısının her parçası bu bütünlüğe hizmet eder. Bu yapının anlaşılması için bütünlüğe hizmet eden etkenleri iyi bilmek her hâlükârda şarttır. Eser, nihayetinde bir metindir. Metnin kendine has yapısı vardır. Bu yapıyı çözümlemek için metnin yapısını iyi kavramak gerekir. Paragraflar, cümleler, kelimeler birbiriyle bağlanırken belli bir mantığa göre yapılır. Bu bağlar çözüldükçe metin daha iyi aydınlanır. Esas olan metodun uygunluğudur. O halde tek bir metot her eser için aynı derecede uygun mudur? Hayır. Uygun değildir. Hikâye Tahlilleri'nde Mehmet Kaplan:

"Metin tahlili metodunun her esere uygulanabilecek formülü yoktur. Orijinal olan her eser, başkalarından ayrıldığına göre, incelerken, metodun eserin özelliğine göre ayarlanması tabiîdir"[27] sözleriyle ifade eder.

Çeşitli incelemelere bakıldığında bunun doğru olduğu anlaşılır. Ancak bu konuda tam bir tutarlılık Türkiye'deki araştırmalarda yoktur.[28]

---

[24] age s.10

[25] Mehmet Kaplan aynı eserinde şöyle devam eder: "*Divan şiirini, Türk-İslam kültürünü çok iyi bilmeden açıklamaya imkân yoktur. Eserde kullanılan her kelime, ince damarlarla devre bağlanır ve gücünü ondan alır. Böyle olmakla beraber yine de eserin estetik yapısı başlı başına bir dünya teşkil eder.*"

[26] Bu çalışma, onu izah etmek için de uğraş verecektir. Fakat temelde her zaman eser yer alır.

[27] age s.10

[28] Türkiye'de dil ve üslupla ilgili araştırmalar, tezler daha çok içeriğin analizinden ibaret olmuştur. Pek çok tez dil ve üslup meselesini ayrı ayrı görmüştür. Bunların pek çoğu bütünlükten yoksundur.

Eser, yazıldığı dönemin şartlarından bağımsız değildir. Yazar, hem şahsî görüşünü hem dönemin çeşitli dünya görüşlerinden bazılarını eserde işler. Bunu yaparken dönemin fikir rüzgârlarından aldıklarını kendine göre yansıtır. Dönemin lehine veya aleyhine olsun bu durum kolay kolay değişmez. Kelimeler başta olmak üzere eserde yer alan her yapı muayyen miktarda bundan etkilenir. Bu etkileri ortaya çıkarmak için bazı sorular gerekir. Örneğin, eser hangi dönemde yazılmıştır? Dönemin diğer eserlerinden farkı nedir? Yazıldığı dönemin şartları esere ne şekilde yansımıştır? Bunların kelimelere etkisi nasıldır? Hangi kelimeler daha sık kullanılmıştır? Cümle yapısı nasıldır? Eserin bölümleri, başlıkları ve bunlarla metinler arasındaki tutarlılık nasıldır? Başlıklar bahsedilen fikirlere uygun mudur? Cümleler Türkçenin yapısına uygun mudur? Dile yeni kelimeler girmiş mi? Yeni kelimelerin kullanımı nasıldır? Eserin dilini orijinal kılan özellikler nelerdir? Eserin karanlıkta kalan taraflarını açığa çıkaracak her türlü soru dil ve üslup çalışmasına hizmet edecektir.

c) Dönem

Her dönemin kendine has hususiyetleri vardır. Bu hususiyetleri anlamak için tarihten olabildiğince faydalanmak gerekir. Dönemin siyasi yapısı, toplumun medeniyet âleminde edindiği yer, ülkenin sosyo-ekonomik şartları, münevverlerin genel durumu ve fikir hayatları, mevcut şartların değişen şartlarla çatışıp çatışmadığı gibi meseleler önemlidir. Dönem, eseri bir şekilde etkiler. Bu yüzden dönem bilmeden girişilen dil ve üslup çalışmaları amacına tam olarak ulaşmaz. O halde, dönem nedir? Dönemin bir sınırı var mıdır? Dönemleri birbirinden ayıran özellikler nelerdir? Bunların tespiti nasıl yapılır? Bunları eserde nasıl görebiliriz? Her dönemin kendine has kelimeleri var mıdır? Kelimelerin anlamları dönem dönem farklı mıdır? Devrin ruhunu yansıtan kelimeler nelerdir? Bütün bu sorular dönemin eser üzerindeki etkisini meydana çıkaracaktır. Ancak bunlar yeterli midir? Yeterli değildir. Eserin yapısına göre yapılacak tahlilde başka sorularda inceleme esnasında ortaya çıkacaktır.

Dönem, genel ve soyut bir kavramdır. Onu somutlaştıran ortaya çıkan olaylar ve bu olaylar sonucunda ortaya konan tarih ve belgedir. Bu belgeler ve tarih, zamanla kendi edebiyatını yaratır. Tarihi bir olayın edebiyatının oluşması demek, aynı zamanda bir eser için kendi dili ve kendi üslubu demektir. Örneğin, Tanzimat

devrinin kendi edebiyatı vardır.[29] Bu devrin eserlerinde bazı tipik özellikleri takip etmek mümkündür. Kendi devrinin şartları içinde oluşan bu edebiyat, kendine göre bir dil ve üslup kurabilmiştir.[30]

Dolayısıyla dönem, değişen şartlar altında yeni bir anlayışın ortaya çıkmasıdır. Devir, muayyen ölçülerle bakıldığında kendine has hususiyetleri gösterir. Bu hususiyetler zamanla standart hale gelir. Böylece devrin tipik bir özelliği olur.[31]

ç) Yazarın Yetiştiği Ortam[32]

Yazarın yetiştiği ortam, onun hem fizikî hem de fikrî çevresidir. Bunu doğduğu evden başlayarak ele almak mümkündür. Ailesi, aldığı eğitim, okuduğu kitaplar, etkilendiği insanlar, hayatında yer alan kişiler, onun üslubunun oluşmasında büyük bir öneme sahiptir.[33] Örneğin, iyi eğitim görmüş, kültür-sanat çevresi zengin, renkli bir çevrede yetişmiş bir kimsenin dili ve üslubuyla eğitim hayatı eksiklerle dolu kimsenin dil ve üslubu hiçbir şekilde denk değildir.[34] Sosyal çevreden gelen bu farklar esere yansır. Dolayısıyla dile ve üsluba da etki eder. Bunların eserde doğru tespit edilebilmesi için yazarın biyografisini bilmek büyük yarar sağlar.[35]

---

[29] "Kendi" ifadesinden orijinal anlaşılmamalıdır. Kendi demek, bir şekilde taklitle oluşmuş, tesir altında gelişmiş bir edebiyatın malzeme olarak kendi dilinde eser vermesi demektir. Tanzimat edebiyatı gelenekten beslenmiştir. Ancak orijinal değildir. 20. Yüzyılda ortaya çıkan "Yeni Lisan" için bir emekleme safhasıdır. Bu dönemin bazı özellikleri muhakkak vardır. Bütün bunlar Tanzimat edebiyatının kendine has şartlarıyla incelenmelidir.

[30] Tanzimat devrinin dili üzerine çok daha fazla araştırma yapılmalıdır. Sadece kitaplar değil her türlü Türkçe belgenin dili üzerine de çalışmalar yapılmalıdır. Yazılı tüm malzemeler bu araştırmalara dâhil edilmelidir. Bu, hem Türk dilinin çeşitli sahalara ait belgelerin dilini gösterecek hem de yaşayan dilin ifade şeklini ortaya çıkaracaktır.

[31] Bunlar sayesinde dönemleri tasnif edebiliriz.

[32] Böyle bir başlığı özellikle açtım. Bunun sebebi ortamı yazarın dışında bir etken olarak görmemdendir. Elbette yazardan tamamen ayrılmaz ama sonuçta bizzat onun fâil olduğu bir etken değildir. Ancak yazara ve eserine tesiri büyüktür. Yazarın yetiştiği ortamın yazarın dil ve üslubunda önemi fazladır.

[33]Ortam kelimesi burada genel bir kavramdır. Sadece fizikî çevreyi kastetmez. Bu kelimenin içinde büyük bir saha yer alır, bu sahadaki anlamların tümü kastedilir. Bunu böyle görmek daha doğru olacaktır.

[34] Bu ortam, yazarın hem psikolojik hem ideolojik hem de toplumsal olarak yetiştiği yerdir. Bu yüzden, bahsettiğim ortamın bilinmesi elzemdir.

[35] Eğer incelenen kimse birinci derecede tanınıp bilinmiyorsa yapılacak en iyi iş biyografisini bilmektir. Bunun için güvenilir kaynaklara ve vesikalara ihtiyaç olacaktır. Yoksa istenen sonuçlar bu konu için sağlıklı olarak elde edilemez. Fakat bunun meseleye dâhil edilmesi her halükarda şart mıdır? Hayır, şart değildir. Fayda sağlaması açısından fazladan bir bilgidir.

Bir yazarın ailede edindiği görgü ve eğitimden sonra en büyük pay sosyal çevresinindir.[36] Daha sonra fikir hayatına tesir eden kitaplar vardır. Bunlar iyi yetişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Eğer yazar ciddi bir kitap takipçisi değilse bunu üslubunda görmek mümkündür. Yetiştiği ortamın önemli bir parçası olan kitaplar fikrî hayatını belirler. Ancak kitapların tesirinin sınırlarını tam bir bütünlük içinde ortaya koymak imkânsızdır. Çünkü fikir denen soyut varlığın nerede başlayıp nerede bittiği, neyi ne kadar ihtiva ettiği tümüyle bilinemez. Fikirden bazı parçalar, bazı kelimeler, kavramlar, bazı düşünce izleri eserde yer bulabilir. Yazar, bunu bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak yapar.

Her ne kadar yazarın yetiştiği ortamın onun kişiliğinde büyük payı olsa da bu ortamı harekete geçiren en büyük faktör meraktır. Eser incelemeleri yapılırken üzerinde neredeyse hiç durulmayan merak, insanın belki de en eski duygularındandır. İnsanın tarih öncesi devirlerinden beridir hayatına büyük oranda yön veren bu duygu, bazen hayati ihtiyaçların dahi önüne geçebilmektedir.[37] Yazarın ortaya ciddi bir eser koyabilmesi için temel eğitim hiçbir şekilde yetmez. Hatta bu temel eğitim üzerine yeni birtakım bilgiler eklenmediği takdirde kişiyi basmakalıp bir dünya görüşünde bırakır. Dolayısıyla o kişi, fikri hayatında ilerleyemez.[38] Çünkü düşünme mekanizmasının gelişebilmesi için renkli bir kültür ortamı şarttır. Diğer taraftan bu kültür ortamı kişinin hayatı boyunca edineceği bazı rehberleri de kazandırabilir. Fakat fikri hayatın gelişmesi ve değişmesi hiçbir zaman bitmez.

Dilin zenginliği etkileşimle doğru orantılıdır. Peki, bu etkileşim nedir? Yazar-sosyal çevre, yazar-kitap gibi etkileşimlerdir. Eğer etkileşime girilen çevre zenginse, çeşitliyse ve renkliyse dil de bu şekilde gelişir, büyür, renklenir. Yani kelime çeşidi artar. Cümleler yapı olarak düzgün olur. Üslupsa bundan bağımsız olamaz. Çünkü üslup, ifadenin nasıl ortaya konduğudur. Diğer taraftan üslubu sadece çevre belirlemez. Kişinin kendisi de belirler. Çünkü bir kimsenin neyi nasıl ele aldığı, neye ne kadar değer verdiği, istekleri, hedefleri buna yön verir. Bir diğeri ise kişinin fikirlerindeki dalgalanmadır.[39] Ziya Paşa'nın Tanzimat devrinde önce halk dilini savunup sonra klasik edebiyatın hâkim diline dönmesi buna güzel bir örnek olur.

[36] Bu pay üzerine kesin sözler söylemek niyetinde değilim. Bu her kişiye göre derece derece değişen bir etkendir. Ancak şu unutulmamalıdır, bir aydın sadece evinde yetişmez. Evinde temel karakteri oluşur.

[37] Bu yüzden bir insanın kendi kendini yetiştirmesi de göz ardı edilemez.

[38] Eskilerin "fikr-i sâbit" dedikleri budur.

[39] Bunlar da dile etki edebilir.

Dolayısıyla kişi, tuttuğu fikri değiştirebilir. Yeni bir düşünceyi savunabilir. Onu da bırakabilir. Bu bir süreçtir. Sınırları çizilemez, nasıl ortaya çıkacağı ise bilinemez.[40]

d) Ülkenin Genel Ortamı[41]

Bir ülkenin sahip olduğu çeşitli dinamikler vardır. Büyük bir aile gibi olan toplum, bu dinamiklerin temelinde yer alır. Devlet, siyaset, güvenlik, eğitim ve bunların ortaya çıkardığı kurumlar sayesinde bu hal bütün bir yapı gibi görünür. Ancak bütün işlerliğine rağmen bu yapının da çeşitli sorunları vardır. Toplumun içeriden veya dışarıdan etkileşimle bu yapıya etkisi büyüktür. Bu etki ister tepeden insin isterse tabandan gelsin sosyal hayattaki değişim kesindir. Bu değişimin nerede başlayıp nerede bittiği kesin hatlarıyla çizilemez. Çünkü bir ülkenin değişimi bir noktada başlayıp bir noktada bitmez, devam eder. Bu devamlılık içinde bazı hareketler vardır ki onlar sayesinde nelerin değiştiğini nelerin eski kaldığını anlarız.[42] Eski daha çok gelenekle birlikte ele alınır. Yenilik ise hoş karşılanmamıştır.[43] Fakat yeni ile eskinin çatışmasından daha yeni bir şey doğduğu gibi fikirler tartışmalıdır. Gözlenen şudur, yeni ile eski bir arada yaşamıştır ve biri diğerine gâlip gelmiştir. Zamanla hâkim olan yenilik bu defa gelenek olmuştur.[44]

O halde ülkenin genel ortamının bilinmesi yapılacak tahlillerde önemli bir yer teşkil eder. Çünkü ortaya şöyle sorular çıkar; ülkede siyasal ortam nasıldı, geleneksel anlayış içinde neler değişti, bunlar nasıl değişti, bu değişim ne zaman başladı, hâlâ değişen şartlar nelerdi? Bunlar bilinmeden kıyas yapılamaz. Eserde tespit edilen etkiler tam manasıyla anlaşılamaz. Dolayısıyla genel durumun bilinmesi demek, yazarın bir miktar fikir dünyasının anlaşılması demektir. Bu, aynı zamanda –aslında en önemlisi- bütünün görülmesi demektir. Hiç şüphesiz bütünün görülmesi pek çok

---

[40] İlk amaç bunu eserde aramaktır. Eser, araştırmada temeldir. Yazarın yetiştiği ortam tâlî bir yoldur.

[41] Ülkenin genel ortamının eserde nasıl etki edeceği düşünülebilir. Hatta alakasız olduğu sanılabilir. Fakat ikisi arasında ilgi yazarın dünyası üzerindendir. Ancak burada esas olan -diğerlerinde de bahsettiğim- "ölçü"dür.

[42] Tanzimat edebiyatında eski-yeni çatışmasına sık sık yer verilmesi bu yüzdendir.

[43] Geleneğin hüküm sürdüğü her alanda yenilik doğal olarak rahatsızlık yaratır. Bu rahatsızlığın tepkileri ilginç olmuştur. Her kültür çevresi buna kendine göre deliller geliştirmiştir. Bazıları tutmuştur, bazıları tutmamıştır. Bazılarıysa günümüze kadar varlığını çeşitli şekillerde devam ettirmiştir.

[44] II. Mahmud'un "kıyafet nizamnamesi" buna güzel bir örnektir. Bunlar içinde en meşhuru "Fes" olmuştur. Devrinde de çeşitli itirazlara sebep olan bu başlık, Cumhuriyet devrinde kaldırılmış yine aynı itirazları beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla birer alışkanlıklar tarihi olan gelenek, baskınlığını yer değiştiren şartlarla sürdürmektedir.

açıdan faydalıdır. Çünkü bir aydının ülkesinin genel atmosferinden yüzde yüz etkilenmeden düşünmesi neredeyse imkânsızdır.[45]

e) Değişen Şartlar[46]

Değişen şartlar, ülkede yeniliğin gelenek içinde yerleşmeye çalışması sürecidir. Doğal olarak bu yerleşme birdenbire olmaz. Diğer taraftan bunun belli bir süresi de yoktur. Bu süreç toplumdan topluma değişir.[47] Yeni ile eskinin varlığı bu şartları doğurur. Bu şartlar yalnızca ülkenin kendi dinamikleriyle olmaz. Dünyada ortaya çıkan yeni fikir akımları her toplumu bir şekilde etkiler. İncelenen eserin sahibi olan yazar ve toplum bundan tümüyle ayrı değildir. O halde ortada hem bir ülke hem de bir dünya vardır. Bazı fikirler ülkenin kendi şartlarından doğduğu gibi bazı fikirler de –doğal olarak- dünyadan[48] gelir. Bunlardan tamamen soyutlanmak imkânsızdır.[49]

"Değişim" pek çok kültürde ilk ortaya çıktığı zaman tepkiyle karşılanır. Bu yüzden karşı fikirleri de beraberinde getirmiştir. Karşı fikirler, karşı hareketlere sahne olmuştur.[50] Türkiye'de 19. yüzyıl içinde bu tip hareketleri görmek mümkündür.[51] Diğer taraftan bu hareketler, kendi insan tipini de yetiştirmiştir. Bunlardan bazıları kendi düşüncelerini temsil ettiğini düşündükleri bazı edebî gruplar kurmuşlardır. Özellikle basın-yayın faaliyetlerinin ortaya çıkması ve gelişmesi sonucunda aydınlar arasındaki fikir hareketleri daha da artmıştır. Bunlar, değişen şartları göstermesi açısından oldukça önemlidir.

---

[45] Bu, "aydın insan, topluma bağlıdır" düşüncesi asla doğru değildir. Burada bahsedilen bir miktar tesirdir. Tesiri genellemek ise yanlıştır.

[46] Değişen şartları "ülkenin genel ortamıyla" aynı anda, aynı anlamda ve aynı başlık altında neden bahsetmediğim düşünülebilir. Çok yönlü metin tahlili anlayışına ve metoduna göre bu bölüm "ülkenin genel ortamı" başlığı altında değerlendirilemez. Çünkü değişen şartlar sadece kendinden ibaret değildir, dünya ile doğrudan bazı bağlantıları vardır. Bu yüzden ayrı ele aldım.

[47] Tarih ve -bir miktar- sosyoloji büyük fayda sağlayacaktır. Dil ve üslup çalışmalarında bu bilimler daha fazla yer almalıdır. Yerine göre kullanılmalıdır.

[48] Dünyanın hâkim kültür çevrelerinden.

[49] Örneğin Fransız İhtilali'nde ortaya atılan fikirler pek çok aydını etkilemiştir. Pek çok ülkede çeşitli hareketlere sebep olmuştur. Özellikle imparatorluklar bundan korunmak için çeşitli önlemlere gitmiştir. İmparatorluk Türkiyesi'nde de bu tesirlerden korunmak için bazı fikirler ortaya atılmıştır: İslam Birliği (Panislamizm), Osmanlıcılık (İttihâd-ı Anâsır) gibi.

[50] Bunlara ikinci kısımda değineceğim.

[51] 19. yüzyıl, Türkçenin 20. Yüzyıldaki durumunu anlamak için bilinmesi gereken bir yüzyıldır. İleride değineceğim. Bütün bunlar ve bunların eserdeki etkilerini incelemek beraberinde ciddi bir dikkati de getirmelidir. Değişen şartlar iyi tespit edilmediği vakit kıyas yanlış yapılmış olur. Bunun da, eserin dili ve üslubu üzerindeki araştırmaya katkısı olmaz, zararı olur.

Değişen şartların iyi kavranması neden önemlidir? Bir toplumun bünyesine giren "yeni" düşüncelerin ve hareketlerin bazı kaynakları olmalıdır. Öncelikle bunları tespit etmek faydalıdır. Dolayısıyla değişimin bazı sebepleri vardır. Ancak bu sebepler sabit değildir. Hele ki bütün toplumlara uygun "sebepler" veya "toplumsal yasalar" bulmaya çalışmak hiçbir şekilde doğanın çalışma prensibine uygun değildir. Yani bütün toplumları kapsayan bir kanundan veya değişmez sosyal kanunlardan bahsetmek doğru değildir. Diğer bir deyişle sebeplerden bazılarını biliyor olmamız bize gelecek hakkında genel çıkarımlar yaptırmaz. [52] Çünkü her dönemin şartları farklı olduğu gibi her dönemin toplumsal durumu ve insan faktörü de birbirinden farklıdır.[53] Dolayısıyla değişen şartlar, her dönem için kendine özgüdür ve buna göre ele alınmalıdır. Kısacası, genel ve değişmez şartlardan bahsedilemez. [54]

[52]Karl Raimund Popper, *Tarihselciliğin Sefaleti,* çev: Sabri Orman, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, s.28-29

[53] Dil ve üslup çalışmaları için önceki kısımlarda bahsettiğim bütüncül bakış açısı yanlış anlaşılmamalıdır. Benim kastettiğim bütünlük "genel manzara"nın bilinmesinin sağlayacağı faydadan ibarettir. Hiçbir şekilde "genelleme" anlayışını kast etmez ve savunmaz. Çünkü eser incelemelerinde genelleme kesinlikle hatalıdır. Örneğin "bu eserden şu sonuç çıktı, o halde bunlarda böyledir" gibi genel çıkarımlar yanlıştır.

[54] Orijinal bir eser bu yüzden biriciktir. Her ne kadar bazı etkilere maruz kalsa da kendine has özellikleri vardır.

1. BÖLÜM

YİRMİNCİ YÜZYILA DOĞRU TÜRKÇENİN GELİŞİMİ

1.1. Değişen Şartlar Altında 19. Yüzyıl: Tanzimat ve Türkçe

Türkçenin bahsi geçen yüzyıldaki[1] seyrine bakmadan önce tarihte Tanzimat diye bilinen devreye değinmek zorundayım. Çünkü bu dönem, üzerinde duracağım konunun esas başlama noktasıdır.[2]Tanzimat, İmparatorluk Türkiyesi'nin kaderinde etken olduğu gibi Türkçenin de bu çizgide değişimine zemin hazırlamıştır. Tanzimat hakkında bugüne kadar çok şey söylenmiştir. Tanzimat fermanı çeşitli açılardan ele alınmıştır. Bu konuda önemli tarihçilerin değerli eserleri vardır. Şimdi, bu döneme genel hatlarıyla değineceğim.

Tanzimat dönemi İmparatorluk Türkiyesi'nin ilginç bir devridir. Bu dönem bir fermanla başlasa da durup dururken ilan edildiğini söyleyemeyiz. Bu dönem, imparatorluğun yüzlerce yıldır biriken sorunlarının bir çeşit su yüzüne vurmuş halidir. Hiçbir hareket birdenbire, durup dururken ortaya çıkmaz. Her hareketin biriken nedenleri, itici etkenleri vardır. Bu dönemden önceki Türkiye zaten pek çok alanda değişim geçirmekteydi. Bu değişim hızlı değildi. Dar bir alanda, dar bir zümrede faal olan değişim yavaş yavaş hükmünü işletiyordu. Fermanın esas önemi ise bu tesirin geniş bir alana yayılmasında, toplumsal dinamikleri harekete geçirmesinde, bazı hukuki faaliyetlerin meşru bir zemin bulmasında yatar. Dolayısıyla dünya değişmişti. Fransız Devrimi'nin ve Sanayi Devrimi'nin etkileri kendini gösteriyordu. Sanayi devrimini hızla tamamlamış bazı Avrupa devletleri karşısında gerilemekte olan ve birkaç asırdır pek çok kurumu içten içe çürüyen Türk İmparatorluğu'nun bu çürümeyi durdurmak için nice yollara başvurduğu, nice devlet adamının bu uğurda gayret sarf ettiği, hattâ canından olduğu bilinir. Tanzimat

[1] İleride değineceğim, 20. Yüzyıl.

[2] Ancak şunu iyi bilmek gerekir. Dönemlendirmeler (tasnifler, sınıflandırmalar) tamamen yapaydır. İnsan elinden çıkmadır. Sosyal bilimler açısından, eserlerin bahsettiği tarihi çizgilerin doğada somut bir karşılığı yoktur. Dilin tarihini ele alırken anlaşılması için bu tip tasniflere başvurulur. Böylece mesele kolaylaşmış olur. Daha iyi anlamak bakımından önemlidir. Diğer taraftan her yüzyıl kendinden önceki yüzyıldan bir şeyler alır. Onları kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bunun bir şekilde devam ettiğini kabul etmek ve bilmek gerekir. Dil de bunlardan biridir ve durmadan değişir. Tıpkı dönemin şartlarının değiştiği gibi değişir durur. Bu değişimin farkına varmak için bazı izler vardır. Bu izleri takip ederek daha önce görmediğimiz ve "yeni" adını verdiğimiz izler keşfederiz. Bunlar zamanla daha da belirginleşir.

Fermanı, başka bir deyişle o devrin aynası durumundadır ve yeni bir dönemin başladığını ilan eder.

Bu konuda Ahmet Hamdi Tanpınar:

> "Mahmud II'nin 1839 tarihinde ölümü üzerine, yerine çıkan Abdülmecid Han'ın zamanında ilân edilen Gülhâne Hattı ile (3 Teşrinisani 1839 Pazar günü) cemiyet hayatında yeni bir devir başlar"[3] ifadesini kullanır.

Tanpınar, aynı bölümün devamında, Tanzimat hareketini yenileşme hareketinin ikinci zaferi olarak görür. Bu görüş, Tanzimat hareketini Doğu'nun geleneksel görüşlerinden sıyrılarak Batı'nın düşünce hayatına girmek olarak kabul eder.[4] Bu ferman, bu tip girişimlerin somut delili olarak ortaya çıkmıştır.[5] Türkiye'deki genel algı Tanzimat hareketini "Batılılaşma gayreti" olarak görme yönündedir. Bu olayın sadece Batılılaşma gayretinin ürünü olmadığını söyleyen ciddi ve değerli incelemeler vardır.[6] Bu hareket vasıtasıyla dünya devletleri arasında olumlu bir imaj edinmek, devleti çöküşten kurtarmak, İmparatorluk Türkiyesi'nin birliğini ve düzenini korumak istenmiştir. Bu değişimlerin resmi olarak ilanı 1839'da yayımlanan bu fermanla başlar. Bu sürecin neleri getirdiğini ve bunun etkilerini bugün daha iyi görebiliyoruz.[7] Yüzyıllardır gerilemekte olan bir imparatorluğun içten içe değişimini bu tip incelemelerle daha iyi anlamak mümkündür. Dahası bunu anlamak için tetkik edilecek en uygun dönemlerden birinin de -belki de en dikkate değerinin- bu dönem olduğunu belirtmekte sakınca yoktur. Toplumsal değişimler sonucunda ortaya çıkan bu şekil olaylar (Sened-i İttifak, Tanzimat, Islahat, Meşrutiyet, Cumhuriyet gibi hareketler) bu yüzden bir devrin aynasıdır. Tanzimat dönemi de –bugün tam olarak idrak etmemiş olsak da- imparatorluğun içinde bulunduğu vaziyetin aslî bir aynasıdır. Böyle bir dönemde bütün kurumlar şekillenirken ülke başka mecralara doğru kökten sarsıntılar ve dönüşümler geçirirken

---

[3] Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* Çağlayan Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul, 1988 s.129

[4] Ülkenin özellikle son iki yüz yıldır çabaladığı teknik yenileşme hareketleri kolay olmamıştır. Devlet, pek çok badire atlatmıştır.

[5] Türkologları ilgilendiren kısmı doğal olarak dilidir. Fakat çok yönlü "inceleme" yapmadan dil sorununun anlaşılamayacağı ortadadır.

[6] Mehmet Seyitdanlıoğlu ve Halil İnalcık, *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoenix Yayınevi, 2006 s.13-37 Büyük tarihçi Halil İnalcık bu kitapta yer alan "Tanzimat Nedir?" adlı makalesinde bu konuyu ciddi bir tahlille dile getirir. Bu kitapta diğer bölümlerde de Tanzimat üzerine değerli bilgilere ulaşmak mümkündür.

[7] Bu etkileri konu edinen bazı önemli incelemeler vardır, bkz. Mehmet Seyitdanlıoğlu ve Halil İnalcık, *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoenix Yayınevi, 2006.

bunun fikrî sahadan ayrı olduğunu düşünmek elbette doğru olmayacaktır. Dolayısıyla dil denilen ihtiyaca göre şekillenen doğal varlığın siyasî, toplumsal, iktisadî (ekonomik) değişimlerin içinde bulunduğu böyle bir ortamdan etkilenmemesi doğal olarak imkânsızdır.[8] Nitekim Türkçe de bu toplumsal değişimlerden -hemen olmasa da- zamanla payını almıştır. Özellikle Tanzimat döneminin getirdiği yenilikler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük değişimlere sahne olan İmparatorluk Türkiyesi'nin hayat sahasında kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Tanzimat aydınının gelenekten[9] beslenmeye devam etmesinin yanında Batı'nın yeni kavramları da Tanzimat aydını tarafından kullanıma sokulmuştur. [10] Bütün toplumlarda, mevcut toplumsal kültürün içine ilk defa giren her "yenilik" gibi bunlar da kendi toplumunun çarkları içinde tepki doğursa da buna rağmen bazıları toplum bünyesinde tutunmayı başarmıştır. Diğer taraftan tepkiler de incelenmeye değerdir. Halil İnalcık "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri" makalesinde tepkiler hakkında değerli bilgiler verir.[11]

Dile giren yeni kavramlar çabuk değişmeye mahkûmdur. Öyle olmuştur ki dil için bunlar zamanın çarkları içinde öğütülmüş ve dilin ifade kabiliyetine yetmemeye başlamıştır. Çünkü toplumsal bir varlık olan dil zamanın ihtiyaçlarına cevap vermeyen kelimeleri süreç içinde bünyesinden atmıştır.[12] Bahse konu olan dönemin yazılı malzemeleri incelendiğinde bunlar daha açık biçimde görülecektir.

Tanzimat döneminin Türk diline etkisi tahlil edilecek olursa şunu söylemek lazımdır, bu dönemde yenilikçi düşünen ve yeni olanı yazmaya çalışan aydınlar yetişmiştir. Bu aydınlar başta edebiyat olmak üzere pek çok alanda dilin sadeleşmesi

[8] Çünkü dil, insanın hâlihazırdaki şartlarına göre sürekli değişir ve canlı kalır. Dili dönemin şartlarından, ihtiyaçlarından ayrı görmek olmaz. Eğer dil bulunduğu dönemin şartlarından ayrı kabul edilirse böyle bir bakış sakat demektir.

[9] Eski tip şiirin, devam eden Türk edebiyatının ve geleneğinin hemen değiştiği söylenmez. Ancak eski yanında yeni de -o zaman için acemice bir yenilik- görülmeye başlar.

[10] Bu kavramların o günün Türkçesiyle ve acemice olduğunu söylemekte yarar vardır. Ancak her ne olursa olsun bu dönemin "aydın sınıfı" olan insanlar her açıdan kendini yetiştirmek için çabalıyordu. Bu insanların bu samimi çabalarını basında, tiyatroda, özellikle Türklerin tarih boyunca kendine özgü bir üslupla işledikleri şiirde görmek mümkündür. Nesirde de aynı şekilde değişim başlamıştır.

[11] age s.109-131

[12] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, 2006 s.3 Muharrem Ergin'in tanımında dilin bir diğer özelliği de "içtimaî müessese" yani toplumsal kurum tanımıdır. Bu tanım, pek çok tanım içinde, kapsamı bakımından hâlâ en önde gelenidir.

uğruna mücadele vermişlerdir.[13] Özellikle Batı tesiriyle birlikte İmparatorluk Türkiyesi'nin hayatına giren gazetenin bu mücadeledeki payı ise asla göz ardı edilemez.[14] Ahmet Bican Ercilasun, bu konuda şunları söyler:

> "Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan yeni nesir dilinin ana sebebi özel gazeteciliğin başlaması ve gelişmesidir. Gazetenin gerektirdiği haberler ve ilânlar bir basın dilinin oluşmasına yol açar. Gazete makalesi de aynı şekilde tamamen yeni olan bir makale üslûbu oluşturur. Özellikle Namık Kemal'in makaleleri, 'iddia ve ispat' unsurlarının ağır bastığı, zaman zaman kalem kavgalarını da ortaya çıkaran yeni ve özgün bir üslûba sahiptir"[15]

Hattâ bu harekette gazetenin "üs" olduğunu söylemek dahi yanlış olmaz. Diğer taraftan yenilik hareketine karşı olanlar bile bunu yaparken devrin modasına uymuş[16] ve gazeteyi karşı mücadelelerinde bir araç olarak kullanmışlardır. Böylece Türk basın hayatı içinde farklı düşünceler doğmuş ve bazı kalem kavgaları bile verilmiştir. Örneğin Türk edebiyat sahası içinde Batılı anlamda bilinen ilk tiyatro eserini[17] yazan İbrahim Şinasi Efendi bunun öncülerinden olmuştur ve bu dönemin önemli isimlerini "halka ulaşmak, halkı eğitmek" anlayışında birleştirme yoluna gitmiştir. Fakat Şinasi'nin bu çabası birkaç istisna eser denemesi dışında düşüncenin dışına çıkamamış, pratiğe dökülememiştir. Bilhassa Namık Kemal, etkisi altında kaldığı Şinasi'nin yapmak istediğini somut bir eserle ve bu anlayışa uygun olarak ortaya koyabilmiş değildir.[18] Elbette bunda dönemin hazır olmayan şartlarının etkisi oldukça fazladır. İmparatorluk Türkiyesi'nin şartları içinde bu şekil davranışlar mevcut düzenin taraftarları açısından hiç de olumlu karşılanmamıştır. Burada şunu da belirtmeliyim, artık Osmanlı Devleti 16. asrın gücüne sahip değildi. Diğer taraftan

---

[13] Bu hareket, kendini "dilin sadeleşmesi" düşüncesinde kendini göstermiştir ancak uygulayıcılar düşündüklerini pratiğe dökememişler, eskinin biçimini sürdürmüşler daha çok yeni anlayışı muhtevaya getirebilmişlerdir.

[14] Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1960 s.82-83

[15] Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.468

[16] Her yenilik, hayatı kolaylaştırdığı sahada, ister istemez onu reddedenleri dahi celbeder. Gazeteyi bir gereklilik olarak görmek gerekir. Ancak buradaki "moda" ifadesi ile anlatmak istediğim farklıdır. Elbette farklı düşünceler arasında tartışmalar yaşanacaktır. Buradaki mesele yenilik muhalifi bir kimsenin veya bir grubun karşı çıktığı düşüncenin veya yeniliğin ortaya koyduğu ürünle bunu yapmasıdır. İlginç olan budur. Bunun karşıtı düşünce de pekâlâ ileri sürülebilir.

[17] Şâir Evlenmesi (1860).

[18] Bu konuda Mehmet Kaplan'ın Şiir Tahlilleri I adlı eserinin "Köylü Kızların Şarkısı" adlı bölümde söyledikleri şunlardır: "*Şinâsi'nin şiir dilinde yapmak istediği inkılâp daha Namık Kemâl tarafından unutulmuştu. Hâmid, yüce duygular ve düşünceler adına gramere meydan okudu. Recâizâde'de dil gayet zevksiz bir seviyeye düştü. Nâci, bu çöküşe karşı dili ve âhengi müdafaa etti. O bu reaksiyonu yaparken Divan şiirine dayanıyordu. Bundan dolayı devrinde ve daha sonraları gerilikle itham oldu*" s.95

bozulan Yeniçeri Ocağı da 1826'da kaldırılmıştı.[19] Pek çok devlet adamının ve hatta padişahların hayatına mâl olan "yenileşme" lafları her ne kadar bir kesimi rahatsız etse de bu kesim arkasında eskisi gibi teşkilatlı bir otorite bulamıyordu. Artık dönem değişmişti. Bu yüzyılın getirdikleri farklıydı. Yeni adamlar, yeni kanunlar, yeni kavramlar, yeni şartlar bu dönemin başka bir ruhu olacağını gösteriyordu.[20]

Bu dönemde "halka ulaşmak" anlayışıyla yazılan pek çok eserde "yenilenme" fikrinin izlerini görmek mümkündür. Dahası, 19. asrın ikinci yarısından sonra Türkçenin "ilkler" dönemi başlar. Batı tesiriyle yazı hayatına giren edebî türlerin ürünlerini görmek artık bir gereklilik olur. Bu yüzden dönemin aydını, kendi anlayışını yaymak düşüncesiyle bazı eserler kaleme alır. Bu ürünlerin dile etkisini ve dildeki vazifelerini anlamak, 20. yüzyılın "yeni lisanına" ışık tutacaktır. Çünkü Şevket Süreyya Aydemir'in Suyu Arayan Adam'daki Türkçesi bir oldubitti değildir. Her ne kadar kendine özgü şartlar içinde özgün bir üslup ortaya koyabilmişse de bunu sadece Cumhuriyet döneminin dil faaliyetleriyle açıklamak fazla sığ bir görüş olur. Tanzimat devri bu yüzden incelenmeye değerdir. 19. yüzyılın yarısından sonra da geleneksel tarzda eserler devam etmiştir. Ercilasun, bu konuyu şöyle ifade eder:

> "19. yüzyılda divan nazım ve nesri aynı şekilde devam eder. Ancak bu yüzyılın ortalarından itibaren yeni bir nazım ve nesir dili gelişir ve bu yeni üslûp öncelikle nesirde, daha sonra nazımda divan dilini tamamen ortadan kaldırır."[21]

Bu geleneksel eserler eski gücünde değildir. Encümen-i Şuarâ'nın bazı çabaları dışında eski şiir gerilemiştir.[22] Çünkü sosyal zemini sarsılmıştır. Edebi

---

[19] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları Cilt 1-2*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, cilt 1, s.477. Uzunçarşılı, Yeniçeri Ocağı'nın bozuluşunu şöyle yazar: "*Yeniçeri Ocağı, kuruluşundan itibaren onaltıncı asrın son yarısına kadar tedricen tekemmül ederek bu asrın ortalarında bütün teşkilatıyle tam ve mükemmel bir hale gelmişti. Ocağın nizamının bozulmasında birinci derecede kuvvetli bir elin Ocak üzerinden kalkması, iltimas ve iltizam ve himaye ile Yeniçeri Ocağı'na kanun harici adam alınması ve bir de makam ve mevki hırsı ve can kaygusiyle vezirlerin, ağaların, kendi arzularına hizmet etmek üzre Ocağı isyan için tahrik etmeleri âmil olmuştur.*" Bunun gibi, çeşitli sebeplerle bozulan ocak, İkinci Mahmud'un devrinde tamamen ortadan kaldırılacaktı. Bugün bunun etkilerini layıkıyla anladığımız fikrinde değilim. Yeni tetkiklere ihtiyaç olduğu açıktır.

[20] İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*, TTK Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2018 s.15-16 İlber Ortaylı, bahsi geçen sayfalarda, Tanzimat'ı dikkate değer biçimde ele alır. İmparatorluğun fermanı ilan etme sebeplerine değinir. Bu belgede yer alan ilkelerin doğrudan Fransız aydınlanma felsefesinin taklidi olmadığını dile getirir. Diğer taraftan merkezi otoriteyi tekrar tesis etmek için harekete geçen bir "aydın bürokrat grup"tan bahseder. Ayrıca bu belgenin (fermanın) yeni bir devri açtığını da ilave eder.

[21] age s.468

[22] DİA, "Encümen-i Şuarâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.179-181

hareketler sosyal zeminini korudukları ölçüde var olabilirler. Bunun yanında "yeni olan" da kendi şartları içinde acemice de olsa varlığını ispata çalışır. Yeni başlayan her hareket gibi bu dönemdeki eserlerin kusuru çoktur. Ancak dönem aydınının düşüncesi basittir: halkı eğitmek, halka ulaşmak ve eserleri de olabildiğince buna göre yazmaktır. Fakat "eski" ortadan kalkmaz. Varlığını sürdürür. "Yeni" de diğerinin yanında varlığını devam ettirir. Dolayısıyla bu durum, hâkim edebiyat içinde "iki farklı düşünce"[23] doğmasına, yani iki farklı anlayışın yan yana yaşamaya başlamasına neden olur. Yeni üslûbun sahipleri, her ne kadar cılız olsa da, kendi taraftarlarını bulur. Aynı zamanda bu, Tanzimat döneminin tipik bir özelliğidir.[24]Diğer taraftan bu durumu "yeni bir dil" gibi görmekse hiçbir şekilde doğru değildir. Bu ancak yeni bir "üslûp" olabilir. Yeni üslûbun sahipleri, savundukları düşüncenin abide eserlerini verememişlerdir. [25] Öyle ki, hâkim edebiyata karşı çıkanlardan bazıları savunduklarının tersine hareket etmiştir. Örneğin, hem meşhur hem büyük bir şair olan Ziya Paşa bir eserinde savunduğu yenilikçi fikirlerden diğer eserinde vazgeçer. "Şiir ve İnşâ" makalesinde halk şiirinin büyüklüğünü dile getirir fakat "Harâbât" adlı eserinde Divan şiirinin üstünlüğünü tekrar kabul eden şair, Namık Kemâl tarafından çok sert eleştirilir.[26] Bu eleştiri, dönemin şartlarında normaldir. Çünkü bizde eleştiri belli bir ölçüye dayanmazdı. Daha çok yerin dibine sokmak veya göğe çıkarmak şeklinde görülürdü. Dahası, Namık Kemâl'in şiirde sesi gürdü. Kaleminin üslûbu sertti. Lafını esirgemeyen, açık sözlü, kaleminin hakkını veren korkusuz bir şairdi. Şiir tekniği zayıftı ama cesurdu. O, "vatan" kelimesiyle özdeş görülürdü. Devrinin büyük edipleriyle tanışmış, kendisi de adından söz ettirmeyi başarmıştır. Sanat onun için sesini duyurmanın aracıydı.

[23]Bunu hâkim edebiyat içinde bir "itiraz" olarak kabul ediyorum. Çünkü yeni olanı başlatmanın başka bir yolu da yoktur. Tanzimat aydını bunu elbette bütünüyle başarabilmiş değildir. Hattâ bu düşüncede öyle büyük yollar katettiğini söylemek de doğru olmaz. Ancak bunu bir "kıvılcım" olarak görmek daha doğrudur. Diğer yandan "hâkim edebiyat" nedir? Hâkim edebiyat, imparatorluğun sanat alanında öne çıkardığı anlayıştır. Bugün adına "klasik edebiyat, divan edebiyatı" dediğimiz sahadır.

[24] Tanzimat döneminde bu şekil ikilikleri her alanda görmek mümkündür. Tenkitler aşırı, çocuksu, taraflı ve Batı'nın tenkit yönteminden farklıdır.

[25] Çünkü yeni üslûbun sahiplerinin fikri zemini çoğunlukla Batı'ya dayanıyordu. Batı'nın edebi türlerini kendi edebiyatına kazandırmışlardır.

[26] Tahrîb-i Harâbât, Matbaa-i Ebuzziyâ, İstanbul (Kostantiniyye), 1303 (Hicrî?). Namık Kemâl'in bu eserinde 2. sayfadan 10. sayfaya kadar tipik sitemkâr bir şiir karşımıza çıkar. On sayfalık bu şiir (mukaddime-i manzume) bir geleneğin izlerini taşır. Bu âdet, tarihi bile şiirle düşüren eski şiir geleneğinin her şeyi gene "şiirle" anlatma gayretinin mahsulüdür ve bu yüzden (her ne kadar teknik olarak zayıf olsa da) kadim geleneğin parçasıdır.

Nesirde süslü dilden kurtulamıyordu.[27] Şinâsi'nin dilde yapmak istediğini Namık Kemâl, her ne kadar eserlerinde örnekleriyle gösteremese de, cesaret aşılayan kalemiyle harekete geçirmiştir.[28] Devrin diğer aydınlarıyla birlikte Şinâsi, Namık Kemâl ve Ziya Paşa'nın "halka ulaşmak, halkı eğitmek" anlayışı nesirde de kendini göstermiştir. Bu anlayışın en iyi uygulayıcısı ve en verimli yazarı o dönemde şüphesiz Ahmet Mithat Efendi'dir. Kendisinden "yazı makinesi" diye bahsedilmesi bu verimliliğin kanıtıdır. 20. Yüzyılın başlarında yetişen pek çok aydın onun yazılarıyla karşılaşır. Romanlarında ve hikâyelerinde halk dilini kullanma gayreti fazlasıyla belirgindir. Bunu hiç değilse amaç edinir. Romanı okuyucuya sevdiren odur. Bunu yaparken kullandığı dil sadeleşme hareketinin izlerini ve amacını taşısa bu dil sadeleşme hareketiyle varılması arzu edilen dilden farklıdır.[29]

Dönemin bu ilk sanatçıları her şeye rağmen yeni fikrin kalem sahipleriydi. Sadeleşme düşüncesinin ilk âmilleri olan yeni fikrin kalem sahipleri büyük eserler veremediler.[30] Buna rağmen "halka doğru" anlayışını devam ettirme gayretini gösterdiler. Sanatta şahsilik düşüncesi ağır basan Recâizâde Mahmut Ekrem ise kendini güzellik anlayışına adar. Sanatı böyle görür. Fakat onun tam bir sanat çizgisi yoktur.[31] Dönemin yeni kuşağı tarafından "üstad" olarak kabul edilir.[32] Abdülhak Hâmid ise o dönemde şiirin üstadı idi. Tiyatrolar kaleme aldı. Okunmasını istedi. Dilde sadeleşme fikrinde kendinden öncekilere belli oranda bağlı kaldı. Muğlâk, karamsar, hayalperest, ölüm gibi düşünceler etrafında dolandı. Dilde sadeleşme düşüncesini tam bir kararlılıkla tutmadı. [33]Muallim Naci o dönemde ilginç bir kişidir. O, gericilikle itham olunan sentezciydi. O dönem için eserlerinde dil meselesini en

---

[27] ASL, *Sadeleşme Evreleri,* s.112-115. Bu konuda şunları söyler: "*…kendi yazılarında da bir türlü kaçınamadığı süslü yazmak alışkanlığından şikâyet ettiği gibi, eserlerini, ikinci basımında sade bir dille yeniden kaleme almayı tasarlamıştır."*

[28]Bu yüzyıl, imparatorlukların parçalanmaya başladığı yüzyıl olduğu gibi ulus devletlerin de yavaş yavaş doğduğu yüzyıl olmuştur. Bu yüzden dil de bunu takip etmiştir. Sade dile yönelişin sebeplerini dönemin değişen şartlarında aramak doğru olacaktır.

[29] Bu konuda Tanpınar şunları söyler: *"Ahmed Mithat Efendi'nin eseri 1870 senelerinin okuyucu kitlesinin seviyesinden başlar. Bu biraz da kendi seviyesi, yâni aşağı yukarı deniz sathının seviyesidir. Büyük özleyişlerle hareket eden Nâmık Kemâl'de daima münevver kalabalığa hitap vardır. O kalem arkadaşlarıyle, dostlarıyle konuşur. En yalnız bulunduğu anda bile bir takım idealler ve huzursuzluklar aşılıyacağı bir okuryazar kalabalığı karşısındaymış gibi davranır. Mithat Efendi ise bir zamanlar atar çıraklığı yaptığı Mısırçarşısı esnafının içinde, onlarla yârenlik edermiş gibi yazar.*" age s.455

[30] Düşündüklerini temsil eden eserler.

[31] AHT, age s.478 Ekrem, onlar için "öğretmen" olmuştur. Daha sonra bir edebî grubun adıyla birlikte anılacak olan Servet-i Fünun dergisinin etrafında toplanan gençleri teşvik edecektir.

[32]ASL, age s.135

[33] Önemli bazı bilgiler için bkz. AHT, age s.500-584 ve İnci Enginün, "Abdülhak Hâmid Tarhan", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 1, TDV Yay., Ankara, 1988, s. 207-210

fazla ciddiye alan kişiydi. Kendini eskinin fikri zemininden tümüyle kopardığını söylemek doğru değildir. Ona göre sentez daha önemliydi. Her şey tamamen değişmezdi. Her şeyin değişmesine gerek de yoktu. Yeni eskinin üzerine inşâ olunabilirdi. En azında eserlerinden çıkan sonuç budur. Dönemin gelenek taraftarlarının onu anlamadığı açıktır. Aynı şekilde onu sert bir şekilde eleştiren yenlik taraftarları da onu gerici bulmuşlardır.[34] Naci, yenilik hareketinin uygulamada öncülerinden olmuştur.[35]19. yüzyılın dil sahasında en önde gelen isimlerinde biri de Şemsettin Sami'dir. O yorulmak bilmez bir kişidir. Hazırladığı sözlükler bugün dahi başucu kitabıdır. Özellikle Türkçe kelimeleri ihtiva etmesi açısından Kâmûs-ı Türkî sahasında benzersizdir. Ona göre her Türkçe kelime değerlidir. Elinden gelse tüm Türk coğrafyasını dolaşacak, her yere girecek, herkesle konuşacak, nerede ne kadar söz varsa derleyecektir.[36] İstediği budur. O, lisan-ı Osmânî tabirini kabul etmez. Ona göre "lisan-ı Türkî"dir. Diğerini uydurma bulur. Dönemin pek çok aydınına esin kaynağı olan görüşleri ve uygulamaları olmuştur. Onu dilde sadeleşme ve yenileşme hareketinin öncülerinden saymak gerekir. Dolayısıyla 19. yüzyılın sonunu kısaca değerlendirdiğimde şunları söyleyebilirim; yeni Türk dilinin bocalama dönemi olan Tanzimat, bütün karmaşasına rağmen Türk dilinde önemli bir tarihtir. Yüzyıllardır devam eden bir geleneğin başka bir yöne evrilmesinde bu dönem bir kıvılcımdır. Ancak bu kıvılcım boşa gitmemiştir. Bu dönemde "ne yapmalı?" sorusunun cevabı aranmıştır. Bu yüzden tam bir imparatorluk karmaşası içinde çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Dönemin aydını yenileşme çabasında kendi kendine çıraklık etmiştir. Batılılaşma açısından bakılırsa ustası ise tam olarak tanımadığı Avrupa'dır. Fransızca üzerinden aldıkları bu kültürü ne kadar anladıklarını bilmiyorum. Bu durum başka çalışmalarla daha iyi anlaşılacaktır. Ancak her olursa olsun Tanzimat döneminin dil anlayışı önemli bir olaydır. Bu anlayış, dilde başka bir yolun da mümkün olduğunu göstermiştir. Bazen ateşli çıkışlar, bazen sönük kalan ümitler içinde bu hareket büyük dalgalanmalar yaşamıştır. Bazen yolunu kaybedenler olmuştur. Bu karmaşa içinden yeniyi kendine göre anlayan kişiler çıkmıştır. Tanzimat bir geçiş dönemidir. Bu

[34] AHT, age s.593-610 ile ASL, age s.134-135 ve ayrıca bkz. Abdullah Uçman, "Muallim Nâci", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 30, TDV Yay., Ankara, 2005, s.315-317

[35] Muallim Naci'den sonraki isimlere burada ayrıntılı olarak değinmeme ihtiyaç yoktur. Çünkü bunlarla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Ancak birkaç önemli isme daha değindikten sonra bu konuyu bitireceğim. 20. yüzyıldaki Türkçe hareketlerine kısaca değinip bazı önemli isimlerle

[36] Şemsettin Sâmi, Kâmûs-ı Türkî, Haz: Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu ve Ebul Faruk Önal, Nâdir Eserler Kitaplığı, 1. Baskı, İstanbul, 2016 s.V-XIII Eser kısaca tanıtılmıştır. Metnin orijinalinde "İfâde-i meram" kısmı yazarın görüşlerini barındırır. Ayrıca bu sözlükte ifâde-i meram günümüz alfabesine de aktarılmıştır.

yüzden tüm geçiş dönemlerinde olduğu gibi içinde her şeyi barındırır. Her fikre, her yola, her anlayışa bir miktar rastlanır. Ancak zaman durmaz. Yeni adamlar yetişir. Yenileşme, aynı zamanda Türkiye'nin tarih sahnesindeki durumuyla benzeşir.

1.2. Türkçenin Yirminci Yüzyıldaki Gelişimi ve "Yeni Lisan"

Servet-i Fünun zaten devam eden bir dergiydi. Recâizâde Mahmut Ekrem'in teşvik ettiği gençler bu dergi etrafında bir edebî topluluk oluşturdu. Bu gençler, Şinâsi'nin sadeleşme anlayışını tutmadılar.[37] Dilde sadeleşmenin onlar için anlamı yoktu. Edebî türlerde kullandıkları teknikler sağlamdı ancak onlara göre eskinin yerini Batı'nın edebi türleri almalıydı. Fakat bunun için ayrı bil gerekliydi.[38] Her yeni gibi eskiyi küçümsediler. İlginç tamlamalar kurma yoluna gittiler. Klasik şiirin bile almadığı kelimeleri alıp tamlamalarda kullanma yolunu tuttular.[39] Dolayısıyla Edebiyat-ı Cedide topluluğu büyük bir etki yaratmadı. Çünkü bu topluluk her ne kadar teknik bakımdan sağlam eserler vermiş olsa da bir özenti halinde kaldı. Kendi içinde anlaşmazlıklar yaşadığında ise dönemin zemininden beslenmediği gerçeği açığa çıkmış oldu. Ediplerin, şairlerin boğuşması gereken iki anlayış vardı: sanat sanat içindir ile sanat toplum içindir. Bu iki anlayış birbiriyle mücadeleye girişmişti.[40] O gün, bunlardan ikincisi daha baskın oldu. Edebî faaliyet olarak sonunda kazanan millî edebiyat akımı olacaktı. Çünkü Edebiyat-ı Cedide anlayışı çağın gerçeklerinden uzaktı. Zaman başka bir yöne doğru akıyordu. Bunu o gün fark edenlerden biri de Mehmet Âkif idi.[41] Dolaysıyla Şinâsi ile başlayan dilde sadeleşme

---

[37] ASL, age s.212'de şöyle bir ifade geçer: "*Edebiyat-ı cedide devrinde şair ve edip geçinenlerden hemen hiçbiri, dilde sadeliği gerçekten istemiş ve benimsemiş değildir.*"

[38] ASL, age s.179-212

[39] Onların kullandıkları tekniklerle dilde yaptıkları karıştırılmamalıdır. Bireysel olarak sade şiir yazanlar olmuştur. Ancak bunlar genel görünüm içinde onların o gün yaptıklarını değiştirmez. Verdikleri eserlere bakıldığında bunları görmek pekâlâ mümkündür.

[40] İmparatorluğun üzerinde dönen oyunlar, Balkanların durumu, Ortadoğu, gittikçe daha büyük acılar yaşayan milletin hâli… Türk aydınlarının böyle bir dönemde salon edebiyatına ayıracak vakitleri yoktu. O günkü dünya şartlarında milliyetçilik yükselişteydi. Türkiye'nin bunun etkisinde kalmaması düşünülemezdi. Zaten bu düşünceler 19. yüzyılın içinde imparatorluk bünyesine girmişti. II. Abdülhamid kendine göre bir siyaset güttü ama bu siyaset I. Dünya Savaş'ından önce çökmeye başlamıştı. Hattâ öyle ki maliyesi iflas eden bir ülkede bütün bu siyasetlerin ne getireceği de tam olarak bilinmiyordu. Belki dar bir kadroda bir birkaç isim dışında çağın ne getireceği tümüyle kestirilemiyordu. Ancak hızla bir şeyler yapılmalıydı. Padişah kendine göre, Jön Türkler kendine göre çare düşündü. Hiçbiri gerçek çözümü tatbik edemedi, dahası buna yetecek güçleri ve vakitleri de kalmamıştı.

[41] Kâzım Yetiş, *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Atatürk Kültür-Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1992, s.1

ve yenileşme hareketi Edebiyat-ı Cedide'nin ortaya çıkmasıyla durmadı.[42] O günün karmaşık ülke atmosferi içinde dağılıp gittiler.[43] Onlardan birçoğu daha sonra millî edebiyat cereyanı içinde yer aldı. Diğer edebî topluluk Fecr-i Âtî, Edebiyat-ı Cedide'den daha iddialı düşüncelerle yola çıktı. Hattâ bir beyannânme bile yayımladılar.[44] Kabarık isim listesiyle hevesli bir hava aksettiren bu grubun üyeleri daha ileriye gidemedi. Çünkü ülkenin siyasi ortamı bir sansürden çıkmış, kısa bir hürriyet havasından sonra başka bir sansür ortamına girmişti. Kısacası hem iddiaların büyüklüğü hem de şartların müsaitsizliği yüzünden bu grup çabuk dağıldı.[45]

Türk dilinin gelişimi açısından bu grup köklü bir değişiklik meydana getiremedi. Kendinden öncekilerden çok farklı bir şey söyleyemedi. Hattâ Edebiyat-ı Cedide'yi bile aşamadı. Tanzimatçıların hedefledikleri sadeleşmeden tamamen uzak olsa da bu iki hareket hiç değilse edebî faaliyetleri canlı tuttular. Bir diğer ifadeyle gelişen Türkçülük hareketini ve millî edebiyatı tetiklemiş oldular. Çünkü o dönemde verilen kalem kavgalarına bakıldığında bunlar daha açık görülür. Dönemin hâkim düşüncesi dilde ve edebiyatta yeni bir ruh inşa etmekti.[46] Ancak bunun için ortaya atılan formüllerden hiçbiri gerçekçi temellere dayanmıyordu. Sanat bireysel bir faaliyetti ancak tümüyle cemiyetin yaşamından bağımsız değildi. Özellikle toplumun yaşadıkları ortadayken ve siyasi atmosfer böyle giderken onların hayal âleminde kurdukları Batı'dan devşirme bir sanat anlayışı ülkenin kendi gerçekleri karşısında

[42] Ülkede, 1908'de Hürriyet ilan olundu. O günün Osmanlı aydınları kısa bir sevinç yaşadı. II. Abdülhamit bir süre daha tahtta kaldı. Daha sonra, 1909'da Sultan Abdülhamid haledildi. Programsız ve hazırlıksız İttihad ve Terakki'nin perde ardı iktidar dönemi başlamıştı. Balkanlarda isyancı hareketler hızlandı. Bir diğer deyişle Balkanlar cadı kazanı gibi kaynıyordu. İmparatorluk Türkiyesi için bu dönemde çok hızlı gelişmelere sahne olmuştur. 19. Yüzyılın bitmek tükenmek bilmeyen uzunluğuna rağmen 20. yüzyılın ilk çeyreği fazlasıyla hızlıdır. Bu konuda bkz. İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017. Dildeki değişimin anlaşılması için bu tarihi olayları söylemeyi gerekli görüyorum. Bir edebî topluluk neden yaşamaz? Ülke hangi durumdadır? Çağ nereye gitmektedir? Bunlar bilinmeden dil meselesi anlaşılamaz. Ancak bu olayların anlatımı konudan sapmamak adına oldukça kısa tutulacaktır.

[43] Onlar da kendilerine göre bir yol tutmuşlardı. Ancak bu yol eserleri incelendiğinde görülüyor ki fazlasıyla taklide dayanır. Zaten suni edebi anlayışlardan bıkmış olan bir neslin onları kolayca kabul edeceğini düşünmek fazlasıyla basit olurdu. O günün şartlarında onların da kendine göre başardıkları şeyler muhakkak vardı.

[44] M. Orhan Okay, "Fecr-i Âtî", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.12, TDV Yay., 1995, s.287-290

[45] İttihatçıların plansız programsız ülke yönetme girişimi karmaşayı artırır. Bu yüzden hürriyet havası şartların da etkisiyle kısa sürmüştür. Böyle bir ortamda aralarında sıkı bir bağ dahi olmadığı bilinen böylesine iddialı ve hevesli gençlerin başarısız olmasına şaşmamak gerekir. Onlardan biri vardı ki hayatı boyunca çizgisini koruyabilmiştir. O insan, büyük bir şair olan Ahmet Haşim'dir. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin programsızlığı hakkında bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, Cilt 1, 3. Baskı, İstanbul, 1983, s.251-256

[46] Bu düşünce, devleti çökmekten kurtarma düşünceleriyle benzerdir.

başarısız olmaya mahkûmdu. Nitekim de öyle oldu.[47] Bu yüzden yenileşme çabaları eskinin gölgesi altında kaldı. Diğer taraftan bu çabalar tamamen bitmedi. Şekil bakımından eskinin sürdüğü ifade edilir. Bu yanlış değildir. Ancak bunun sebebi sadece geleneğin ağır basması olamaz. Aydınların çabalarında da birtakım dalgalanmalar olmuştur. Esaslı ve tam teşekküllü hareket, hem aydınların meselenin üzerine fazla gitmemesi hem hareketin toplumsal-siyasî zeminini bulamaması yüzünden bu dönemde başarılı olamamıştır.

1.3. "Yeni Lisan"ın Doğduğu Ortam

Hiçbir kültür ve sanat faaliyeti hâmisiz yaşayamaz. Yaşasa bile dönemin egemen edebiyat anlayışı hâline gelemez.[48] Dolayısıyla "Yeni Lisan"a kadar gelip geçen tüm edebî hareketler kendi anlayışını yaratmak istedi. Fakat bu olmadı. Ne Tanzimat dönemi sanatçıları ne Edebiyat-ı Cedide ne de Fecr-i Âtî tümüyle yeni bir dil anlayışı yaratabildi. Öne sürdükleri edebî anlayış ve dil anlayışı dar bir aydın çevresinde kaldı. O da bir yere kadar etki etti. Sonra sönüp gitti. Hattâ bunlardan Edebiyat-ı Cedide'ye ve Fecr-i Âtî'ye katılmış kalem sahiplerinden birçoğu daha sonra millî edebiyat cereyanı içinde yer aldılar.

İmparatorluk Türkiyesi, Hürriyet'in ilanından (1908) sonra başka sorunlarla boğuşmaya başladı. Zaten bitmek tükenmek bilmeyen sorunlar zincirine her gün bir yenisi ekleniyordu. Bundan sonra bir başka mesele iyiden iyiye kendini hissettirmeye başladı. Bu sorun imparatorluğun aslında serpilip geliştiği topraklarda meydana geliyordu. Bu topraklar Balkanlardı.[49] Hürriyeti ilan etmek için mücadele verenler, bölgede bulunan aydınlar bunun farkındaydı. Çünkü olaylar gözlerinin önünde

[47] Bu durum onların ortaya koyduğu sanat anlayışını küçültmez. Onlar kendi bildikleri yolu tuttular. Dolayısıyla bu bir yargılama değildir, tahlildir. Bu tahlil, dönemin şartlarına bağlıdır ve şartlardan ayrı görülemez.

[48] Halil İnalcık, *Şâir ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, Doğu Batı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2003 s.9 Burada büyük tarihçi Halil İnalcık önemli bir düşünce ileri sürer: "*Genelde, bilim adamı ve sanatçı belli bir toplumda egemen sosyal ilişkiler ve belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade eder. Osmanlı toplumu gibi patrimonyal türede bir toplumda bu gerçek daha da belirgindir.*" Bu düşünce değerlidir. Çünkü aynı zamanda bir gerçeğin ifadesidir. Bu gerçek, sanatın ve bilimin uygun ortamda yeşerebildiğidir. Desteklenmeyen, ortamını bulamayan hiçbir kültürel faaliyet yaşayamaz.

[49] ŞSA, Enver Paşa, C.1, s.295-296 "*Yani hakikatte, Tanzimat öncesi Türkiye ile Tanzimat'tan sonraki Türkiye arasında, iç çelişmelerdeki ana davalar bakımından, ciddi farklar yoktu. Bu iç çelişmelerin başında ise; imparatorluğu teşkil eden çeşitli ırklardan, kavimlerden, aralarında milliyetçilik rüzgârları vardı. Mesela Balkanlarda yaşayan kavimlerde, artık nasyonalizm cereyanlar yerleşmişti*."

cereyan ediyordu. Agâh Sırrı Levend, *Sadeleşme Evreleri* kitabında bununla ilgili şöyle bir tespitte bulunur:

"Ömer Seyfettin'in sınır boylarında müfreze komutanı olarak bulunduğu sırada birçok acıklı olayları gözleriyle görmüş olmasının edebî kişiliğinin bu yolda gelişmesinde büyük yeri olmuştur, denilebilir. Bir yandan gerçekle karşı karşıya bulunmak ondaki milliyet duygularını kamçılarken, öte yandan da yabancı dilde okuduğu eserler onun ince zevkinin gelişmesine yol açmış ve onu eski edebî dilden bir tiksinme ile uzaklaştırmıştır." [50]

İmparatorlukta sarsılan sadece devlet değildi, devletin çöküşünü seyreden Türk aydını da sarsılıyordu. Bu sarsıntıyı ağırlaştıran hattâ ruhi yıkıntıya çeviren Balkan Savaşları oldu. Savaş öncesinde orduya çoktan siyaset girmişti.[51] Bunun sonucu felaket oldu. Koskoca Rumeli'nin yani Devlet-i Aliyye'nin serpilip geliştiği toprakların büyük bir kısmı kaybedildi. Bunun Türk aydını üzerinde etkisinin büyük olduğu ortadadır. Böyle bir ortamda, tarihi hatıraları büyük olan bir toprağın, öz vatan toprağının kaybedilmesinin ruhî sarsıntısı sıradan olamazdı.

O halde yeni dil bir hareketi nasıl doğdu? Bu hareket 1911'de, Balkan Savaşı'ndan önce ortaya çıktı. Genç Kalemler adlı bir dergi Selanik'te yayın hayatına devam ederken Ömer Seyfettin bir yazı yayımladı: "Yeni Lisan." Elbette her yeni hareket gibi tartışmalara sahne oldu. Ortaya attıkları fikirleri alaya alanlar, onları küçümseyenler, görgüsüz ve lüzumsuz bulanlar oldu.[52] Aslında onların söyledikleri yeni değildi. Dünyanın o günkü şartlarından bağımsız da değildi. Hattâ Tanzimat döneminde de benzer fikirleri söyleyenler olmuştur. Ancak bunların hiçbiri bu hareketin yaptığı etkiyi yapmamıştır. Çünkü diğerleri için ortam yeni dil hareketi geliştirmeye elverişli değildi. Diğer taraftan yeni dil hareketinin ilk vakitleri de fazla hızlı değildir. Özellikle Balkan savaşı sonrası daha çok hızlanmıştır.[53] Çünkü siyasi ortamdan yardım görmüştür. Agâh Sırrı Levend'in ifadesiyle:

---

[50] ASL, age s. 317

[51] ŞSA, Enver Paşa, C.2, 1983, S.176-177'de bu konuda şunları kaydeder: *"Ama İttihat ve Terakki'nin 10 Temmuz ihtilâlinden sonra, şimdi bir de 31 Martı bastırmak ve hatta padişahı da değiştirmekle kazandığı bu ikinci zafer, Yüzbaşı İsmet Beyi ve bazı arkadaşlarını tedirgin eder. Çünkü 10 Temmuz öncesi ve sonrası ile orduya zaten siyaset girmiştir. Şimdi bu ikinci müdahale ile ise siyaset ordu da yerleşecektir. Bunun sonu kötüye varır. Çünkü Balkanlar'da bir harbin er geç patlaması kaçınılmazdır*."

[52] ASL, age s.320-330

[53] ASL, age s.337-338

"Milliyet hareketlerini küçümseme ile karşılayanlar, İttihat ve Terakkî Cemiyetinden yardım görmiye başlıyan Türk Ocağı'nın çalışmalarına katılmışlar, vaktiyle gülünç buldukları "yeni lisan"la manzumeler yazarak Türkçeyi ve milli edebiyatı savunmıya koyulmuşlardır."[54]

Koruyucusunu bulan yeni dil hareketi, dönemin şartlarından da hız alarak gelişecektir. Bu gelişme Türk dili açısından 20. yüzyılın en büyük hareketi denilse yanlış olmaz. Çünkü bugün yazılan Türkiye Türkçesi "Yeni Lisan" hareketinin pek çok özelliğini barındırır.[55]

"Yeni Lisan" ne idi? Yeni lisan hareketi, asırlardır devletin resmi dili olan Türkçenin kendi bünyesiyle taban tabana zıt Arapça ve Farsça gramer kurallarından kurtarılması hareketidir. En azından Genç Kalemler dergisi ve benzeri dergiler etrafında toplanan aydınlar böyle düşünüyordu. Bu hareket, dönemin milliyetçilik anlayışına dayanarak zeminini buldu. Yeni dil hareketi mecrasını bulduktan sonra dilde sadelik de hızlandı. Pek çok yazar, şair, edip eserlerinde bu anlayışı savunmaya girişti. Ömer Seyfettin yeni dil hareketini savunduğu bir yazısında şunları söyler:

"Kimsenin inkâr edemeyeceği bir şey var: Türkler sanatta, edebiyatta, ilimde ve fende pek geri kalmışlardır. Bunun için birçok sebepler bulunur ve söylenebilir. Lâkin başlıcası lisandır."[56]

Bu tespit elbette yeni değildir.[57] Tanzimat dönemi bunun kıvılcım olarak başladığı yerdir. Bu inkâr edilemez. Fakat bunun etkisi bir yere kadardır. Tanzimat döneminin sadeleşme çabası yürümemiştir. Ö. Seyfettin bununla ilgili:

"Tanzimat'tan sonra hayat biraz değişti. Ama edebiyat lisanı aynı kaldı. Garp edebiyatının bazı nevilerini edebiyatımıza geçirmeye çalışan Kemal Bey, Hâmit Bet, Ekrem Bey "lisan" telakkisinde tıpkı Harabat'ın başındaki Ziya Paşa gibi idiler. Tabiî bir lisan olduğunu akıllarına bile getirmiyorlar, dinî edebiyatçıların beğenmedikleri yeni şekillerde yine terkip düzmeye devam ediyorlardı. Fikirleri

[54] age s.337-338

[55] Türk dilinin sadeleşme safhası en ciddi haliyle bu dönemde başlar. Bu hareket, bütün eksiklerine rağmen daha derli toplu daha örgütlü bir görünüme sahiptir. Dönemin ruhuna uygun olarak çeşitli dergiler etrafında bu anlayış gittikçe yayılır. Etkileri büyüktür. Tanzimat'la başlayan sadeleşme millî karakterinin sağlamlığını bu hareket sayesinde bulmuştur. Ömer Seyfettin'in millî karakter kazandırma mahareti burada saklıdır. Ancak bu dönemin ruhunu ve İttihat ve Terakki'nin yardımlarını unutmamak gerekir. Fakat Cemiyet'in genel görüntüsü milliyetçi değildir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendisi ittihâd-ı anâsır fikrini tutsa da tam bir plan ve program ile hiçbir zaman hareket edememiştir. Ancak cemiyet hiç değilse millî uyanışa giden yolu açmıştır. Özellikle Balkan felaketinden sonra Enver Paşa orduyu inanılmaz bir hızla yenileyebilmiştir. Dünyada benzeri pek görülmeyen bir hızla yapılan bu hareket orduyu gençleştirmiştir.

[56] *Ömer Seyfettin: Bütün Nesirleri; Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler*, hazırlayan: Nâzım Hikmet POLAT, Ankara: TDK yay., 2018, s.249

[57] Ancak Ömer Seyfettin ortaya koyduğu tespitin peşini bırakmaz. Bunun için pek çok başka yazılar kaleme alır. Milliyetçilik düşüncesiyle hareket eder. Aynı zamanda onun bu düşüncesi, dönemin de gittikçe güçlenen ruhuydu. Bu anlayışın kökleri Tanzimat devrinde aranmalıdır.

Garp edebiyatından mülhemdi. Lisanları Şark'ın eski dinî lisanıydı. Onların talebesi olan Edebiyat-ı Cedide erkânı da bu iskolastik lisanı bırakmadılar"[58] der.

Dilin doğal kanunlarını anlamış olan ve dilin de bu kanunlara göre gelişmesi gerektiğini söyleyen Ömer Seyfettin, Ortaçağ lisanı olarak gördüğü uydurma dille medenî dünyada hiçbir şey yapılamayacağını düşünüyordu. Bu yüzden dilde devrim yapılması gerektiğini söylüyordu. Eski şekil altında yeni şeyler söylemek mümkün değildi. Halk bunları anlamıyordu. Dahası halkın içinden hiç değilse belli oranda insan yetiştirebilmek için sade bir dile gerek vardı. Diğer taraftan klasik edebiyatın dili tıpkı imparatorluğun hali gibiydi. Anlaşılmaz, karmaşık, günün koşullarına cevap veremeyen çöküntü içinde bir dil medenî dünyada bize ne verebilirdi? Onun ve onun gibi düşünen aydınların aklında yatanlar bunlardı. Ona göre dil "tabiata muhalif" olamazdı.[59] Olursa ona lisan denilemezdi. Şu ifade ona aittir:

"Milli bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ milli bir lisan ister. Eski lisan hastadır. Hastalıkları, içindeki lüzumsuz ve ecnebi kaidelerdir."[60]

Yeni dil hareketinin en önemli hizmeti Arapça ve Farsça gramer kurallarını Türkçenin bünyesinden atmak olmuştur. İmlâ da bir standart zaten yoktu. Agâh Sırrı Levend'in ifadesiyle:

"İmlânın düzeltilmesi, hemen bütün aydınları uğraştıran bir mesele halini almıştır."[61]

Bu durum önceden de tartışılan alfabe meselesini ciddi olarak gündeme getirmiştir.[62] Yeni dil hareketinin amaçladığı dil devriminin esasları Cumhuriyet döneminde tam bir programla uygulanacaktır.[63] Bir diğer mesele, Türkçe ile dil yapısı bakımından alakasız bu dillerin kuralları Türkçede uzun süredir yerleşme imkânı bulmuştu. Tümünü bir anda dilden atmak kolay değildi.[64] "Yeni Lisan" sayesinde dilin bünyesinden atılma fikri güçlenecekti. Yeni dil hareketi, hedeflerinin

[58] age s.520
[59] age s.209
[60] age s.212
[61] age s.358
[62] Agâh Sırrı Levend, *Dil Üstüne*, TDK Yay., Ankara, 1973, s.260 "*Dernek, alfabe konusu üzerinde tarihsel bir görev de yüklenmiştir. Şöyle ki: Azerbaycanlı Mirza Fethali Ahundoğlu, 1863 (1280)'de İstanbul'a gelmiş, alfabe üzerine hazırladığı tasarıyı sadarete sunmuş, sadaret de, düşüncesini bildirmek üzere tasarıyı derneğe göndermiştir.*"
[63] Bu uygulamada en önemli adımlardan biri Latin alfabesine geçmek olmuştur. Diğer taraftan "Yeni Lisan" hareketinin bütün söylediklerinin harfiyen uygulandığını söylemek doğru olmaz. Çünkü Cumhuriyet döneminde çok daha kapsamlı, arkasında tam teşekkülü siyasi gücüyle bir dil hareketi uygulanmıştır.
[64] Bugün bile bazı klişeler halk arasında yaşamaktadır. Ancak bunlar çok azdır.

birçoğunda başarılı oldu. Bunu yaparken İstanbul Türkçesini temel aldı. Tasfiyeci olmadı. Yerleşik kelimelere dokunulmaması gerektiğini savundu.[65] Millî dil hareketi, millî edebiyat cereyanını yarattı.[66]

1.4. Savaş Yılları (1912-1922) ve Cumhuriyet Döneminde Türkçe[67]

I.Dünya Savaşı yıllarında basın ve edebiyatta gerileme oldu. Agâh Sırrı'nın *Sadeleşme Evreleri*'ndeki ifadesi şöyledir:

"Birinci Dünya Harbinin başlamasından birkaç ay sonra Türklerin harbe katılmasiyle, fikir ve sanat hayatına bir durgunluk çöker."[68]

Dolayısıyla önceki hareketli fikir sanat hayatı bu dönemde durma noktasına gelir. Savaşın felaketle sonuçlanmasından sonra ise milliyetçilik taraftarları büyük hücumlara uğrar. Savaşın müsebbibi olarak görülen, Osmanlılık fikrini savunan ve Tanzimat düşüncesini tutan İttihat ve Terakki'nin[69] lider kadrosu ülkeden ayrılınca ülkede bir İttihatçı avı başlar. Milli mücadele döneminde de İttihatçılar Turancılık gibi düşüncelerle itham edilir. Ancak Enver Paşa hiçbir zaman Turancı olmamıştır.[70] Dolayısıyla milliyetçilik cereyanı sadece bir dönemin modası olarak kalmaz.

---

[65] ÖS, age s.209-217 ve s.220-225 "*Yeni Lisan'ın Kaideleri*

[66] Bunu zamanının şartlarından ayrı görmek doğru olmaz. Diğer taraftan bu hareketin sosyolojik yönünde Ziya Gökalp'in tartışmasız büyük hizmeti olmuştur. Yazdıkları dönemin pek çok aydınını sistematik bir düşünce etrafında toplayabilmiştir. Türkiye'nin o günkü şartlarında bu düşünceler yeni bir canlılık havasını hiç olmazsa aydınlar arasında yaşatabilmiştir. Çünkü 1912 ile 1922 yılları arasında durmaksızın savaşan Türkler doğal olarak bıkmışlardı. Anadolu insanı perişan bir durumdaydı. Varlığını müdafaa edebilmek için verdiği İstiklâl Savaşı'nda, ülkeyi kurtuluş yolunda belli istikamette götürmek isteyen vatanseverlerin bu ruha ihtiyacı vardı. O günlerin en büyük ümidi buydu. Ancak bu ümit sistemli değildi. Kafalar karışıktı. Milliyetçilik düşüncesi vardı ancak milli kurtuluş fikri sönüktü. Dolayısıyla Türk Millî Kurtuluş Hareketi, sistemini ve liderini I. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1919'da Samsun'a giden bir Türk subayı ile bulacaktı. O subay Mustafa Kemâl Paşa idi.

[67] I. Bölüme ait bu alt bölümde, tezin kendi sistematiği içinde olmak kaydıyla ve genel hatlarıyla bazı önemli konulara değinildikten sonra Şevket Süreyya Aydemir'in ortaya çıktığı ortama ve hayatına değinilecektir. Çünkü onun eserleriyle hayatı arasında tam bir birlik vardır. Bu tezin esas konusu olan "Suyu Arayan Adam"daki dil elbette 1920'lerin dili değildir. Ancak bu eser onun hayatını anlatsa da aslında koca bir devrin hikâyesidir. Bu yüzden içinde çeşitli renkleri barındırır. Eserin teknik olarak analizi, gramere dair özellikleri ve Şevket Süreyya Aydemir ise II. Bölümde işlenecektir.

[68] age s.371

[69] İttihat ve Terakki Turancı değildir. İttihatçıların Türk Derneği gibi bazı kuruluşları desteklemesi, bazı üyelerinin fikirleri ve yazıları İTC'nin Turancı ve milliyetçi olduğunu göstermez. Onlar Tanzimat fikrini tutmuşlardır. İttihâd-ı anâsır düşüncesiyle hareket etmişlerdir.

[70] ŞSA, Enver Paşa, C.2, s.462 Ayrıca değerli bir çalışma daha vardır. Enver Paşa'nın Naciye Sultan'a yazdığı mektuplar Murat Bardakçı tarafından yayımlanmıştır. Bkz. *Naciyem, Rûhum, Efendim: Enver Paşa'nın, Eşi Naciye Sultan'a Yazdığı Sürgün Mektupları*, Yayınlayan: Murat Bardakçı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016. Bu kitaptaki mektuplar dönemin manzarasını, Enver Paşa'nın psikolojik durumunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu mektuplarda Turancılık gibi bahisler

İstiklâl Savaşı büyük zorluklar içinde geçti. 1922'de Büyük Taarruz'la birlikte Türk ordusu zafer kazandı ve savaş dönemi bitti. Bu dönemde Türkçenin genel seyrinde bir değişiklik olmaz. 1920'lerin başındaki eserler incelendiğinde yeni dil hareketinin bazı izleri görülür. Ancak bu durum Cumhuriyet döneminden sonraki Türkçe hareketinden farklıdır. Örneğin 1927'de bizzat Atatürk tarafından okunan Nutuk'un dili 1920'lerin karakterini taşır. Ancak bu dönemde Refik Hâlit'in kullandığı Türkçe önemle kaydedilmelidir. Onun gibi sade Türkçeyi eserleriyle en mükemmel şekilde temsil etmiş biri, yeni dil hareketinde yer almasa bile dikkate değerdir. O günkü eserler incelendiğinde Refik Hâlit'in Türkçesi tam da arzu edilen Türkçedir.[71] Bunun önemi şudur, yeni dil örnek eserlere ihtiyaç duyuyordu. Yeni eserler, yeni dille ortaya konmalıydı. Dolayısıyla bu tür eserler dile en büyük katkıyı yapıyordu. Milli edebiyat ve milli dil anlayışı artık geri dönmeyecekti.[72] Dolayısıyla yeni dil hareketi edebiyat ve düşünce sahasında eserlerini vermeye devam etmiştir. "Yeni Lisan" hareketinin anlayışı ve bazı kaideleri[73] Cumhuriyet devrinde sistemli hale gelecekti.

İstiklâl Savaşı milliyetçilik ruhunu en iyi temsil eden yıllara rastlar. Ancak hücumlara uğramıştır. Turancılıkla alakası olmayan İttihad ve Terakki'ye muhalif olanlar Anadolu Hareketi'ne karşı da ateş püskürüyordu. Onların kafasında I. Dünya Savaşı'nın müsebbibi milliyetçiler ve Turancılardı.[74] Bütün bunlar milli düşünceyi bastıramadı. Milli mücadele yılları çeşitli tartışmalarla geçse de yeni dil hareketi bu dönemde sönmedi. Artarak devam etti. Bu dönemde yeni insanlar yetişti. Özellikle

---

sözkonusu değildir. Bir diğer önemli eser için bkz. Murat Bardakçı, *Enver*, *İş Bankası* Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

[71] ASL, *Sadeleşme Evreleri*, s.352 "*O, Fecriâtî'ye katılmış olmakla birlikte dil bakımından onlardan ayrılır. Meşrutiyet devriminden sonra Servetifünun'da çıkan hikâyeleriyle özlediğimiz Türkçenin en güzel örneklerini vermiştir. Hikâyelerinde üslûpçuluk özentisi bulunmadığı gibi bir sanat cilvesi de yoktur. Onda, harcadığı emeği okuyucudan saklamasını ustalıkla beceren gerçek bir sanatçı kişiliğidir.*"

[72] Tanzimat döneminde şekil olarak kullanılan ve klasik edebiyatının temeli olan "Eski Lisan" artık tamamen değişmiştir. Bugün yazdığımız Türkçe tümüyle farklıdır. Yeni kelimeler, yeni kavramlar, yeni anlamlar dilde yerini almıştır. Cumhuriyet döneminden sonra dil başka bir renge bürünmüştür. Alfabenin değişmesi, Türkçenin kendi kurallarına göre yazılması, gramerinin düzelmeye başlaması önemlidir. Kelime türetme meselesinde bazı ileri hareketler görülmüştür. Ancak bunlar o günün şartlarında normaldir. Özellikle 1970'lere kadarki Türkçe hareketleri ve tartışmaları bir yere kadar normal kabul edilmelidir. Ancak aşırı tasfiyecilik hiçbir şekilde doğru değildir. Dilin kendi kurallarına göre yaratılmış yeni kelimeler makul olduğu gibi dilde kendi ahengini bulmuş kelimelerin de korunması önemlidir.

[73] ÖS, age s.248

[74] Ancak İstanbul basının da tam bir birlik yoktur. Özellikle işgal İstanbul'unda sansür yüzünden Ankara Hareketi'ni tutan basın hiçbir şekilde özgür yayın yapamaz.

Birinci Dünya Savaşı'nı görmüş neslin içinde artık Anadolu'ya dönüş fikri[75] vardı. Çünkü savaşın acılarını görmüşlerdi. İmparatorluk feci şekilde çökmüştü.[76] İstiklâl Savaşı kazanılıp Cumhuriyet kurulduktan sonra dil hareketi başta imlâ ve alfabe olmak üzere bizzat devlet eliyle desteklenmiştir. Diğer taraftan Cumhuriyet döneminde dil hareketi önceki dönemlerden önemli bir farkla ayrılır. Bu fark, dil hareketinin kurumsallaştırılmasıdır. Buna yönelik olarak atılan en önemli adım, 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasıdır.[77] Daha sonra 1936'da Türk Dil Kurumu adını almıştır. Sadece Dil Kurumu değil Türk Tarih Kurumu da aynı derecede önemlidir. Bu kurumların en önemli tarafı çalışmaların uzun ömürlü olmasını sağlamasıdır. Dilde sadeleşme hareketinin, "Yeni Lisan" hareketinin, milli dil anlayışının kurumsallaşması yapılan çalışmaların sekteye uğramasını engellemiştir. Özellikle Atatürk'ün dil ve tarih meseleleriyle bizzat ilgilenmesi ise dikkate değerdir. Sadece ilgilenmemiş bu müesseseleri kurmuş, yaşamaları için gereken maddi desteği sağlamış hattâ mirasından iki kuruma da pay vermiştir.[78]

Bütün bunlar, bugünkü Türkçenin şekillenmesinde belli miktarda etkili olmuştur. Ancak Türk dili açısından Cumhuriyet dönemi sorunlarla boğuşur ve bu sorunlar çözülmüş de değildir. Özellikle 20. yüzyılın başından itibaren Türk dili başka bir tehlikeyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tehlikenin başında Batı dillerinden gelen kelimeler ve kavramlar gelir. Bunların alınması bir yere kadar doğaldır. Çünkü dil, toplumların ihtiyaç sahasından ayrı değildir. Dolayısıyla, Batı'dan gelen kelimeler ve kavramlar[79] da ortaya çıktıkları ortamın içtimai hareketliliğinden bağımsız değildir. Yeni icatlar, yeni kavramlar, yeni ihtiyaçlar doğal olarak yeni kelimeleri gerekli kılmıştır. Avrupa'nın bilhassa Sanayi Devrimi'nden sonraki hızlı gelişimine yetişmek isteyen İmparatorluk Türkiyesi'nin devlet adamları ve aydınları bunun

---

[75] *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,* editör: M. Öcal Oğuz, Ankara: Grafiker Yay., 2011, s.34

[76] Falih Rıfkı Atay, *Zeytindağı*, Remzi Kitabevi, İlâveli Üçüncü Tabı, İstanbul, 1943. Bu kitap I. Dünya Savaşı'nda İmparatorluğun Kanal'dan Suriye dâhil Anadolu'nun güneyine kadar olan topraklarının nasıl kaybedildiğini anlatan en iyi Türkçe eserdir dense yanlış olmaz. Dili bakımından da Cumhuriyet dönemi Türkçesinin en iyilerinden biridir. Diğer taraftan bu çöküş, pek çok aydını sarsmıştır. Savaş nesli daha sonra bazı fikirlerin tutmadığını da görmüşlerdir. Bu fikirlerden sadece Türkçülük fikri başarılı olmuştur. Batılılaşma ise Cumhuriyet döneminde varlığını sürdürmüştür. Atatürk, Batılılaşma sürecini ciddi biçimde ele almıştır. Hukuk başta olmak üzere pek çok alanda inkılâplara girişilmiştir.

[77] *Atatürk ve Türk Dil Kurumu*, Hazırlayan: Nail Tan, Ankara : TDK Yay., 2011, s.18-19

[78] Âfet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009, s.279 Atatürk'ün Vasiyeti'nin 6. Maddesi bu iki kurumla ilgilidir ve şöyledir: "*Her sene nemadan mütebaki [arta kalan] miktar, yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.*" Buraya kadar alan süreç gereksiz ayrıntılarla uzatılmayacaktır.

[79] Bu durum bütün diller ve toplumlar için geçerlidir. Burada Batı dillerinden gelen kelimeleri ve kavramları örnek olarak veriyorum.

farkına vardıklarında 19. asır çoktan gelip çatmıştı. Tanzimat'la birlikte Batı'daki kavramlara karşı Türkçe terimler icat etmek ihtiyacı doğmuştu. Bu ihtiyaç için, Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerden mevcut anlamlarıyla alakası olmaksızın bazı terimler uydurulmuştur.[80] Bu dönemin ilginç olan tarafı, türetilen kelimelerin Türkçe kökten yapılmamasıdır. Bunun bir diğer sebebi ise imparatorluk anlayışında yatar. Tanzimatçılar imparatorluk fikrine sahipti. Alışılagelmiş davranışlardan kesin bir şekilde vazgeçemediler. Radikal kararlar alabilecekleri siyasî atmosfer de yoktu. II. Mahmut'la birlikte başlayan reform hareketi hızlı değildi. Dilde sadelik hareketi ne istikrarlı atmosfer bulabilmişti ne de onu tam bir azimle destekleyecek hâmi bulabilmişti. Bütün bu reform hareketleri Cumhuriyet'le birlikte tamamlanmaya çalışıldı. Cumhuriyet döneminde yapılan inkılâplar geniş kapsamlıydı ve bunlardan bazıları da kalıcı oldu.[81] Özellikle alfabe değişimi, benzerine az rastlanan bir harekettir. Türkler, İranlılardan aldıkları alfabeyi terk ediyorlardı. Bu kolay bir hadise değildir.

Türkçenin imlâ sorunu ise hâlâ tam anlamıyla çözülmüş değildir. Bununla ilgili TDK'nin "Yazım Kılavuzu" pek çok defa yayımlanmıştır. Ancak bununla ilgili de sorunlar vardır.[82] Türkçenin Cumhuriyet dönemi gelişimi oldukça ilginçtir. Bu

[80] ASL, *Sadeleşme Evreleri*, s.102-112 Kelime icadı gereklidir. Bunun bazı kuralları vardır. Cumhuriyet döneminde de bu kuralların dışında türetilmiş bazı kelimeler de vardır hattâ bunlardan bazıları da tutmuştur. Ancak yeni kavramlardan ne kadarının tutup tutmadığına dair bir istatistik elimde mevcut değildir.

[81] Bunun sebebi kurumsallaşmada saklıdır. Önceki dil hareketlerinin devamlılığının sağlanamamasının nedeni sağlam kurumsal disiplinden yoksun olmasıdır. Türk Dil Kurumu'nun sistemli olarak yaptığı bazı çalışmalar değerlidir. Bunlardan ikisi *Derleme Sözlüğü* ve *Tarama Sözlüğü*'dür. Bu çalışmalar sayesinde; birincisi, artık derlenmesi mümkün olmayan kelimeler halk ağzından derlenmiştir. İkincisi, 13. yüzyıldan itibaren gelen Batı Türkçesi eserlerinden yapılan taramalar sayesinde ortaya konan sözlükle art-zamanlı çalışmalar kolaylaşmaktadır. Ancak dil meselesinde çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle kelimeler etrafında çeşitli kalem kavgaları görülür.

[82] Dil sürekli değişir. Dolayısıyla imlâ da değişir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Başta toplumun değişimi gelir. Değişen coğrafya, değişen şartları beraberinde getirir. Türklerin bazı kollarının Anadolu'ya gelişiyle birlikte bu coğrafyada çeşitli kültürlerle temas ettiler ve dili de hazır bulmadılar. Anadolu'nun fethiyle birlikte hızlanan Türk göçü yeni coğrafyada örgütleniyordu fakat bu örgütlenmeyi o günkü dille yapmaları kolay değildi. Orta Asya ile bağlantı zayıftı. Oğuzların kendine has diyalektiği Anadolu'daki beylikler sayesinde yaşadı. Ancak Osmanlı'ya kadar resmi hâle gelmedi. Farsçanın etkisinde kalan Selçuklu Devleti ise Türkçeyi resmileştirmedi. Orta Asya'da Çağatay Türkçesi daha düzgündü ve zengindi. Ali Şir Nevaî'nin (1441-1501) etkilerini Anadolu coğrafyasındaki şairler üzerinde özellikle 16. yüzyılda görmek mümkündür. Anadolu'da varlığı konuşma seviyesinde olan Türkçenin korunmasında Osmanlı Devleti'nin rolü ise tartışmasızdır. Ancak Batı Türkçesinin içinde olan bu yazı dilinin muntazam bir imlâsı hiçbir zaman olmamıştır. Bunu dilin dinamik yapısında aramak doğru olur. Dili sabit bir değişmez olarak görmek yanıltıcıdır. Ancak Cumhuriyet döneminde TDK tarafından yayımlanan imlâda birbirinden farklı kılavuzların yazılması doğal olarak karışıklığı artırmıştır.

dönemde imlâ ile birlikte terim meselesinin de sorunları vardır. Dahası, yakın dönem olmasından dolayı ihmal bu sorunlar edilmektedir.[83]

İkinci bölümde, Cumhuriyet döneminin önemli bir ismi olan Şevket Süreyya Aydemir'e ve bu tezin konusu olan Suyu Arayan Adam'ın incelemesine yukarıdaki teorik zemin altında yer verilecektir.

[83] Bununla ilgili bazı çalışmalar vardır ancak yeterli değildir. Bilimsel terimlerde standart yoktur. Bazı alanların terimleri zayıftır. Pek çok terimin anlamını bulmak için başvurulacak sözlükler maalesef yeterli değildir. Bununla ilgili yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Bunu tek bir kişinin yapması ise zordur. Bunun ekip çalışması ile yapılması ise elzemdir. Birinci bölüm burada bitmiştir. Bu tezin mantığı içinde buraya kadar yazılanlar yeterlidir. Daha fazla ayrıntı bu tezin amacını aşar. İkinci bölümde, ilk bölümde bahsedilen konular yeri geldiğince ele alınacaktır.

2. BÖLÜM

YAZAR, ESER VE DİL VE ÜSLÛP

2.1. Şevket Süreyya Aydemir[1] ve Bir Yol Arayışı

Her devrin kendine has bazı renkli şahsiyetleri vardır. Şevket Süreyya Aydemir de Cumhuriyet devrinin nevi şahsına münhasır bir münevveridir. Onun maceralı yaşamı pek çok yönüyle renklidir. Bu renklilik, kaynağını yetiştiği ortamdan ve tarihi şartlardan alır. Doğduğu şehrin konumu, Balkanlara yakınlığı, çocukluğunda dinlediği hikâyeler onun düşünce dünyasında etkili olmuştur.[2] Bir yazarın hayatında doğduğu ev, oynadığı mahalle, dolaştığı sokak, yaşadığı köy, bulunduğu şehir ve benzeri mekânlar etkilidir. Bu durumu Şevket Süreyya'nın hayatında görmekse anormal değildir. O da bir insandır ve bu şartlardan etkilenir. Diğer taraftan o, fikir cereyanlarının içinde yolunu bulmak için sürekli çabalamıştır. Bu çabaların mahsulünü araması doğaldır. Suyu Arayan Adam'da[3] şöyle bir ifadesi vardır,

> "Huzurun bir pahası var. Evet, onu ödemek lâzım… Benim ödediğim paha, hayatımın hepsidir. Ama bundan üzgün değilim. Ödediğim bedel, ulaştığım kaynak için çok değildir. Çünkü bu kaynağın başında ben, yıllar yılı kaybettiğim en değerli şeyi, yâni kendimi buldum."[4]

Hayatının hepsini vererek aldığı nedir? Onun ifadesiyle 'kendisi'dir. Bir adamın kendini araması ve bulabilmesi değerlidir. Özellikle savaş yıllarına denk gelen neslin yeni bir yol ve varlık arayışı normal karşılanmalıdır. O devrin her insanında belli anlayışlarda varoluş düşüncesi vardır. Çünkü savaşların sonu bir türlü gelmek bilmez. İmparatorluk Türkiyesi için 20. yüzyılın ilk çeyreği tam bir çöküş ve felaket dönemi olmuştur. Balkan felaketinden sonra gençleşen ordu[5], I. Dünya

---

[1] Bu başlık altında Aydemir'in hayatını ayrıntılı bir şekilde anlatılmayacaktır. Zaten onun yaşamını anlatan en güzel eser *Suyu Arayan Adam*'dır. Kendi hayatını anlattığı eser başta olmak üzere ortaya çıkacak yeni belgeler onun hayatına ışık tutabilir. Yoksa nazari bir düşünce ileri sürmekten öteye gidemem. Bunun da onun yaşamını aydınlatmak bakımından değerli olacağını sanmam. Çünkü kritik edilmiş belgeler her zaman önde gelir. Bu yüzden bu başlık bir biyografi değildir.

[2] Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, 1965, s.9-10

[3] Bundan sonra Suyu Arayan Adam, "SAA" şeklinde yazılacaktır.

[4] age s.523

[5] Orduyu gençleştirmenin ve yenilemenin önemli ismi Enver Paşa'dır. Bu kolay bir hadise değildir. Ciddi ve cesur bir girişimdir. Savaşın kaybedilmesinin getirdiği ruhî yıkım arasında değeri anlaşılmamıştır.

Savaşı'nda mahsullerini vermişti. Örneğin Çanakkale Zaferi'nde bu ordunun etkisi inkâr edilemez. Ancak dönem ve şartlar imparatorluğu kurtarmaya yetmeyecekti. Dolayısıyla, bütün çabalara rağmen savaş kaybedildi. Bu devir, her yönüyle zor bir devirdi. Bu zor zamanlar içinde yeni nesiller yetişti. Bu nesiller savaşın içinde pişti. Cephelerde savaşın gerçek yüzünü gördüler. Koskoca bir imparatorluğun yıkılışına şâhit oldular. Büyük acılar yaşayıp huzuru aradılar, dingin bir hayata hasret çektiler. Bu yüzden o günün neslinin savaşlar içinde yetişmesi gözardı edilemeyecek bir olaydır. Her neslin dönemin şartlarından ayrılamayan bazı özellikleri vardır. Bu nesil, meraklıydı. İmparatorluk içinde doğup onun hikâyeleriyle büyümek az şey değildi. Onun ifadesiyle:

"Bu devlet, bu imparatorluk, benim için artık her şeydi. Bu topraklar bile bana az görünüyordu. Ders aralarında bu haritaların başına toplanan çocuklar arasında ben de, bizim topraklarımızdan koparılan ülkeleri parmaklarımla gösterir, sınırlarını çizerdim: Kafkasya, Kırım, Besarabya, Romanya, Tuna Eyaletleri, hattâ Cezayir ve Atlas ülkeleri! Bunlar hepimizin hayallerinde tüterdi. Bazan öyle coşardık ki, o anda bize sorsalar, bütün dünyanın sınırları bizim devletimizin sınırlarından ibaret olsun isterdik."[6]

Dünyaları, heyecanları gibi büyüktü. Fakat savaşın gerçek yüzünü, değişen dünyanın yeni şartlarını anlamaya başlamışlardı.[7] Bu neslin içinde Şevket Süreyya da yerini alır. Çocukluğunda dinlediği menkıbelerin, mevlidlerin, masalların onun düşünme biçiminde etkili olduğu açıktır. İlk hatırasını zikreder:

"Çocukluğuma ait ilk hatıram bir yangındır."[8]

Bu yangınlar meşhur İstanbul yangınlarına benzemez. Bir sınır şehrinden yani Edirne'den hafızasında kalan bu ilk yangın, tek yangın da değildir. Balkanların çete hikâyeleri oralara kadar taşınır. Bir ev başka bir eve sığınır. Mahalleler bu tip olaylarla çalkalanır.

"Mahallenin bütün evlerinde, bütün toplantılarında geceleri çete, komite hikâyeleri anlatılırdı."[9]

Bu ifade, o günün gerçeklerini yansıtır. 1897 Türk-Yunan savaşının etkileri tazedir. Kendisi de bu tarihte doğduğunu söyler.[10] Çocuklar mahallelerde savaş

[6] SAA, s.45
[7] SAA, s.41 Kitabın "Bir İmparatorluk Masalı" kısmı bunun güzel bir örneğidir.
[8] SAA, s.9
[9] SAA, s.13

oyunlarıyla büyür. Türklerin o dönemde bitip tükenmeyen uzun askerlikleri de meşhurdur. Tipik bir çocuk oyunu gibi görünse de şu ifade, içinde bazı ipuçları barındırır,

"Bazan da rüyamda kendim çeteci olurdum. Belime kamalar, bombalar takardım. Yahut kılıcımı çekerek düşmanlarla savaşırdım."[11]

Bu, bir çocuğun tipik bir hareketidir. Aslında çocukların sokak oyunları birbirine benzer. Savaşın etkileri bir çocuğun hayatına yansır. Aydemir'in bu ifadesi, o günkü yansımayı gösterir. Bunu daha iyi anlatmak için renkli bir tasvire girişen Aydemir, aile sıcaklığını anlatmayı de ihmal etmez. Çiçekli, ağaçlı, yeşil bir bahçenin içinde yaşamış olması, ileride onun toprağa bakışını da etkiler. Daha o günlerden babasından nasıl etkilendiğini yazar:

"Babam ağaçlara birer kutsal varlıkmış gibi baktığı ve bizim evimizde herkes çiçekleri sevdiği için, avlumuzun ağaçları herkesinkinden güzeldi. Küçük avlumuzun kuyusu etrafında yahut büyük bir dut ağacının gölgelediği taşlığın çevresinde, anamla ben her bahar, her yaz, renk renk çiçekler yetiştirirdik. Yaz akşamları yemeğimizi bu taşlığa serdiğimiz hasırın üstünde yerdik. Yaşım biraz ilerleyince en zevkli vazifelerimden biri, şehrin dışından, eski Edirne saraylarının kurulmuş olduğu yerlere yakın bir çayırlığın kenarından, toprağiyle beraber kesip çıkardığım çim keseklerini avlumuzun çiçek göbeklerinin etrafına dizerek sulamak ve tutturmaya çalışmaktı."[12]

Bu etki, onun toprağa bakışında temel teşkil eder.[13] Bir çocuğun edindiği güzel bir görgü en büyük hazinesidir.[14] Aynı zamanda bu görgü başta aile kazanılır. Sonra çevreden edinilir. "Hayat okulu" dedikleri bu mektep insanı pek çok yönden besler. Aydemir, bunun farkındadır. O, hiçbir zaman sivri ve aşırı bir karakterde değildir. Bütün eserlerinde görülen bu karakter, hayatında onun düsturudur. Ona göre de sebepsiz değildir. Halil İbrahim Göktürk'ün kitabının önsözünde Enver Ziya Karal şöyle anlatır:

---

[10] SAA, s.9

[11] SAA, s.15

[12] SAA, s.13

[13] Şevket Süreyya Aydemir, *Toprak Uyanırsa*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012. Bu kitap, maharetli bir insanın hayat hikâyesinin kurgulanmış şekli olsa da bir gerçeği tasvir eder. O adam, topraktan anlar. Toprağın dilini bilir. Teknik meseleleri çözmek için azimle uğraşır, halk ile devleti bir gâyede birleştirir. Onda, topraktan anlayan bir insanın görgüsünü sezeriz. Çünkü hem ailesi hem içiten bulunduğu cemiyet toprakla içli dışlıdır.

[14] Burada kastettiğim iyi bir aile görgüsüdür. Görgü ahlâkî terbiyenin mühim bir safhasıdır. Bunu yazarın davranışlarından, hayata bakışından nasıl ayrı görebiliriz? Bu mümkün müdür? Bence bu mümkün değildir.

"Onunla bu ilk görüşmemizden aklımda kalan ve zamanla silinmeyen tek şey, konuşmaya başlarken yüzünde tatlı bir gülümsemenin belirmesi olmuştur. Aradan çok yıllar geçtikten sonra, bir gün kendisine sordum. 'Bilmem, farkında bile değilim.' Sonra biraz düşündü ve ekledi: Kim bilir belki de hayatta çok acı çekmiş olmamdandır."[15]

Bu ifade bir neslin beyânıdır. Diğer bir deyişle bu ifade, savaş neslinin ruh halinin aynası gibidir. Bilindiği üzere Balkan göçleri acılarla doludur. O bölgenin halkı arasında bu acılara tanık olmuş çok insan vardır. Savaşların getirdiği yıkımlar, ölümler ve bunun neticesinde göçler bir halkın o bölgede çektiklerinin dışavurumudur. Türk İmparatorluğu'nun[16] güç kaybetmesiyle birlikte Balkanlarda çete faaliyetleri hızlanmıştır. Milliyetçiliğin etkisiyle isyan hareketleri yürütülmüştür. Elbette bunun başka sebepleri de vardır.[17]Ancak bu bölge, Balkan Savaşları'ndan sonra eskisi gibi olmayacaktı. Dolayısıyla Balkanların siyasî atmosferi alevlenince bunun ceremesini bölgedeki halk çekmiştir. Halkın acıları hikâyelerde yaşar. Anılarını unutmayı tercih eden Türkler bunların yazımını da maalesef ihtimal etmiştir.[18]

Aydemir, çocukluğunu anlatırken bize kendi muhitinin manzarasını verir. Sokaklara ayna tutar. Çete hikâyelerinin oyunlarına nasıl tesir ettiğini görürüz.

"Oyunlarımızın en başında, gene çetecilik, komitecilik oyunları gelirdi. Bunun için önce kaptanlar, voyvodalar seçilirdi. Bu kelimeler Rum, Bulgar çetecilerinin reislerine verilen isimlerdir."[19]

---

[15] Halil İbrahim Göktürk, *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir; Yaşamı-Görüşleri-Eserleri*, Yeni Zamanlar Yayınları, Ankara, 1977, s.5 "Önsöz"

[16] Osmanlı Devleti.

[17] Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Kronik Kitap, İstanbul, 2017, s.25 Büyük tarihçi İnalcık'ın ifadesiyle 19. asır ortaları şöyledir, "*XIX. uncu asır ortalarına doğru Osmanlı Devleti, henüz Avrupa'nın yarısı kadar bir saha üzerinde, üç kıt'aya yayılmış, hemen hemen 36 milyon nüfusu ihtiva eden koca bir İmparatorluk halinde görünmektedir. Fakat hakikatta, bu koca siyasî hey'et, iktisadî, siyasî her türlü birlik esasını gaybederek dağılıp parçalanma yoluna girmiş bir heyûlâdan başka bir şey değildi. Daha o zaman Balkanlarda beş milyon nüfus resmen muhtar idarelerle İmparatorluktan ayrılmış bulunuyor ve hakikî hudutlar, ancak Niş-Vidin hattı ile Tuna nehrine gidebiliyordu."* Aynı kitabın 36. ve 37. Sayfalarında milliyetçiliğin tesirlerine değinir, kıymetli bilgiler vardır.

[18] Bunun tarih açısından da faydalı olmadığı açıktır. Türkler, yazmak ve hatırlamak anlayışını tuhaf karşılıyorlar. Bugün bile not alırken takvim kenarlarına düzensiz notlar aldıklarını bizzat biliyorum. Hâlbuki yazmak gelecek için de faydalıdır. Yazının binlerce yıllık serüveni boşa değildir. Dolayısıyla Balkan olayları Türkler için acı, zor ve kanlı olmuştur. Türklerin katledilmesine, zulme uğramasına dair korkunç hatıralar vardır. En ufak olayları bile kaleme almayı kendilerine adet edinmiş olan Batılılardan farklı olarak Türkler kendilerini ve acılarını hatırlamamayı tercih etmişlerdir. Bu yüzden Balkanlarda yaşananları, ayrıntılarıyla anlamak zorlaşmaktadır. Dahası, bugün bu hadiseler tek taraflı olarak yani Batı gözüyle ele alınmaktadır. Bu, maalesef tarih açısından da gelecek açısından da faydasızdır. Bu yüzden Balkanların tarihi ciddi bir tetkike tabi tutulmalıdır.

[19] SAA, s.17

Aydemir'in yol arayışında bunlar çocukluk yıllarına tutulmuş aynalardır. Kendisi de bir göçmen çocuğu olan Aydemir[20], göçmen mahallesinde geçen olayları tüm canlığı ile anlatır.[21] Bunlar sadece onun hayatından bazı parçaları vermez, devrin hakikatlerini de bir yönüyle aksettirir. Bu yüzden ayrıca dikkate değerdir.[22] Türklerin Balkan göçüne ait bazı olayları ve hatıraları, onun hayat hikâyesinin bir kısmında takip etmek mümkündür.[23]

Aydemir'in yol arayışı hiçbir zaman bitmez. O daima bir şeyleri arar. Aradığı yollarda hayatın başka yüzüyle karşılaşır. Seçtiği yolu yaşayarak test eder. Savaş neslinin, Balkan göçünün, İmparatorluğun çöküşünün çilesini ve hikâyesini onun ağzından duyarız. Aynı zamanda yeni ideolojiler peşinde koşan bir gencin hikâyesini de işitiriz. Onda, Balkan Savaşlarının tesirlerini gördüğümüz gibi, I. dünya Savaşı'nı bizzat yaşamış insanın ruh halini de görürüz.[24] O bunları görmeden önce, mahallede okuma bilen az kişiden biridir.[25] Okuyup dinlediklerinin onun anlatma yeteneğini geliştirdiği, ona sağlam bir üslup verdiği ortadadır.[26] Bu üslûbun şekillenmesinde ailesinin payının yanında çevresinin de payı vardır. *Suyu Arayan Adam* bunu en iyi yansıtan eserlerinden biridir.

Yol arayışına devam etmek, ister istemez pek çok olayla yüz yüze gelmek demektir. Şevket Süreyya Bey Birinci Dünya Savaşı'ndan önce bazı gerçekleri görmüştür.[27] İmparatorluğun içine düştüğü durum onların hayallerinden çok uzaktır. İhmal edilen Anadolu'nun manzarası içinde bir yedek subayın duyguları karışıktır. Hayallerindeki İmparatorluk çökmüştür. Yol arayışındaki bir insanın kutsal saydıklarından birini kaybetmeyi kabullenmesi kolay değildir. Bu, savaş neslinin en büyük sarsıntılarından biridir. Hattâ en başta gelenidir. Elbette bunun sebepleri vardır. Bunlardan birisi vatan ve devlet fikriydi. Devlet onlar için her şeydi. Örneğin İttihatçılar vatansever insanlardı ve vatanı kendilerine göre seviyorlardı. İttihat ve

[20] SAA, s.21
[21] SAA, s.19 "*Bizim mahallemiz bir muhacir mahallesiydi.*"
[22] SAA, 18-19 Bu sayfalarda bir mahallenin manzarası çizilir. Mahallelerde başlayan didişmelerin, çocuk kavgalarını bahane ederek yapılan Müslüman-Hristiyan kavgalarını bir harbin kıvılcımı gibi görür ve şöyle der, "*Sanki iki taraf da, nasıl olsa ergeç girişecekleri son, kesin hesaplaşmaya, beklenmedik bir kıvılcımla, şimdiden başlamışlardı.*"
[23] SAA, 21-23
[24] I. Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak vazife görmüştür.
[25] SAA, s.27-28
[26] Bunu, bugüne kadar yayınladığı eserlerinde görebiliriz. Bir yazarın yetiştiği çevre üslûbunu etkiler. Bununla ilgili açıklamalarım bu tezin Giriş kısmında ve sonraki alt başlıklarda vardır.
[27] SAA, s.57

Terakki milliyetçilik anlayışında bir hareket değildi, bu cemiyet tüm milletleri Osmanlılık fikrinde tutmayı, birleştirmeyi düşünüyordu.[28] Fakat bu hiçbir şekilde gerçekleşmedi. Ancak İttihat ve Terakki zamanında milli bir uyanışın ilk ciddi faaliyetlerini görürüz. Bir düşünce artık ülkenin bazı aydınları arasında güçlenmiştir. Bu düşünce Türkçülüktür.[29] Şevket Süreyya'nın ifadesi düşünce ikliminin nasıl değiştiğini göstermektedir,

"İntikam duyguları, Balkan hayranlığı, Bulgar komitecilerini taklid ederek komiteci bir nesil yetiştirmek hevesleri, bu yeni inancın yanında küçüldüler. Şimdi İstanbul, Osmanlı devletinin başkenti olduğu için değil, en güzel Türkçenin konuşulduğu, en ülkücü kitapların yazıldığı en geniş ufuklara seslenen yeni bir hareketin merkezi olduğu için başka bir önem aldı. Anadolu ise birden sevildi. Eski devrin kasvetli Anadolusu 'kaba ve görgüsüz' Türk'ü, artık tarihe karışmıştı. Şimdi milletin adı Türk, konuştuğu dil güzel Türkçe idi. Türklük, en şerefli bir ululuktu. Vatana ise artık Osmanlı toprağı değil Türk vatanı deniliyordu."[30]

Bu ifadeler artık anlayışın değişmeye başladığının kanıtıdır. Turancılık onun da bir süre tuttuğu düşünce olmuştur. Yedek subay talimgâhına katıldığında kafasında bazı şeyler daha da netleşmiştir. Şehit olan ağabeyinin gittiği yoldan gitmek istiyordu.[31] Hayaller birbirini kovalar. Ancak bu hayaller daima hakikat duvarına çarpacaktı.[32] Türkiye'nin o günkü gerçeği bunlardan biridir. Suyu Arayan Adam'ın içindeki şu ifade bunu çok iyi yansıtır,

---

[28] İttihatçılar, Tanzimatçıların düşüncelerini devam ettirdiler. Örneğin Enver Paşa hiçbir zaman Turancı olmamıştır. O, Osmanlıcılık düşüncesine sahiptir. Bkz. ŞSA, Enver Paşa, C.2, s.462 ve *Naciyem, Rûhum, Efendim: Enver Paşa'nın, Eşi Naciye Sultan'a Yazdığı Sürgün Mektupları*, Yayınlayan: Murat Bardakçı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016 ve Murat Bardakçı, *Enver*, *İş Bankası* Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

[29] SAA, s.60 "*Gerçi biz evvelce de Türktük. Fakat kendimize Türk diyemezdik. Türk sözü, birçok ırkları, kavimleri birleştiren birleştiren bir imparatorlukta, bir kavmin diğerleri üstünde tahakkümünü hatırlatır ve onları gücendirir diye düşünülüyordu.* (…) *Reddedilen, inkâr edilen Türk adına kimsenin sahip çıkmaması için her tedbir alınmıştı. Umumî kanaate göre Türk, kaba, görgüsüz ve kabiliyetsiz bir varlıktı.*" Bu görüş değişecekti. Savaşlar, acılar, ruhî sarsıntılar, vatanın parçalarının kaybı bu düşünceyi yıkacaktır.

[30] SAA, s.63

[31] SAA, s.76

[32] I. Dünya Savaşı, Türk aydını üzerinde büyük sarsıntıya sebep olmuştur. Turancılık belki bir hayaldi. Ancak o günlerde bu düşünce son nefesini vermek üzere olan bir İmparatorluğun son bir gayretle büyük bir savaşa tutuşmasında ateşleyici güçlerden biri olmuştur. Hiç değilse Türkler arasında böyledir. Çünkü İmparatorluğun güvendiği ittihâd-ı anâsır düşüncesi tutmamıştı. İslam bayrağı altında toplanılmayacağını Araplar kanıtlayacaktı. Unsurların birliği hiçbir ad altında mümkün görünmüyordu. Milletler kaderini tayin etme yolunda istekliydi. I. Dünya Savaşı'nı fırsat bilen her millet İmparatorluktan ayrılmayı istiyordu. Bu yüzden Türkler kendi hayatını ve vatanını korumak zorundaydı. Kendi hayatını ve vatanını kororken neye sarılacaktı? Hangi düşünce etrafında birleşilecekti? Turancılık büyük bir alanı kapsıyordu ve bir bölgenin adı olmasının yanında bir idealin de adıydı. Bu ideal o günün gençlerini sarmıştır. Bu düşünce Anadolu Hareketi'nde de etkili olacaktı.

"Sonra bana Türk göçleri daima Batıdan Doğuya olur gibi gelirdi. Hâlbuki burada şimdi, işte Doğu boşalıyordu. O halde Doğu da böyle sarsılınca bizim öz Vatanımız Anadolu arkasını hangi duvarlara dayanacaktı?(…) Yollarda ilerledikçe harbin bizim için kesin ve mukadderat tayin edici mânasını daha iyi anlamaya başlıyordum."[33]

Bu nesil, savaştan bıkmıştır.[34] Onların Turan dedikleri aşılmaz bir yoldu. Bu aşılmaz yol içinde bir ad dikkatini çeker ve onu alır. Müfide Ferit'in romanından etkilenir ve "Aydemir" olur. Bununla ilgili ifade şudur,

"Fakat ya ben? Ya ben ne olacaktım? Ama benim olacağım şey belliydi: Ben bir Aydemir olacaktım? Evet, bir Aydemir? Aydemir, harp içinde İstanbul'da basılan bir romanın ismiydi. Bir kadının kaleminden çıkmıştı. Beni daha ilk okuduğum gün büyüledi. Aydemir, hayatı bu kitapta anlatılan bir kahramandı."[35]

Şevket Süreyya Aydemir sürekli bir yol arayışında olmuştur. Doğduğu yer, büyüdüğü mahalle, ailesi, Edirne bütün bunların yanında bir insanın yol arayışı devam eder. Savaş biter, İmparatorluk yenilir.[36] Savrulmalar, ruhi sarsıntılar arasında savaşın getirdiği hayal kırıklığı yükselir. Sonra kızıl elma yolculuğu başlar.[37] Bu yolculuk da çeşitli maceralarla onun yaşamında yerini alır. Bunlardan da etkilendiğini de kitapta görmek mümkündür. Çocukluğunda dinlediği masalların onu etkilediğini bir başka bölümde daha açık haliyle görürüz.[38] Bunlar bir yazarın yıllar sonra hatırlayıp da kaleme aldığı şeylerdir. Onu nasıl etkilediğini göstermek bakımından değerlidir. Çünkü o bunların tesirinden kurtulamaz. Bunlar, onun

---

Anadolu gerçeğini biraz daha yakından görmesi Şevket Süreyya Aydemir için hayatında önemli dönümlerden biridir. Çünkü İmparatorluğun içini kemiren unsurları ve Anadolu'nun durumunu görebilmiştir. Dolayısıyla İnsan bulunduğu ortamdan etkilenir. Hiç şehir görmemiş bir insanın kafasında şehirleri nasıl tahayyül ettiği önemli olduğu gibi aynı şekilde hiç köy ve bozkır görmemiş bir kişinin köyleri nasıl tahayyül ettiği önemlidir. Büyük şehirlerin rahat ortamlarında veya mamur topraklarda yaşamış bir insan bozkır gerçeğini kolay idrak edemez. Bu yüzden Türk aydını üzerinde Anadolu hakikati I. Dünya Savaşı'nda daha da aydınlanır. İmparatorluğun hâkim unsuru olan Türklerin ana yurdu olan Türkiye'nin ihmali bir yedek subay olan Şevket Süreyya'yı derinden sarsmıştır. Turan hayalleri o günden sonra sönmeye başlar.

[33] SAA, s.92

[34] Bunun bütün belirtilerini bu kitapta görmek mümkündür. Çünkü savaşların bir türlü ardı arkası gelmez.

[35] SAA, s.136 Aydemir, Müfide Ferit Tek'in romanıdır. Romanda ülkü sahibi insan tipini görürüz. Bu ülkü, sadece Türkiye'deki Türkleri değil bütün Türkleri kapsayan bir anlayışı esas alır yani Turancı bir anlayıştır. Şevket Süreyya bunda kendini bulur. Onun ifadesiyle, "*Aydemir, yarı peygamber, yarı idealist, yarı meczup bir tipti. Fakat bu kitap öyle bir zamanda yazılmıştı ve ben onu, öyle bir yerde, öyle şartlar içinde okumuştum ki, o bana derhal hakkın bir ilhamı gibi göründü.*" (s.138)

[36] SAA, s.143-144

[37] SAA, s.147-170

[38] SAA, s.174 "*Çocukluğumdaki masalların, hâfızamın derinliklerinde kalan gizli tesirleri içimde gene canlanıyordu.*"

düşünme biçiminin parçalarıdır. Bu parçalar onun üslûbunu aydınlatmak bakımından önemlidir.

Aydemir insanlığın savaşsız, sınıfsız, kardeş bir dünyada yaşaması fikrini bir süre tutar. Bunu "insaniyet" düşüncesiyle açıklar. Buna inanır ama daha sonra bunun da saçma olduğunu kabul eder.[39] Çünkü bu düşünce, insanların birbiriyle boğuştuğu böyle bir dönem başta olmak üzere hiçbir zaman gerçekleşmemişti. Bir insan, daima arayış içindeyse bu düşünceler içinde olması şaşırtıcı değildir. Çünkü yollar ister istemez değişecektir. Değişen yollarda değişen fikirlerin olması kadar doğal bir şey yoktur. Onun kendine sorduğu sorular çoktur. Bir filozof gibi hareket eder. Bir filozof mudur? Bence filozofa daha yakındır. Peki, o bir ütopyacı mıdır?[40] Bence ütopyacı değildir. Ütopyacıların bir dünya arayışı içinde olduğu doğrudur. Hattâ bununla ilgili tasarımları da vardır. Bu tasarımların üzerinde çalışırlar. Bir eser ortaya koyarlar. Bu eserler ideal dünya görüşlerini sistemleştirir. Sınırları kesin çizilmiş bir dünya meydana çıkar. Bu dünya insanlığa kesin ve değişmez bir hakikatini vaaz eder.[41] Eğer bu hakikate uyulmazsa insanlığın başına kötü şeyler gelebilir. Tam tersi olursa, yani insanlık ütopyanın iyi tarafını seçerse o zaman altın bir çağ, altın bir ülke veya kötülüklerden arınmış saf bir insanlık vücuda gelir. Bir tür kâhinliklere değinen ütopyacılığın bazı yönlerinin Şevket Süreyya'da benzerlerini görmek onu ütopyacı yapmaz. Her insanın kafasında ideal dünya fikri vardır. Ütopyacı bir reçete sunar. Reçetesinin doğruluğuna ve kesinliğine sıkı sıkıya bağlıdır. Bilinmezlikten çok bilinirlik hâkimdir. Aksine o, sorguladığı hayatın bilinmezliğini kabul eder. Kâhinlikten çok tahlile girişir. Sorgular fakat doğanın gerçekliği içinde kaybolan cevaplarını aramak için ütopik bir dünyadan çok hakiki dünyaya başvurur. Bazı olayları açıklamak için tanımlar yapar. Onun tanımları hayatın kendisinden alınmıştır. Hayalî değildir. Teori üretmeye fırsatı olamayan insanların pratikten yola çıkarak bazı düşüncelere varma yolunu onda daha çok görürüz. Bu tip insanların yaşamında tecrübe önde gelir. Aydemir de önce uygular sonra düşüncesini ortaya döker. Çünkü düşünmek, rahat ve imkânları bol bir cemiyet sahasında pratikten önce geldiği için önce düşünmenin kolay olmadığını hayat tecrübesi içinde öğrenir.

[39] SAA, s.191 Bu düşünce komünizmdir. Bütün insanlığı bir ve kardeş görmek düşüncesini saçma bulurken şunlar söyler, "*Bu ne güzel bir rüyaydı? Bu rüya, elbette ki saçmaydı. Ama düşündüklerim bana çekici görünüyordu."*

[40] Nurdan Güven-Toker, "A Biographical Study of A Utopian Intellectual: Şevket Süreyya Aydemir," Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), 2019.

[41] Bunların en ünlülerinden biri Platon'un *Devlet* adlı eseridir.

Örneğin kafasındaki Anadolu ile gidip gördüğü aynı değildir. Turancılığın uygulamadaki güçlüklerini, o günkü imkânsızlıklarını yerinde görmüş olur. Bolşevizm'in ve romantik insan kardeşliğinin[42] hayal olduğunu kendisi söyler. Diğer taraftan onun etkilendiği motifler daha yerlidir. Türk kültür hayatı içinde yer alan tekke, cami, medrese, Kur'an, mevlid, derviş, göç hikâyeleri, bize ait masallar onun düşünce hayatında yer edinmiştir.[43] Benzerlikle insanı aldatır. Onun hayatının ve yazdıklarının ütopya sahasındakilerle benzeşmesi aldatıcıdır. Onun ideolojisi elbette vardır. Elbette bu ideoloji yabancı kaynaklardan gelenlerle beslenmiştir. Bunda bir şüphe yoktur. Çünkü komünizm, sosyalizm, liberalizm, kapitalizm ve bunlara benzer fikir akımları bizden çıkmamıştır.[44] Bunlar, yeni düşünceyle tanışan herkese olduğu gibi ona da yabancıydı. Onun aradığı şey hayalî bir dünyadan çok, gerçek ama huzurlu bir iç âlemidir. Bu arayış, Türkiye'nin 13. yüzyıldaki mutasavvıflarının tavrıyla benzeşir. Anadolu'nun savaşlarla yıkıntıya uğradığı, insanların acılarla boğuştuğu, huzuru aramak için bir yol aradığı bu dönemde mutasavvıfların işlevi de aslında aynı idi. Onlar bunalmış insanları huzura davet ediyorlardı. Kendileri de aynı huzurun peşinde idiler.[45] Huzuru aramak, bunalımdan kurtulmak isteyen her toplumun ve kişinin ortak davranışıdır. Öyle zamanlar vardır ki insanlar ister istemez bir yol arayışına yönelir. Bu yol arayışı içinde insan ilk önce kendi çevresine bakar. Kendi çevresinde şahsiyetine göre bir şeyler arar. Bulamazsa dışarıya bakar. Diğer cemiyetlerin düşünce sahalarından yararlanır. Onların ortaya attıkları fikir akımlarını tetkik eder. Şevket Süreyya'nın eserinde de bu deneme-yanılmaları görürüz. Dolayısıyla bütün bunlar arayışın parçalarıdır.[46] Şevket Süreyya'nın bu yol arayışının hikâyesi kendini bulmakla son bulur.[47]

---

[42] Komünizm, sosyalizm düşüncelerinin her birini kast eder.

[43] SAA, s.9-39 "Bir Çocuk Ruhunun İlk Dokuları"

[44] Bir insanın her türlü anlayıştan etkilenmesi doğaldır. Bir kimse istediği fikre sahip olabilir. Bunu kimse yargılayamaz. Burada yapılan bir tespittir. Bu ideolojiler ister bizden çıkmış olsun isterse dışarıdan gelmiş olsun her insanın hayatında aynı derece âmil olacak diye bir kural da yoktur.

[45] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (TTK Basımevi) , yay: Orhan F. Köprülü, Ankara, 1976 ve dervişlerin fonksiyonları için bir diğer eser bkz. Ömer Lütfü Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri,* Hamle Yayınları, 1993.

[46] Onun bu konudaki ifadesi şöyledir, "*Hikâyem bir yangınla başlamıştı. Ağaçların gölgelediği, çiçeklerin açtığı, kuşların ötüştüğü bir su başında. Hattâ şimdi bana öyle geliyor ki, bütün ömrüm boyunca aradığım su, belki de buydu. Bu su, bazan masum bir hayal, bazan bir gençlik rüyası, bazan ideal, bazan aşk şeklinde beni arkasından koşturdu. Bazan onu kaybettim. Bazan buldum sandım. Ama onu her zaman aradım. Bu arayışta aldanışlarım da, inanışlarım kadar güzeldi*." SAA, s.522. Bana göre üslûbunu en iyi temsil eden paragraflardan birisi burasıdır. Bu paragrafta yazar bütün ömrünü özetler. Özetlerken kullandığı kelimeler yerli yerindedir. Bu, kısa, öz ve etkileyici bir üslûptur.

2.2. Suyu Arayan Adam'da Üslûba Etki Eden Bazı Unsurlar

Çalışmanın temel konusu kitabın kendisidir. Onu tamamlayan unsurlardan biri de gramerdir.[48] Dil meselesinin teknik kısmı olan gramer, ayrıntılı ve dikkatli bir çalışmayı gerektirir. Ancak hiç kimse, bu ayrıntıda, bir dilin içinde tamamen mükemmel bir tetkiki yaptığını iddia edemez. Çünkü dil sabit ve cansız bir varlık değildir. Dahası, kitaplarda kullanılan dilin değişimi zaten belirgindir. Bu belirginliğin içinde tamamen hatasız bir gramer çalışmasını yapmak ise zaten çok zordur. Yalnızca ciddi ve özgün örnekler verilebilir. Türkçenin geniş bir coğrafyada yüzyıllardır devam eden gelişimi de dikkate alındığında ortaya çok daha zor bir tablo çıkar. Bu tablo, tek bir kişinin üstesinden gelebileceği kadar kolay bir mesele değildir. Hele ki bir kitap üzerinden bütün bir dili anlamak ve onun işlevini tümüyle vurgulamak imkânsızdır.[49] Bir kitap içinde tespit edilen unsurlar sadece o yazarın söyleyiş kabiliyetini verir. Aynı zamanda yazdığı dildeki ustalığını da gösterir.

Şevket Süreyya'nın yangınla başlayan hayatı bir su kenarında ve başka bir merhalede son bulur. Orada bulduğu şey değerlidir ve kendisidir. Kitabın başındaki yangın kelimesiyle sondaki su kelimesinin aynı paragrafta tam bir âhenkle ve mantıkla kaynaştırılması önemlidir. Bu bir şiirdeki tezatlar, bir arada sağlam inşa edilmiştir. Şiir üslûbunu yansıtan bu kelimeleri nerede kullanacağını iyi bilir. Bunu yaparken kurgulama yeteneğini de gözardı etmemek gerekir. Çünkü yazmak belli bir görgüyü ve bilgiyi gerektirir. Yoksa eline kalemi alan herkes oturup üslûp sahibi eserler kaleme alamaz. Bu yüzden bunun bazı sebepleri olmalıdır. Bunda birkaç önemli etken vardır. Birincisi yazarın görgüsüdür. Yani aileden ve daha sonra içinde bulunduğu cemiyetin bir kısmından edindiği görgü bunda önemli bir paya sahiptir. Bunun içine kitapları, seçkin çevreyi zaten buna dâhil etmek lazımdır. Bundan sonraki başlıkta dil ve üslûbun teknik kısmına geçilecektir.

[47] Kitabın bitişini kast ediyorum. Bu ifade kitabın sınırlarına göredir. Bir insanın bütün yol arayışını tümüyle kavramak ve bilmek zordur. Diğer taraftan, zorlama düşüncelere ve tespitlere gitmek son derece tehlikelidir. Hiç kimse bir aydının söylemediği bir şeyi söylemiş gibi yapamaz. Böyle bir hakka sahip değildir. Bu yüzden, bir metni tahlil etmek demek tamamen kendine göre yorum yapmak demek değildir.

[48] Yazar elbette gramere göre yazmaz. Yani önüne bir gramer kitabı koyup içindeki kurallara göre bir sanat eseri yaratmaz. Bunu yaparken bilincinde oluşan otomatik yapıları kullanır. Bu yapılar sürece kendiliğinden dâhil olur. Diğer taraftan gramer bilgisi bir süreci gerektirir. Bir dilde yetkin eserler vücuda getiren her sanatçı gramer denilen "dilin yapısını" zamanla edinir. Bu edinme süreci tek başına eğitimle olmaz. Sistematik eğitimin haricinde de sağlam temellere oturması gerekir. Yani ne sadece doğal bir dinleme yeterlidir (dili sokaktan edinme) ne de tek başına eğitim (okuldaki sistematik öğretme-öğrenme) faydalı olabilir. İnsanın toplumsal bir yaratık olmasından dolayı nesilden nesile aktarılan dili tek başına gelişen basit bir yapı olamaz. Böyle algılamak yanlıştır. İnsan öğrenme ve öğrendiğini biriktirme yeteneği sayesinde mevcut bilgisinde devamlılığı sağlayabilmiştir. Eğer sadece konuşmak seviyesinde kalınsaydı bugünkü seviye muhakkak ki olamazdı. Bu yüzden yazının icadı en önemli hadiselerden biridir. Bilgiyi biriktirmek açısından bakılırsa en önde gelenidir. İnsanlık tarihine bakıldığında insanın varoluş öyküsünün yanında yazının icadı çok yeni bir olaydır. Bu yüzden dil denilen bu karmaşık yapının anlaşılması kolay bir hadise değildir. İnsanın yaşamöyküsü hakkında bkz. Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi,* TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2000 s.2 ayrıca yazıyla ilgili değerli bir esere değinmek zorundayım, ancak bu eser eski Türklere değinse de yazının önemini etkili bir üslupla dile getirir bkz. Şinasi Tekin, *Eski Türklerde Yazı, Kağıt, Kitap ve Kağıt Damgaları*, Eren Yayınları, İstanbul, 1993, s.11-12

[49] Bu hem bir genellemedir hem de bilimsel ciddiyetten uzaklık olur.

Yoksa tek bir yazar tüm bir lisanı temsil edemez. Yazar, üslûp sahibi bir eserle dile kendi ölçüsünde katkı sağlamış olur. Bu yüzden ortaya konan her eser aynı etkiyi yapmaz. Kısacası bütün bunlar gözardı edilemeyecek, ayrı meselelerdir. Dolayısıyla kitabın dil ve üslûbuna dair teknik kısım bu başlık atlında incelenecektir. Bunu yaparken teknik ayrıntılara girilmeyecektir. Daha çok örnekler verilecektir. Zaten bundan önceki başlıklar çalışmanın teorik kısmını oluşturuyordu.[50] Bu başlığın alt bölümlerinde örnekler genel başlıklar altında ele alınacaktır.

2.2.1. Sürükleyiciliği ve Etkileyiciliği Sağlayan Tamlamalar[51]

Şevket Süreyya Aydemir, SAA'da bolca tamlamalara başvurur. Bunu yaparken zincirleme tamlamalar kullanır ve okuyucuyu derinden etkileyen tarifler yapar. Okunduğunda bir şairin elinden çıkmış duygusu veren bu terkipler onun için etkileyiciliği artırmak vazifesiyle kullanmayı tercih ettiği bir yoldur. Eser dikkatle okunduğunda bunun etkisi çabuk fark edilir. Aşağıda bu tamlamaların örnekleri verilecektir. Dolayısıyla örnekler anlatılmak istenen konunun mantığına göre düzenlendi. Belli bir yer, belli bir sayfa esas alınmadı.

Doğal olarak bu bölüm çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Dilin yazılı kısmını anlatmak ve incelemek için bunun gerekli olduğu ortadadır. Eski dilde[52] tamlamalar Arapça ve Farsça kurallara göre yapılıyordu. Özellikle Farsçanın etkisi açıktı. Ancak Tanzimat'la birlikte buna bir çare arandı. Uzun, Girit, içinden çıkılmaz ve sonu gelmez tamlama ve yazı dili mantığı bir süre daha devam etti. Yeni Lisan hareketinin ortaya çıkması ve bilinen tarihi sürecin ardından Cumhuriyet'in ilanı ve

[50] Ben dil ve üslûp çalışmalarını sadece kelimelerin, cümlelerin ve paragrafların incelenmesi olarak görmüyorum. Giriş ve girişten sonraki başlıklarda anlatmaya çalıştığım teorik zemin ve bütünlük içinde incelmeyi kendime daha uygun buldum. Diğer çalışmalar da kendi teknikleri içinde önemlidir. Fakat yukarıda bahsettiğim çalışma tekniklerine uygun örneklerin, tezlerin yeteri kadar bulunması çalışmalara verilen önem bakımından değerlidir. Örneklerinin bol olmasından dolayı ayrıntılı tekrarı gerekli görmüyorum. Elbette tekniklerde ortaya konan bilimsel literatürü dikkate almak, kaynak göstermek herkes gibi benim için de bilimsel bir görevdir. Bunun dışında dil ve üslûp çalışması bir bütündür. Teoriyle pratik yan yana gittiği sürece daha aydınlatıcıdır. Bir eserin bütün olarak kavranması için bütünlük barındıran bir yöntemin kullanılmasının daha avantajlı olduğu açıktır. Ne sadece teori ne sadece gramer çalışmaları tek başına yeterlidir. Her ikisine de ihtiyaç vardır.

[51] Burada tamlamalar genel bir başlığı teşkil eder. "İsim tamlaması, sıfat tamlaması" şeklinde bir ayrıma da gidilmeyecektir. Daha sonra bunun tahlili yapılacaktır. Bu başlığın amacı Şevket Süreyya'nın *Suyu Arayan Adam*'da sürükleyiciliğini sağlayan unsurlardan birini göstermektir.

[52] Osmanlıca ifadesi yanlıştır. 19. Asrın mahsulüdür. Bir dönemi anlatmak için kullanıldığından yaygınlaşmıştır. Bu dönemde yazılan da Türkçedir. Ancak bu dönem, içine yabancı dilden kuralların ve kelimelerin fazlasıyla doluştuğu dönemin zirvesi olduğu kadar ondan kurtulma çabalarının da başladığı dönemdir. Bu yüzden, özellikle 16. yüzyıldan sonra Türkçede yabancı unsurlar artmış ve 19. yüzyıla gelindiğinde Türkçenin yazı dili içinden çıkılmaz hale gelmiştir.

dil politikaları sonucunda bu yeni dil hareketi yerleşti, eski dilin içindeki yabancı kuralların egemenliği büyük oranda yok olup gitti. Türkçe kendi yapısına ve mantığına göre yazılmaya başlandı.

SAA'da örneklerini verdiğim tamlamaların belli bir ihtiyaçtan doğduğu açıktır. Aydemir, eserini şâirane bir üslûpla kaleme alırken bunları bile isteye yapar. Bunu yaparken esere bir derinlik vermek istediği bellidir. Uzun ve süslü tasvirler bunun içindir. Özellikle sıfatları bolca kullandığı cümleler bunun kanıtıdır. O, bunları severek yapar ve bunları belli bir mantık içinde kullanmasını da bilir. Başka bir deyişle onda söylemek istediğinin tam bir resmini çekmek gayreti görülür. İnsan beyninde kelimeler parçalar halindedir ve hiçbir zaman tam bir bütünlük oluşmaz. Onun gayreti bu bütünlüğü sağlamaktır. Tasvirler bu vazifeyi görür. Bazen bunların fazla uzadığı da olur. Bunun etkileyiciliği artırması yanında bazı zararları da vardır. Sonu gelmez tamlamalar ve cümleler Türkçenin karakteriyle her zaman bağdaşmaz. Bunun iyi ayarlanması önemlidir. Yoksa karmaşık ve anlaşılmaz cümleler ortaya çıkabilir. Bu da anlama zarar verir. SAA'da bunun iyi ayarlandığı ortadadır. Aydemir, durması gereken yeri bilir. Türkçesinin sınırlarını genişletirken onun yapısına zarar vermez. Örneğin şu cümle onun kısa cümle tarzına iyi bir örnektir:

"Ufku önce **duman dalgaları** kapladı."(SAA, s.9)

Basit, sade ve anlaşılır bir ifade olarak bu tip cümleleri eserde görmek mümkündür. Diğer taraftan onun insan ruhuna hitap etmek isteyen cümleleri fazlasıyla mevcuttur. Duyguyu ve heyecanı başkasının da hissetmesine yönelik olduğu açıkça belli olan bu cümleler bütünlüğü idrak ettirmek isteyen bir kalemin ürünüdür.

"Nihayet karanlık başlayıp da gece koyulaşınca, **göklere vuran kara kızıllık** ufka yerleşti ve köyün üstüne çöktü." (SAA, s.9)

Göklere kara bir kızıllığın vurması yangınlarla bağlantılıdır. "Kızıllık, yangın, alevler, ateş" bu kelimeler onun hayatında sürekli karşılaştığı olayların yansımalarıdır. Çünkü onun çocukluğu bir yangınla ilk hatırasını verir.[53] Bu neslin bitmek tükenmek bilmeyen çileleri arasında bu yangınlar hiçbir zaman tam olarak sönmemiştir. Dönem hakikaten zor bir dönemdir. Bir ülkenin, İmparatorluk

[53]SAA, s.9 " Çocukluğuma ait ilk hatıram bir yangındır." Eğer bir cümlede birden fazla tamlama yapısı varsa sadece biri gösterilecek, gerekirse iki veya daha fazla da gösterilebilir.

Türkiyesi'nin yıkılış yıllarıdır. Savaşlar, ateşler, yangınlar, ölümler, acılar onların hayatına amansız bir düşman gibi birdenbire girmiştir. Aynı zamanda "kara kızıllık" ifadesi koyulaşan bir bunalımın tezahürüdür. Diğer taraftan bu "kara kızıllık" kendinden önceki "göklere vuran" sözüyle de tasvir edilir. Arka arkaya söylendiğinde bir şiirden parça gibidir. Bir devrin acısını anlatan bu ifadeler gerçeğin ta kendisidir. Zaten bunu daha sonraki cümleleriyle tasdik eder.

"Yaşım ilerledikçe **bu yangınların nicelerini** gördüm. Denebilir ki çocukluğum **onların kızıllığı içinde** geçti." (SAA, s.9)

Çocukluk, hafızada bazı şeylerin sürekli saklandığı mahrem bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan bazı olaylar hiçbir zaman unutulmaz. Her insanın kendine göre birtakım çocukluk hatıraları vardır. Çocukluk hatıralarının bir diğer özelliği zaman zaman nüksetmeleridir. Bu zaman zaman nüksediş, her insanın kendine göre hayatı algılayışına tesir eder. Her yeni olay bir şekilde çocukluk dönemiyle bağlantılı gibi gelir. Örneğin "yangınların nicelerini görmek" bunu başlı başına açıklamaya yeter. Hiç değilse bu ifadeden olayların çokluğunu ve devamlılığını anlamak zor değildir. "Onların kızıllığı içinde" geçen hayat, yazarın bitmeyen zorluklarının yine şairane ifadesidir.

"Ben de asrımızın büyük macerasından kendi payıma düşeni **onun milyonlarca adsız çocuklarından biri** olarak **kaderin önüme serdiği yüz milyonlarca küçük yollardan biri üzerinde** kendi alınyazıma göre yaşadım." (SAA, s.9)

Bu cümle yukarıda söylediğinin bir nesle hitap eden halidir. Bir yazar ortamdan ve çağdan ayrı değildir. O, içinde yaşadığı devrin bir parçasıdır. Buna ister ülkenin genel ortamını alalım, isterse ailesinden görüp işittiklerini alalım fark etmez. Onda bütün bunların izlerini takip etmek zor değildir. Yazar, kendini gizlemek istese ve hattâ tamamen hayal ürünü bir dünya yaratsa bile içinde kendi hayatına ve düşünce dünyasına dair birtakım izler, kırıntılar bırakır. Her ne şekilde eser verirse versin, bu eserlerin içinde bazı ipuçları daima saklıdır. Bunu görmek için açık bir zihin, uyanık bir kafa, dikkatli bir göz ilk gereken elemanlar arasındadır. Bu cümlede yazarın söylemek istediğiyse zaten apaçık ortadadır.

Bilindiği gibi birbiriyle bağlanan bu uzun yapılar, bazen bir ismi tasvir eder. İsmi nasıl tasvir etmek istersek ona göre bir cümle yapısı kullanırız. Bunun yanına işin içine başka etkenler girmez mi? Elbette girer. Sıfatlar, bağlaçlar, virgüller ve her

biri bütünlüğe hizmet eden diğer başka elemanlar sayılabilir. Bütün bu etkenler yine aynı düzen içinde çalışır, yani yazarın söyleme tarzına uygun olarak cümle içinde yerlerini alır. Bunu incelenen bu eserde sıkça görmek mümkündür. Böyle bir yapının varlığı ise zaten doğaldır. Bunların belli bir mantıkla yapıldığı, belli bir amaca hizmet ettiğini iddia edebilirim. Çünkü yazar, amaçsız değildir. Eserde heyecan ağır basacaksa bunun yolu bellidir: cümlenin kuruluş mantığı ve kelimeler. Herkes heyecan duyabilir. Duyduğu heyecanı karşısındakine anlatmak marifeti ciddi yazarın işidir. Bunu da herkes yapamaz. Her yazardan aynı derecede yetenek beklemek doğru değildir. Her yazarın kendine göre bir yeteneği, birikimi, dilde sınırları ve hayatta edindiği bir görgüsü vardır. Bu yüzden eline kalemi alan herkes bir ölçüde dilin sınavını verir. Kendi diline hâkim bir yazar bunu iyi bilir. Hâkim olmayan yazarsa sınırlarını iyi tayin edemez, kelimeleri yerine göre kullanamaz. Anlaşılmaz, basit, özentili bir dil kullanan taklitçi yazarın, özgün yazarın yanında sönüp gitmesi bu yüzdendir. Çünkü dil sosyal bir varlıktır. Bu sosyal varlık ise onu en iyi anlayanların elinde bazı ürünlerini verebilir ve bazı yerlere gelebilir.

Cemiyet hayatı içinde dilin işlevi en basit haliyle iletişimdir.[54] Toplum, dilin gramer mantığını düşünmez. Yani dilin yapısını düşünerek konuşmaz. Onu sadece kullanır. Onu kullanırken kendine göre yeni birtakım şeyler üretebilir. Elbette bu üretim durup dururken ortaya çıkmaz. Hayatı daima değişen ve sürekli yeni şeyler öğrenebilen insan, doğal olarak bazı ihtiyaçlarla karşılaşır. Her yeni ihtiyaç yeni bir sorun demektir. İhtiyaçlar şekillendikçe dil de şekillenir ve bu sorunlara bazı çözüm yolları bulur. Daha doğrusu sorunu tanımlamada yeni ifade tarzları üretir. Bunu üreten insan aklı dil sayesinde ifadeye imkân bulur. İnsanın dili cemiyetle birlikte gelişir. Bu yüzden dili cemiyet hayatından ayrı bir varlık gibi görmek en büyük yanlışlardan biridir. Bütün dil incelemeleri bir mantığa dayanacaksa bu mantığın temelinde toplumsal yaşam yatar. Ancak bu sadece bir temeldir. Dilin modern mantığını açıklamak için yeterli değildir. Yoksa toplum hayatından ve mantığından ayrı bir dil incelemesi elbette eksiktir. Fakat cemiyet içinde birtakım insanlar vardır

[54] Doğan Aksan dili şöyle anlatır: "İnsan açısından bakınca, insanın dünyadaki yerini ve değerini belirleyen odur. Konuşma yeteneği, dolayısıyla dil, insanı insan yapan niteliklerin başında gelir. Onun duygularını, düşüncelerini, isteklerini bütün incelikleriyle açığa vurmasına, yaşamını sürdürebilmesine olanak sağlar. Bir an düşünecek olursak, dil olmadan bir ince duyguyu, bir şiiri, önemli bir olayı, bir buluşu, bizim için unutulmayacak kadar değerli bir anımızı, bir fizik ya da kimya olayını nasıl anlatabilir, nasıl kâğıda geçebiliriz? Yüzyıllar boyu bilimde, teknikte elde edilen gelişmeleri günümüzde başkalarına, gelecekte de sonraki kuşaklara nasıl aktarabiliriz?" Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 1, Ankara, 2015, s.11 "Giriş"

ki onlar dilin gelişmesine bilhassa hizmet ederler. Onlar aydınlardır. Aydın insan, toplumsal yaşamın en gelişmiş yönünü temsil eder. Toplumun dinamik yapısında aydın insan, topluma yeni değerler kazandırabilir. Bunları yaparken kendisi de yeni değerler edinebilir. Ancak aydın insanın diğer insanlardan farkı, yaptığı şeylerde belli bir bilinç düzeyine erişmiş olmasıdır. Bu düzey ona ayrıcalıklı bir yer sağlar. Bu ayrıcalıklı yer sayesinde aydın, dili belli bir seviyeye ulaştırır. Eski çağlardan beri insanın çeşitli ihtiyaçlarla icat ettiği yazıyı sürekli geliştiren aydındır.[55] Toplumların içinde öne çıkan bu insanlar yazının temel vazifesinin yanında yazıya yeni vazifeler edinmede büyük katkı yapar. Öyle ki yazı sadece bilginin saklanmasına yarayan bir araç olmaktan çıkar ve edebî ifadelerin işlendiği bir başka görevi üstlenir. Ancak somut ve işe yarar olan yazı önce gelir. İnsanın evrimi ile bağlantılı olarak basitten karmaşığa bir yol takip edilir, dil de bu evrimden ayrı değildir. Sonra soyut düşüncenin çeşitli formlarına dayanan yazı gelir. Tarih ve Arkeoloji bu sebeple dil çalışmalarında vazgeçilmez iki bilimdir.[56]

Bir yazarın hayatında içinde bulunduğu dönem daima önemlidir. Aydemir'in yaşadığı dönem de üzerinde durulması gereken bir dönemdir. Onun ifadesiyle çok acı çektiğinden dolayı gülümseyen bir insan olan Aydemir,[57] çok acı çeken bir kuşağın çok acı çeken insanlarından biridir. İfadelerinde çocukluğun temiz hayallerini, manzaralarını görmek bunun başka bir delilidir. Onda görülen bu ruh hali eserin tamamına yayılır. Pek çok ifade, sığınılan yerin çocukluk olduğunu gösterir. Aranan ve arzulanan şey çocuklardaki gibi bir saflık ve çocukluk hayallerindeki gibi bir huzurdur. Kitabın çeşitli yerlerinde bunlar açıkça görülebilir. Türkçenin yapısını bozmayan bu uzun sayılabilecek tamlamaların ardında bu duygu daima kendini ele verir ve işlenir. Söylemek istediğini çeşitli sıfatların, adların, tamlamaların ardına saklamasını iyi bilen yazar, hissettiği heyecanı okuyucunun da duymasını ister. Bu cümlelerde tasavvur ettiği resmi bütünüyle göstermek isteyen bir adamın ruh halini görürüz.

---

[55] Aydın insanın Eski dünyada görevi illâ da yazı yazmak değildi. O, yazıyı hâk ettiren kişi de olabilir. Bu durum onun devrine göre aydın kimse olduğu gerçeğini değiştirmez.

[56] Bilindiği gibi bu iki bilim dalı birbiriyle oldukça yakındır. Ancak Tarih daha kapsayıcıdır. Çünkü tarih insanın yapıp ettiklerini belgelerle ortaya koyan sosyal bir bilim olduğu gibi bütün diğer tarihle bağlantılı alanlardan elde ettiklerini genel çerçevede açıklama vazifesini görür. Bilgileri muayyen mantıkla izah eder, bütünleştirir. Onun bilim insanlarına verdiği bilgilerle bir dönem daha iyi anlaşılır. Daha iyi anlaşılan dönem demek, sosyal hayatın da daha iyi anlaşılması demektir. Toplumun nasıl düşündüğünü bilen bir dil çalışanı yaptığı araştırmada da, analizde de daha iyi sonuçlara ulaşabilir.

[57] Göktürk, age, s.5 Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Önsözü.

"İşte şimdi size bu kitapta, **asrımızın o sayısız küçük hikâyelerinden birini**, **o sayısız adsızlardan biri** olarak anlatmaya çalışacağım." (SAA, s.9-10)

Anlatmaya çalıştığı asrın kolay bir asır olmadığını "anlatmaya çalışmak" ifadesi zaten bize verir. Yazarın mütevazı şahsını da yansıtan bu cümle ayrıca değerlidir. Dolayısıyla bu asır, zor bir asırdır. Bu asrın anlaşılması ezber düşüncelerle zaten mümkün değildir. İnsanlık tarihinin en feci, en kanlı olaylarına sahne olan 20. yüzyıl iki önemli olayla karşımıza gelir: I. ve II. Dünya Savaşları. Dünyanın tüm dengesini altüst eden I. Dünya savaşı ve aslında onun devamı olan II. Savaş, bir neslin, hattâ birkaç neslin kâbusudur. Bu iki savaşın içine doğan, yani savaş devrinde yaşayan, onun ötesinde berisinde bulunan ve savaşın ne olduğunu iyi bilen bu insanlar pek çok bunalımın arasında yaşamıştır. Savaşın acıları, hele cephe gerisinde yaşananları, insanın ruh hâlinde kolay kolay silinmeyen izler bırakır.[58] Adını bilmediğimiz nice insanlar bu savaşlarda yitip gitmiştir. Her birinin diğerine benzeyen hikâyesi muhakkak vardır.

"**Hayata onunla gözlerimi açtığım yangın**, sonra **nice ve nicelerini gördüğüm yangınlar gibi bir kaza eseri** değildi." (SAA, s.10)

Buradaki iki tamlama, sonunda "bir kaza eseri" tamlamasını niteler. Zaten nasıl bir kaza eseri diye sorulduğunda bunun cevabı ortaya çıkacaktır. "Hayata onunla gözlerimi açtığım yangın (gibi)"[59] veya "sonra nice ve nicelerini gördüğüm yangınlar (gibi)" ifadeleri arka arkaya bir başka ifadenin niteleyicisi durumundadır. Bu tek örnek değildir. Bu gibi pek çok örnek eserde mevcuttur. Yazar eserde tipik bir ifade tarzı olarak benzetmeyi sever. Bir kavramı mitolojik yaratıklardan gerçek olayların fâillerine kadar herkese ve her şeye benzetmeyi sever. Benzetmelere sıkça başvurur çünkü bu kafasındaki resmi tamamlamak içindir.

Bir kaza eseri olmayan savaşın elbette başlatanları ve kurbanları olacaktı. Yazarın hayata gözlerini açtığı yangın bir şeylerin habercisiydi. Tesadüfen

[58] Şevket Süreyya'nın çeşitli yayın organlarındaki yazıları bu açıdan önemlidir. Bu yazılar derlenip kitap olarak da basılmıştır. Bu yazılarda devlet bünyesine, devlet adamına, demagoglara dair analizler dikkat çekicidir. Örneğin onun kafasındaki devlet adamı vara yoğa konuşan adam değildir. bu yüzden kahraman, devlet adamı, demagog gibi kavramlar üzerinde durur. Bunları ilginç bir mantıkla analiz eder. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Kahramanlar Doğmalıydı,* Çağdaş Yayınları, Ankara, 1974; aynı yazar, Lider ve Demagog, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997 ve aynı yazar, *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979. Bu yazılarda deneyimli bir insanın tahlili vardır. Bir şeyler anlatmak isteyen, geleceğe dair bir şeyler söylemek isteyen bir adamın ruh hali bu yazılarda görülebilir. Çünkü o, iki savaşın nesline ait bir insandır.

[59] Cümlede tek bir "gibi" edatı vardır. Bu edat her iki tamlamanın da edatıdır.

olmamıştı. İmparatorluk Türkiyesi'nin o günlerinde Balkanlardaki hadiseler son haddine varmıştı. Ülke her taraftan çatırdamaktaydı. Bu yangınlar bunun göstergesiydi. Yazarın burada söylemek istediği asıl şey bunların tesadüfen olmadığı idi. Ülkenin bu vaziyete gelişini sadece tesadüfle açıklamak, kadercilik onun düşüncesinde yoktu. Bu yüzden bazı sebepler olmalıydı. Onun bu düşüncelerini destekleyen ifadeler kitabın her bölümünde vardır. Olayları çocukken nasıl gördüğü ile bahsettiği devri nasıl gördüğü açıkça ayrılabilir. Yazarın doğal olarak bunun farkındadır. Anlattığı zamanı tasvir ederken bunları açık yüreklilikle söyler. Hattâ bazı düşüncelerinde nasıl yanıldığını da anlatır.

"**Dar, iğri büğrü sokaklar**da birbirlerine rastlaşınca, sessiz selamlaşırlar, evlerinin kapılarına varırlar, gene **sessiz açılan kapılar**dan yavaşça evlerine girerlerdi." (SAA, s.10)

"Dar, iğri büğrü sokak" ifadesi tablonun netleşmesi içindir. Yine "sessiz açılan kapılar" tamlamasına dikkat edilirse bir şiir üslûbu göze çarpar. Şiir üslûbu içinde bir hakikati saklar. O da kapıların çekinerek açıldığıdır. İnsanların birbirilerine karşı sakladıkları gerçekler gizlenmelidir. Kapılar sessiz mi açılır? Evet, bazen sessizdir. Bazen seslidir. Eğer gizlenmek istenen bir şey varsa kapının gürültüyle açıldığı görülmez. Bir mahcubiyet, bir sır altında insanın ezilişini vermek isteyen bu satırlar onun kalemiyle süslenir. Evlerine yavaşça giren insanların gene evlerinden yavaşça çıkmaları, sessizce selamlaşmaları boşuna değildir. Tıpkı yazarın bunları anlatmak için kullandığı üslûbun boşuna olmadığı gibi bu da böyle bir ifadedir. Gizlenmeye gayret ettikleri şey bellidir: savaş. Aslında aynı topraklarda yaşayan insanların birbirlerinin yüzlerine bakmaktan korkmaları bu yüzdendir.

"**Hâfızamın derinliklerinde ilk çocukluk hâtıram olarak yerleşen o kızıl yangından** sonra, hatırlayabildiğim ilk manzara kalabalık bir cenaze karışıklığıdır." (SAA, s.10)

Aynı durum bu cümle için de geçerlidir. Buradaki tamlama da aynı mantıkla yazılır. Devam eder:

"**Bu karışıklığın hafızamda kalan dekoru**, **geniş ve çiçekli bir bahçe**dir." (SAA, s.10)

Kelimeler itina ile seçilir. "Hafıza, derinlik, dekor, o kızıl yangın, manzara, karışıklık" gibi kelimeler birbiri ardına ve bir dekoru tamamlarcasına verilir. Geniş ve çiçekli bir bahçe her insanın az veya çok arzuladığı bir şeydir. Çünkü onun içinde huzur vardır. Huzur bu kelimelerle ve benzerleriyle tarif edilir.

"Sularına **mor salkımlarla menekşe güllerinin saçları** dökülürdü." (SAA, s.10-11)

İki tamlama, "mor salkımlar" ve "menekşe güllerinin saçları" bir şiirin parçaları gibidir. Bahçe manzarası içinde huzuru yakalamak için bir insanın çabalaması boşuna değildir. Bu bir tariftir. Hafızada kalanların tasviridir. Bir tasvirde esas olan resmi tamamlayabilmektir. Seçilen kelimeler betimlemenin ruhuna ters olamaz. Olursa bile zorlamadır. Örneğin Divan edebiyatının kendine has benzetmeleri bazı akımlarla rayından çıksa da bize ait izler taşır. Gerçi "Klasik Edebiyat" bizim bugün anladığımız manasıyla milli değildir. Ancak onun kendine göre bazı özellikleri vardır.[60] Bu yönüyle bakılırsa rayından çıkması tuhaf karşılanabilir. Ancak her ne olursa olsun bir sanat eserinde esas olan ona kendinden bir şeyler katarak evrensel olanı yakalayabilmektir. Yoksa taklitten öteye gidemez. Her milletin kendine göre tabiata bakışı, kendine göre acıları yaşayışı vardır. Her kültür kısaca kendine göredir. Bu tamamen böyle midir? Yani her kültür tamamen özgün müdür? Hayır. Her kültür insanlık tarihinin bir noktasından sonra artarak etkileşime geçmiştir. Her kültür kendine başka kültürlerden bir şeyler katmıştır.

Yukarıda örneği verilen cümle bir bahçenin tasvirine aittir. Ancak bu tasvir akılda kaldığı haliyle, sonradan verilmiştir. Sonradanlığın getirdiği çabalar da hesaba katılırsa bilinçli aklın ve üslûp sahibi bir yazarın ürünüdür. Devam eder:

"**Üstünü bir kubbe gibi örten ulu ağaçlarla çevresine saksı saksı dizilen karanfil, sardunya, küpe çiçeklerinin koyu ve titreşik gölgeleri**, **suların aynası**na vururdu." (SAA, s.11)

Bu tamlamayı bölersek "koyu ve titreşik gölgeleri" ifadesinin de kime ait olduğunu da sorgularsak karşımıza şu çıkar: "üstünü bir kubbe gibi örten ulu ağaçlarla çevresine saksı saksı dizilen karanfil, sardunya, küpe çiçeklerinin" Bütün bu ifade, zincirleme bir isim tamlamasıdır. Zincirleme terkibin tamlanan kısmı ise bir sıfat tamlaması barındırır. Ancak burada önemli olan bu yapının kurulma sebebidir. Hafızasındaki dekoru tamamlamak isteyen yazarın şairane üslûbu özellikle bu

[60] Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar,* Enderun Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1984. Onun ifadesiyle, "Bu edebiyattan bahsederken daima tekrarlarız: Divan edebiyatı kaideci bir edebiyattır. Hayatla alâkası azdır. Kitabî ve mücerrettir. Mazmun ve mefhum edebiyatıdır. Vs. Evet… Fakat kaideci, kitabî ve mücerret dediğimiz bu edebiyat nedir? Ne gibi esaslara dayanmakta, hangi vasıfları ihtiva etmektedir? Her edebiyat, kendi devrinin bir tefekkür, bir tahassüs ve tahayyül kâinatıdır. Kendi devrinin hususiyetlerini, zevklerini, san'at telakkilerini, hurafelerini, itikatlarını, hakikî ve batıl bütün bilgilerini taşır. Divan edebiyatımız da, hayatla alakası ne kadar az olursa olsun, cemiyet hayatının seyrini takip etmekle, onun akislerini taşımaktadır." s.7

bölümde çok fazla göze çarpar.[61] Çünkü bu bölüm heyecan duyulan, sisli bir şekilde hatırlanan, hatıraların gölgesinde kalan bir bölümdür. Bu bölümde tabiî olarak açıklık yoktur. Hatırlanmaya çalışılan dönem itibariyle net değildir. Bu dekoru bir tablo şeklinde göstermek isteyen tamlamalar devam eder:

"Burası bir konak bahçesiydi. **Konağın kademe kademe geniş, yeşil bahçeleriyle asıl sokağı sınırlayan yüksek duvarlar arasında konak atlarının, arabalarının hareket edebildiği bir avlu** vardı." (SAA, s.11)

"Bu avluya **çift kanatlı, geniş yüksek sokak kapıları** açılırdı." (SAA, s.11)

"Bu genç beyden **hafızamda kalan çizgiler**, **onun galiba biraz sivrice kumral güleryüzü ve biraz aşağıya doğru sarkan uzunca bıyıkları**dır." (SAA, s.12)

Yazarın yetiştiği ortamdan koparılması onu anlamayı engeller. Bu ifadelere sahip bir yazarın yaşadığı ortamdan etkilenmediğini söylemek doğru olur mu? Onun kafasındaki dünya nasıl şekillenmişse bunun yansımasını eserinin satır aralarında görmek mümkündür. Bir şairin şiirleri üzerine bir üslûp çalışması nasıl önemliyse bir düzyazıda şairane üslûp da o kadar önemlidir ve incelenmelidir. Onun bazı eserlerinde üslûp temel karakterini korumakla birlikte değişir.[62] Bunu da normal görmek doğru olur.

Tasvire bir diğer örnek:

"**Beyaz badanalı, tek katlı evcikler, kulübeler,** hep **küçük ve ağaçlık bahçeler içinde** kaybolmuşlardı." (SAA, s.12)

Evler şirin gösterilmek istendiğinde "evciklere" dönüşür. Dahası böyle bir tablonun içinde şirinleşmesi doğaldır. Çizilen manzaraya uygun olan da budur. Bahçeler daha da küçülür, ağaçlıklar minikleşir.

"**Küçük avlumuzun kuyusu etrafında** yahut **büyük bir dut ağacının gölgelediği taşlığın çevresi**nde anamla ben her bahar, her yaz, renk renk çiçekler yetiştirirdik." (SAA, s.13)

Çocukluk hatıralarına giden bir yazarın o günleri tasviri gene devam eder:

[61] Bu bölümün adı: "Bir Çocuk Ruhunun İlk Dokuları" s.9-39

[62] Tarihin ünlü simalarını anlattığı Tek Adam, Enver Paşa, İkinci Adam, Menderes'in Dramı adlı eserlerinde bu üslûp ciddileşir. Biyografilerde tarifler ve tanımlar daha fazla görülür. Kısa ve etkileyici ifadeler keskinleşir. Bu keskinleşme "kesin konuşma, son noktayı koyma" şeklinde değildir. Yani tarih bilimine daha çok yaklaşır.

"**Basık odacıklar** gündüz küçük pencerelerden ışık alırdı. Geceleri pencerelere **üst kenarları gergin bir iple büzülen, sararmış patiska perdeci**kler çekilirdi." (SAA, s.13)

Çocukluğun akılda kalan izleri içinde tasvir şirinleşir. Yazar ne kadar mümkünse o kadar kelimelerle oynar. Kelimeleri vermek istediği havanın ruhuna büründürür. Bunu şairin yaptığından farklı görmek çok doğru olmaz. Şair de vermek istediği ruh için kelimelerle oynar ve yeni hayal imajları yaratmak ister. Bu durumu Aydemir'de de görmek mümkündür. Ancak onun yarattığı şey bir bütündür. O daima bütünü göstermek ister. Şiirin serbest tavrından yararlanmak isteyen bir hava sezilir. Bunu yaparken geçekleri tasvir eder. Yeni gerçekler yaratmaz. Şairden farkı budur.

"**Hepsi korkunç esrarlı hikâyeler**di." (SAA, s.14)

"Biz çocuklar, **bu kenar mahalle evlerinin odacıklarını dolduran kadın kümeleri arasında**, analarımızın dizlerine yapışarak, eteklerine gömülerek bu anlatılanları **korkulu gözler**, **gittikçe donuklaşan bakışlar**la dinlerdik." (SAA, s.14)

Esrarlı hikâyelerin, korkunç hikâyelerin anlatılması çocukların hem dinlemekten keyif aldıkları hem de ürktükleri bir olaydır. Ancak pek çok yönüyle de faydalıdır. Çocukların erken yaşlarındaki dil gelişiminde onlar için anlatılan hikâyelerin, kurulan cümlelerin etkili olduğu bilinen bir olaydır. Buradaki tasvir, o günlerin manzarasını vermek içindir. Yazarın bu gayreti devam eder, pek çok yerde de karşımıza çıkar.

"Komiteler, Voyvodalar, askerler, gaziler, şehitler, **körpe dimağımın boş hücrelerine**, hiçbiri anlaşılmadan, fakat hepsi de birbirinden esrarlı gelişigüzel dolarlardı." (SAA, s.16)

"Bizim mahallemizde gece toplantılariyle **rüyalarımızı dolduran kanlı mücadeleler**den sonra, gün ağarıp gözlerini açan mahalle çocuklarının yataklarından çıkmaları, sokaklara fırlamaları bir olurdu." (SAA, s.16)

"Hattâ bu küçük pencerelerin bazılarında **cam yerine kaba bir çerçeveye yapıştırılmış kirli kâğıtlar** bulunurdu." (SAA, s.16)

"Bu, **yan yatırılmış bir gaz sandığı üzerinde çalıştırılan eski bir şey**di." (SAA, s.17)

Eski evlerin insan ruhundaki akisleri başkadır. Yaşamayan insanın bunu anlaması zordur.[63] Bir evin ışığı bile insanda değişik duygulara sebep olabilir.

[63] Bu ifadelerde mekânın insan üzerindeki tesirini ve insanın mekânı algılayış şeklini açıkça görürüz. Roman çalışmalarında bu konulara değinilir. Romanlar üzerinde çalışılırken bu tekniklerden bahsedilir. Bu konu hakkında bkz. Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I,* İletişim Yayınları,

Yaşanılan yerin insan üzerindeki etkisini iyi şekilde örneklendiren bu cümleler, bir yazarın ortamdan nasıl etkilendiğinin de tipik birer misalidir. Karanlık sokaklar, dar odalar, eski lambalar, rüyalara giren kanlı olaylar bütün bu ifadeler bu tablonun ve dekorun farklı yansımalarıdır. Özellikle şu ifade ilginçtir: "Körpe dimağımın boş hücreleri…" Bir çocuğun ilk hallerini anlatmak için yerinde bir kullanımdır. Bu karmakarışık hikâyeler yumağı onun bu taze dimağına doluşur. Bu tamlama sürükleyiciliğin dildeki unsurlarından biridir ve kullanmasını bilen yazar için oldukça etkili bir yöntemdir. Diğer taraftan bu tamlamaların benzetme amacıyla yapılanlarında eşyanın insan üzerindeki tesiri vurgulanır. Bunu yaparken belki bilinçli bir gayret ilk seferde görülmeyebilir ancak dikkat edilirse yazarın üzerinde bizzat durduğu bazı benzetmeler öne çıkar.

Yazarın mahalledeki olaylarla ilgili bir hatırasını naklettiği bölümden şöyle bir cümleyle devam edelim:

"Sanki iki taraf da, **nasıl olsa er geç girişecekleri son, kesin hesaplaşmaya**, **beklenmedik bir kıvılcımla**, şimdiden başlamışlardı." (SAA, s.19)

Balkan meselesi tarihte fazla üzerinde durmadığımız, konuşmaktan yazmaktan tuhaf bir hareket tarzı olarak uzak durduğumuz önemli olaylardan biridir. Hattâ en başta gelenlerindendir. Bir göçmen mahallesinde cereyan eden hadiselerin nereye gideceğini o gün anlamasa bile sonradan yazdığı eserinde geçmişe dönerek hatırlayan bir yazarın ruh halini bu ifadelerde görmek mümkündür. Ayrıca yaklaşan ve olacağına kesin gözüyle bakılan bir savaşı "nasıl olsa er geç girişecekleri son, kesin hesaplaşma" biçiminde tarif eder. Yüzyıllardır biriken sorunların bir hesaplaşma ile neticelenmesi o günlerde kaçınılmazdı. Ancak bu, bizim için olduğu kadar insanlık açısından da felaketleri beraberinde getirmiştir. Balkanlarda gittikçe artan milliyetçi tahrikler Rumeli'nin kalesi olan Edirne'nin mahallelerinde yansımalarını gösteriyordu. Bunları, bu savaşın bir provası gibi gören yazar çetin bir harbin patlamak üzere oluşunu renkli bir söyleyiş tarzıyla verir. Savaş öncesinde insanlar gergindi. Bu gerginliği yazardan öğreniriz. Diğer yandan halk, imparatorluğun tamamen yıkılıp gideceğini, devletin çökeceğini o gün fark etmemiş olabilirdi. Ancak savaşın gerçek yüzü er geç ortaya çıkmıştır. Türklerin Balkanlardan göçleri, üzerinde ciddiyetle durulmayan bir faciadır. Türklerin aleyhine olan, onların

1. Baskı, İstanbul, 1983. Ve aynı yazara olan *Türk Romanına Eleştirel Bakış II,* İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1994; *Türk Romanına Eleştirel Bakış III*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1990.

katliamlara uğramasına sebep olan, zulüm ve insanlık dışı olaylarla Türkleri katletme hadisesine dönüşen bu olaylar, üzerinde yeterince durulmamış tarihi gerçeklerdir. İmparatorluğun kurulup geliştiği yerlerin gün gelip boşalacağını o günün insanı hayal bile edemezdi.

"Bizim mahallemiz **bir muhacir mahallesi**ydi. **Kırım'dan, Dobruca'dan, Tuna kıyılarından, zaman zaman harpler, katliamlar içinde kopup gelen göçmen sellerinin artıkları**, **yüz elli, iki yüz yıldan beri hemen daima yenilen ordular ve daima geriliyen sınırlar**la beraber adım adım çekilerek buralara kadar sürülmüşlerdi." (SAA, s.19)

İmparatorluk Türkiyesi'nin sınırları daralırken bunu kolayca olup bitmiş bir hadise gibi görmek yanlış olur. Koca bir ülkenin olaysız dağılması mümkün değildi. Özellikle vatan düşüncesinde hassas bir ordu ve millet için bu hiç mi hiç basit değildi. İmparatorluğun yıkılış süreci bilindiği gibi kanlı olmuştur. Milyonlarca Türk evlerini barklarını bırakıp göç etmiştir. İmparatorluğun ana gövdesi olan Türkiye'ye milyonlarca insan can havliyle sığınmıştır. Eserde bunun ibretlik hikayesini görebiliriz.

Aydemir'in tamlama mantığında, sıralanan her kelime ve her yapı bir düşüncenin aydınlanmasına ve daha da akılda kalıcı olmasına hizmet eder. Bazı sözler basit gibi görünür. İlk bakışta insana sıradan gelir. Örneğin Türkçenin büyük yazarı Refik Halit, bu kısa söz söyleme yöntemini en iyi kullanan yazarlardan biridir. Refik Halit'in eserlerinde bir cümle yer yer bir kelimeden ibarettir. Kolay görünen kısa ve basit cümle yapısı aslında zordur. Şiirdeki "sehl-i mümteni" gibidir. Okunur, kolay gelir ancak yazılması çok zordur. Çünkü cümlelerin birbirine bağlanması maharet ister. İlk cümlede yargının bitmesi yazarı başka yargılar aramaya iter. Bu yargıların arka arkaya söylenmesi ve bir bütünlük arz etmesi zengin bir dil hazinesi, engin bir yaşanmışlık ve dile gerçek bir hakimiyet gerektirir. Elbette Aydemir'in Türkçesi Refik Hâlit'ten çeşitli şekillerde ayrılır. Cümleleri biraz daha karmaşık hale getirir. Bu karmaşıklık, Tanzimat devrinin anlaşılmaz Türkçesi değildir.[64]

[64] Bu durum sadece Tanzimat devrine özgü değildir. Özellikle 16. asırdan sonra başlayan Farsça, Arapça kuralların ve kelimelerin istilası açıkça görülür. Türkçe sözdiziminde ve kelimelerde bu mantık, misal 15. Asırda bu kadar kötü değildir. O günün metinleri kolaylıkla okunabilir. Ancak gittikçe artan Arapça-Farsça dillerine ait kaidelerin hakimiyeti, aşırı ve gereksiz kelimeler yığını ile baş başa bırakılan bu yazı dili ancak 20. yüzyılda bu tuhaf karmaşadan kurtulabilmiştir. Hattâ 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bile bunun örneklerine rastlanır.

Onun Türkçesi zincirleme tamlamalarla örülü olsa da 20. yüzyılın akıcı Türkçesidir. Tek başına akıcı mı? Hayır, diğer yandan onun sürükleyici ve etkileyici Türkçesinin oluşmasında bu tamlamalar en önde gelir. Tamlamaların arka arkaya dizilmesi bu yüzdendir. Bu tamlamalar bütünlük içinde dengelidir ve akışı bozmaz. Hattâ bunlar Türkçeye yeni bir renk katar, ifadeyi koyulaştırmaya yarar. Yoksa her cümle aynı şekilde yazılmaz. Diğer türlü monotonluk artar ve eser sıkıcı bir havaya bürünür. Yazar bu dengeyi korumayı bilmiştir.

"**Bir zaman bir imparatorluğun, o geniş Osmanlı Devleti'nin başşehri olan Edirne**, şimdi artık bir sınır kalesiydi." (SAA, s.19)

"**Sınırların ötesinden sızan yeni göçmenler**le mahallenin halkı gün geçtikçe artardı. Bu yeni gelenler yuvalarını, topraklarını doğdukları yerlerde bıraktıktan sonra, zahire, kap kacak, yorgan döşek namına ne alabilirse **iri öküzlerin çektiği ağır arabalar**a atarlar, yollara dökülürlerdi." (SAA, s.20)

"**Şâhin atlar üstünde Avrupa'ya giden ataların bu çocukları**, şimdi **her tarafından torbalar, bakraçlar sarkan bu gıcırtılı arabalar**la, **asırlarca süren bir egemenliğin ellerinde kalan bu hazin artıkları**nı geriye doğru taşıyorlardı." (SAA, s.20)

Göçmen bir halk üzerinden göçen bir imparatorluğun tasvirini bu kadar iyi yapan az eser vardır. Çünkü Aydemir kendisi de bir göçmen çocuğu olduğunu söyler.[65] O bizzat olayların içindedir. Ancak yaşayıp gördüğü olayları her insan bu kadar iyi tasvir edemez. Örneğin, "Şahin atlar üstünde" tabiri yükselişte olan bir devletin üç kelimeyle ifadesidir. Sonra çöküşün tanımı gelir.[66]

Bir olaylar zincirinin tasviri:

"**Harpler, göçler ve ihmaller sonunda boşalan ve enkazı yıkıcılar tarafından taşınan evlerimizle bahçelerimizin yerini** şimdi baldıranlar, dikenler, **sert, pis kokulu mürver ağaçları** ve **bir mezarlık ıssızlığı** almıştır." (SAA, s.23)

"**Bu harabeler ortasında tüneyen bir avuç insanın üstünde** ise dünyanın en güzel kubbeleri ve en ince minareleri **hazin bir tezat** içinde yükselirler." (SAA, s.23-24)

"**Hepsi de şikâyetsiz, gözü tok, Allah'tan gelen ve gelebilecek olan her şeye önceden boyun eğmiş, gönülleri rahat insanlar** olarak birbirlerini sayarlardı." (SAA, s.24)

[65] SAA, s.21 "Ben de bir göçmen çocuğuydum."
[66] Her millet kahramanlıklarıyla övünmeyi sever. Ancak çok az millet kayıplarını hatırlar. Türkler unutmayı tercih eden bir görünüm arz eder.

"Göç hatıralarında, harb veya komitecilik hikâyelerinden başka, **dilden dile naklolunan masallar** veya **kötü taş basması kitaplardan okunan hurafeler**, rüya ve fal tâbirleri, aşk ve kahramanlık destanları, nihayet biraz din, biraz tarikat havası…" (SAA, s.24)

"Bunlar **herkesin müşterek malı olan, herkesin iç âleminde derece derece yer alan mânevî varlıklar**dı." (SAA, s.24)

Yukarıdaki cümleler, bahsettiğim tamlama mantığının diğer örnekleridir. Bir kelimenin arkasında dizilen sıfatlar bütün bir cümlenin âhengini sağlamak için vazife görürler. Sıfatlar bilindiği gibi adın her türlü tasvirinde, belirtilmesinde işe yararlar.[67]

"**Bu hayal, düşünce ve inanış sermayeleri**, **mahallenin az çok duygulu her insanı** gibi, **benim çocuk benliğimin de ilk örgüsünü** dokudu." (SAA, s.24-25)

"**Ne çok zayıf, ne çok toplu, orta boylu, yuvarlak ve sakin yüzlü bir görünüş**ü vardı." (SAA, s.25)

"Fakat böyle hikâyeler, gecenin ilerlemiş saatlerinde, **küçük bir petrol lâmbasının zorlukla ışıklandırdığı, kapıları, pencereleri sıkı sıkıya kapanmış basık bir oda**da ve hepsi de korkularından uyuşmuş kadınlara, çocuklara anlatılınca, tesir başkalaşırdı." (SAA, s.26)

"Ben **bu aşkın; biraz soyut, biraz insanüstü bir aşkın cezbesini ve sihrini**, içimde bir ürperti halinde daima yaşatmışımdır." (SAA, s.27)

Sıfatlar, kelimelerin anlamlarını derinleştirir ve kelimelere başka bir boyut kazandırır. Tek başlarına bir varlığı temsil edemeyen sıfatlar[68] varlığın başka boyutlarını tanımlamada, derinleştirmede, ortaya çıkarmada, belirginleştirmede adlara yardımcı olurlar. Bu az bir özellik değildir. Bu özellik sayesinde insan, söylemek istediğini daha iyi betimler. Bunlar arka arkaya sıralandığında ise hem sözdeki denge hem de derinlik artmış olur. Bunun sonucunda bütünlük bir miktar daha sağlanmış olur. Yazarın çizmek istediği tablonun bütünlüğünü sağlanmada en önemli yardımcıları, bu sebeple tamlamaların içinde saklanmış olan sıfatlardır. Örneğin yazar, "bu aşkın cezbesini" diyebilirdi veya "bu aşkın sihrini" ifadesini kullanabilirdi. Ancak böyle yapmıyor. Şunları ekliyor, "biraz soyut, biraz insanüstü bir aşkın" ifadesini ekliyor veya bu cümleden hemen önceki cümlede "oda"yı tarif ederken gene aynı yöntemi kullanıyor. "Nasıl" sorusunun cevabını pek çok cümlenin

[67] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2009, s.333. Korkmaz'ın ifadesiyle: "Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir: *açık kapı, boş oda, geniş yer, uzun yol, yaşlı adam, beş kişi, üçer ay, her insan, beşinci sınıf, bu sözler, hangi başar, yanan ateş, sararmış yaprak* gibi."

[68] Korkmaz, age s.333

içinde bulmak mümkündür. Bu yöntem sayesinde tablonun renkleri belirginleşiyor. Şimdi etkileyiciliği ve sürükleyiciliği artıran tamlamalara, içinde onları barından cümlelere başka örnekler vermeliyim:

"**Bu gölgelerin ruhuma nakşolunan serinliği**ni ömrüm boyunca hissettim." (SAA, s.31)

"Sonra ağır birtakım perdeleri aralıyarak, o zaman bana **gökyüzü kadar yüksek görünen kubbelerin harîmine süzüldüğüm zaman duyduğum heyecan**ı hâlâ hatırlarım." (SAA, s.31)

"Bunların hepsi de, koyu yeşil ve çoğu asırlık ağaçların arasında birbirleriyle öyle kaynaşmışlardı ki, bu Muradiye tepesi, bizim kenar mahallenin üstünde, **çiçekleri taştan âbideler olan, büyük bir demet** gibi yükseliyordu." (SAA, s.33)

"Onun da yüzünde tıpkı bahçıvan Mevlevî dedesinde olduğu gibi**, imanın ve ümidin mübarek sükûnu** vardı." (SAA, s.37)

Yazar, çocukluğunda yaşadığı çevrenin manevi kültürünün tesirini hâlâ duymaktadır. Edirne'nin İstanbul'dan önce başşehir olmasından kaynaklanan kültürel ortamını iyi aksettiren yazar, bunları yansıtırken ifadelerini daha da derinleştiriyor. Bu yöntem sayesinde "mistik atmosfer" fazlasıyla hissedilir. Manevi ağırlık aksettirilir. Bilindiği gibi eserde de bahsi geçen Mevlevilik ciddi bir geleneğe sahiptir. Anadolu'nun özellikle belli başlı yerlerinde kurdukları merkezlerle Türkiye'nin manevî iklimini renklendiren Mevleviler bu topraklarda köklü bir geleneğin, birleştirici bir rolün, İslâm'a davette müsamahalı bir kültürün belli başlı adlarından biri olmuştur.[69] Ancak ilk zamanlardaki vazifeleri sadece mânevî değildi. Ömer Lütfü Barkan bu konuda şunları yazar:

"Osmanlı İmparatorluğunun kurulmakta olduğu zamanda Anadolu'daki uç beylikleri, medenî bir hayatın kaynağı olan Türk ve İslâm dünyasının her tarafından gelmiş her sınıftan ve meslekten adamlarla doludur: İran, Mısır ve Kırım medreselerinden çıkan hocalar, orta ve şarkî Anadolu'dan gelmiş Selçukî ve İlhânî bürokrasisine mensup şahsiyetler muhtelif tarikatlerin mümessilleri İslâm şövalye ve misyonerleri diyebileceğimiz dervişler**.** Bunlar arasında bilhassa, Âşık Paşazade tarihinde Gaziyân-ı Rum diğer tarihlerde Alpler (kahraman, muharib mânasına) veya Alp Erenler namı altında zikredilen ve daha İslâmiyet'ten evvel bütün Türk dünyasında mevcut olan eski ve geniş bir teşkilâta mensup, Türk şövalyeleri mevcuttu."[70]

[69] 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bu tip kurumlar geleneksel havalarından uzaklaşmış, doğal olarak çağın getirdikleri karşısında yenilenememiş ve zamanla tasfiye olmuşlardır.
[70] Ömer Lütfü Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınları, İstanbul, 1993, s.11

Bu dervişlik ruhunun, ilk günkü vazifelerinden biraz farklı da olsa yaşamış olmasının tarihi gerçekliği bir yana, Aydemir'in ruh halinde izler bırakmış olması kaçınılmazdır. Zaten Mevlevî dedesini tarif ederken karizmatik bir ifade olan "imanın ve ümidin mübarek sükûnu" tamlamasını kullanır. Bu etkinin izlerini şu cümlelerde daha açık görebiliriz:

"Uzun Mevlevî sikkeleri altında, **başları omuzlarına düşmüş, genç, taze, yahut siyah, veya kumral sakallı temiz yüzler**… Açılmış kollar, **beyaz, toz pembe veya hafif tirşe tennûrelerin dönen, dalgalanan, açılan etekleri altında ve ayak parmakları üzerinde, sanki yerden kesiliyormuş gibi görünen, daima dönen insan vücutları**…" (SAA, s.39)

" "Bu başka bir âlemdi. **Ruhları çeken, sürükliyen, bir âlem**di. Bana öyle gelirdi ki bu devr içinde şu sofa, sanki bu dünyadan kopardı." (SAA, s.39)

"Sanki **yıldızların ebedî devrânı** içine karışırdı." (SAA, s.39)

Onun ara sıra hayal âlemine dalışında çocukluk günlerine ait bu yaşanmışlığın etkisi büyüktür. Bunun tesiri ise cümlelerde de görüldüğü gibi açıktır. Aslına bakılırsa çocukluğa dair hatıraların bir azizliği vardır. Bu insan için ifadesi yazıyla kolay olmayan fakat ayrı bir değerdir. İnsanın derinlerde sakladığı bu kıymetler her zaman canlılığını korur. Çünkü "çocukluk" temiz günlerin bizzat kendisidir. Hattâ bununla sembolleşmiştir. Çocuklukta eğer güzel bir dünyayı gözlerimiz görmüşse ve kulaklarımız duymuşsa, bu çok az bir süre bile olsa, bunu unutmayız. Bunun tam tersi de mümkündür. Çocukluğu bunalımlar içinde geçen birinin o günlere dair hatıraları olması doğaldır. Hayat tekdüze değildir. iyi ve kötü tecrübelerle devam eder. Bunlardan biri daha baskın olabilir. Hiç değilse o gün Aydemir, tarifini uzun uzadıya yaptığı dervişlere, "ruhları çeken sürükleyen âleme" ve "yıldızların ebedî devrânına" karşı bir hayranlık duymuştur. Bu duyuşa ve idrake kitabın ilk bölümünde de adını vermiştir: "Bir Çocuk Ruhunun İlk Dokuları." Bu etkileri, kitabın bu bölümünde diğer bölümlere kıyasla daha uzun cümlelerle ve daha renkli tamlamalarla anlatmıştır. Bu tamlamalar gereken derinliği verecek şekilde süslenmiştir. Kelimeler itina ile seçilmiştir. O, gördüklerini başkalarına da duyurmak isteyen, heyecanını başkalarına da aktarmak isteyen tavrını burada daha fazla hissettirmiştir. Bunu yaparken düzyazının tekdüze sınırları içinde kalamazdı. Akademik bir makaleyi yazar gibi hayatının heyecanını duyuramazdı. Bunu en güzel duyuracağı yol "şairanelik" olacaktır. O da böyle yapmıştır. Tekdüze, durgun,

heyecansız bir yazı ile heyecanlı bir hayat anlatılamaz. Bu yüzden onun eserinde cümleler şiirleşir.

"**Bu ihtiraslı duyguların hayal genişliği** altında, kafamda çocukça da olsa, bir takım hükümlerin berrak ve aydınlık olarak yerleştiğini görüyordum." (SAA, s.45)

"Bir İmparatorluk Masalı" adlı bölüm içinde geçen bu cümle, o dönemde bir ülkenin hiç değilse askerleri arasında ne gibi bir ruh hali olduğunu gösterir. O gün henüz göremedikleri çöküşün yaklaştığı günlerde böyle bir hayal âleminde olmaları doğaldır. Çünkü o gün Şevket Süreyya, genç ve tecrübesizdir.[71] İhtiras imparatorlukların ortak duygusudur. Bütün imparatorluklar genişlemek ister. Bunu dönemin şartlarıyla ele alırsak bunun kendi içinde bir mantığı vardır. Klasik imparatorluk geleneğinin bir temsilcisi olan ve geç bir dönemde dünyada yerini alan Türk İmparatorluğu[72] aslında zor bir çağın da içinde ortaya çıkmıştı. Her şeye rağmen gelişmişti. Bunun çeşitli sebepleri ve sırları olmalıdır.[73] İmparatorluğun kendi mantığı içinde bir insanın böyle düşünmesi, ihtiraslı olması doğaldır. Çünkü içinde bulunduğu hâkim atmosfer böyledir. Ona nasıl olması gerektiğini telkin eden bir atmosferden hiçbir şekilde etkilenmeden yaşaması, düşünmesi imkânsızdır. Diğer taraftan Balkan meselesine doğru giden süreçte Türkiye'de durum hiç de onların hayal ettiği gibi değildi. Dahası, Karlofça'dan beri devlet eski bünyesinde değildi.[74] Belki bu, 17. yüzyılda tam fark edilememişti ama 18. yüzyıl ve19. yüzyıl artık daha netleşmiştir. Devletin gittikçe gerileyen sistemine karşı alınan bütün önlemler yetersiz kalıyordu. Fakat genç bir dimağın, bütün bu olup biteni birden anlaması kolay değildi. Ülkenin çöküşünü perdeleyen bir algının gerçek karşısında yıkılışı çok sürmez. Hayal bulutları Balkan Savaşlarında ve I. Dünya Savaşı'nda dağılır ve

[71] SAA, s.46, Bu durumu özetleyen birkaç cümle ve o günkü ruh halini yansıtanlar: "Bu vatan topraklarının mümkün olduğu kadar çok ve geniş olması lâzımdı. Ordu vatanın bekçisiydi. Onun ayak bastığı her yer vatan oluyordu. Millet bu vatanın içinde yaşayan herkesti. Bu milletin bir din, bir dilek ve bir dil birliği olması şart değildi. Zaten bu millet içinde hak birliği de yoktu. Hak yalnız orduyu teşkil eden ve onu idare edenlerindi. Başka cemaatler (burada başka dinden olanlar), başka kavmiyetler, din farkı, dilek farkı gibi şeyler, üzerinde durulmaya değmez gibi görülüyordu. (…) Asker rüştiyesi dershanelerinde, duvarlara asılan Osmanlı devleti haritalarının önünde duyduğumuz duygular bunlardı."

[72] "Devlet-i Aliyye" Osmanlı Devleti'nin resmi adıdır. Bu devlet bir imparatorluktur ve çağdaş kaynakların ortak bir ifadesi olarak Türk İmparatorluğu doğru bir ifadedir.

[73] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600),* çev: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003. Bu kitapta, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ve imparatorluk mantığına dair değerli bilgiler vardır.

[74] Eski bünyeden kasıt 16. asrın güçlü zamanlarıdır. Devlet elbette birdenbire çökmedi. Her devrin kendi içinde iniş ve çıkışları olmuştur. Ancak Avrupa ile mukayese edilince özellikle 17. asırdan itibaren zayıfladığı ortadadır.

devletin gerçek hali tamamen ortaya çıkar. Ancak İmparatorluk Türkiyesi'nin subay kadrosu, özellikle I. Dünya Savaşı içinde çeşitli yönleriyle üstün bazı vasıflara sahiptir. Çünkü bu kadro ileride Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden sürecin etkin ve yetenekli kadrosu olacaktır. Dahası bu tecrübeli kurmay kadrosu Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla idare edecektir ve sonuçlandıracaktır. Bu o günün dünyasında görülmeyen bir şeydir. Yenidir ve başka milletlere de örnek olmuştur. İmparatorluğu tasvir eden Aydemir'in cümlelerine başka bir örnek:

"Fakat **imparatorlukla arasında arasında hiçbir bağlantı olmıyan, daha doğrusu oraya hiçbir şey veremediğimiz, oradan da hiçbir şey alamadığımız için zaten bizim olmıyan bir memleketin kaderi** üstünde hiçbir değişiklik yapılamadı. Libya gitti." (SAA, s.54)

"**Balkan harbinin getirdiği çöküntü** tamdı." (SAA, s.57)

"Biz, **birtakım adı belirsiz hayal dağları ardından doğacak, başka türlü sabahların rüyasını** görüyorduk." (SAA, s.57)

"Halbuki **soğuk ve kara bir hakikat**la işte karşı karşıyaydık." (SAA, s.57)

Çökmekte olan bir devletin hakikatini tarif eden tamlamalara bakılırsa gerçeğin yazarın kafasındaki yansıması görülür.

"Çünkü bu ses bize **mağlûbiyetin haysiyet kırıcı ruh sefaletini unutturan, bizi aşağılık duygularından kurtaran, günlük hayat kaygularını hor gösteren ve kafalara ümit, hayal enginlikleri veren bir şey**di." (SAA, s.61)

Kitabın üçüncü bölümünde yer alan bu cümle, o günkü neslin sarıldığı yeni bir anlayıştır. Bu anlayış Turancılıktır. Bu düşüncenin sınırları Turan diye tanımlanan bir coğrafyanın sınırlarıyla birdir. Bu ülke hayalîdir.[75] Yazarın söylediği gibi Balkan faciasını yaşamış bir ülke için bu düşünce gençler arasında bir ümit olmuştur. Sınırları belirsiz, ebedî bir ülke olan Turan elbette hayaldi. Gerçekleşmesi o günün şartlarında imkansızdı. Zaten ülkenin buna gücü yoktu. Düşüncenin çekiciliği ruhlara güç verse de arkası boştu. Teşkilatı, hukuku, yapısı, kültürü ve siyasal sistemiyle bağlantıları zayıf olan bir bölgeyle birleşmesi çok zordu. Ancak dönemin başka bir ruha ihtiyacı vardı:

[75] Turan ve Turancılık idealinin fikir babası Ziya Gökalp'tir. Türkçülüğü sistemleştirdiği eseri için bkz. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları,* haz: Mehmet Kaplan,Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1976. Ömer Seyfettin ise bunu hikayelerinde işlemiştir. Yayılmasında etkisi büyüktür. Bkz. N. Hikmet Polat, *aynı eser,* s.432-440, s.715-716 ve s.765-769'deki yazılarda Ömer Seyfettin bu konuları işler.

"**Bazan mektep sahnesinde, bazan şehir meydanına kurulan bir kürsü**de, yahut da **büyük bir sultan camiinin avlusunu dolduran kalabalığa** söz söylemeye başladığım zaman, kollarımı, **hayalimde yaşattığım geniş vatanın, büyük Turanın bütün ufukları**nı kucaklayacakmışım gibi açardım." (SAA, s.64-65)

"Ancak **yeni yeni bir yerleşme ve sağalma havası** esmeye başlamıştı." (SAA, s.65)

Başka bir örnek:

"**Dağlara, geçitlere çarpan ve oralardan geri gelen yankılar**la yeni tekbir sesleri birbirine karıştıkça havayı, **anlatılması kabil olmayan bir âhenk** dolduruyordu." (SAA, s.69)

"**Bu ilâhî gök gürültüleri** içinde, bu subaşına ulaşırken yollarda **kafamda çarpışan çelişmeli düşünceler** birer birer kayboldu." (SAA, s.69)

Şiirleşen tamlamalara diğer örnekler:

"Kendimi **gittikçe coşan, kanatlandırıcı bir rüzgârın akışı**na bırakmıştım." (SAA, s.70)

"**Kel tepeler, çiğ bir güneş altında yanan kıraç, çorak kırlar** alabildiğine uzanıp gidiyordu." (SAA, s.78)

"**Çağlıyan sular, öten bülbüller, altın başaklar, altı üstü birbirinden zengin ve dünyanın hazinesi olan Anadolu** herhalde burası olmasa gerekti." (SAA, s.79)

"**Gittikçe kuruyan, gittikçe çölleşen bir dertli ırmak**tı." (SAA, s.87)

"Aşağıda, **ayın aydınlattığı çıplak vâdi** içinde Kızılırmak, **güzel, esrarlı olmaktan ziyade, dertli ve acınacak yalnızlığına** dalmış gibiydi." (SAA, s.87-88)

"**Akşamın esmerliği** önce **derin vâdilere** siner." (SAA, s.88)

"**Güneşin turuncu, yahut kırmızı son akislerini veren uzak ve yüksek sıra dağlar** belirsizleşmeye başlar." (SAA, s.88)

"Fakat yolculuğumuzda **dağların şiiri** çok sürmedi." (SAA, s.89)

"**Konuşuyormuş gibi serbestçe sıralanan, fakat dertli ninenin içinden dilediği gibi taşan feryatlarla, bir facia musikîsi haline gelen bu hikâyenin sadece dinlediğimiz kısmı** bile bize onların macerasını anlatmaya kâfi geldi." (SAA, s.91)

"**Sarıkamış çukurunun kuzey batısına düşen bu yolsuz, izsiz dağlar**da, **bir adım ilerisinin görülemediği kar tipileri ve fırtınalar arasında bir türlü sabahı gelmiyen zifiri bir gece**de, hattâ **bir tek düşman görmeden, bir tek düşman öldürmeden olduğu yerde donan, eriyen binlerce yaralı ve yarasız askerin hikâyesi**ni anlatırlardı." (SAA, s.100)

"Bütün cephe **yorgun bir sessizliğe** gömülmüştü." (SAA, s.106)

“Çocukluklar, **lekesiz duygular**, **ruhun bâkir ve günahsız çağı** artık geride kalmıştı.” (SAA, s.106)

“**Uzıyan ve cıvıklaşan bir harbin melânkolisi** içinde subayların reaksiyonları ise, o zaman çeşitliydi.” (SAA, s.117)

“Aramızdaki savaş artık **kör ve aman bilmez bir boğazlaşma**ydı.” (SAA, s.125)

“O zaman ıssız **bir dağın kasvetli bir kış akşamı** içinde yalnızlığımı, çaresizliğimi **garip bir hüzün** içinde anlıyordum.” (SAA, s.127)

“**Göklere vuran alev sütunlari**yle **sabahın alaca karanlığı** açılıyor, kapanıyor, kasaba yanıyordu.” (SAA, s.133)

“**Orta Anadolu yollarının harap boşluğu**, **cephe gerilerinin yoksulluğu**, **bakımsızlığı**, sefaletler, idaresizlikler, köksüzlükler şimdi **ruhumuzun yeni kanat çırpmalariyle** hep birden arka plana atılmıştı.” (SAA, s.135)

“Öyle ki, akşam bizim bayraklarımız altında uykuya dalan şu kurtardığımız Türkler sabah olunca gözlerini **yabancı ve kâtil bir süngünün gölgesi**nde açacaklardı.” (SAA, s.143)

“Fakat, daha Nuhaya dönerken havada, **büyük fırtınalardan önce duyulan sinsi bir sükûnet** vardı.” (SAA, s.170)

“Fakat, **siyah, dalgalı kıvırcık saçları**, beyaz**, renkli yüzü, siyah iri gözleri, yumuşak kıvrak vücudiyle, masallarda anlatılan sultanlardan biri**, **hakikî bir şark güzeli**ydi.” (SAA, s.177)

“İpek çadrasını başından atıp da, **çiçekli mavi ipek şalvarı**, **beyaz ipek blûzunun üstündeki lâcivert kadife**den sakosu ile, süsleri pırıl pırıl hârelenen büyük ocağın yanındaki minderlere yaslandığı zaman, çocukluğumdaki masallarda dinlediğim, peri padişahının kızı ile karşılaşmış gibi olurdum.” (SAA, s.177)

“**Saraylarının pencerelerinde sultanlar gülümseyen, hazineleri tılsımlarla açılan şehirler**…” (SAA, s.182)

“Şehirde **nispî bir sükûn** vardı.” (SAA, s.213)

“Fakat bizim bu ânî karşılaşmayla **bir lahzâ içindeki ürkekliğimiz**, sonra da bir yıldırım hızı ile kendimizi geriye, dalların, çalıların arasına atıp, bu dalların arasından şehre doğru yokuş aşağı bütün kuvvetimizle akışımız, onları birden harekete getirdi.” (SAA, s.214)

“Bu azgınlık çağı içinde yetişip, genç yaşlarda partizan çetelerinin başı, kıt’a kumandanı, şehirlerde, vilayetlerde diktatör kesilen, yirmi otuz yaş arasındaki gençler, şimdi çıplak otellerde, perişan misafirhanelerde, **işsizliğin, ümit sarsılışının hummaları** içinde hastaydılar.” (SAA, s.238)

“Halbuki şimdi havada **pis bir durgunluk** var diyordu.” (SAA, s.239)

"Bu hürriyet arzusunda ancak, ekstremlere yer vardır: Ya toplumdan tamamen çekiliş, **bir ormanın sessizliğinde ömür boyunca kaybolmuş, bir meçhul, hattâ bir hiç olmak arzusu**…"

Zor günlerin iki türlü davranış şekline sahip olduğunu iyi tahlil eden yazar, bunlardan gülümsemekle isyan etmek arasındaki psikolojik gerilimi bu cümlelerle, kurduğu terkiplerin dengesi içinde göstermesini bilir. Neden böylesine güler yüzlü olduğuna dair sorulan soruya: "Kim bilir belki de hayatta çok acı çekmiş olmamdandır." [76] cevabını vermemiş miydi? Onun için hayata karşı belki iki yol vardı: acıya teslim olmak veya ona direnmek. Gülümsemek bu direnişin en tipik hallerinden biridir. Onun ikinci yolu seçtiği ortadadır. Bu yolların bitmek tükenmek bilmeyen zorlukları arasında pişen bir neslin hayata dair biraz felsefî tavır takınmalarından daha doğal bir şey yoktur. Daima iki ateş arasında, daima mücadele ve daima direniş içinde geçen bir ömür insana birtakım özellikler vermelidir.

"**Derin, ıssız bucaksız, rüzgârların yalnız en yüksek ağaçların tepelerini harekete getirebildiği bir ormanın karanlığında kaybolmak duygusu** bize heyecan verirdi." (SAA, s.251)

Bu neslin romantik tarafını şekillendiren yaşadıkları hayattır. Onlar bir fikrin ardında her türlü mihneti çekmeyi göze almış bir devrin içinden gelirler. Bu romantizm, Nâmık Kemâl'in tavrı mıdır? Yoksa sahraları kendi hayal dünyasında yoğurmasını bilen Abdülhak Hâmid'in mi? Onlardan bir kıvılcım almış olmalıdır. Örneğin Servet-i Fünun etrafında yazanlar bireysel zevkleri tutuyorlardı. Belki bir miktar Fikret toplumsal romantizme dair birkaç bir şey karalamıştı ama bu, hiçbir zaman orijinal bir toplumsal romantizm değildi. Bu konuda Tanzimat'tan Milli Edebiyat'a kadar bazı acemi denemeler vardır. Ayrıca her birinde kendine göre bazı özellikler bulmak mümkündür ancak hiçbiri meseleyi felsefî derinliğe götürmek meselesinde yeterli değildi. "Makber" bu felsefî derinliğin yanında yöresinde dolanmıştı ama o bile sonunda yakarışın ötesine gidemedi. Diğer taraftan Tanzimat neslinin Batılılaşma prensibiyle ortaya koyduğu nesir zayıftı. Yeni bir kıvama ve üslûba ihtiyacı olduğu açıktı. Eski üslûbun özgün insanları yok değildi ama yeni üslûba örnek teşkil edecek eser bulmak güçtü. Yukarıdaki cümlenin hayat sahasındaki soyut karşılığı bellidir: mistisizm ve hürriyet.

Şiirleşen tamlamalara diğer örnekler:

[76] Göktürk, age s.5 "Önsöz"

"Dünyanın omuzlarını, âdeta bir kürk gibi sarar.[77] Bu sonsuzluğa karışmak, **bu uçsuz bu haksızlık içinde kaybolmuş biri olmak**, artık dünyanın dışında, **ormanın meçhul bir zerresi** haline gelmek… Bu hayal bize ne kadar güzel görünürdü. Bunda mutlak **hürriyet gibi, vahşi ve çekici bir zevk** vardı." (SAA, s.251)

"**Salonun kapalı, terletici havası**ndan dışarıya çıktığım zaman **gecenin serin ve taze rüzgârı** ile karşılaştım." (SAA, s.357)

"Mahkeme dosyalariyle **onun, bir çölün bütün kumlarını elden geçirip, her kum tanesini güneşte ayrı ayrı tanımak istiyen bir masal kuyumcusu sabri**yle uğraştığını görüyordum." (SAA, s.435)

"**Vâdileri saran sisler**, **dağlara inen bulutlar** daima yer değiştireceklerdi." (SAA, s.440)

"Yazın **çamların, köknarların altındaki yeşil çimenler**e uzanacaktım." (SAA, s.440)

"Ben **ormanın manzarasını, kokusunu, gölgesini, serinliğini** içime sindireyim." (SAA, s.440)

"Fakat bu söylevlerin yankısı, **içlerinde dalgalanmalar yapmak istediği ruhlar**a ulaşmadan, **hazin bir salon boşluğunun tenhalığı**nda dağılıyordu." (SAA, s.464)

"Ocağın son günleri, **bu tarihî tasfiyenin çıplak gerçeği** içinde geçti." (SAA, s.465)

"**Top top söğüt ağaçları altında gizlenmiş şirin bir kır evi**ydi." (SAA, s.472)

"Yerinden sökülen ve fabrikanın bir duvarı yıkılarak çıkarılıp Çine yolcu edilen büyük türbin, **genç yaşında ölen bir gelin gibi tüller ve beyaz çiçekler**le süslenmişti." (SAA, s.488)

"**Derinleşen akşam**, **siyah örtülerini** ufuklara yaydı." (SAA, s.508)

"**Değirmen oluğundan boşalan suların sert, serin hışırtısı**, **dönen değirmen taşlarının uğultusu**na karışarak **gecenin derinliği** içinde dağılıyordu." (SAA, s.509)

"**Toprak kandilin saçtığı titrek ışıklar** içinde oda, **bir mağara esrarlığı**na büründü." (SAA, s.511)

"**Onun altın hikmetleri**, **çağlıyan suyun berrak uğultusu**na karışıyordu." (SAA, s.514)

"**Toprağın tatlı ve ebedî serinliği**ni sırtımda hissederim." (SAA, s.519)

"O vakit **ruhumun kasvetleri**, **rüzgârların görünmez kanatlariyle** yıkanır." (SAA, s.519)

"Havaya **sabahın taze ve sıhhatli serinliği** hâkimdi." (SAA, s.520)

"Gece **mehtabın yarattığı ziya oyunları**nın yerini şimdi **günün ilk ışıklarının, sular ve çimenler üstünde oynaşan pırıltıları** almıştı." (SAA, s.520)

[77] Ormanı kast ediyor. Ayrıca bu cümlenin dipnotunda şunları söyler: "Rihthofen isimli bir Alman yazarı, kendi esaret devirlerini anlatan "Kaybolmuş Köy" isimli eserinde, Kuzey Sibirya'nın derinliklerinde hâlâ, belki iki bin yıl öncesinden kalmış ve o günden beri başka insan görmemiş eski birtakım insanların köylerinden bahseder. Ona göre bunlar, belki Hunlardır."

"**Ağaçların gölgelediği, çiçeklerin açtığı, kuşların ötüştüğü bir su başı**nda…" (SAA, s.522)

"**Yeşil salkım söğütlerin sulara değen dalları**, **akıntıların yumuşak dalgacıkları** içinde yıkanıyorlar." (SAA, s.522)[78]

İnsan, bunaldığı zaman huzuru arar. Huzurun bir bedeli vardır.[79] Bütün ömrü koşuşturmalarla geçmiş bir insanın huzuru aramadığını düşünmek elbette basit bir bakış ve düşünüş tarzı olur. Aydemir'in yukarıdaki cümlelerinde bir insanın huzuru arayan hali vardır. Tamlamaların bazı noktalarda dalgalanması, âhenginin değişmesi, yerine ve durumuna göre tamlamaların türünün değişmesi bu yüzden oldukça doğaldır.[80] Mihnet çekmek insana elbette bazı değerler kazandırır. Ancak bunun bir kesinliği olmadığı da açıktır. Çünkü her insan aynı değildir ve genellemeye gidilemez. Aydemir eserlerinde belli bir tarzı tutmuştur. Bu tarz, bir düşünceyi tanımlarken kullandığı değişik bir usuldür. Bir eserinden örnek vermek gerekirse "Mantık Nedir?" başlıklı bir küçük giriş yazısı şöyledir:

"Toplum, tabiatın bir parçasıdır. Tabiatın bir parçası olan toplum tabiatta olduğu gibi, kendisinde var olan ve hiçbir zaman ardı arası kesilmeyen değişmenin daima içindedir. Ama toplum içinde insan; tabiatın, gören ve hayal kurabilen bir yaratığı olduğu için, yalnız maddenin kanunlarına tabi olmakla kalmaz. Görür, düşünür, hayal eder ve hükümlere de varır. Böylece de, hem toplumu hem tabiatı değiştirir. İşte mantık; bu düşüncenin kanunları ile bu hükümler arasındaki ilişki, bağıntı, yahut illiyetleri araştıran usulün, bilginin ve şey'in adıdır."[81]

Bu tip ifadelerine eserlerinde sıkça rastlanır. Bu yazılarda Aydemir, önce bir meseleyi tarif eder, sonra bu meseleyi tahlile ve açıklamaya girişir. Meseleyi tarif ettiği kısımda bu çok kısa yazılar yer alır. Bunlar anlatmak istediği konunun tanıtımları gibidir. Bunlarla okuyucuda bir merak uyandırma gayreti vardır. SAA'nın girişindeki alıntı da bunun için iyi bir örnektir. Kitapta anlatmak istediğini, kendinin ve bir hikayesini, Rama Krişma'nın sözleriyle başlatan yazarın bunu tesadüfen yaptığını söylemek elbette olmaz. Buradaki amaç da aynıdır. Okuyucuyu kitabın iç

[78] Tamlamalarla ilgili örneklere burada son verdim. Aydemir'in şâirane üslûbunu sağlayan unsurlardan biri olan "tamlamalar" meselesini daha fazla uzatmaya gerek yoktur. Cümlelerden tamamen ayrı olarak, sadece tamlamalardan oluşan bir liste bu çalışmanın "Ekler Listesi" kısmında verilmiştir.

[79] Yazar bunu kendisi de söyler. Bunu, ona bir gönderme olarak buraya ekledim. Çünkü onun hayatını en iyi özetleyen bölüm tam da burasıdır.

[80] Tamlamaların dalgalanması ve âhenginin değişmesi demek, kelime ve terkiplerin birbirine bağlanışı açısından sürekli değişmesidir. Bazen bir kelimeyle ifade edilen başka bir yerde on beş kelime ile ifade edilir. Sıfatlar eğilip bükülür. Yerleri altüst olur. Bir virgülle cümle bambaşka bir mahiyet alır. Yazar bunun usullerini bilir ve cümleleri buna göre kullanır.

[81] Şevket Süreyya Aydemir, *ihtilâlin Mantığı* ve *27 Mayıs İhtilâli*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.11

dünyasına hazırlamaktır. Yazarın olaylara bakış açısını iyi yansıtan bu kısa yazılar, bazı yerlerde ana düşünceyi de ihtiva eder.

2.2.2. Suyu Arayan Adam'a Kadar Yazarın Dili

2.2.2.1. Tarihi Süreç ve Değişen Dil[82]

Milli Edebiyat anlayışıyla birlikte Türkçede derin bazı değişimler meydana geldi.[83] Tanzimat döneminin bir türlü eskiden kopamayan tavrına rağmen Milli Edebiyat anlayışı bu yönde Tanzimat dönemine göre büyük bir tereddüt göstermedi.[84] Özellikle Ömer Seyfettin'in edebi yöndeki gayreti ve Ziya Gökalp'in sistematik ve bilimsel Türkçülük çabaları büyük fayda sağladı.[85] Dönem itibariyle de bakılırsa bu hareket zeminini bulmuştu. Ancak edebi yönden tam bir bütünlük sağladıkları, şaşmaz bir çizgi takip ettikleri söylenemez. Eğer dönemin siyasi, sosyal ve iktisadi yapısına bakılırsa Yeni Lisan hareketinin tesadüfen ayakta durmadığı ise daha iyi anlaşılır. Bu süreç kısaca şöyledir: 1912'de iyiden iyiye kızışan Balkan meselesi sonunda patlak vermişti. 1912 içinde patlayan I. Balkan Harbi, bütün Balkanların elden çıkmasıyla sonuçlandı. Bunun zararı çok büyük oldu. Felaketin etkisiyle Türkiye'ye doğru bir göç akını başlamıştır. Bu göçün acı hikayelerini biliyoruz. Ancak ciddi ve titiz bir çalışmadan hâlâ mahrum olan ve aynı zamanda Türk milletini, aydınını derinden sarsan bu olay Türk milliyetçiliği fikrinin

[82] Bu bölümde SAA'nın kelimelerine ve bu kelimelerin ne şekilde kullanıldığına, yazarın önceki yazılarından bu kitabına ve diğer kitaplarına kadar kullandığı kelimelerin geçirdiği değişime genel hatlarıyla ve bu tezin ölçülerinde temas edeceğim. Bunun için kullanacağım düzenli ve en eski kaynak yazarın Kadro Dergisi'nde (1932-1935) yayımlanan yazılarıdır. Bu yazıların her birini "Kaynakça"da gösterdim.

[83] Milli Edebiyat cereyanının en büyük katkısı dilde sadeleşmenin kökleşmesine olmuştur. Kendinden sonrakiler tarafından özellikle Cumhuriyet devrinden sonraki sanat akımları tarafından basmakalıp ve kendini tekrar eden bir edebiyat olarak görülen Millî Edebiyat dilin sadelik davasının en büyük icracılarından biridir. Çünkü bu edebiyat tereddüt göstermemiştir. Söylemek istediğini devrin değişen şartlarının da etkisiyle daha etkin, daha gerçekçi ve daha popüler usullerle vermesini bilmiştir.

[84] Tanzimat hareketinin bütün yanlışlarına, eksiklerine, tereddüdüne ve eskide ısrarına rağmen hakkını vermek gerekir. Çünkü bu hareket sahipsizdi. Abdülhamid devrinin baskıcı ortamında yol almaya çalışan aydınlar ister istemez bu durumu istemeyen Sultan Hamid'le karşı karşıya gelecekti. Çünkü Sultan Hamid'in siyaseti ile onlarınki uyuşmuyordu. Neticede sansür, yasaklar, sürgünler birbirini kovaladı. Devrin değişen şartları yeni şeyler istiyordu. Ancak devlet bünyesi zayıftı. Ekonomi çökmüştü. 1881'deki Muharrem Kararnameleri ise sadece malumun ilanından ibaretti. Bilindiği gibi Duyûn-ı Umûmiyye (Genel Borçlar İdaresi) kuruldu. Fakat bütün bunlar Sultan Hamid zamanında başlamadı. Daha önceden gelen ve gelişen sürecin birtakım sonuçları ortaya çıkıyordu. Böyle bir ortamda Abdülhamid kendine göre bazı politikalar uygulamaya çalıştı. Ancak aydınlar üzerindeki aşırı baskı 1908 Hürriyeti'nin ilanına kadar hiç bitmedi. Hürriyet'in ilanı geçici bir sevinç ve özgürlük ortamı yaratsa da uzun sürmedi.

[85] M. Fuad Köprülü Türkçenin sadelik hareketinin köklerini daha eskiye götürür. Bkz. Mehmet Fuad Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927.

hızlanmasına sebep oldu. Çünkü Türk İmparatorluğu'nun[86] serpilip geliştiği topraklar elden çıkıyordu. Böyle bir hadiseyi ne ordu ne millet kabul edebilirdi. Diğer taraftan o dönemde perde arkasında bulunan ve bir türlü tam teşekküllü bir programla doğrudan doğruya ortaya çıkmayan İttihat ve Terakki'nin ise Türkçü ve milliyetçi olduğu söylenemez. Özellikle askerî kolu elinde bulunduran Enver Paşa'nın Turancı ve milliyetçi olduğuna dâir belge yoktur.[87] Dönem itibariyle sonradan böyle bir algı oluşmuş veya İttihat ve Terakki Cemiyeti muhalifleri tarafından oluşturulmuştur. 1909'da tahttan indirilen Abdülhamid'in, saltanatı boyunca ordu üzerinde bunalım yarattığı ise açıktır.[88] İmparatorluk Türkiyesi'nde gittikçe yükselen Türkçülük Sultan Hamid'ten sonra daha da hızlanmış, Balkan felaketi ile güçlenmiştir. [89] İmparatorluğun her tarafından yükselen ayrılıkçı hareketler, Türkleri ister istemez millet bilinci etrafında toplanmaya itti. İmparatorluğun ana gövdesi olan Türkiye'nin kaybedilmesi düşüncesi bile kabul edilemezdi. Balkan hadisesi ile birlikte ordunun gençleştirilmesi gündeme geldi. Enver Paşa'nın bizzat çalışmalarıyla ordu gençleştirildi.

Balkan savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı arka arkaya cereyan eden ve on yıllık bir süreyi kapsayan olaylar zinciridir. Bunlardan I. Dünya Savaşı imparatorluğun kesin tasfiyesiyle sonuçlandı. Bu dönemde Türkçülük ve Türkçe hareketi diğer kültür hareketleri gibi sönük bir döneme girdi. Basın ve yayında gerileme oldu. Ülkede İttihatçı avı başladı. Öteden beri Cemiyet'e düşman olanlar İttihatçıları Türkçülük, milliyetçilik ve Turancılık üzerinden suçlama yoluna gittiler.[90] Basında ağır bir karalama kampanyası başladı. Pek çok İttihatçı siyaset

[86] Osmanlı Devleti.

[87] Ş.S. Aydemir, *Enver Paşa* I-II-III; M. Bardakçı, Enver.

[88] Kâzım Karabekir, *Hayatım*, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2017, s.155 Bu dönem hakkında pek çok kaynak ve eser sayılabilir. Ancak elbette Abdülhamid dönemi her yönüyle daha fazla irdelenebilir fakat daha fazlası buranın konusu değildir. Ancak Kâzım Karabekir o dönemde askerî okullara bizzat şahit olduğu için (malum olduğu üzere kendisi de askerdir) yazdıkları değerlidir.

[89] Balkan felaketini olduğu gibi İttihat ve Terakki'ye mâl etmek doğru değildir. Öteden beri orduda bir kaynaşma, siyasi klikleşme ve liyakatsizlik vardı. Sultan Hamid döneminde hantallaşan ve alaylı mektepli şeklinde bölünen ordunun içine siyaset belası çoktan girmişti. Rütbe ve terfilerde liyakatsizlik hat safhada idi. Zaten İttihat ve Terakki'ye mensup genç subayların buna şiddetli itirazları vardı. Doğru dürüst maaş bile alamayan, buna rağmen en kötü koşullarda hizmet eden subayların çektiği sıkıntı çok büyüktü. Bu yüzden otuz üç yıllık süre boyunca Sultan Abdülhamid'e karşı derin bir kin oluşmuştu. Bunun açıkça patlak verişi ise 1909 Bâb-ı Âli Baskı iledir. Bkz. Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s.31-36

[90] Bu dönemde Türkçülükle en azından idare kadrosu bakımından alakası olmayan İttihat ve Terakki'nin suçlanması doğaldır. Bir ülke felaket bir sona sürüklenmiştir. Ancak bunun için seçilen argüman ilginçtir: milliyetçilik. Devrin zihniyetini ve içinde bulunduğu ruh halini göstermesi bakımından bu durum önemlidir.

adamı tutuklandı. Türkiye'nin o günkü başkentinin işgale uğramasıyla birlikte memleket içinde bazı hareketler belirdi. 1919 yılında bu tip hareketler bazı bölgesel cemiyetlere dönüştü. Bunlar birbiriyle bağlantısı zayıf teşekküllerdi. Bunların bir kısmı Türklerin kurduğu lehte teşekküller olurken bir kısmı görünüşte Türk ancak esasta yabancı gayelere hizmet eden oluşumlardı.[91] Diğer taraftan azınlıkların da kendi gayelerini güden cemiyetleri ortaya çıkmıştı. Bu dönemin en belirgin özelliği, artık millî düşüncelerin bütün baskılara rağmen zemin bulmasıdır. Zaten ileride kurulacak olan Yeni Türkiye'nin bu esaslar üzerine oturacağı da açıktı. Her ne kadar bazı farklı klikler, farklı hareketler ve farklı düşünceler görülmüş olsa da temelde tarihi süreç millî devlet yönünde gelişti. Bunun böyle olması şaşırtıcı değildir. Çünkü 20. yüzyılın getirdikleri ve sorunları başkaydı. Klasik imparatorluklar sahneden teker teker siliniyordu. Avrupa'da haritalar değişmişti. Hattâ bununla da kalmadı devletlerin mevcut hallerinin değişmesi başka sorunları da beraberinde getirdi. İstiklâl Savaşı'nın tetikleyici ruhu Türklüktü. Çünkü Türk İmparatorluğu'nun ana gövdesinde bazı yerler işgal altındaydı ve millet bu faciada bazı hadiseleri bizzat yaşamıştı. Ancak Türkçülük fikrini bütün bir millet sathına yaymak da doğru olmaz. Daha çok Millî Hareket'e yakın veya içindeki aydınlar arasında bu fikir güçlüydü. Mustafa Kemâl Paşa'nın[92] cemiyetler arasında bağlantı kurması, bir timsal olarak görülmesi[93], Millî Mücadele'yi örgütlemesi, sonunda savaşı zaferle neticelendirmesi yeni bir sürecin de başlangıcı oldu.

Bu süreç, 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle başlayan bir süreçtir. Edebiyat tarihlerinde "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı" olarak bahsedilen bu devrenin ilk yıllarında Anadolu'ya değinmek, gerçekçi bir edebiyat vücuda getirmek düşüncesi ve hareketi başladı, güçlendi. Bu yönde eserler kaleme alındı. Türkçe daha sade yazıldı. Hece vezninin yanında serbest tarzda şiirler yazma meyli arttı. Cumhuriyet döneminin ilk on yılında dilde büyük değişimler olmadı. Ancak 1928 Harf Devrimi ciddi bir tarihi olaydır. Türkler asırlardır kullandıkları alfabeyi değiştirdiler. Ancak şunu da söylemek gerekir ki Türkçenin ses yapısına uymayan Arap alfabesinin terk edilmesi ilk defa ortaya atılmamıştı. II. Abdülhamid

[91] Mustafa Kemâl Atatürk, *Nutuk*, Cilt 1, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1968, s.1-8

[92] Burada Balkan Savaşları'ndan, I. dünya Savaşı'ndan tecrübeli kurmay kadrosunun Mustafa Kemâl Paşa'nın yanında bulunması ayrıca değerlidir. Onların emeği ve gayreti asla tartışılamaz. Ancak sözü uzatmamak için Mustafa Kemâl Paşa üzerinden tarihi süreci vermeyi gerekli gördüm.

[93] Yahya Kemâl Beyatlı, *Eğil Dağlar: İstiklâl Harbi Yazıları*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970 s.123

döneminde de buna benzer bir teklif sunulmuş ancak gerekli ilgiyi görmemiştir.[94] Çünkü belli bir anlayışın gelişmesi kolay bir hadise değildir. Ayrıca, bir ortaya yalnızca bir anlayışın atılması yetmez. Aynı zamanda bu anlayışın tarihi olarak mevcut şartlarla uyuşması; siyasi ve iktisadi bir desteğe sahip olması gerekir.

Cumhuriyet döneminde sade Türkçe devlet eliyle desteklendi. Yüzyıllardır ihmal edilen basit Türkçe hareketinin artık bir koruyucusu vardı. Diğer taraftan sadece hâmi olarak değil aynı zamanda bilinçli ve sistematik bir çaba ile Türkçe desteklenmiştir. Türkçenin her türlü yönden geliştirilmesi için gereken tüm çalışmaların yapılması hedefleniyordu. Bununla ilgili çeşitli çalışmalar ilk dönemden itibaren yürütüldü. Özellikle derleme çalışmaları çok önemlidir. Türk Tarih Kurumu (1931) Türk Dil Kurumu'ndan (1932) önce kurulmuştu. Ancak her iki kurumun da amacı temelde birdi. Ulus bilinci yaratmak, bilimsel olarak Türk dilinin ve tarihinin incelenmesini sağlamak gibi amaçları vardı. Bu sebepten böyle bir oluşum her bakımdan önemliydi. Ancak bu kurumlar geçici birere heves uğruna kurulmamıştır. Uzun ömürlü olmaları için bizzat Atatürk, mirasından her iki kuruma da eşit miktarda pay vermiştir. Kurumsallaşmaya önem veren Atatürk, bir kurumu yaşatmanın da ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Dahası, Türkçenin ve Türk tarihinin ihmal edildiği düşüncesi o devrin milliyetçi aydınında genel bir kanaat haline gelmişti. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi Türkçenin ıslahına bu sebeple de girişmiştir.

Türkçenin 19. yüzyıldaki görüntüsü ise kısaca şöyleydi; eski dil girift ve içinden çıkılmaz bir durumdaydı. Nesir ve şiir dili Divan geleneğinin hükmü altında devam ediyordu. Ancak bilindiği gibi Tanzimat aydını gerekli atılımı yapamadı. Türkçeyi yabancı kurallarla yazmaya devam ettiler. Düşüncede başlattıkları sadeleşme hareketini somut bir eserle ortaya koyamadılar. Başka bir deyişle dilde sadeleşme meselesi lafta kaldı. Bu yönüyle Tanzimat aydını tenkit edilmiştir. Diğer taraftan Divan Edebiyatı da ağır şekilde eleştirilmiştir.[95]

19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar geçen sürede Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Âtî, Millî Edebiyat hareketleri görülmüştür. Bu süreçte Yeni Lisan ve onunla anılan Milli Edebiyat hareketi dışında Türkçede ciddi

[94] ASL, *Dil Üstüne*, s.260
[95] Abdulbaki Gölpınarlı, *Dîvan Edebiyatı Beyânındadır*, Marmara Kitabevi, İstanbul, 1945. Bu eser çok sert bir üslûba rağmen değerlidir.

atılım yapabilen edebi hareket görülmez. Diğer bir deyişle Türkçenin yönünü tayin etme bakımından diğer edebi hareketler çok fazla etkili olamamışlardır. Türkçede sadeleşmenin tasfiyeci olmadan yapılması gerektiği düşüncesi bu hareketin diğer sağlam yönünü gösterir. Tarihi süreç belli değişiklikler olmak kaydıyla Yeni Lisan'ın kabul görmesinde etkilidir. Ancak Yeni Lisan'daki söylemlerde bazı tuhaflıklar, zıtlıklar hattâ tutarsızlıklar görülmüştür. Dönemin anlayışına göre bakılacak olursa kendi içlerinde yaşadıkları tutarsızlıklar normaldir. Çünkü o dönem, bir geçiş dönemidir. Geçiş dönemlerinin tipik davranış tarzlarını onlarda görmekse şaşırtıcı değildir. Diğer yandan bütün bunlar, onların bu hareketin temelini attıkları gerçeğini değiştirmez.

Cumhuriyet döneminde bu düşünceler gelişerek devam etmiştir. Ancak Arapça-Farsça kökenli kelimeler konusunda aşırıcı bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu anlayış, yerleşik kelimeler dahil olmak üzere tüm yabancı kelimelerin tasfiyesi hakkındadır.[96] Cumhuriyet'in ilk döneminde pek çok kelime icat edilmiştir.[97] Bunlar dilin gelişimi bakımından önemli olsa da dildeki bu âni değişimin doğal olmadığı da açıktır. Fakat her inkılap süreci bu tarz hareketlere sahne olmuştur. Hiçbir köklü değişim sıradan şartlar altında gerçekleşmez. Olağanüstü durumların olağanüstü hareket tarzları olur. Bu konuda Falih Rıfkı Atay şunları söyler:

"Abdullah ilim terimlerinde Lâtincenin kaynak olarak alınması fikrinde idi. Fakat o da tasrifte Arapçıdır. "Psikoloji"nin karşılığı Ziya Gökalp'te "ruhiyat", Abdullah Cevdet'te "psikoloçya"dır. Ziya Gökalp "ruhiyatçı", Abdullah Cevdet "psikoloçyâî" der. Bu bir dalgalanma ve bulanmadır. Türkçe yeni bir kadere doğru, çığrından çıkmıştır. Ve harekette, bu türlü başlangıçların bütün buhranları görülmektedir. En koyu inşaya doğru çeken sağcılara karşı, özleştirme ütopisine kapılmış solcular vardır. Başka dil inkılâplarında ne olmuşsa, bizde de olacaktı. Bunun çaresi yoktu. Bir hakikat varsa, o da Osmanlıcanın artık can çekişmekte olduğu idi. Dil herkesin kullandığı bir şeydir. Dilde yenilik herkesi rahatsız ve tedirgin eder. Zevkler isyan eder. Alışkanlıklar dayatır. Kanatlar bir türlü uzlaşamaz. Bu hâl, işleri yüzünden görenlere "anarşi" korkusu verir. Dilde başlayan esaslı değişme hareketlerinin nesillerce sürmesi tabiî olduğu fikrini kimse benimsemek istemez. Yazanlar "kalmamak" kaygısı içindedirler. Okuyanlar bugün anladıklarını yarın anlamamaktan öfkelidirler. Fakat bu alınyazısı yürür. Ve hiçbir kuvvet, ileriye doğru bir dil gelişmesini geriye çeviremez. Gerçekte dil devrimi; sadeleştirme ihtiyacı duyulduğu zaman başlamıştır ve Türkçe ek ve köklerle ilk yeni abstrait kelime yapıldığı zaman da bitmiştir. Ondan sonrası ileriye, dura gerileye bir "oluş" devridir. Bu devrin biz de içindeyiz. Çocuklarımız da ömürlerini onun içinde bitireceklerdir. "akl-ı

[96] Dil konusundaki tartışmaların esası buraya dayanır. Diğer bir deyişle iki nokta çok tartışılmıştır: yeni sözcük üretmek, aslen yabancı sözcükleri atmak.
[97] Diğer yandan bu kelimelerden bazıları tutmuş bazıları tutmamıştır. Bu doğal bir süreçtir.

selim" yerine "sağduyu" denmiş midir, denmemiş midir? İlim ve edebiyat bu denişi benimsemiş midir, benimsememiş midir? Mesele, prensip bakımından halledilmiştir."[98]

Cumhuriyet döneminin önemli yazarlarından biri olan Falih Rıfkı'nın bu sözleri dönemin şartlarını, o güne kadar geçen süreçte dil hakkında yapılanları ve özellikle 20. yüzyıl içinde Türkçenin ne gibi anlayışlardan geçtiğini göstermesi bakımından değerlidir. Böylece Türkçenin hangi mantıkla ve nasıl bir gelişim çizgisi takip ettiğini yakın dönemin önemli şahitlerinden birinden öğrenmiş oluyoruz.[99]

Şimdi Cumhuriyet döneminde bir süre yayımlanmış ve devre damgasını vurmuş bir dergiden söz etmek isterim. Bu dergi, Kadro Dergisi'dir.[100] Bu dergi Şevket Süreyya Aydemir'in ilk dönem yazılarını içermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda KD'de bir kadro hareketinin tipik ideolojik havasını ve tarzını görmekteyiz.[101] Burada, çalışmanın ihtiyaç duyduğu asıl mesele Aydemir'in yazılarıdır. Bu yazılar, onun değişen Türkçesini göstermesi açısından değerlidir. Şimdi bu yazılardan bazı örnekler vereceğim:

"Müellife göre bu eser bir terkiptir. Heyeti umumiyesi kendisinin "Cemiyet ve şuur" hakkındaki telâkkilerini telhis eder. İlksöz kısmının iddiası, bu telâkki sisteminin nazariyesini ve bu nazariyelerin tarihî orijinlerini izah etmektir gibi görünür. Müellif burada kendini müstakil bir felsefî meslek vazıı gibi sayar. Kendi sistemi için felsefî tefekkür tarihinden orijinler bulur. Fikirlerinin parça parça müşabihlerini Eflatun'da, İsa'da, Mutasavvıflarda, Mevlâna'da bulabileceğimizi söyler."[102]

Bu yazıda bazı kelimeler dikkat çeker; müellif, terkip, heyet, umumiye, cemiyet, şuur, telâkki, nazariye, izah, müşabih… Bu kelimeler daha sonraki eserlerinde bu kadar sık değildir. Bu kelimeler veya benzer kelimeler tamamen terk edilmiş midir? ŞSA'da bunların yenilerle yan yan gittiği görülür.

Başka bir örnek :

"Mamafih, bu indî telâkki bittabi bize tesirler yapan büyük adamların ilk hayatlarını ve yetişme devirlerini ihmal edelim demek değildir."[103] Bu cümlenin benzeri çoktur. Onun Türkçeye

[98] Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Cilt IV, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.149-150
[99] Yakın döneme dair çalışmalar yetersizdir. Özellikle ciddi ve titiz çalışmalar yeni yeni yapılmaktadır. Yakın dönemin hafife alınıp ihmal edilmesi Türkoloji açısından fayda sağlamaz. Diğer taraftan yakın dönem için örnek verdiğim Falih Rıfkı'nın da söylediklerinin çapraz olarak başka kaynaklarla karşılaştırılması gerekir. Zaten bu bilimsel anlayışın gereğidir.
[100] Bundan böyle KD şeklinde yazılacaktır. Yayın yılları: 1932-1935
[101] Burada ayrıntıya girilmeyecektir.
[102] Ş.S. Aydemir, "Bir Ruh Fantazisi Yahut Yerli Peygamber", Kadro Dergisi (Ocak 1932), Sayı 1, s.31
[103] ŞSA, "Ziya Gökâlp", Kadro Dergisi (Şubat 1932), Sayı 2, s.29

olan hakimiyetini biliyoruz. O, zaman içinde kendini yenilemesini bilmiştir. Tıpkı fikirlerinde olduğu gibi Türkçesinde de değişim açıkça görülür. Bu değişimi yapabilen yazar ki kalıcı olma yolunda önemli bir adımı da atmış olur. Ancak büyük yazarlar hem dilde büyük bir işçilik gösterebilir hem de zamanın değişen şartlarını yakalayabilir. O, düşüncede veya pratikte gereksiz olanı sürdüren bir yazar değildir. Hatalarını da aynı açık yüreklilikle söyleyebilmiştir. Bu yönüyle bakıldığında bu yüzyılın önemli yazarlarından ve üslup sahibi yazarlarından biri olduğunu da gösterir.

Başka örnek:

"Hülâsa[104]; İnkılap nesli, lâalettayin[105] bir cemmigafir[106] değildir."[107]

Bu cümle tipik 1920'ler Türkçesidir. 1932'de yazılmasına bakarak kelime kullanımında bazı alışkanlıkların devam ettiğini görebiliriz. Bilindiği gibi Türkçenin gramer mantığı düzelmeye başlamıştı. Arapça-Farsça "kavâid"e göre değil Türkçe kurallara göre yazmak yaygınlaşmıştı. Özellikle Cumhuriyet döneminin ilk yılları bunun oturmaya başladığı zamanlardır. Düzyazıda dil artık eskiye dönemezdi. Nitekim "Dil Devrimi"nin de etkisiyle Türkçe kelimelerin ağırlığı artmıştır.

Aydemir'in 1930'lardaki Türkçesine başka örnek:

"Bütün cihan bir "Tek Nizam-ı Âlem"e doğru mu gidiyor? Hayır! Biz bu kanatta değiliz. Filhakika, modern tekniğin, yeni istihsal vasıtalarının, beynelmilel iktisat usullerinin bütün cihanı birleştiren ve bütün cihana bir "Tek Mukadderat" tayin eder görünür bir manzarası vardır. fakat, bu manzara altında, bu zâhirî istikamet ve mukadderat birliğini nefy ve inkâr eden tezatlar ve müesirler yaşıyor. Bize göre cihanda yeni cemiyetler muvazenesi, her biri ayrı ayrı, siyaseten ve iktisaden müstakil, siyasî ve iktisadî cüzü tamlar muvazenesi olacaktır."[108]

Görüldüğü gibi bu Türkçe, gittikçe sadeleşen ancak eski dilin sözvarlığından pek çok kelimeyi de bünyesinde barındıran bir üslûbun örneğidir. Aydemir'in o günün şartlarında böyle bir üslupla yazılar kaleme alması şaşırtıcı değildir. Değişen şartlar altında bir yazarın devrin atmosferine bağlı olarak hareket etmesi ise doğaldır. Bu ifadeler, kelimece zengindir. Bunun bilinmesi gerekir. Ancak kullanılan

[104] Özetle. *Yapılan alıntılarda maddi hata yoksa, özgün biçimini görmek için imlâya dokunulmadı.
[105] Gelişigüzel.
[106] Yığın, kalabalık, büyük insan kalabalığı.
[107] ŞSA, KD, 1932, sayı 2, s.8
[108] ŞSA, KD, 1932, sayı 3, s.6-7

kelimelerin karşılıkları bulundukça bunların da yavaş yavaş dile girdiği görülür. Bu değişim açıktır.

Başka örnek:

"Bugünkü işler büyük enerjilerin işidir."[109]

Bu cümle, değişen kelime varlığının önemli belirtilerinden biridir. Onun dildeki değişime uyma uğraşı bu ve buna benzer cümlelerde görülebilir. Çünkü bu yazıların yayımlandığı tarihler bilindiği gibi Türk dili üzerine önemli faaliyetlerin yürütüldüğü zamanlardır. Marksist düşüncenin ağır bastığı bu yazılarda dil yer yer dalgalanır. Kısa cümleler dikkat çeker. Ağdalı bir dile kayma görülmez. Daha sade, daha anlaşılır olanı yakalama gayretinin getirdiği bocalama belirgindir.

Başka örnekler:

"Bir içtimaî faaliyete zemin olabilen, fakat bir gayeye tevcihi kabil olmıyan herhangi bir hareket bulunamaz."[110]

"Türkiye'de genç neslin, bilhassa mektep haricinde kalan genç kalabalığının bütün prensipleri üstünde mutabık kalınmış ve bu prensiplerin tatbik yolları teferruatiyle tayin olunmuş bir gençlik hareketi içine alınması zamanı gelmiştir."[111]

"**Gökyüzünün hâin aydınlığı** içinden baykuş kahkahaları geliyor, **beyaz kefenine sarılmış açlık** ve **ölüm iskeletinin tırpanı** hiç durmadan işliyordu."[112]

Son cümle SAA'da görülen tasvirler gibidir. Benzetmeler SAA'daki benzetmelerle mantık olarak aynıdır. Üslûbunun gelişme çizgisini karşılaştırmalı olarak göstermek bakımından bu cümle ayrıca önemlidir. Tamlamalara dikkat edilirse SAA'dakilerle kuruluş mantığı olarak aynıdır.

Diğer örnekler:

"Filhakika, muasır cemiyette teknik, alabildiğince terakki ediyor."[113]

"Buhran diye anlatılan şey, hakikatta, eski istismar nizamına göre kurulmuş eski metropol hegemonyasının teknik bazının bir sarsıntısından başka bir şey değildir."[114]

---

[109] ŞSA, KD, 1932, sayı 2, s.19
[110] ŞSA, KD, 1932, sayı 3, s.36
[111] ŞSA, KD, 1932, sayı 4, s.8
[112] ŞSA, KD, 1932, sayı 4, s.31
[113] ŞSA, KD, 1932, sayı 5, s.5

Bu cümlelerde iktisatçı konuşur. İktisatçının teknik konuşma tarzı yazılarına yansır. Bu yazılar gittikçe sadeleşir.

Diğer örnekler:

"Doğanımız ne kadar, ölenimiz ne kadar? Çoğalıyor mu, yoksa azalıyor muyuz?"[115]

"Beşer tarihinin İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ ve Son Zamanlar diye bir takım tarih devirlerine bölünüşü, filvaki çok yenidir."[116]

"Bilâkis milli kurtuluş hareketlerinin inkişaf istikametleri, müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tâbi memleketlerin, milli iktisat cihazlarını, imkânın azamî haddine kadar inkişaf ettirmiş yeni iktisadî cüzütamlar halinde beynelmilel emtia mübadelelerine iştirak etmiye ve bu suretle daha rasyonel bir cihan vahdetini tesis etmiye müteveccihtir."[117]

Son cümle uzun cümle yapısının değişik bir örneğidir. Bu tip cümleler SAA'da da yer yer görülür. Ancak yazar, her cümlesinde bu yapıyı tercih etmez.

Diğer örnekler:

"İstanbul'un mütareke senelerindeki tarihini yazacak olan çocuklarımız ve torunlarımız, o günlerin bütün levsine ve iman teşettütlerine rağmen, millî istiklâl mefkûresini tatlı bir alev gibi bu esir şehrin vicdanına akıtan bir avuç genç ve cür'etli muharririn aziz simaları üstünde bilhassa duracaklardır."[118]

"Hülâsa, vatanımızın geniş parçalarında Türk vatandaşı henüz ne bir emtia müstahsili ne de bir emtia müstehlikidir."[119]

Teknik sorunların anlatıldığı metinlerde dilin bazı terimlere ihtiyaç duyması doğaldır. Hattâ bunun böyle olması gereklidir. Bu yüzden henüz terimlerde yenileşmenin görülmediği 1930'larda terimlerin eski tarzda devam etmesi bu nedenle normaldir. Dil, değişen bir yapı olduğu için dönemin şartlarından her zaman etkilenmiştir. Etkilenmemesi düşünülemez. Siyasi, iktisadi, sosyal ve diğer bütün alanlarda dil kendi ihtiyaçlarına göre yeni sözcükler yaratır. Üreten toplumların dillerinin de üretken olması bu yüzdendir. Toplumlar üretkense dilleri de üretken olur.

---

[114] ŞSA, KD, 1932, sayı 6, s.11
[115] ŞSA, KD, 1932, sayı 5, s.31
[116] ŞSA, KD, 1932, sayı 7, s.5
[117] ŞSA, KD, 1932, sayı 8, s.7
[118] ŞSA, KD, 1932, sayı 9, s.43
[119] ŞSA, KD, 1932, sayı 10, s.6

Diğer örnekler:

"Türkiye'nin senevî şeker istihlâki 80-85 bin ton arasında hesap olunmaktadır."[120]

"Senelik" kelimesi yerine "senevî" kelimesinin kullanılması, eski üslûba ait mantığın devam ettiğini gösterir. Ancak bunlar kelime bazında böyledir. Cümleler kısadır. Çoğunlukla sadeleşme yolundadır.

Devam olarak diğer örnekler:

"Bunun aksi, memleketi iptidailiğe götürmek olur."[121]

"Hayat her zaman serttir. İnkılâp ise bu mücadelenin bir millet mikyasında sertleşmesi, bütün bir milletin hayat ve bekâ mücadelesi şeklini alması demektir."[122]

"Fert, aile, tesanüt, iş bölümü ve saire gibi hakikî maksada perde kılınmış zararsız mevzular arasından, yeni Türk devletinin kendi programına mevzu kıldığı "İnkılâpçılık ve Devletçilik" prensiplerine karşı hırçınlıklarını haykırmışlardır; Devlet mefhumunun, inkılâp mefhumunun yeni ve inkılâpçı telâkkilerine karşı cephelerini sıklaştırmışlardır."[123]

"Gazi Hazretlerinin son seyahatları esnasında, Türkiye'nin iktisadî mıntıkalara bölünmesi (Rayonlaştırma) fikri, memleketin iktisat davaları arasına atıldı."[124]

"Vahşi bir korsan yağmacılığından , bir esir avcılığından başka bir şey olmayan bu ilk müstemlekecilik fütuhatı, on beşinci asrın ilk keşiflerinden tâ on sekizinci asrın son yarısına, hattâ son rub'una kadar uzanır."[125]

Bu yazılarda teknik dil ağır basar. Konunun içeriği bakımından bu doğaldır. Ancak teknik tabirlerin tanımlanmasında edebî üslubun bazı izleri görülür. Dilde bazı kolaylıklar vardır. İnsanın somut olanı daha kolay algılamasından dolayı müşahhaslık önemlidir. Yani somutlaştırmak, benzetmelerle yapılır. Bu yolu, onun yazılarında sıkça görmek mümkündür. Tamlamaları kurarken bu şekil edebî söyleyişin elbette bazı yararları vardır. İdeolojik bir zemin kurmak, inkılâp heyecanını canlı tutmak isteyen "Kadro Hareketi"nin önemli yazarının böyle bir üslûbu kullanması kadar doğal bir şey yoktur. Diğer taraftan bu üslûp onun diğer eserlerinde de görülür.

[120] ŞSA, KD, 1932, sayı 11, s.6
[121] ŞSA, KD, 1932, sayı 12, s.40
[122] ŞSA, KD, 1933, sayı 13, s.5
[123] ŞSA, KD, 1933, sayı 14, s.6
[124] ŞSA, KD, 1933, sayı 15, s.5
[125] ŞSA, KD, 1933, sayı 16, s.5

Diğer örnekler:

"Tarihimizin en genç faslını geniş ve kucaklayıcı bir anlayışla, derinlik ve özlükle izah etmek için bu ne güzel fırsattı."[126]

Burada bir kelime dikkat çeker; özlük. Bu yazılarda gittikçe artan Türkçeleşme etkisi belirgindir. Dil hareketinin devlet politikası haline gelmesiyle başlayan bu hareket ne kadar itiraz edilirse edilsin dile yeni sözcükler katmıştır, kazandırmıştır. Bu sözcüklerden pek çoğu tutmuştur ve bugün kullanılmaktadır. Bu kelime işinde bazı aşırılıklar ve aşırı zorlamalar görüldüğü malumdur.[127] Ancak Aydemir, yazılarında bu zorlama sözcükleri kullanmaz.

Diğer örnekler:

"Muhtelif Türk yazıcıları tarafından muhtelif zamanlarda neşriyatımız için bize münasip görülen sıfatlardan yalnız bazılarını sıralamak bile, hükümde sathîliğin ve isabetsizliğin bizde ne mertebelere kadar götürülebileceğini göstermek için kâfidir."[128]

"Buradaki iktisadî struktur (strüktür), cemiyetin iktisadî bünyesi, yahut kuruluş tarzıdır."[129]

"Binaenaleyh fikir, cemiyetin bir çocuğu, fakat âsî bir çocuğudur."[130]

"Türk inkılâbında milletin yaşama kudreti ve yaratma kabiliyeti, bir taraftan kendi Şefini bulmak ve kendi içinden güzideler doğurmak, diğer taraftan da hem iç esareti hem dış esareti tasfiye etmek şeklinde adım adım tecelli etti."[131]

"Şimdi makinalar akıyor, makinalar yerleştikleri yurtları bırakıyorlar. Bacaları çelikleşmiş ve gökyüzünde dumanları ebedî bulut kesilmiş makinadan şehirler harıl harıl boşalıyor. Makinalar yurdunda bozgun mu var, kuraklık mı var?"[132]

İmlânın oturmadığı açıktır.[133] Bazı cümlelerde sanatlı ifadeler vardır. Batı dillerinden bazı terimlerin kullanıldığını söylemek lazımdır. Bunlar dilin dinamik işlevi açısından doğaldır.

---

[126] ŞSA, KD, 1933, sayı 17, s.5
[127] İnkılâp hareketlerinin heyecanı içinde böyle durumlar doğal görülmelidir. Ancak dil zorlamaya gelmez. Dilin doğal akışı vardır. Bu doğal akış zaman içinde yönünü ve yolunu bulur.
[128] ŞSA, KD, 1933, sayı 18, s.5
[129] ŞSA, KD, 1933, sayı 19, s.6
[130] ŞSA, KD, 1933, sayı 21, s.5
[131] ŞSA, KD, 1933, sayı 22, s.9
[132] ŞSA, KD, 1933, sayı 23, s.6
[133] İmlâ da tıpkı dilin dinamik tarafı gibidir. Türkçede imlâ bir türlü oturmamıştır.

Diğer örnekler:

"Ancak bu tarik ile idi ki, bütün cihanın içtimaî ve iktisadî sarsıntılar ve çöküntüler içinde benliğinden geçtiği, kara âkıbetlere doğru gerilediği ve sefilleştiği bir zamanda Türk milletini bütün bu sarsıntıların dışında tutmak ve onu siyaseten müstakil olduğu kadar iktisaden de doyurmak, giydirmek, çoğaltmak ve şenleştirmek kabil olabilecekti."[134]

"Hattâ denebilir ki inkılâplar tarihinde hiçbir meclis, inkılâpçılık vasfını Türkiye Büyük Millet Meclisi kadar devamlı ve disiplinli yaşatmamış, icra ve teşri kuvvetlerini bir takım gayrı mes'ul ve tâlî teşkilatların keyif ve havası içinde dağıtmadan kendi elinde toplayamamış, hulâsa inkılâbın kayıtsız şartsız hamlelerile normal hayatın intizam ve teennisini kendi nefsinde bu kadar telif edememiştir."[135]

Aşağı yukarı bütün yazılarında heyecan duygusu ağır basan yazarın yeni kelimeler denemekten korkmadığı ancak daha önemlisi yerleşik kelimeleri kullanmakta ısrarlı olduğu açıktır. Bu yerleşik kelimeler Türkçenin gelişim çizgisinde bulunan, kullanılan kelimelerdir. Diğer taraftan onda klişeler azdır. Tamlamalarda eski üslûbun klişeleri görülse de egemen olan Türkçenin dil yapısıdır.

Diğer örnekler:

"Şevket Mehmet Ali Beyin konferansı, inkılâp hukukunu 'ilimleştirmek, **sentetize etmek** ve nihayet tatbikat sahasına geçirmekte' hukukçuları vazifeye davet etmekle biter."[136]

"Filhakika artık izah ve ısrar etmek lazımdır ki, yeni devletin en muğlâk meselesi kendi bütçesini, kendi ideolojik vasıflarına ve mahiyetine yaraşır, kendi kuruculuk ve inşa edicilik davalarına uyar bir hadde ve seviyeye çıkarmaktır."[137]

Batı dillerinden giren kelimelerle et- yardımcı fiiliyle kurduğu yapılar da yer yer göze çarpar. Ancak bunların sayısı azdır. Bunların teknik yazılarda, terim gerektiren yerlerde ağırlık kazandığı görülmektedir. Türkçenin yapısına uygun olmayan bu yapıların az da olsa bu yazılarda görmek mümkündür. Bunun sebepleri arasında bazı zorunluluklar olduğunu söyleyebilirim. Bunlardan birisi dilde yeni söylem yolları bulmaktır. En azından ben yaptığım incelemeler sonucunda bu kanata vardım. Çünkü yazarın kitaplarında bu tip yapılar yoktur. Yerleşik olmayan, yapay ifadelere rastlamadım. Dolayısıyla yazar, bir özenti içinde değildir. Bu durum, dilde arayış içinde olunan bir dönemin tipik karakterini yansıtır.

[134] ŞSA, KD, 1933, sayı 24, s.5
[135] ŞSA, KD, 1934, sayı 25, s.40
[136] ŞSA, KD, 1934, sayı 26, s.6
[137] ŞSA, KD, 1934, sayı 27, s.7

Diğer örnekler:

"Hülâsa bir inkılâp kendisini **karakterize eden** prensipleri bir inkılâp ideolojisi sistemi içinde veremez, ve ilimleştirilmiş nazarî desteklerden mahrum kalırsa dar bir demokrasi hareketine yahut istikametsiz bir menfaat mücadelesine pekâlâ istihale edebilir."[138]

"Konferansına başlarken, inkılâbımızın bugünkü karakteristik inkişaf hamlelerinden birini hassaten işaret etmek isterim: Bu inkişaf hamlesi, inkılâbımızın nazarî ve fikrî unsurlarının artık tam ve tenakuzsuz bir telakki sistemi şeklinde tedvin olunması hareketidir."[139]

KD'deki yazıların uzun cümlelerden oluştuğu ortadadır. Kısa cümle yapısı azdır. Teknik terimler boldur.

Diğer örnekler:

"Çünkü ancak bu sayededir ki, ecnebi mütehassısın kendisine verilen bir iş üstünde her türlü imkânlarla techiz olunduğunu ve binaenaleyh bu işin veriminde her hangi bir kifayetsizlik varsa bu kifayetsizliğin artık bizzat mütehassısın ehliyet ve kifayetine raci bulunacağını tespit etmek kabil olacaktır."[140]

"Makinalı sanayiin inkişaf sür'ati ile işçi adedinin genişlemesi temposu her memlekette başka başkadır."[141]

"Dünkü Fransız İhtilâli yeni bir cemiyet görüşüne dayanıyordu."[142]

"İstanbul'da bir zat yaşar ki onun müsadesini almadan, yahut onu kendi huysuzlukları ile başbaşa bırakmadan -ki ekseriya yapılan budur- her hangi bir terakki davasından bahsetmenize imkân yoktur."[143]

"Bazı ecnebi âlimleri tarafından Anadolu'da yapılan tetkik faaliyetlerinde Mozambik veya Kongo'da yapılan meraklı seferler gibi sanki bir macera çeşnisi vardır."[144]

"Eğer bir takım hazır hükümler ve hazır kelimeler olmasaydı, Türk münevverinin, sosyal milliyetçilik alanında idrak ufku daha geniş ve fikir hareketleri daha cür'etli olabilirdi."[145]

Daha pek çok örnek verilebilir ancak kelimeleri ayrıca göstereceğimden gerek yoktur.

---

[138] ŞSA, KD, 1934, sayı 28, s.18
[139] ŞSA, KD, 1934, sayı 29, s.5
[140] ŞSA, KD, 1934, sayı 30, s.43
[141] ŞSA, KD, 1934, sayı 31, s.5
[142] ŞSA, KD, 1934, sayı 32, s.5
[143] ŞSA, KD, 1934, sayı 33, s.37
[144] ŞSA, KD, 1934, sayı 34, s.34
[145] ŞSA, KD, 1934, sayı 34-35, s.8 (Aynı zamanda son sayıdır)

2.2.2.2. Yazarın 1930'larda Kullandığı Bazı Kelimeler

"ekstrem, karakteristik, cemiyet, inkişaf, İlksöz, müellif, muvaffak, inkılâp, ferd, zat, mahdut, dimağ, zihin, reaksiyon, binaenaleyh, nazariye, heyecan, prensip, ihtilâl, manevî, hadise, istihsal, mahsul, muayyen, unsur, şuur, terbiye, lâalettayin, cemmigafir, ahlak, enerji, özlük, icaplar, tabiat, mücadele, istismar, âsi, ecnebi, filhakika, filvaki, davâ, millî, teknik, tayin, mikyas, zaruret, saha, müstemleke, umumî, içtimaî, zümre, netice, müessese, bilhassa, iktisat, beşer, cihan, aşikâr, kültür, münevver, bütün, ciddi, devir, devre, teşri, siyasî, sosyal, esas, şart, faaliyet, mazi, hulâsa, tespit, fâide, telâkki, terakki, cihet, nizam, şayan, tereddi, orijinalite, kapitalizm, tabiî, hareket, tadil, kaide, keyfiyet, tarih, şekil, halbuki, kanaat, cereyan, devlet, izhar, zâhir, görünüş, asliyet, hayatiyet, orijin, yüksek, nihayet, hassasiyet, kolay, ithal, mefhum, tekâmül, değer, gene, ruh, devletçi, tez, müterakki, mukabil, zihniyet, mevzuu, benimsemek, vaziyet, satıh, ilim, yapı, bilvasıta, tatbik, vasıta, mıntıka, cebrî, çağ, bilâkis, makine, mündemiç, teferruat, münakaşa, nakil, isabet, muasır, teşebbüs, müessir, buhran, itibar, anti-tez, sentez, anasır, sermaye, metot, icra, tecrübe, müşahede, harp, rejim, fikir, başka, müdafaa, menşei, vasıf, kudret, kabiliyet, ihtiras, ihtiva, vesika, tasfiye, mahiyet, şahsiyet, tezahür, entelektüel, lazım, orijinal, dinamik, ayni, mamafih, mütemadiyen, bütçe, imtiyaz, mistik, istiklâl, hususî, ziyade, âmil, müstahsil, aded, hizmet, fiyat, maliyet, hâl, idealist, memleket, müstakil, manâ, müşterek, misâl, ucuz, pahalı, sun'î, teşkil, rasyonel, neşriyat, sual, cevap, müracaat, muhtelif, kazanç, kâr, kıymet, zarurî, sanayi, teşekkül, amele, işçi, madde, asil, bittabi, vakıa, tedvin, istihlak, kâfi, öncülük, kısaca, kapital, kapitalist, emperyalist, iktisadiyat, tetkik, şark, garb, tahsis, sistem, kadro, temel, ideolojik, bünye, usul, program, temayül, evvelâ, millet, malzeme, büyük, ufuk, terkip, tahlil, tarif, cins, tanzim, cesaret, tebarüz"[146]

Görüldüğü üzere bu kelimeler, 1920'ler ve 1930'lar Türkçesinin bünyesinde bulunan kelimelerdir. Bu kelimelerin kullanımı bitmiş midir? Elbette bitmemiştir. Dil devriminden sonra bu kelimelerden birçoğu terk edilmek istenmiştir. Ancak dilin doğal akışı içinde sözcüklerden icat edilenlerinden bazıları tutmuş ve bu kelimelerle yan yana yaşamaya devam etmişlerdir. Bu nedenle bu kelimelerin kullanımdan tamamen kalktığını söylemek doğru olmaz.[147] dahi kullanılan kelimeler vardır. SAA'da Aydemir, sadece yeni kelimeleri değil eski kelimelerden halk içinde yaşayanları ve edebiyat alanında yer edinmiş olanları kullanır. Şimdi, SAA'daki kelimelere geçelim.[148]

[146] Bu kelimeler yazarın KD'deki tüm yazılarından taranarak elde edilmiştir.

[147] Burada ben, eski kelimler kullanımdan kalkmalıdır veya kalkmamalıdır gibi bir görüş beyan etmiyorum. Sadece bir tespitte bulunuyorum. Türkçe süreç içinde kendi yolunu bulacaktır. Bunun en büyük etkileyicisi Türkçeyi kullananlar olacaktır.

[148] 1959'da ilk defa yayımlanan SAA'nın barındırdığı kelimelerle nasıl bir değişimin ortaya çıktığı görülecektir.

2.2.2.3. Suyu Arayan Adam'dan Bazı Kelimeler[149]

"harb, savaş, kader, alınyazısı, asır, yüzyıl, ideoloji, zihniyet, idrak, anlayış, mefkûre, ülkü, dimağ, beyin, esrarlı, gizli, infilak, patlama, düşünceler, fikirler, etraf, çevre, taraf, yan, âdet, öz, has, özgür, hür, hürriyet, muammalı, bilinmeyen, büyük, koca, kendi,öz, kara, siyah, değer, kıymet, istikamet, yöneliş, yıl, sene, eşkıya, çete, ayrı, farklı, yalnız, sadece, taze, körpe, gerçek, hakikat, toplum, cemiyet, toplumsal, içtimai, egemenlik, hakimiyet, güçlü, kuvvetli, netice, sonuç, iktisat, ekonomi, beynelmilel, uluslararası, önce, evvel, devrim, inkılâp, medeniyet, uygarlık, muvaffak, başarı, buhran, kriz, temel, esas, gerici, mürteci, sınır, hat, memleket, ülke, cihan, dünya, nihayet, sonunda, iktisadî, ekonomik, inanç, iman, yoksul, fakir, rivayet, dedikodu, alan, meydan, misal, örnek, bağımsız, müstakil, muhit, yer, durgunluk, sükûnet, izah, açıklama, Doğu, Şark, terbiye, eğitim, maarif, sömürücü, emperyalist, baskı, istibdat, karakter, şahsiyet, kişilik, ziyade, fazla, kanun, yasa, asıl, mahiyet, nazar, bakış, deyiş, ifade, kavga, döğüş, hemen, derhal, muhacir, göçmen, ebedî, sonsuz, okul, mektep, saadet, mutluluk, mes'ut, mutlu, his, duygu, iptidaî, ilkel, dil, lisan, nümayiş, gösteri, namzed, aday, zâbit, subay, kasvetli, sıkıntılı, kafile, topluluk, müstehzi, alaycı, öğretmen, muallim, suratlı, yüzlü, şans, baht, buyruk, emir, ferman, teselli, avutma, yaratık, mahluk, hariç, dışarı, muasır, çağdaş, şimal, kuzey, sıtma, humma, ekstrem, aşırı, terakki, ilerleme, tahrik, kışkırtma, direniş, mukavemet, yayınlar, neşriyat, eğilim, temayül, demagojik, laf ebeliği, bakiye, kalıntı, zemin, yüzey, muhterem, saygıdeğer, genel, umumi, kongre, kurultay"

2.2.2.4. Yazarın 1950'lerden Sonra Sık Kullandığı Bazı Kelimeler[150]

"doku, kızıllık, doğuş, adsız, sayısız, çarpışma, ağıl, nice, yangın, ateş, dalgın, düşünceli, kalabalık, , karışıklık, belki, geniş, büyük, çocukluk, ulu, örtü, avlu, yüksek, bey, çiftlik, içerlek, ölüm, doğum, çizgi, doğru, basık, baskı, evcik, dam, çıkmaz, buçuk, odacık, kutsal, çanak, korkunç, gizli, gözdağı, körpe, hepsi, bütün, gelişigüzel, avutma, gene, özellikle, sağlam, baskın, kovalama, çarpışma, göçmen, sonunda, temiz, isyancı[151], toplumsal, yıkıntı, sıkıntı, uysal, duygu, duygulu, düz, örgü, yuvarlak, yaratık, dış, çağdaş, sonsuz, öz, kendi, önce, ıssız, bağlantı, parlak, değnek, varlık, subay, dilek, kaçak, ayrılış, kolay, dalgın, çatkın, özgün, çöküntü, kesin, döğüş, aşağılık, kocaman, çelişme, gürültü, etki, okul, büsbütün, belirsiz, aday, belli, yamaç, kıraç, kişilik, sömürü, ürkek, tıkanık, yoksul, büyülü, kızgın, çıplak, bataklık, döküntü, ozan, yoksa, gerçek, bağımsız, özgür, uydurma, yoldaş, eksik, kıvırcık, uygun, uygunsuz, savaş, deyiş, derleme, ulus, uluslararası, başbuğ, yurt, dönüm, donuk, kuytu, topluluk, yuvarlak, yetkisizlik, yetki, yetkisiz, alaycı, bayan, bitkin, durgun, şaşkın, aydınlık, aydın, işçi, kuzey, öncü, gülünç, hoşgörü, toplantı, kuruluş, kurultay, sorgu, uysal, düğüm, devrim, bölge, ilerleme, kışkırtma, engel, bakım, düzen, ilkel, ablak, kalıntı, boğuk, yüzey, beniz,

[149] Nüansları olmakla birlikte birbirinin yerine kullanılabilecek bazı kelimelerin yan yana kullanıldığı görülebilir. Yazar ille de birini tercih etmez, yerine göre her kelimeyi kullanır. Nüanslara dikkat eder. Bu kelimeler hiçbir şekilde birbirinin anlamca tıpa tıpa aynısı değildir ve birbirinin yerine tümüyle kullanılamaz. Her iki kelimeyi de kullanmak dile bir zenginlik katmaktadır. Yazarın kullandığı yol da budur.

[150] Bu kelimeler SAA'dan taranmıştır. Bu kelimelerin bazıları yazarın 1930'lardaki yazılarında hiç yoktur. Bazılarının kullanımı ise ise seyrektir.

[151] Yazarın eski yazılarında "âsî" daha çok kullanılmaktadır.

yorgun, taşkın, saygı, saygıdeğer, ürküntü, inilti, yenilgi, dönüş, keskin, ölçü, sevinç, ilişki, bozgun, bozgunculuk, eğilim"

Bu kelimeler SAA'da ağırlıklı olarak kullanılan sözcüklerin hangileri olduğunu gösterdiği gibi yazarın değişen Türkçesini anlamak bakımından da önemlidir. Ayrıca bunun kanıtıdır. Ancak şunun da bilinmesi gerekir, Aydemir öz Türkçeci bir yazar değildir. Diğer taraftan yeni kelimelerin karşısında da değildir. Kısacası aşırı uçlarda görülen bir dil anlayışına da sahip değildir. O, dili zamana uydurmasını bilen, Türkçeye hâkim bir yazardır. Batıl dillerinden giren kelimeleri kullanmasına rağmen bunda da aşırılık görülmez. Her kelimeyi yerine göre kullanan, nüanslara dikkat eden, heyecan yüklü, tamlamaları bol, sıfatlarla yeni imajlar oluşturan ciddi bir yazardır.[152]

Buraya kadar olan kısımda Aydemir'in değişen Türkçesini göstermek istedim. Yazarın SAA'ya gelinceye kadar kullandığı kelimelerle hem onun Türkçesinin gelişimini ve değişimini ele aldım hem de dönemin değişen dil anlayışına kısaca yer verdim. Amacım, Türkiye'de asırlarca süren bir dil anlayışından 20. yüzyılda başlayan yeni bir dil anlayışına geçişte neler yaşandığını ve dilin bu meseleye hangi evrelerden yürüdüğünü göstermekti. Buraya kadar yazdığım meselenin özeti budur.[153]

2.3. Yazarın Eserlerinin Teknik Yönden Karşılaştırılması

Bu bölümde metinler arasında bazı karşılaştırmalar yapılacaktır ve eserlerin benzer yönleri ile farklı yönleri gösterilecektir. Bu eserler ile SAA arasındaki farklı yönleri ortaya çıkarmak, bazı tekniklere değinmek ve bunları genel hatlarıyla ele almak bu bölümün işlenme sebepleri arasındadır. Teknik yapı yazarın estetik zevkini gösterdiği gibi bu teknik yapı içinde vermek istediği mesajlar, onun üslûbu hakkında bazı bilgiler verir. Aynı zamanda eserleri ele alış tarzını da yansıtır. Bu sebeple gösterilmesi önemlidir.

[152] Bu konunun ayrıntılarına "Sonuç" bölümünde değineceğim.

[153] Bu konuyu daha fazla uzatmak, bu çalışmanın sınırlarını aşar. Bilindiği gibi dilin gelişimi bir süreç meselesidir. Her dil gibi Türkçe de bünyesine yeni kelimeler alarak genişlemektedir. Tamamen ölü olmadığı sürece her sözcük dilde belli bir değere sahiptir. Yerine göre kullanılabilir. Ancak dilde aşırılıkların işe yaramadığı da ortadadır. Bugün anlaşılmaz bazı yeni kelimelerle anlaşılmaz eski kelimeler arasında kullanımda herhangi bir mantık yoktur. Türkçe eski bir dildir. Bu eskiliğin verdiği yapı kuvveti sayesinde pek çok sorunu atlatmayı bilmiştir. Ayrıca dil doğal bir varlıktır, insanla bağlantısı koparılamaz (burada insanın dili için söylüyorum). Hiçbir aşırılığa gelemez. Dil, kendini işlemesini bilenin elinde gelişir. Dolayısıyla dil, aydın insanın elinde gelişir. Aydın insan ise dünyadan ve kendi toplumundan kopuk olmazsa kendi dilini bilinçle işleyebilir.

2.3.1. On üç Eserinin Benzer Yönü: Epigraflar[154]

Aydemir, biyografilerinde de cümle yapılarını çok fazla değiştirmez. SAA'da olduğu gibi cümlenin her çeşidini kullanır. Ancak bu kitaplarda kullandığı yöntemlerin en belirgini tanımlardır.[155] O, bu epigrafların (önyazıların) bazılarında önce ortaya attığı sorunu tanımlar. Sorunu tanımladıktan sonra açıklamaya girişir. Yani analiz eder. Hem sorunu tanımlayışı hem getirdiği açıklamalarda özgün bazı düşünceler ileri sürer. Bu tahlillerin bazıları ilginçtir.

2.3.1.1. Tek Adam

Eserden örnekler:[156]

"İnsan, kendini yapma kudretinin bir hammaddesidir. Tek Adam, bu hammaddeyi yoğurarak hem kendini yaratan, hem zuhuru; milletinin, kavminin, çağının tarihinde bir dönüm noktası olan Adam'dır. Mustafa Kemal, Tek Adam'dı. Çünkü koşullar, olaylar ve yaşadığı hava içinde kendi hammaddesini yoğurarak kendi kendini yarattı. Mücadelesi, milletinin kaderine damgasını vurdu. Ve hayatı, çağımızın yön tayin edici hâdiselerinden biri oldu."[157]

"Yollar, hem çilelerimiz, hem kitaplarımızdır. Hayatın gerçekleri bize kendilerini, çileli yolculuklarda, kitapların sayfalarından daha aydınlık olarak verirler."[158]

"Komplekslerimiz, bizim hem atımız hem dizginlerimizdir."[159]

"İhtilâl, âsi evlât gibidir. O bizim eserimizdir ama, bizim emrimizde değildir. Kendi kanunlarına göre yürür ve bizi tökezletebilir."[160]

"Tarih, belki de hiç kimsenin eseri değildir. O, kendi örgüsünü kendi tezgâhında, kendisi dokur. İnsanlar, fikirler ve devletler bu tezgâhın örgüsünde, onun kanuniyetlerine göre işlenir dururlar. Eğer kanuniyetler içinde bir misyonumuz varsa ve onu kullanmayı başarabilirsek, tarihin örgüsüne renk, şekil veririz. Bu örgüye damgamızı vururuz. Fakat kader, eğer bizi yanlış seçmişse, tarihin örgüsünde bıraktığımız iz, nihayet kanlı bir gölgeden başka bir şey olamaz. "[161]

---

[154] "Ekler" bölümünde epigraflara ait bazı resimleri gösterdim. Bahsi geçen kitaplardan Tek Adam, İkinci Adam ve Enver Paşa üçer cilt olduğu için, ve bu eserlerin bölümlerinde epigraf örneği çok fazla bulunduğu için her birinden sadece birer örnek resim koymayı uygun gördüm. Diğer türlü tekrara düşülmüş olurdu. Dolayısıyla bu yöntem, adı geçen eserlerin her birinde ortak bir tekniktir.

[155] Bu tanımları etkileyici bir giriş yazısı olarak kaleme alır. Bu kısımlarda benzetmeler ağır basar.

[156] Şevket Süreyya Aydemir, Cilt I, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.

[157] age s.13 Bu alıntılarda imlâya ve noktalamaya dokunulmadı.

[158] age s.85

[159] age s.105

[160] age s.117

[161] age s.191

"Yollar vardır, meçhulün önümüze serdiği çizgilerdir."[162]

"Yolculuklar vardır, bitti sanılan yerde tekrar başlar."[163]

"Ne tarihçi, ne de dil bilginiydi. Ama milletinin geçmişine yöneliş, onu insanlığın kaynaklarına götürdü. Bütün uygarlıkların kökünü bir ve başlıca dillerin türeyişinde milletinin ilk vatanını, aynı kaynak olarak gördü. Teoriler kurdu, teoriler bıraktı. Fakat şu bir gerçektir ki, bir zaman geldi, Atatürk, dünya yuvarlağı üstünde insanın yüz asırlık macerasını, sanki avucunun içinde seyreder gibi oldu."[164]

2.3.1.2. Makedonya'dan Orta Asya'ya-Enver Paşa

Eserden örnekler:

"Yakın tarihimizde Tanzimat devri, sürekli bir doğum ağrısıdır."[165]

"Kader biz miyiz? Yoksa biz, önceden yazılmış bir alınyazısı eseri, yani bu yazıyı yazanın elinde birer oyuncak mıyız? Çağımızda bu soru, çağdaş insana anlamsız gibi görünür. Ama bütün çağlar boyunca insanlar, gene de bu bilmecenin düğümünü çözmek için uğraştılar."[166]

"Osmanlı İmparatorluğu yorgundu. Yenikti, tükenmişti. Tarihi ömrünü artık tamamlamak üzereydi. Zamanın çarkları, onun kitabını (?) dürmek için işliyordu."[167]

2.3.1.3. İkinci Adam

Eserden örnekler:[168]

"Kökleri, Osmanlı İmparatorluğunun iki ayrı ve uzak parçalarından gelen bir soy bileşiminden doğdu. Gözlerini hayata bir Osmanlı çocuğu olarak açtı. Kendisininkine benzeyen , memur veya asker bütün Osmanlı aileleri gibi, onun ailesinin de yerli ve yerleşik bir yurdu yoktu. Çocukluğu, Osmanlı ülkesi içinde bir uçtan bir konmalar, göçmelerle geçti. Bu göçüp konmalar içinde bu çocuğun en vefalı Hocası, gene kendisi oldu. Denebilir ki, kendi kendini işledi. Kendi kendini yetiştirdi."[169]

"Bir ülkenin, tarihî bir anında, eğer şartlar bir adamı ön plana çağırıyorsa, eğer şartlar onun basacağı basamak taşlarını, onun geçeceği yola daha önceden döşemişse, o adamın yolunu kesmek artık mümkün değildir."[170]

---

[162] age cilt II, s.11
[163] age cilt III, s.7
[164] age cilt III, s.427
[165] age cilt I, s.13
[166] age cilt II, s.10
[167] age cilt III, s.13
[168] Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam,* Cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.
[169] age cilt I, s.15
[170] age cilt II, s.17

"Zaman olur, toplum denizlerinde sular çalkalanır. Toplumun derinliklerinde uyuyan nice insanlar ve nice davalar su yüzüne çıkarlar. Bu denizlerin yüzünde yüzen nice şöhretler, nice davalar da suların dibine çökerler... 14 Mayıs 1950 seçimleri ile Türkiye, böyle bir suların çalkalanışı devrine girdi."[171]

2.3.1.4. Menderes'in Dramı

Eserden örnekler:[172]

"Tohumlar vardır; bunlar yeşerecekleri toprağı bulamazlarsa, zamanın selleri içinde erir giderler. Menderes de bir tohumdu. Zaman çarklarını biraz daha geç işletseydi, o da zaman selinin akışı içinde, sıradan bir adam olur, silinir giderdi. Fakat Menderes, yeşereceği toprağı buldu. Bu toprağa yapışmasını ve orada filizlenmesini bildi."[173]

"Toprağımız öz anamız gibidir. Ama, onun dilini anlamak, güç bir sanattır. Bu sanat, eğer kabiliyetimiz varsa, yıllar yılı onu ihmal ettikten sonra, bir gün ona döküldüğü zaman da öğrenebilir. Nitekim Adnan Menderes'te toprak sevgisi, bir gün böylece ve toprağa döndükten sonra doğacaktı."[174]

"Toprak Ana hem dostumuz, hem düşmanımızdır. Eğer onun dilini konuşmayı bilirsek, bizi bağrına basar. Eğer onu sevmez ve anlamazsak… İşte 1919 nisanı sonlarında iki genç, bu Toprak Ananın dilini öğrenmek için, İzmir'den yola çıktılar."[175]

Bilindiği gibi biyografilerin ağırlık kısmı tarihtir. Tarihin ve şahsiyetin analizidir. Bunu yaparken gerçeklerden ve belgelerden sapmadan yapılan tahlil, biyografinin temelini oluşturur. Ancak biyografilerde sadece tarih yeterli değildir. Bütünlük ve çarpıcılık bu eserlerin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bu dört biyografinin SAA'dan farkı yukarıda örneklerini verdiğim tanımlardır. Yazarın benzetmelere sarılmasının ardında yatan bütünlük kurma, heyecansız da değildir. Yazar, bu tip mantığı kurarken kısa cümleleri tercih eder. Kısa cümleler birdenbire biter. Şaşkınlık yaratan bu cümleler sayesinde sürükleyicilik artar. Sürükleyicilik merak duygusuyla sağlanır. Yoksa, sadece kronolojik tarih vermekle biyografi anlamında bir eserin sürükleyiciliğini sağlamak zordur. SAA'da da buna benzer yapılar vardır. SAA'nın farkı daha şâirane bir üslûba sahip olmasıdır. Tamlamaların büyük bir yer işgal ettiği SAA'da benzetmeler ve imajlar çok daha orijinaldir. Bunun yanı sıra kelimeleri kullanma ustalığı diğer eserlerle aynıdır. Fakat konu gereği

[171] age cilt III, s.11
[172] Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
[173] age s.5
[174] age s.21
[175] age s.42

biyografilerde kelime çeşitliği artar. Yeni kelimeler daha fazladır. Kavramlar da farklıdır. Çünkü kitaplar arasındaki konular farklıdır. Bu şekil girişler biyografi eserlerinde görüldüğü gibi diğer bazı eserlerinde de görülür. Yazarın kelimeleri işleyiş biçimi, mantığı değişmez. Ancak yeni imajlar, yeni kavramlar oluştururken bunların gerektirdiği tanımlamaları yapar. Yazar, dinamik bir dil anlayışına sahiptir. Değişimi gerektiği yerde yapmasını bilir. Bazı yerlerde tekrara kaçtığı da görülmektedir. Bu tekrar, kendini daha çok yukarıda bahsettiğim tanımlarda, kısa giriş [176] yazılarında görülür. Esasen tekrar eden yazış mantığıdır. SAA'daki cümlelerin inşasında görülen "şiirleşen tamlamalar" biyografilerde çok daha azdır. Bu eserlerde kısa ve etkileyici cümleler daha fazladır.

2.3.1.5. İhtilâlin Mantığı[177]

Eserden iki örnek:

"Daima insan vardı. Ve insan, daima bir toplum yaratığıydı. Toplum doğunca da, insanın, insanla mücadelesi başladı. Çünkü ilk toplum çekirdeği ile beraber, ilk menfaat, hakimiyet, baş olmak, yahut, baş eğmemek kavgaları da başlar. Kutsal kitaplarda bile insanın öyküsüne bir kavgayla girilir: Habil'le Kabil'in ölüm kalım savaşı…"[178]

"Her toplum, nasıl kendi tarihinin ve jeopolitik ortamının koşulları içinde şekilleşip kendi nizamını yaratıyorsa, her biri bir sosyal hareket ve yapı değişmesi olan ihtilâller de, kendilerini doğuran koşulların hasılası olarak, kendilerine özgü nitelikler arzederler. Örneğin bir Köleler İhtilâli ile bir Din İhtilâlinin, yahut çağdaş bir Rejim Ayaklanmasının benzer şekilleri yoktur."[179]

2.3.1.6. Toprak Uyanırsa[180]

Eserden iki örnek:

"Bu, bir roman değildir. Bu, Ekmeksizköy Öğretmeninin hatıralarıdır. Bu köy neresidir? Bu öğretmen kimdir? Ne olmuştur? Bunları sormayacaksınız. Çünkü, Ekmeksizköy Öğretmeni de, dünyanın her tarafına yayılmış binlerce, milyonlarca adsızlardan biridir. Bu adsızlar, başkaları için çalışırlar, ama

[176] Epigraf, Türkçe olarak önerim: "önyazı"
[177] Bu kitap, yazarın biyografiler dışındaki müstakil bir eseridir. Bu eserde de epigraf (önyazı) vardır. Ek-2: Resim 6 (Başka bir örnek olarak)
[178] age s.33
[179] age s.93
[180] Bu kitap, yazarın biyografiler dışındaki müstakil bir diğer eseridir. Bu eserde de epigraf (önyazı) vardır. Ek-2: Resim 8

gene de kendileri için yaşarlar. Ekmeksizköy öğretmeni de başkaları için çalıştı. Kendisi için yaşadı. Ve kendi kendisiyle doydu."[181]

Bu iki eserde kısa giriş yazısı[182] vardır. Bu durum, yazarın bir konuya giriş yapmadan önce tanımlama ve tanıtım tekniğini kullandığını kanıtlar. Bunu tüm müstakil eserlerinde görmekteyiz. Yukarıda örneklerini gösterdiğim bu kısa giriş yazıları onun üslûbunun da belirleyici yönlerinden biridir. O, bu yazılarda sadece alt metni tanımlamaz yeni bir söylem de getirir. Söylemini giriş yapacağı metne tıpkı bir evin kapısı inşa eder, bu şekilde gibi kurar.

2.3.1.7. İnkılâp ve Kadro[183]

"Fikir hareketi, ancak yaşama ve yaratma kabiliyetinde olan toplumların işidir. Fikir hareketi vermeyen, fikir hareketinden korkan durgun bir toplumun havasında, ancak soysuzlaşma ve dağılış unsurları gıda bulabilirler."[184]

2.3.3. Yazarın Çeşitli Yazılarının Toplandığı Kitaplar

Bu yazılarda yukarıda örneklerini gösterdiğim "kısa giriş yazıları" benzeri cümleler vardır. Fakat bu yazılar müstakil bir esere ait olmadıklarından sadece dönem olarak bunların devam edip etmediğini göstermek bakımından önemlidir. Müstakil eserlerde kullanılan yazma tekniğinin aynısını görmek elbette mümkün olmaz. Çünkü köşe yazısı veya kısa bir yazı ile bütünlüklü bir eser teknik olarak aynı olamaz. Ancak bazı cümlelerde bu kısa giriş yazılarının izleri görülür. Bunlar daha çok tanım veya çıkarım bildiren cümlelerdir.

2.3.3.1. Kahramanlar Doğmalıydı

Örnekler:

"Eğer toplum, soy bir toplumsa ve zaman kahramanlara gebeyse, kahramanlar doğar."[185]

"Kahramanlar, toplumun ululardır."[186]

"Fobi, bir korkudur. Bir ruh halidir. İrademiz dışında gelişir."[187]

---

[181] age s.11
[182] Önyazı.
[183] Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılâp ve* Kadro, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.9, bu kitabın ilk baskısında bu epigraf (önyazı) yoktur. İlk baskı için bkz. Şevket Süreyya, *İnkılâp ve Kadro*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1932.
[184] Age (1698), s.5
[185] age s.7 "Kahramanlar Doğmalıydı"
[186] age s.7 "Kahramanlar Doğmalıydı"

"Kahraman ve eseri: Kahramanları bekleyen en kara akıbet, onların yalnız inkâr edilişleri değildir. Hattâ inkâr edilmek, kahramanların yazgısıdır."[188]

"İhtiras, hayatın itici gücüdür. Bu itici güç sona erdiği zaman, bitkisel hayatımız başlar. ihtiraslarımız içinde en soy, hayatı en değerlendirici olanı ise, hiç şüphe yok ki 'yetişmek ihtirası'dır. Yani insanın kendi kendisini oluşturması ihtirası…"[189]

"Çöldeki derviş: Düşünce denilen; soy, sistematik bilimsel düşünce ve terkip işi ancak kişilerin işidir. Düşünceyi (fikri), kişi yaratır. Komisyonlar, enstitüler, dernekler, hattâ akademiler düşünce yaratmazlar. Düşünceleri ancak işlerler. Eleştirirler ve yayarlar. Fakat düşünce adamı, daima tek ve özgür kalır ve ancak böyle olursa, düşünce yaratır."[190]

"Demokrasi, kahramanlar rejimi değildir. bir ülkenin, ya bağımsızlık savaşlarına ya devrim atılımlarına önder olan kahramanlar, bu evreler aşılıp da, demokrasi düzenine ayak basıldığı gün, kahramanlık şan ve hatıralarını artık, yalnız hafızalarda ve tarih sayfalarında yaşatırlar."[191]

Bu cümleler yazıların başında bulunur. Bunlar, müstakil kitaplarda görülen, tanım ve tarif içeren kısa giriş yazılarının küçültülmüş halleridir. Bunlar, yazarın metne giriş yaparken kullandığı yöntemin devam ettiğini göstermektedir. SAA'da bu "kısa giriş yazısı" adını verdiğim bir yöntem yoktur.

2.3.3.2. Lider ve Demagog[192]

Eserden örnekler:

"Lider kimdir? Hemen tekrar edelim; Lider bir önder şahsiyettir. Ama onun da, daha ilkçağdan beri, siyaset taklitçisi, siyaset adına oyunbazlıklar yapan sahtecisi vardır: Demagog nedir? Demagog, eğitimden yoksun ya da bizde olduğu gibi eğitimi yetersiz ülkelerde, hiçbir sorumluluğu duymadan,

---

[187] age s.84 "Emeklilik Fobisi"
[188] age s.155 "Putlaştırılmak"
[189] age s.224 "Üniversite Gençliği ve Yetişmek İhtirası"
[190] age s.242 "Türk Düşünce Yaşamının Bir Yoksunluğu"
[191] age s.275 "Kahramanlar Dönemi ve Sonu"
[192] Bunlardan Kahramanlar Doğmalıydı adlı eserindeki yazıları yazar şöyle tanımlar: "Bu yazılara 'Kahramanlar Doğmalıydı' değil 'Olayların Akışı', ya da 'Problemlerin Akışı' da diyebilirdik. Çünkü bu yazılarda günlük politika veya sokak kavgaları, ya da ülkemizi gittikçe saran gelişigüzel kör döğüşleri değil, daha çok, sosyal yapımızda, yarın her biri bir başka patlamaya gebe olan gelişmeler, birikimler belirtilmeye çalışılmıştır. Koşullar ve sosyal birikimler belirtilmeye çalışılmıştır. Koşullar ve sosyal birikimler ise; kısaca, sosyal yapıda yazgı (kader) tayin edici, "kanuniyetlerin" itici güçleri demektir. Dileyelim ki, bu koşullar ve birikimler, yarın bizi her alanda, o korktuğumuz patlamaların çamurlarına sürüklemesin…" age s.5 "Önsöz" Bu eser müstakil bir eser değildir. Yazıların derlenmesiyle oluşmuştur.

halk önünde, esen rüzgâra göre konuşan, kendine geçer akçe saydığı ucuz sloganlarla, halk önünde perendebazlıklar yapan adamdır."[193]

"Sosyal patlamalar bugünün değil, dünden gelen birikmelerin eseridirler."[194]

"Sosyal yapıda bunalımlar, ya doğum ağrılarıdır ya düzensizlik alametleri."[195]

"Kötümserlik, yenilgi demektir."[196]

2.3.3.3. Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları

Eserden bir örnek:

"Bu kitap, bir belgeler kitabı değildir. bu kitapta; çağdaş dünyamızın , fikir eylem ve kuruluşları arasında, kendilerine özgü yapı, etken ve nitelikleri olan üç ayrı ihtilâl, ya da devrimin, biraz da kıyaslamalar yolu ile, analitik bir gözden geçirilişi vardır."[197]

Yazarın son yazılarına kadar tanım cümlesi diyebileceğimiz cümleler kullandığını söyleyebilirim. Bu tanımların bir başka özelliği ise metnin başında yer almalarıdır. Bu durum, tanımların zaten doğal bir özelliğidir. Ancak bunlar sadece tanım değildir. Çarpıcı ifadelerle yazarın anlatmak istediği konuya renk katmak, etkileyiciliği artırmak için bu cümleler birer araçtır. Yazar, bunu bilinçli olarak yapar. Okuyucuyu yazıya hazırlar. Bir önyazı ile konuya giriş yapması bundandır. SAA'da bu yöntem yoktur. SAA'da anlatım yöntemi hikaye etme tekniğine dayanır. Bu yönüyle yukarıda adını verdiğim eserlerle benzerdir.

Biyografiler yazma teknikleri bakımdan birbirine benzer. Her birinde ağır basan, kanıtlama çabasıdır.[198] SAA'da da bu çaba olmasına rağmen, yazar burada daha çok heyecan unsurunu kullanır. Zaten şiirleşen tamlamaların amacı da budur. Her cümle neredeyse bir heyecan unsuru taşır. Yargılar bu unsurun etrafında döner. Diğer taraftan masalsı bir dünya çizer gibidir. Bilindiği şiir, duygunun ve heyecanın yansıtılmasında bu işi en iyi sağlayan türdür. Eğer düzyazı duygu yüklü yazılmışsa şiirden bazı etkileri barındırır. Aydemir, SAA'da bolca tamlama içeren bir cümle yapısı kullanmıştır. Ancak bu tamlamalar sıfatlarla, bu sıfatların yerleriyle ve

[193] age s.14 "Lider ve Demagog: Lider Üreten Tarla" Burada iki ayrı tanım vardır.
[194] age s.79 "Yakın Tarihimizde Bir Yetersizlik!"
[195] age s.236 "Kaptanlar Kavgalı"
[196] age s.260 "Doğum Ağrısı mı Tükeniş mi?"
[197] age s.9
[198] Biyografik ve tarihi eserlerin yazılış amacı da zaten budur. Belgelere dayanan tüm eserlerde bu amaç birincildir.

anlamlarıyla oynanmasıyla kurulmuştur. Yeni imajlar yaratma, çarpıcı ifadelerle yeni şeyler söyleme gayreti SAA'da görülür. Koca bir devrin hikâyesini kendi hayat hikayesi etrafında anlatan yazar, Türkçenin sınırlarını genişletir, kendi üslûbunu yaratmayı başarır. Bunu yaparken eserine estetik derinlik vermesini bilir. Ayrıca SAA'da tek bir epigraf vardır.[199] Bunun dışında bir epigraf yoktur. Bu durum, diğer eserlerden teknik yönden farkıdır.

2.4. Suyu Arayan Adam'da Kısaca Kelimeler ve Kelime Türleri

Muharrem Ergin'in *Türk Dil Bilgisi* adlı eserindeki kelime tanımı:

"Kelime, mânâsı veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur."[200]

Leyla Karahan'ın *Türkiye Türkçesi Grameri* adlı eserinde kelimenin tanımı:

"Kelimeler, bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan ve tek başlarına zihindeki belirli kavramlara karşılık olan somut veya soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimleridir."[201]

Bu tanımlar mahiyeti icabı genişletilebilir. Ancak buna gerek yoktur. SAA'da kelimelerin durumuna bakacak olursak şunu söyleyebilirim, Şevket Süreyya'nın ihtiyaç duyduğu her kelimeyi ayırmadan, birini diğerinin yerine tercih etmeden, her ikisini de kullanarak zengin bir kelime hazinesine sahip olduğu ortadadır.[202] Aydemir, bunu aslında bütün eserlerinde devam ettirir. Kelime, bir cümlenin yapı taşı olduğu için anlama doğrudan etkisi vardır. Etkisinin yanında, geçmişten gelen bazı hususları da cümlenin içine taşır.

SAA'da "savaş" kelimesi gibi "harb" kelimesi de yer alır ya da "kader" kelimesi gibi "alınyazısı" kelimesi de bulunur. Yazar, bu kelimeleri nüansları içinde kullanır.[203]

Örnek:

"Doğuşum da bir **harb** yılına rastlamış." (SAA, s.9)

"Aşk veya **savaş** destanlarının havası, hurafelerden başkaydı." (SAA, s.26)

[199] Ekler kısmında gösterdim. Bkz. Ek-2, Resim 1.
[200] age s.95
[201] age s.6
[202] Suyu Arayan Adam'daki kelimelerin sayısı
[203] Birbirinin yerine veya birbirine yakın kelimeleri daha önceki başlıkta gösterdim.

"Ben de asrımızın büyük macerasından kendi payıma düşeni, onun yüz milyonlarca adsız çocuklarından biri olarak, **kaderin** önüme serdiği yüz milyonlarca küçük yollardan biri üzerinde kendi **alınyazıma** göre yaşadım." (SAA, s.9)

2.4.1. Adlar

Adların bugüne kadar pek çok tanımı yapılmıştır.[204] Her tanım kendi içinde belli sınırlılıklar barındırır. Bu yüzden hiçbir tanım mükemmel değildir. Bu nedenle tanımı doğru kılan unsurlar daha önemlidir. Eğer bir tanımın sınırları belli ise bu sınırlar içinde bir "anlam" ortaya çıkar. Yoksa anlamı muallak bir tanım, tanım değildir.

SAA'da adlar çeşitli şekillerde görülür. Örneklere geçmeden bir tanıma değinmek gerekecektir. Örneğin, Zeynep Korkmaz *Türkiye Türkçesi Grameri* kitabında somut adları şöyle tanımlar:

"Somut adlar, duyu organlarımızla görüp kavrayabildiğimiz ve tabiatta madde olarak var olan gerçek nesne ve varlıkların adıdır: taş, toprak, arpa, buğday, ev, oda, göl, gül, balık, serçe, tavşan, Tekir, İbrahim, Mahmut, Fatma, Serpil, Sevim vb."[205]

SAA'da somut adlara bazı örnekler:

"Burası bir **konak** bahçesiydi." (SAA, s.11)

"Bu örtünün üzerinde herhalde **yazılar**, **nakışlar** vardı." (SAA, s.11)

"Daha hallice **evlerde** **duvar** diplerinde **basma**, **bez** veya **kilim** artıklarıyle kaplı küçük yer **minderleri** dizilirdi." (SAA, s.14)

"İsyancılar orada çok **insan** temizlemişler." (SAA, s.22)

Korkmaz, soyut adları aynı eserde şu şekilde tanımlar:

"Soyut adlar, görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranamayan, ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlara ve niteliklere karşılık olan adlardır: adalet, anlayış, cesaret, doğruluk, düşünce, erdem, egemenlik, elem, inanç, insanlık, iyilik, kötülük, yiğitlik, yücelik, neş'e, renk, sevinç, saygı, sevgi, ülkü, üzüntü, zekâ, melek, cin, peri, şeytan vb."[206]

---

[204] Bunlardan birkaçını anmam yeterli olacaktır, bkz. Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979, s.146 Bu kitap, o günkü liseler için hazırlanmıştır; M. Ergin, aynı eser, s.218; Tahsin Banguoğlu, *Türk Dili Grameri,* Baha Matbaası, İstanbul, 1974, s.319, Zeynep Korkmaz, aynı eser, s.195

[205] age s.196

[206] age s.196

SAA'da soyut adlara bazı örnekler:

"Bu **cin peri** hikâyelerinin en canlısı 'Bir Serencam'dı." (SAA, s.25)

"**Aşk** veya savaş destanlarının havası, **hurafelerden** başkaydı." (SAA, 26)

"Çünkü **ayrılık**, **hasret** ve **gurbet**, bizim kenar mahallenin de melankolik unsurlarıydı." (SAA, s.27)

"Fakat bu **tenhalık**, bu **ruh**, bu binaların **azameti**, benim ruhumu her nedense ezmiyordu." (SAA, s.35)

"Kalbe **muvazene** ve **huzur** getirir." (SAA, s.31)

SAA'da özel adlara bazı örnekler:[207]

"Şehrin en hâkim tepesinde **Selimiye** yükselirdi." (SAA, s.31)

"Bir **Çin** eseri gibi bir el işi mucizesi değildir." (SAA, s.31)

"Zaten **Edirne** bir ordu şehriydi." (SAA, s.43)

"**Girit'ten**, **Kıbrıs'tan**, **Ege** adalarından başka, bütün **Trakyalar**, bütün **Rumeli** vilayetleri devletimizindi." (SAA, s.44)

"**Türkler**, **Bulgarlar**, **Rumlar** bu mânaları diledikleri gibi kendi taraflarına çekiyorlardı." (SAA, s.50)

"Ne **Yunan**, ne **Rönesans**, ne Gotik…" (SAA, s.32)

"**Bahçıvan Mehmet Ağa** denildiği zaman, sâkin, kemalli, inanılan ve sayılan bir hatıra gelirdi." (SAA, s.37)

"**Kolağası Niyazi Beyin** ise kafasında bir keçe külah vardı." (SAA, s.51)

2.4.2. Fiiller[208]

Ergin, fiili şöyle tanımlar:

"Fiiller hareketleri karşılayan kelimelerdir."[209]

Korkmaz, fiili benzer şekilde tanımlar ancak genişletir:

"Şekil bilgisinin addan sonra en önemli ögesi olan fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözlerdir. Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve

[207] Bu adlar konusu kendi içinde çok yönlü tasnif edilmiştir. Zeynep Korkmaz Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi adlı eserinde sayfa 195 ile 246 arasında adlar çeşitli yönlerden sınıflandırılmıştır.
[208] Fiil konusu başka çalışmalarda ele alındığı için ayrıntıya inilmeyecektir.
[209] aynı eser, s.280

kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler: al-, at-, başla-, bilin-, büyü-, dinlen-, getir-, otur-, ört-, sivil-, tut-, uyu-, uza-, ver-, yar-, yaşa-, yeşer-, yıkıl- gibi."[210]

SAA'da basit, türemiş ve birleşik fiillere bazı örnekler:[211]

"Afişi cami duvarına **astılar**." (SAA, s.65)

"Evvelden dağıtılan bir zarf köy odasında açıldığı zaman içinden bir duvar afişi **çıktı**." (SAA, s.65)

"Evvelâ bir fetih duası **okudu**." (SAA, s.66)

"Ya Çarlık Rusyası **yıkılırsa**?" (SAA, s.66)

"Çocuklar, ya analarının ya babalarının yanlarında sıralara **sokulmuşlardı**." (SAA, s.69)

"Gururumda meğer ne kadar **yanılmışım**?" (SAA, s.72)

"Tekbirlerden sonra iki rekat **namaz kılındı**." (SAA, s.70)

"Derhal askerlik şubesine **başvurdum**." (SAA, s.71)

"Arap cephelerine gidecek olanlar Güneye doğru yollarına **devam ettiler**." (SAA, 79)

"Sonra hepsi yavaş yavaş gecenin karanlık örtülerine bürünür, gözden **kaybolurlar**." (SAA, 88)

2.4.3. Sıfatlar

Muharrem Ergin aynı eserinde sıfatları şu şekilde tanımlar:

"Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir. Demek ki sıfatlar nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir. Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimlerdir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adıdır."[212]

SAA'da sıfatlar ayrı bir öneme sahiptir. Eserine derinlik kazandıran iki önemli ögeden biri sıfatlardır. Diğeri daha önce örneğini verdiğim tamlamalardır. Yazar, bu iki unsuru bolca kullanır. Çünkü sıfatlar, adları nitelerken onların bir bütün halinde zihnimizde oluşmasını sağlar. Bir ad, sıfat sayesinde olduğundan farklı bir renge bürünür. Sıfatlar, kelimelerle yapılan bir tabloda bu tablonun çeşitli renkleridirler. Ayrıca, SAA'nın içinde sıfatlar önemli bir yer teşkil eder.

[210] Korkmaz, aynı eser, s.527 Bu eserde fiiller çeşitli yönlerden tasnif edilmiştir.
[211] Örnekler başlıktaki sıraya göre verildi.
[212] Ergin, aynı eser, s.245

Sıfatlarla ilgili Zeynep Korkmaz genel bir tanım yapar:

"Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir*: açık kapı, boş oda, geniş yer, uzun yol, yaşlı adam, beş kişi, üçer ay, her insan, beşinci sınıf, bu sözler, hangi başarı, yanan ateş, sararmış yaprak* gibi."[213]

SAA'da sıfatlara bazı örnekler:[214]

"Hafızamın derinliklerinde **ilk** çocukluk hâtıram olarak yerleşen **o kızıl** yangından sonra, hatırlayabildiğim ilk manzara **kalabalık** bir cenaze karışıklığıdır." (SAA, s.10)

"**Tuzlu** bozkırlar, ufukları **çıplak** dağlarla çevrilen **büyük** düzlüklerdir ki yer yer **tuzlu** topraklar, uzaktan güneşin altında **gümüş** göller gibi parlarlar." (SAA, s.80)

"Yerde **bir toprak** sedirin üstüne çöktüğünüz zaman **bu** insanlar, size **yanık bir toprak** kap içinde **ekşi** ayranlarını sunarlarken **nazik** görünmek isterler." (SAA, s.82)

"**Üç** arkadaş sessizce ateşin etrafına iliştik." (SAA, s.90)

"**Arkada kalan** yurt, **aşılan** mesafeler, **tükenmez** yollar, **kaybolan** çocuklar, **hastalanan** inek, **ölen** keçiler, **tükenen** azık, yalnızlık, ümitsizlik, her şey **bu** seste dile getiriyordu." (SAA, 90)

"Her birinde **beğenilecek** vasıflar, işaretler sezerdim." (SAA, s.115)

"Saflar âdeta **birtakım** mânalar alırdı." (SAA, s.115)

Sıfatlara pek çok örnek verilebilir. Tekrara gerek yoktur. Ancak sıfatların işlevi bakımından SAA'da yazar, pek çok yönden ve sıfatların çeşitli imkanlarını kullanarak ortaya koyduğu eserin psikolojik derinliği artırmıştır.

2.4.4. Zarflar

Muharrem Ergin aynı eserde zarfları şöyle tanımlar:

"Zarflar zaman, yer, hal ve miktar isimleridir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da yoktur. Sıfatlar gibi zarflar da tek başlarına isimden başka bir şey değildirler. Sıfat da, zarf da ismin kelime gruplarındaki fonksiyonlarına göre aldığı addır."[215]

Bu tanım, cümlenin yapı taşı olan kelimelerin yerine göre vazife aldıkları durumunu ve özelliğini ortaya çıkarır. Yani adlar yerine göre çeşitli görevler alabilirler.

---

[213] Korkmaz, aynı eser, s.333

[214] Burada sıfatlar önemli yönleriyle örneklendirilmiştir. Ayrıntıya girmedim. Çünkü tamlamalar kısmında bununla ilgili çok fazla örnek verilmiştir.

[215] Ergin, aynı eser, s.258

Zeynep Korkmaz'ın tanımı:

"Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir: *Dün geldi, yarın gidecek; daha göndermedi; yıllarca* çalıştı*; yukarı* çıktı*; pek* sevimli*; çok* etkili*; önceden* bildirdi*; doğru* söyledi*; şimdiden* başlayınız*; görerek* öğrendi*; ileride* konuşacağım*; ne iş* yapacak*? neden* gelmiş*?gibi."*[216]

SAA'da zarflara bazı örnekler:

"Dar, iğri büğrü sokaklarda birbirlerine rastlaşınca, **sessiz** selamlaşırlar, evlerinin kapılarına varırlar, gene sessiz açılan kapılardan **yavaşça** evlerine girerlerdi." (SAA, s.10)

"Bu çim keseklerinin tutmaması, sararması korkusu **gece** rüyalarıma girerdi." (SAA, s.13)

"**Bazan** rüyamda, babamın çalıştığı konak sahibinin çiftliğinde öldürülen genç beyi görürdüm."

(SAA, s.16)

"Nedense beni bu iş için **pek** acar görmüyorlardı." (SAA, s.17)

"Buralara taşlar **yığarak**, sipercikler **hazırlayarak** toplanırdık." (SAA, s.18)

"Sonra dağlar yerinden **kımıldıyormuşcasına** ağır, temkinli ve sürükleyici hareketlere geçerlerdi." (SAA, s.422)

"Biz içeriye **girince** **birden** ayağa kalkarlardı." (SAA, s.425)

"Dâvalar küçülmüş, hayat bu sedirin üstünden **çoktan** aşmıştır." (SAA, s.465)

2.4.5. Zamirler

Muharrem Ergin'in tanımı:

"Zamirler, nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir."

Zeynep Korkmaz'ın tanımı:

"Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir: **Ben** *burayı çok beğendim.* **Sen** *kimin kızısın?* **Sunu** *bana verir misiniz?Kitapların hepsini buraya getirin* gibi."[217]

[216] Korkmaz, aynı eser, s.451
[217] Korkmaz, aynı eser, s.399

SAA'da zamirlere bazı örnekler:

"**Burası** bir konak bahçesiydi." (SAA, s.11)

"**Bizim** kenar mahallemiz, basık bir mahalleydi." (SAA, s.12)

"Daha bir **başkasının** endişesi ise mukadderat-ı islâmiye yâni İslam kadınları meselesiydi!"

(SAA, s.208)

"Halkanın şurasına burasına, **şunun bunun** yerleştirildiği, bazılarının ileri, bazılarının geri alındığı görülürdü." (SAA, s.421)

"Bu renklerin, şekillerin de **kendilerine** göre mânaları olurdu." (SAA, s.422)

"**Bazısı** gazeteciyi (meselâ Radek), **bazısı** avukat veya üniversite profesörünü (meselâ Rikof, Buharin, Kamenef, Zinovyef) andırıyordu." (SAA, s.244)

"**Onu** görmek ve dinleme mutluluğuna erdim." (SAA, s.471)

"**Onun** yazılı ve çok değerli bir hâtırasını da saklarım." (SAA, s.471)

"**Ben** gene kendi kulübeme çekildim." (SAA, s.472)

"**O**, sırta vardığı zaman, güneş ufka yaslanmıştı." (SAA, s.472)

"**Bunlar**, hep onun oymaklarının eserleri idi." (SAA, s.474)

"**Bizde** Devletçilik resmi bir ağızda ilk defa 1930'da söylenmiş oldu." (SAA, s.485)

"**Ona** göre, bu tören, haklı bir hesaplaşmaydı." (SAA, s.488)

2.4.6. Edatlar

Muharrem Ergin'in tanımı:

"Edatlar mânaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler. Onun için mânalı kelimeler olan isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da vazifeli kelimeler diyebiliriz."[218]

Zeynep Korkmaz'ın tanımı:

"Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli

[218] Ergin, aynı eser, s.348

sözlerdir: *için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, başka, dolayı, beri, ötürü, öte, yana, itibaren, nazaran,* vb."[219]

SAA'da edatlara bazı örnekler:

"Dağa kaldırılan bey **için** eşkıya büyük bir kurtuluş parası ister." (SAA, s.11)

"Sonradan çeşitli hikayelerini dinlediğime **göre** bey, bu köylülerle daima sınır anlaşmazlıkları içindeydi." (SAA, s.11)

"Hattâ şehre **kadar** sokulurlardı." (SAA, s.10)

"Babam ağaçlara birer kutsal varlıkmış **gibi** baktığı ve bizim evimizde herkes çiçekleri sevdiği **için**, avlumuzun ağaçları herkesinkinden güzeldi." (SAA, s.13)

"Sanki işinden evine döner gibi, sakin ve Kaygusuz ve verilecek hükmü beklemek **üzere** hapishaneye dönmüştü." (SAA, s.392)

"Bir **bakıma** halk bu inanışında haklıydı." (SAA, s.427)

"Manevî **bakımdan** Türk inkılâbının heyecanını harekete getirmek." (SAA, s.456)

2.4.7. Bağlaçlar

Zeynep Korkmaz'ın tanımı:

"Türkçede çok geniş bir yer tutan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yüklendikleri işlevler ile, bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer ögeleridir."[220]

SAA'da bağlaçlara bazı örnekler:

"Nihayet karanlık başlayıp **da** gece koyunlaşınca göklere vuran kara kızıllık ufka yerleşti **ve** köyün üstüne çöktü." (SAA, s.9)

"**Demek** kaderimi onunla paylaşacaktım." (SAA, s.9)

"Uzaktan bir duman belirir **veya** bir yerden birtakım silâh sesleri duyulursa mahallenin sokakları hemen boşalırdı." (SAA, s.10)

"Bu genç beyin ölümü ise Rumeli'de bu cins ölümlerin **ne** birincisi **ne de** sonuncusuydu."

(SAA, s.12)

[219] Korkmaz, aynı eser, s.1052
[220] Korkmaz, aynı eser, s.1091

“Damlar, **ya** yağmurla yosunlaşmış taşlarla kiremitlerle örülmüş olurdu. **Yahut** ot-saz demetleriyle kaplanırdı.” (SAA, s.12)

“Hele çiçeklerimizin içinde bir zambak vardı **ki**, onun büyümesini, yetişmesini, tomurcuklanıp çiçek açmasını, anamla ben âdeta gözlerimizle takip ederdik.” (SAA, s.13)

“**Öyle ki**, beni bir gün şehirde bir berber dükkânına götürüp hasır sandalyeye oturtarak dişimi çektikleri zaman, benim bu büyük maceram, mahalle çocukları arasında günlerce çalkalandı durdu: İskemleye oturdum diye.” (SAA, s.14)

“**Kaldı ki**, kim bilir nerelerden ve ne zamanlardan beri akıp gelen bu kopup göçmenin, bu sınır kenarına yerleşmekle sonu gelmiş sayılmıyordu.” (SAA, s.23)

“**Fakat** gelince de her evde istediği kadar kalırdı.” (SAA, s.23)

“**Çünkü** bu kenar mahallenin en sık ve en canlı toplantıları bizim evde olurdu.” (SAA, s.25)

“**Ne** çok zayıf **ne** çok toplu, orta boylu, yuvarlak **ve** sakin yüzlü bir görünüşü vardı.” (SAA, s.25)

“Bu mahallede her çocuk, biraz çalışabilecek yaşa gelince, **ya** bir dükkâna çırak olurdu **yahut da** ağalarının, babalarının yanında kır ve toprak işlerine başlardı.” (SAA, s.32)

“Dünya **hem** onun etrafında, **hem** kendi etrafında dönen yıldızlardan biridir ve kâinatta, milyarlarca güneş ve güneş manzumesi vardır.” (SAA, s.212)

“**İster** senin, **ister** benim, **ister** milletin olsun.” (SAA, s.259)

“Ve kumandanın açıklamaları gösteriyor ki Asya’daki bu Rus-İngiliz rekabeti, o gün **dahi**, gene sahnededir.” (SAA, s.275)

“**Gerek** o zaman **gerek** daha sonraları, Moskova’nın Rus ovası şehirleri üstünde sivrileceğine dair hiçbir belirti yoktu.” (SAA, s.338)

“**Kaldı ki** Rusların, **hattâ** Kiyef **de bile** hükümran olacak hanedanları **da** mevcut değildi.”

(SAA, s.338)

2.5. Suyu Arayan Adam’da Kısaca Cümle ve Cümle Örnekleri[221]

Bilindiği gibi cümle, temelde en az bir yargı bildirir. Bununla ilgili Muharrem Ergin’in tanımı şöyledir:

“Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur. Bundan önce gördüğümüz kelime grupları belirtme grupları idi. Cümle

[221] Bu başlığı SAA’daki cümlelerin genel mantığını göstermek için ekledim.

ise bir hüküm grubudur. Cümlenin temel fonksiyonu hüküm ifade etmektir. Onun için cümle en tam, en geniş kelime grubudur."[222]

SAA'da cümle çeşitli şekillerde görülür. Basit cümlelerin yanında karmaşık cümle yapıları da görülür. Yazar, cümleyi heyecan unsurlarıyla kurarken cümlenin her türlüsünü kullanır.

2.5.1. İsim Cümleleri

Muharrem Ergin'in tanımı:

"Predikatı,fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan mürekkep olan cümledir."[223]

SAA'da bu cümleler aynı zamanda kısa cümle yapısının da örnekleridir. Yazar, kısa ve basit cümleleri kullanır. Bu durum, esere akıcılık kazandırır. Yargıyı isimle belirten cümleler eserde bol miktarda bulunur.

SAA'da isim cümlelerine bazı örnekler:

"Çocukluğuma ait ilk hatıram bir **yangındır**." (SAA, s.9)

"Fakat herhalde çok **küçüktüm**." (SAA, s.9)

"Şehir zaten bir ordu **merkeziydi**." (SAA, s.10)

"Bir ordugâh **halindeydi**." (SAA, s.10)

"Konağa getirilen cenaze, onun **cenazesiydi**." (SAA, s.11)

"Burası bir konak **bahçesiydi**." (SAA, s.11)

"Ben de bir göçmen **çocuğuydum**." (SAA, s.21)

2.5.2. Fiil Cümleleri

Muharrem Ergin'in tanımı:

"Predikatı, fiil unsuru müstakil bir fiil olan cümledir."[224]

Bu cümlelerde de tıpkı isim cümlelerinde olduğu gibi kısa cümle yapısı görülür. Yazar, cümleleri uzatmaz. Kısa cümleleri, yani yargının tek cümlede tamamladığı

[222] Ergin, aynı eser, s.398
[223] Ergin, aynı eser, s.403
[224] Ergin, aynı eser, s.401

cümleleri tercih eder. Bunun eser bakımından önemi büyüktür. Çünkü yargının tek cümlede tamamlanması akıcılığı sağlar. Ancak inşası kolay değildir.

SAA'da fiil cümlelerine bazı örnekler:

"Ben bir sınır şehrinde **doğdum**." (SAA, s.9)

"Akşam **çöküyordu**." (SAA, s.9)

"Bunlar zaman zaman köyleri, çiftlikleri **basarlardı**." (SAA, s.10)

"**Yerleşirlerdi**." (SAA, s.16)

"Şehrin en hâkim tepesinde Selimiye **yükselirdi**." (SAA, s.31)

"O gün mektep erken **kapanırdı**." (SAA, s.35)

"Âyin yaklaşınca tekke kapıları **açılırdı**." (SAA, s.37)

2.5.3. Eksiltili Cümleler

Yargının tamamlanmadığı, cümlenin sonunun getirilmediği, okuyucuya bırakıldığı bu cümle şekli SAA'da görülür.

SAA'da eksiltili cümlelere örnekler:

"Yarı haydut, yarı politikacı çeteciler…" (SAA, s.10)

"Rum çetecileri, Bulgar çetecileri ve daha çok Bulgarlar…" (SAA, s.10)

"Onu korumak ve daha da büyütmek…" (SAA, s.44)

"Ne mızıkalar, ne bayraklar, ne tekbir sesleri…" (SAA, s.105)

"Yani o zaman ki Anadolu'nun, o zamanki Anadolu toplumunun gerçek bir parçasını…" (SAA, s.114)

"Onun dışında parça parça yazılar, parça parça şiirler, perakende sözler, işaret üstü kapalı deyişler…" (SAA, s.161)

"Meselâ bir Kızıl Elma…" (SAA, s.163)

"Tabiata ve hayata bakan aydınlık odalar…" (SAA, s.165)

"Saraylarının pencerelerinde sultanlar gülümseyen, hazineleri tılsımlarla açılan şehirler…" (SAA, s.182)

2.5.4. Olumlu Cümleler[225]

Leylâ Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabında olumlu cümle tanımı:

"Yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler, olumlu cümlelerdir. Böyle cümlelerin yüklemi yapma, yapılma veya olma bildirir."[226]

SAA'da olumlu cümleye bazı örnekler:

"Bizim mahallemiz bir muhacir **mahallesiydi**." (SAA, s.19)

"Yataklar **serildi**." (SAA, s.21)

"Köpekler gece çiftliği **beklerlermiş**." (SAA, s.21)

"Zaten mahalle ismini bu evliyadan **alırdı**: Sofu İlyas mahallesi." (SAA, s.29)

2.5.5. Olumsuz Cümleler[227]

Leylâ Karahan'ın aynı eserdeki tanımı:

"Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, olumsuz cümlelerdir. Böyle cümleler, yapmama, yapılmama, olmama bildirir."[228]

SAA'da olumsuz cümleye bazı örnekler:

"Zaten o yıllar sükûn yılları **değildi**." (SAA, s.9)

"Hele, duvarlarının üzerine, kırık dökük de olsa, kara, yerli kiremit örtülmüş olan başka bir ev, bu mahallede **yoktu**." (SAA, s.12)

"Bu genç beyin ölümü ise Rumeli'de bu cins ölümlerin **ne** birincisi **ne** de sonuncusuydu." (SAA, s.12)

"Anam beni sokakta pek başıboş **bırakmazdı**." (SAA, s.16)

2.5.6. Soru Cümleleri

Leylâ Karahan soru cümlesini aynı eserinde şu şekilde tanımlar:

"Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleler, soru cümleleridir. Soru eki *–mI* ile soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır."[229]

---

[225] Anlamca ve biçimce olumlu cümlelerin her ikisi de dahildir.
[226] Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s.103
[227] Anlamca ve biçimce olumsuz cümlelerin her ikisi de dahildir.
[228] Karahan, aynı eser, s.104

Soru cümleleri her zaman yanıt almayı amaçlamaz. Soru sormak ancak bu soruyu belli bir noktayı aydınlatmak için de sorabilir. Soru cümlesi içinde bir yorum da barındırır. Fakat temel anlamda soru cümlesi, cevap almayı amaçlar.

SAA'da soru cümlelerine bazı örnekler:

"Fakat onun üstünde de Türk, Arap, Kürt, Ermeni gibi ayrılıklar yok muydu?" (SAA, s.58)

"Ya Anadolu?" (SAA, s.58)

"Ya Asya Türkiyesi?" (SAA, s.58)

"Gururumda meğer ne kadar yanılmışım?" (SAA, s.72)

"Neresi bu Arap içi?" (SAA, s.82)

"Bu muharebe yakında biter mi dersin?" (SAA, s.85)

"Ölen anamın, şehit kardeşlerimin ruhları beni bu gece burada, bu siperin içinde ve askerlerimin başında gördükleri zaman acaba nasıl heyecanlanmışlardı?" (SAA, s.106)

"Hem biz onu ayıplarken acaba biz dinimizi biliyor muyuz?Milletimizin adı bize malum mu? Türk müyüz yoksa Osmanlı mı? Vatanımız nerede başlıyor, nerede bitiyor? Anadolu'dan daha büyük olan ve şimdi her sınırında şu beğenmediğimiz Anadolu çocukları çarpışan o Arap çölleri acaba vatanımız mı yoksa değil mi?" (SAA, s.114-115)

2.5.7. Şartlı Birleşik Cümle

En basit haliyle bu cümle, temel yargının bir şarta bağlandığı cümle türüdür. Muharrem Ergin'in tanımı:

"Bu birleşik cümle Türkçenin aslî birleşik cümlesidir. Başlangıçtan beri Türkçede vardır. Temeli şart kipinin şart ifadesine dayanır. Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez."[230]

SAA'da şartlı birleşik cümleye bazı örnekler:

"Uzaktan bir duman belirir veya bir yerden bir takım silâh sesleri duyulursa mahallenin sokakları hemen boşalırdı." (SAA, s.10)

"Evlâdım! Bak sana şeker getirdim, derse sakın elini uzatma!" (SAA, s.15)

"Fakat bunlara rağmen baskın muvaffak olamazsa o zaman kovalaşma başlardı." (SAA, s.18)

---

[229] Karahan, aynı eser, s.107
[230] Ergin, aynı eser, s.405

2.5.8. ki'li Birleşik Cümle

Muharrem Ergin'in ki'li birleşik cümle hakkındaki tanımı:

"Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan *ki* edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan *kim* edatıyla yapılan birleşik cümledir."[231]

SAA'da ki'li birleşik cümlelere bazı örnekler:

"Hele çiçeklerimizin içinde bir cins zambak vardı **ki**, onun büyümesini, yetişmesini, tomurcuklanıp çiçek açmasını, anamla ben âdeta gözlerimizle takip ederdik." (SAA, s.13)

"Ama anladıklarımız, inandığımız şuydu **ki**, bu düvel-i muazzamanın istediği her şey, bizim Osmanlı devletinin zararınadır." (SAA, s.47)

"Fakat herkes bilirdi **ki**, asker diretecek ve kumandan telgrafhaneye koşup saraydan, askerin terhisi için irade çıkartacaktır." (SAA, s.48)

"Zaten öyle anlaşılıyordu **ki** orduda da pek intizam yoktu." (SAA, s.48)

"Fakat heyecanımdan o kadar titredim **ki** sonra bu resmi aldığımız zaman yüzüm seçilmiyor ve gözlerim görülemiyordu." (SAA, s.53)

"Köyler görürsünüz **ki**, insanlar yerin altında yaşarlar." (SAA, s.82)

"Fakat anlardım **ki** sualinin cevabını beklemezdi." (SAA, s.85)

"Daha ilk derste belli oldu **ki** bu bölükte hangi dinden olduğumuzu doğru dürüst ve kesin olarak bilen kimse de yoktur." (SAA, s.109)

"Gördüm **ki** etrafta ne meşelik ne de akarsu var." (SAA, s.126)

"Bu sarhoşluk bir an geldi **ki** en vahşi haddini buldu." (SAA, s.129)

2.5.9. İç İçe Birleşik Cümle

Muharrem Ergin'in bu konudaki tanımı:

"Bu, bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümledir. Bu birleşik cümlede bir cümle başka bir cümlenin bir unsuru veya cümle içinde bir isim unsuru durumunda bulunur: *Buraya gel dedi, bunu duyunca arkadaşları kabahat senindir dediler, bu gece gelecek diyor, yarın gideceksin gibi hazırlan, o istemiyor diye yapmıyacak mıyız* misallarinde olduğu gibi. Misallerden de anlaşılacağı gibi bu tip birleşik cümle de- fiilinin nesnesi durumunda bulunur. Nakil

[231] Ergin, aynı eser, s.406

durumu olmayanlarda ise bir cümle bir isim unsuru gibi kullanılmakta ve bir edat grubu teşkil etmektedir."[232]

SAA'da iç içe birleşik cümlelere bazı örnekler:

"Hepiniz öleceksiniz! dedi." (SAA, s.76)

"Haydi yavrularım, haydi arslanlarım diye ağlıyor, inliyordu." (SAA, s.78)

"Sizi araba kolu ile göndereceğim, dedi." (SAA, s.84)

"Allah ne verdiyse, diyerek çıkını açar, rızkını benimle paylaşırdı." (SAA, s.85)

"Şunu teyzeniz gönderdi, diyerek elime bir çıkın tutuşturdu." (SAA, s.86)

"Hakkınızı helâl edin oğul, ama hepiniz helâl edin diye yalvardı." (SAA, s.86)

"Biz hangi milletteniz, deyince her kafadan bir ses çıktı." (SAA, s.111)

"Denizde mayınlar vardır, dikkat edin! diye bağırıyordu." (SAA, s.149)

"Ben de burada kalacağım! dedi." (SAA, s.179)

SAA'da cümle türlerine ait örnekler elbette yukarıdakilerle sınırlı değildir. Ancak bu örnekler eserdeki cümle mantığını göstermek bakımından bana göre yeterlidir. Hem bu çalışmanın sınırları açısından hem de tekrara düşmemek bakımından bu kısım zannederim ki temel yapıyı ortaya koymuştur. Bundan sonraki bölümde,[233] elde edilen bilgiler ışığında eserin bütünü hakkında bazı sonuçlara varılacaktır. Ancak bu sonuçlar belli yerleri ve belli esasları açıklar. Yazarın bütün eserlerini kapsamaz. Yalnızca, yazarın bu eserinde var olan yapıları ortaya koyar.[234] Yazarın her türlü cümle çeşidini kullandığı açıktır. Ancak Türkçenin temel yapısına aykırı cümleler azdır. Bunlar eski nesrin etkisi altında dilde klişeleşmiş şekillerdir. Bunlar eserde görülür. Bunun dışında, eserde kurallı cümle yapısı hâkimdir. Dil sadedir. Bazı kavramlar yazar tarafından yeri geldiğinde kısaca açıklanır. Bu açıklamalar tarih biyografilerindeki kadar tahlile dayanmaz. Daha çok olayı içyüzü aydınlatılır.

[232] Ergin, aynı eser, s.406
[233] Sonuç bölümünde.
[234] Dil ve üslûp meselesi tek bir eser üzerinden ele almanın bazı sınırlamaları ve dezavantajları vardır. Tek bir eserde tek bir yazarın dili işlendiği takdirde ortaya çıkacak sonuçlar da sınırlı olacaktır. Örnekler ne kadar zengin olursa bir dilin ifade kabiliyeti o derece iyi anlaşılır.

2.6. Suyu Arayan Adam'da Diğer Unsurlar

2.6.1. Tasvirci Anlatım[235]

Edebi türlerin her birinde görülen bu anlatım tarzı, bir düşüncenin resimleştirilmesi bakımından önemlidir. Bu anlatım biçimiyle zihinde var olan düşünceler, kağıda kelimeler aracılığı ile fotoğraflanır. Sıfatların ve tamlamaların bol kullanıldığı bu yöntem, okuyanda somut bir algı oluşturmak içindir. Aynı zamanda tasvir, heyecan duyulan olayların aktarılmasında son derece etkilidir. Okuyanın kafasında bu yöntem sayesinde bütün bir tablo canlanır, çizilir. SAA'da bu yöntem ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Örnek:

"Hâfızamın derinliklerinde ilk çocukluk hâtıram olarak yerleşen o kızıl yangından sonra, hatırlayabildiğim ilk manzara bir cenaze karışıklığıdır. Belki o zaman da kucaktaydım. Belki yürüyordum. Bu karışıklığın hafızamda kalan dekoru, geniş ve çiçekli bir bahçedir. Bütün çocukluk çağımda çok renkli bir yeri olan bu bahçenin ortasında büyük bir havuz vardı. Sularına mor salkımlarla menekşe güllerinin saçları dökülürdü. Üstünü bir kubbe gibi örten ulu ağaçlarla çevresine saksı saksı dizilen karanfil, sardunya, küpe çiçeklerinin koyu ve titreşik gölgeleri, sularının aynasına vururdu. Burası bir konak bahçesiydi." (SAA, s.10-11)

Yazar, duygunun ve heyecanın somutlaşmasını ister. Bunu cümlelerle formülleştirir. Böylece akılda müşahhas bir tablo oluşur. Eserin içinde bu ifadeler çoktur. Bazen bir cümle halinde bazen bir paragraf halinde görülür. Bütün bunlar, öyküleyici anlatımın renklendirilmesi, güçlendirilmesi ve merak hissinin uyandırılmasında etkilidir.[236]

Örnek:

"Tuzlu çöllerin, çorak bozkırların, hafif dalgalı kıraçların yerini yüksek yaylalar, sarp dağlar alır. Hattâ o zaman bu dağlar henüz ormanlıktı. Renk renk silsilelerin çevirdiği ufuklar melânkoli yerine ruha ferahlık verir. Yollar yükselip de ufuklar genişledikçe, orta yaylada geçtiğiniz birbirine benzer düzlüklerin, yahut sırtların kasvetinden silkinirsiniz. Ardarda açılan , ardarda yükselen yeni yeni ufuklara erişmek, yaşamak, umutlanmak, mücadele etmek duyguları duyarsınız." (SAA, s.88)

[235] "Tasvir" kelimesinin yerine "betimleme" kelimesi de kullanılmaktadır.

[236] Yazar bunları bilinçli olarak mı yapar? Buna dair bilgim yok. Ancak yazmak başıboş, rastgele bir olay değildir. Bir olay tasvir edilirken belli bir amaç güdülür. Yazar da bundan yararlanır. Burada da bunu sezmek zor değildir. Diğer taraftan tahlil yapmayı seven yazar, bunu yaparken yaşadığı şeyleri bir manzara şeklinde sunmaktan da bolca yararlanır.

Yazar, masalsı bir âlem çizer gibi tasvirlerini bazen daha da yoğunlaştırır. Yaşadıklarını okuyucuya derinden hissettirme çabası sezilir.

Örnek:

"Hele günün yolculuğu sona erip de akşam serinliği bastığı ve kendinize bir çamın altında bir suyun başında, bir kayanın gölgesinde geceliyerek bir yer seçtiğiniz zaman, yolların yorgunluğunu birden unutur gibi olursunuz. Batıda ufka inen güneş acayip renk oyunları yaratır. Küme küme bulutlar durmadan renk değiştirirler. Akşamın esmerliği önce derin vâdilere siner. Sonra uzaklarda dağ tepeleri, koyu mordan havaî maviye doğru renk renk kademeleşir. Güneşin turuncu, yahut kırmızı son akislerini veren uzak ve yüksek sıra dağlar belirsizleşmeye başlar. sonra hepsi yavaş yavaş gecenin karanlık örtülerine bürünür, gözden kaybolurlar…" (SAA, s.88

2.6.2. Diyaloglar

SAA'da diyaloglar vardır. Diyaloglar konuşulduğu bölgenin ağız özelliklerini barındırır. Yazar, işittiklerini olduğu gibi yansıtır. Diğer taraftan bir iç konuşma olan monolog ise eserde daha azdır.[237]

SAA'da diyalog örneği:

"Ben de sordum:

- Erzurum da bura gibi çamlık mı meşelik mi?
- Yoh (yok) …
- Bağlık mı, bahçelik mi?
- Yoh…
- Camileri, çarşıları çok güzel mi ola?
- Ne diyim oğul, ne diyim? …
- Havası suyu acep İstanbul'un gibi mi?
- İstanbul'un sözü mü olur oğul, Erzurum'un yanında…

Ve başını iki tarafa uzun uzun salladı…" (SAA, s.92)

Diyaloglar şahit olunan olayların somut bir şekilde yansıtılmasında önemli rol oynar. Diyalogda devreye anlatıcı değil doğrudan olaya karışan insan girer. Anlatılan olayın figüranı konumundaki kişi yazarın bize ulaştırdığı şekilde konuşur. Bu konuşmalarda

[237] Yazarın kendi kendine bazı sorular sorması, sorgulamalara ve düşüncelere dalması eserde görülür. Bunlar felsefecilerin sorgulamalarına benzer. Hayatın bazı yönleri kafasında aydınlansın diye insanlardan uzakta ve tek başına düşünen bir insanın ruh halini yansıtan bu ifadelere eserde yer yer rastlanır. Eser, yazarın hayat hikayesinden çeşitli parçaları anlattığı için zaten iç monolog gibi edebî türlerin daha kurgu olanlarına has özellik barındırmaz. Ancak son bölümde yazarın kendi kendisiyle bir konuşması vardır.

bazı psikolojik unsurlar saklıdır. Bazen dönemin ruh halini verir. Bazen bir konuşma üzerinden yazar olayın diğer insanlar açısından nasıl görüldüğünü göstermek ister. Yani diyalog sayesinde bakış açısı genişler.

Örnek:

"Bu mağaralarda kalanlar, o gidenlerin, hattâ gittikleri memleketlerin isimlerini bile beceremezler:

- Hasan Kalıçadaymış (Galiçya'da). Mehmet Arap içine gitti! Derler.
- Neresi bu Arap içi?
- Bilmeyik ki? Aha buradan iki aylık yolmuş!..." (SAA, s.83)

Yazar, son bölüme bir kurgu ekler. Bu kurguda kendisiyle konuşur. Ancak bunu Epiktetos ağızdan yansıtır. Yazarın ruh halini yansıtan bu bölümün monolog olması bu yüzdendir.

Örnek:

"Şöminenin karşısına ve alçak ayaklı bir sehpa üzerine yerleştirilmiş geniş bir bakır tepsinin yanındaki alçak divana oturdum. Karşımda birden Epiktetos belirdi:

- Kaybettim deme, geri verdim de! diye söze başladı. Sonra:
- Hayat, bir ziyafetten başka bir şey değildir. Yemek ne kadar sürmüşse, ziyafet orada biter. Kolun bu sofrada nereye kadar uzanmışsa, nasibin o kadardır. Bütün sofraya gelenleri değil, yalnız özüne uzatılan tabaktan kendi hisseni iste! diye devam etti." (SAA, s.512)

Yazar, bu bölümde konuşmaya devam eder. Konuşturduğu tarihi karaktere kendini sorgulatır. Bu konuşma felsefi bir konuşma gibidir. Ancak burada yazar kendini sorgular. Bu konuşma veya kendini sorgulama, hayatın anlamını arayan bir adamın iç konuşmasıdır.

Örnek:[238]

"Epiktetos'un son sözleri etrafa serin bir rüzgâr gibi yayıldı:

- Yalnızlıktan korkma! Asıl korkulacak şey, korkudur. Düşün ki Allah da yalnızdır. Ama kendisinden memnundur. Her şeyi de gene kendisinde bulur… Allah'ın bize verdiği en büyük nimet, malik olduğumuz halde malik olduğumuzu bilmediğimiz kuvvetleri, bir gün kendimizde bulmak kudretidir. Kendine dön oğlum! Kendine inan ve yalnız kendinde olanı ara…" (SAA, s.514)

[238] Yazarın Mevlevîlerin tasavvufi hayat tarzına olan yakınlığı eserin içinde mevcuttur. Çocukluğu böyle bir ortamda geçmiştir. Bunun bir Yunan felsefecisi üzerinden aktarılması ilginçtir. Fakat, bilindiği gibi antik Yunan felsefesinin çeşitli unsurları Tasavvuf içinde yer edinmiştir.

Son paragrafta Epiktetos tekrar konuşur ve yazar aradığı şeyin ne olduğunu artık söyler. Epiktetos bir şahit gibi, kendini belli bir düşünceye inandırmak isteyen bir adamın ruh haliyle konuşur. Yazar ona inanır. Çünkü aradığı şey kendisidir. Bu kısım eserin en can alıcı yeridir. Hem bir başlangıç hem de bir sondur.

"Her tarafta oluşun, hareketin, derin, canlı âhengi var. Suların çağıltısına kuşların cıvıltısı karışıyor. Bu bir musikidir. Bana öyle geliyor ki bu musiki, bahçeleri, vahaları, dağları aşarak her şeyi, hepimizi içine alacaktır. Yerleri, gökleri dolduracaktır. Sanki âlem, bu musikinin âhengine uyarak, bir renk, nağme ve ziya cümbüşü içinde çalkalanacaktır. Kâinat ebedî raksına, sanki bu musiki içinde devam edecektir. Epiktetos haklı:

- Allah'ın bize verdiği en büyük nimet, malik olduğumuz halde, malik olduğumuzu bilmediğimiz kuvvetleri, bir gün kendimizde bulmak kudretidir.

  Ve gene onun dediği gibi:

- Huzurun bir pahası var.

  Evet, onu ödemek lâzım. Benim ödediğim paha, hayatımın hepsidir. Ama bundan üzgün değilim. Ödediğim bedel, ulaştığım kaynak için çok değildir. Çünkü bu kaynağın başında ben, yıllar yılı kaybettiğim en değerli şeyi, yâni kendimi buldum." (SAA, s.523)

Burada diyalogun bulunduğu yer bir alıntı şeklindedir. Yazar, bu alıntı diyalogla konuşur, sohbet eder. "Huzurun bir pahası var" sözüne karşılık "Evet, onu ödemek lâzım" demesi bu sebepledir. Bu konuşmalar bir insanın iç muhasebesidir. Bir uyanıştır. Kendi kendine söylediği bu cesur sözler "kendini bulmak, kendini bilmek" sorununun yansıtılmış halidir. Yazar, bütün bunları düzgün bir Türkçeyle vermesini bilir. Heyecanı saklamaz. Düşündüklerini söyler. Kendini eleştirir. İhtiraslarını gizlemez. Eser boyunca çocukluğundan emekliliğine kadar geçen süreyi kendine göre anlatır, bir su başında kendini bulmakla hayatının heyecan dolu tarafını yeniden başlatır. Daima bir ümit içinde oluş, eserin bilhassa son bölümüne hâkimdir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1936'da önce Kültür Bakanlığı'nda müfettişlik görevine getirilen daha sonra Sanayi Tetkik Heyeti Riyaseti'ne atanan ve bu görevi 1951'e kadar devam ettiren Şevket Süreyya Aydemir'in asıl yazı hayatı 1951'de Bakanlar Kurulu kararıyla emekli edilişiyle başlar.[239] Türkiye'nin kuruluş sürecinde önemli bazı vazifelerde bulunan yazar, bilindiği gibi tarihte meşhur bazı isimlerin biyografilerini yazmasıyla bilinir.[240] Onun Türkiye'nin yakın tarihine mühim bir ışık tutan kitapları çeşitli yönlerden incelenmiştir ancak buna, bu çalışmaya kadar, dil konusu dahil değildir. O, sadece Cumhuriyet dönemini değil İmparatorluk Türkiyesi'nin de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen tarihi sürecini bu biyografilerde işlemiştir. Bunlar hem tarihi bakımdan hem de dil bakımından önemli eserlerdir. Çünkü biyografi yazmak demek, üslûp sahibi yazar olmak demektir. Üslûp sahibi olmayan bir kimse etkileyici bir biyografi yazamaz. Bunun bazı yolları vardır. Bunlardan birkaçı şöyledir: dönemi iyi bilmek, tarihi şahsiyeti iyi bilmek, bir dönemi anlatırken okuyucunun kafasında bu dönemi bütünleştirmek, anlatılan tarihi şahsiyeti somutlaştırmak, dönemi somutlaştırmak, heyecanı belli bir seviyede tutmak, kısacası hem devir hem de şahsiyet bakımından sağlam bir tablo oluşturmak. Dolayısıyla bütün bunları yapabilmek için dile ciddi seviyede hakim olmak şarttır. Aydemir, bunları başarmış bir yazardır. Elbette bazı yönleri eksiktir. Dönemin şartları itibariyle bu eksiklik makul karşılanmalıdır. Çünkü o, içinde bulunduğu çağı ve devri elinden geldiğince gerçekçi olarak vermeye gayret etmiştir. Yoksa, belli bir grubun ve ideolojinin içinde bulunduğu zamanlarda bile hakikati arayan az adam vardır. Bu az adamlar yalnızca gerçeği dile getirmek için çalışmışlardır. Bunu yaparken içinde bulundukları cemiyeti tanımak, onun dinamiklerini bilmek gibi temel meselelerden uzak durmamışlardır. Bu sayede ciddi eseler oluşturabilmişlerdir. Bilindiği gibi bir eser sadece kitaptan ibaret değildir. Eser; çok geniş manâları olan, çok çeşitli alanlarla irtibatlı, içinde hem çağın hem şahsiyetin izleri bulunan, kalıcılık hüviyetine sahip, özgün, yerel değerlerden beslendiği kadar evrensel, basit ve bayağı olmaktan uzak, meydana getirenin zevk ölçülerini yansıtmakla birlikte çağının da çeşitli değer ölçülerine değindiği gibi bu ölçüleri sağlam bir estetik ve mantıkla yansıtan bir şeydir. Dolayısıyla bir eserin tahlili de o derece zordur.

[239] Bunlarla ilgili altı adet evrak "Belgeler" bölümünde yer alır: Belge 1-6
[240] Bu isimler: Enver Paşa, Atatürk, İsmet İnönü, Adnan Menderes.

Aydemir'in dili ve üslûbu üzerine daha önceden durulmamıştır. Bu çalışma ile bir miktar eksiklik umarım giderilmiş olur. Ancak bu çalışmada, önceden çalışılmış bazı konulara bazı örnekler çerçevesinde değindim. Ayrıntıya inmedim.[241] Diğer taraftan bir eserin tahlili sadece dilin tahlili demek değildir. Bu sadece bir yönüdür. Bunun yanında şahsiyet, dönem, ülke, dünya, tarih gibi çeşitli alanlar da bilinmelidir. Metin tahlili veya tarihte önemli bir yeri edinmiş bir eserin tahlili tek yönden incelenemez. Belki bir araştırmacı bir yönünü ele alabilir. Ben de bu çalışmada bir yönünü ele alabildim. Bu yön, elbette çeşitli sahalarla karşılaştırmalı olarak ele alındı. Ancak bu karşılaştırma, tümüyle hatalardan arınık değildir. Doğal olarak, her şeyi de kapsamaz.

Türkçenin Gelişimi Sorunu:

Türkçenin gelişimi meselesi elbette uzun ve geniş bir konudur. Burada bahsedilen gelişim kısaca şudur; temelde 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 20. yüzyıl ile birlikte değişimi hızlanan tarihi bir süreçtir. Bu iki asır arasında başlayan kıvılcımla birlikte Türkçe, muazzam bir değişime sahne olmuştur. Bu değişimin hangi sahada meydana geldiği meselesi önemlidir. Elbette bu değişim her alanda meydana gelmiştir. Kültür ve sanat, sosyal bir hadise olduğu için toplumdan ayrı görülemez. Bu yüzden, sanat dönemin şartlarından etkilenir. Siyasi ortamın etkisi ise tartışmasız belirleyicidir. Diğer taraftan tek bir sanat anlayışı da yoktur. İmparatorluk Türkiyesi'nde temelde iki türlü sanat anlayışı vardı. Biri kökeni Türklerin Asya bozkırlarına kadar dayanan halk edebiyatı, diğeri ise İran üzerinden alınan klasik edebiyattır. Klasik edebiyat, teşvik edilmiş ve korunmuştur.[242] Burada bahsedilen Dîvan edebiyatının ortaya koyduğu eserlerdeki dilin değişimidir. Yoksa halk edebiyatı diye tarif edilen alanda dil sade ve anlaşılır idi. Özellikle 16. asırdan sonra Dîvan edebiyatı şiir ve nesir dilinde Arapça ve Farsçanın etkisi altına girmiştir. Elbette bu birdenbire olmadı. İmparatorluk yüksek kültürü inşa etmek isteyen Fatih, 1453'te İstanbul'u aldığında bu kültürün çeşitli unsurları zaten Türklerin devlet geleneği içinde vardı. Türk devlet geleneği içinde önceden de var olan bazı unsurlar

[241] Çünkü aynı şeyi defalarca tekrar etmenin bilimsel literatüre bir katkı sağlayacağını düşünmüyorum. Çünkü gereksiz tekrar faydasızdır. Eğer, tekrar edilen konu içinde çok çok önemli bazı yerler varsa bunlara değinilmesi yararlı olabilir. Ancak sırf çalışma yapmak için, sırf bir konuyu çalıştım demek için yapılacak benzer çalışmaların bilime katkısı olamaz. Bunlar olsa olsa "nakilci" bazı usuller olabilir. Bilindiği gibi bilimsel çalışma tek başına nakil yapmakla yürümez. Ben bu usulü tercih etmedim.

[242] İnalcık, *Şair ve Patron* adlı eserinde bundan bahseder.

bu kültür içinde daha sonra da devam etmiştir.[243] İmparatorluk anlayışı içinde dil, Oğuzların Anadolu'ya geldiği haliyle kalamazdı. Çünkü Oğuz temelli yazı dilinin imkân ve yeteneği çerçevesinde siyasi, sosyal ve kültürel ortamdan beslenmesi kaçınılmazdı. Burada, Selçuklu'nun Farsçaya verdiği ehemmiyete rağmen Osmanlı'nın Türkçede ısrarı ise çok önemlidir. Bu sayede Türkçe resmi dil kimliğine kavuşmuştur. Fakat Türkçenin gövdesine sürekli sızan yabancı kelimelerin ve yapıların bilhassa 18. yüzyılda zirveye ulaştığını biliyoruz. Bunda özendirilen ve teşvik edilen sanat tarzının büyük payı olduğu açıktır. Diğer taraftan Türklerin yüksek tabakasının sanat anlayışı, içinde bulunduğu ortamdan ayrı olamazdı. Bu sebeple siyasi ortam bu sanat tarzını desteklemiştir. İmparatorluğun[244] saray çevresi bu tarzı tutan padişahların şiirleriyle doludur. Bilindiği gibi Divan edebiyatının değişmeyen kalıpları içinde söyleyişte yeni olanı ortaya koyma marifeti aranırdı. Önemli olan üslûptu. Dil sadece bir araçtı. Bu yüzden devrin aydınlarının en büyük sorunu orijinallikti. Basit ve sade bir dille bu orijinalliği yakalama gayreti birkaç şair dışında yoktu.[245] Sonuçta klasik şiir geleneği devam etmiştir. Ürünlerini 19 .yüzyıla kadar kendi dar kalıpları içinde ortaya koymuştur. Hattâ bunun bazı modern uzantıları 20. yüzyılın içinde de görülür.

19. yüzyıla gelindiğinde dünya değişmiştir.[246] Ülkelerin bu değişimden etkilenmemesi imkansızdır. İmparatorluk Türkiyesi, temelde siyasi bakımdan uzun zamandır içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmanın yollarını aramıştır.[247] Bunu yaparken ortaya çıkan faaliyet ise doğal olarak eskinin bir şekilde ıslahıdır. Islah, tümüyle yenilik demek olmadığından köklü çözümler getirmemiştir. Ayrıca bundan önceki birkaç asır içinde bu yenilik mücadeleleri nedeniyle pek çok devlet adamı da canından olmuştur.[248] Bunun getirdiği karamsarlık, çekingenlik ve bocalama açıktı.

---

[243] Mehmed Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkındaki Fikirler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2014, s.169-175

[244] Osmanlı'nın.

[245] Tatavlalı Mahremî, Edirneli Nazmî gibi isimlerin sade dille ancak aruzla eserleri olduğu malumdur. Fakat onların da ne kadar sade olduklarından çok ne kadar özgün oldukları tartışmalıdır.

[246] Değişim bir anda olmaz. Elbette bundan önceki sürecin devamı bazı konular vardır ancak olayın sonucu bakımından kısa değiniyorum.

[247] Bu çözümler daha çok askeri yönde olmuştur ve değişim daha çok ordu üzerinden başlamıştır.

[248] Yenilik hareketleri her toplumda çeşitli tepkilere sebep olmuştur. Hiçbir toplum yeniliği olduğu gibi ve kolayca kabullenmez. Her toplum kendine göre bazı tepki mekanizmaları geliştirmiştir. Sonuç itibariyle değişim durmaz. Değişime ve şartlara direnmek devletleri ve toplumları sadece oyalamıştır. Diğer yandan Türk İmparatorluğu (Osmanlı Devleti) geç dönemde kurulmuştu ve içinde bulunduğu coğrafya ve şartlar eski dünyanın şartları değildi. Bu şartlar içinde merkezi orduyu kurmayı başaran Devlet-i Aliyye 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar harita üzerinde de olsa varlığını sürdürebilmiştir. 19.

Tenkit gelişmemişti. Sorunları ciddiyetle analiz etme kültürü yoktu. İki uç fikir arasında gidip gelen devlet ricali arasında sürtüşme tamdı. Bu sürtüşmeler arasında düzenin sorunsuz işlemesi düşünülemezdi. Sonuçta, devletin içinde bulunduğu zor durum bütün bu karmaşadan etkileniyordu. Siyasal ortamın kültürel ortama etkisi görmezden gelinemeyeceği için devlet gibi klasik sanat anlayışı da eski gücünde değildi.Bundan sonra da olamayacaktı. Çünkü bu yüzyılın getirdikleri, şartları bambaşka idi. Artık toplumlar, ülkeler, anlayışlar bu yüzyılın şartları içinde gelişiyordu. Ancak İmparatorluk şiir dışındaki sanat faaliyetleri bakımından eskiye nazaran daha iyiydi. Önceki asırların bazı gelenekleri devam etse de yeni düşünceler daha baskındı ve güçlüydü. Siyasi ortamın kesin surette beslediği bu durum, sanat ve kültür üzerinde son derece belirleyiciydi.

Türk İmparatorluğu'nda değişimin kökleri eskiydi.[249] 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı bu değişimin hem habercisi hem resmi dayanağı oldu.[250] Padişah kendi kendini bir belge ile resmen sınırlıyordu.[251] Buna mecburdu. Çünkü şartlar bu yönde gelişiyordu. Tanzimat Fermanı dönemin şartlarını ve ahvalini yansıtması bakımından da önemlidir. Bu belge, İmparatorluk içindeki değişimin aynası olduğu gibi birkaç asır içinde biriken sorunların da dışa vurmasıydı. Diğer taraftan değişim, İmparatorluğun kurumlarına kesin surette etki ederek başka sorunların da ortaya çıkmasına sebep oldu. 19. asır bu bakımdan çeşitli sorunların su yüzüne çıkmasının yanında yenilik düşüncesinin de başladığı yer kabul edilebilir. Elbette bu değişim ve

---

yüzyılda varlığını sürdürse de ülke geriydi. Yenilikçi padişahlar ve devlet adamları çırpınmışlardı ama ülkenin genel karakteri içinde toplumdan başlayan ve yukarıya doğru giden bir değişim rüzgarı yoktu. Değişimler ve yenilikler devlet eliyle yapılıyordu. Bu sebeple "değişim" anlayışının karşısında yerleşik yapılar direnç gösteriyordu. Bunun başında Yeniçeri vardı. Ülkenin merkezi ordu teşkilatın bel kemiği olan bu asker, devletin ilk vakitlerindeki anlayış ve disiplin içinde değildi. Nitekim devrini tamamladı ve II. Mahmut tarafından kaldırıldı (1826).

[249] Bu konuda bkz. Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s137-146

[250] Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla başlayan, aslında tam olarak başlama ve gelişme imkânı bulan yenilik hareketleri Tanzimat Fermanı ile ilk defa yasal bir zemine oturmuş oldu. Ancak bu fermana kadar geçen süre içindeki bazı gelişmeler bu tarihin bir parçasıdır. Temelde Osmanlı Devleti modernizasyon peşinde idi. Çeşitli doktrinlere dayanmıyordu. Bazı fikirler vardı. Bu fikirler, örneğin Koçi Bey Risalesi gibi bazı rapor tarzı usullere göreydi. Ortaya atılan sorunun derinlemesine tahlili yoktu. Bu nedenle yenileşme denince doğrudan doğruya güçlü bir ordu anlaşılıyordu. Bunu yaparken ilk akla gelen yer bu yüzden ordu olmuştur. Elbette bunun tarihi pek çok sebebi vardır.

[251] Padişah mutlak hâkimdi. Ancak onun en önemli görevi *adaleti* sağlamaktı. Bu konuda bkz. Halil İnalcık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.11-24; bu eser dışında ayrıca Osmanlı Devleti'ndeki değişim sorunlarını ele alan başka bir eser için bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008. Bu eser,Osmanlı Devleti'nde başta kurumlar olmak üzere çeşitli sorunlara ait makalelerden oluşur. Değerli bilgiler içerir.

yenilik faaliyetleri gelişim aşamasında idi. Bu nedenle türlü geri dönüşler, tereddütler, bocalamalar içinde bu yüzyıl bir geçiş dönemi karakterini barındırıyordu. Öyle ki, bu dönemin münevveri kendi içinde birlik teşkil etmiyordu. Batılılaşma fikrini tutanlar gibi tutmayanlar, bu iki düşünceden de farklı olarak kendini çeşitli düşünce akımlarına kaptırmış olanlar vardı. Bu durum, dönemin şahsiyeti açısından normaldi. Bu dönem, kültürün aktarılmasında en büyük paylardan birine sahip olan tercüme faaliyetleri ile başlamıştır. Batı'dan yapılan ilk çeviriler dönemin anlayışını gösterir.

Tanzimat, Türkçe ve 20. Yüzyılın Başı:

Tanzimat dönemi, yeni dil anlayışının ilk kıvılcım yeridir. Her bakımdan sosyal yapının sarsılması ve hızla değişmesi ile birlikte kültür-sanat hayatında da bu değişimin etkileri kısa zamanda görülmüştür. Ayrıca, Tanzimat döneminin etkisi sanıldığından büyük olmuştur. Türkçenin 20. yüzyıl içinde yaşadığı değişimlerin ve sorunların nüvesi bu asır içindedir. Belki bu dönem bir geçiş dönemi esaslarını göstermiştir ama her yeni harekette bazı dönemler temel oluşturmuştur. Türkçenin 20. yüzyıldaki ilerlemesinde basamak taşı Tanzimat dönemidir.[252] Bu dönem sayesinde bazı sorunlar tartışılmış, bazı akımlar ortaya çıkmıştır. Roman, hikaye gibi düzyazı türlerinin acemice de olsa ilk örnekleri verilmiştir. Bu ilk örnekler, sonraki edebiyatçılar tarafından küçümsenmiş olsa da onların yetişmesinde, aynı hataları ve acemilikleri tekrar etmemelerinde yol gösterici olmuştur.[253] Bilindiği gibi dilde sadeleşme düşüncesi de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Şinasi bu fikrin öncüsüdür. Onu takip eden Namık Kemal isteneni verebilmiş midir? Kendine göre bir nesir dili kurmuştur ama bu 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki nesir dili değildir. Şiir de bazı kıpırdanmalar vardır. Özellikle 19. asrın son çeyreği bazı kıpırdanışlara sahne olur.

[252] Bu dönemin etkisi büyük ifadesini abartmak doğru değildir. Tanzimat sadece alelade bazı eserlerin çeviri yolu ile kazandırıldığı, hiçbir şey vermeyen, sıradan, Osmanlı Devleti'nin önceki asırlarından farksız, değişimin adından başka hiçbir şey yapmamış bir dönem değildir. Bu dönem bir kıvılcım dönemidir. Benim vurgulamak istediğim de budur. Yoksa Cumhuriyet döneminin dil politikaları ile asla mukayese edilemez. Cumhuriyet döneminin değişim politikaları çok daha kapsamlı, tamamlayıcı, kökten ve etkileri çok daha kalıcı faaliyetlerdir.

[253] Bilindiği gibi her yeni çalışma kendinden öncekileri aşma iddiası ve gayreti ile ortaya çıkar. En azından bu şekilde bir anlayış vardır. ilk çalışmalar sonraki çalışmalara zemin oluşturur. Bu, bir tür gelişim meselesidir. Hiçbir gelişim mükemmel şekilde ortaya çıkmaz. Gelişimin ilk zamanları daha basittir. Sonra, bu basitlik değişir ve daha iyi duruma gelir. Kültür ve sanat faaliyetleri de çeşitli faktörlerden etkilenir. Örneğin sanat, özgür ortamda gelişir. Bazı dönemlerde duraklar. Durakladığı dönemlerde şartlar elverişsiz demektir. Ne zamanki elverişli şartlar ortaya çıkar, böylelikle sanat da gelişme gösterir.

Ancak bunlar dönemin genel anlayışı bakımından sönüktür. Sanat bakımından da zayıftır. Servet-i Fünun ile başlayan yeni hareket teknik bakımdan sağlam olmasına rağmen dilde taklitçidir. Bu taklit, Fransız edebiyatının etkisinde kalınarak ortaya konmuş eserlerde kendini gösterir. Şiirlerde zorlama toplumculuk vardır. Fikret'in sanat bakımından aruzdaki başarısı ve ilerici fikirleri dışında 20. asra verebildiği şey azdır. Belki bu dönem teknik bakımdan mükemmelliği yönüyle bolca takdir görmüştür ancak bu takdir dil konusunda verilemez. Örneğin Halid Ziya[254] sonraki senelerde eserlerini sadeleştirme yoluna gitmiştir. Çünkü dildeki eğilim değişmiştir. Bu eğilim siyasi ve toplumsal olaylardan etkilenmişti. İmparatorlukta uzun zamandır var olan ve giderek son haddine yaklaşan ayrılıkçı hareketler arttı ve bilindiği gibi I. Dünya Savaşı (1914-1918) ile birlikte İmparatorluk paramparça oldu. Bu sebeple, zaten öteden beri çeşitli şekillerde kendini gösteren milliyetçilik hareketleri en hareketli döneme de girmiş oldu. Türklerin ana yurdu kaybetme tehlikesi ile yüz yüze kaldığı 1919-1922 yıllarında milliyetçilik doğal olarak en üst seviyeye ulaşmıştır.[255] Özellikle Balkan felaketinden sonra başlayan milli uyanış, Milli Mücadele yıllarında, kendini savunan bir milletin tipik ruh hali içinde bulunduğu siyasi atmosferden beslenmiştir. Bunun doğal sonucu olarak dilde sadeleşme meselesi de zeminini bulmuştur. Zeminini bulan her hareket gibi hızla yayılmıştır.[256] Türkçenin bu devresi yeni bir nesir dilinin sağlam örneklerinin de görüldüğü dönemdir. Öyle ki, bu dönemde Refik Hâlid gibi Türkçenin önemli bir ismi yazı hayatının içindedir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkçenin aranan bütün vasıflarına sahip bir yazar olan Refik Hâlid aynı zamanda dildeki değişimin en bariz örneğidir. Savaş yıllarında (1919-1922) ise doğal olarak kültür-sanat faaliyetleri gerilemiştir. Vatanını korumak ve savunmak için varını yoğunu savaşa döken bir milletin en acil ihtiyacı elbette kültür-sanat faaliyetleri mükemmel bir durumda olamazdı. Bu

[254] Eski haliyle "Uşakîzâde" ailesinden, Soyadı Kanunu ile "Uşaklıgil"

[255] Yeni Türkiye'nin (1923'de ilan edilen Cumhuriyet Rejimi) kuruluşunda milliyetçilik temel teşkil eder. Bu milliyetçilik 1912-1922 döneminin milliyetçiliği değildir. İfade edilişi, oturduğu temel değerler, misyonu benzerlikler taşır. Ancak Cumhuriyet döneminin milliyetçilik anlayışı Osmanlı devrinin sön döneminin "Osmanlı" kimliğine benzer. Bu bakımdan daha kapsayıcı ve kuşatıcıdır. Yönünü Türkiye içindeki Türklere dönmüştür. Maceracılıktan uzak, akılcı, heyecan yerine mantık üzerinden hareket eden bir milliyetçilik anlayışı Cumhuriyet döneminin ayırıcı vasfıdır.

[256] Ülke içinde başlayan ve yayılan hareketlerin her alana zamanla etki etmesi, tutunması olayı önemlidir. Diğer alanlardan etkili olan bir hareketin dil sahasında da etkili olması kaçınılmazdır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinin atmosferi buna uygundu. Yeni dil hareketi bu zemini bulmuştur. Cumhuriyet döneminde devletin bizzat dil hareketlerine eğilmesiyle önemli bir merhale kat etmiştir. Elbette mahiyetinde çeşitli değişimler olmuştur. Ancak özdeki düşünce aynıdır. Cumhuriyet döneminin farkı genel olarak ise şunlardır; bu dönemde dil hareketi daha kapsamlı, daha köklü, siyasi desteği olan, etkileri daha büyük, sistematik ve planlı olmuştur.

dönemin bitişiyle birlikte Cumhuriyet'in ilanı yeni bir dönemin doğuşu oldu. Ülkede her bakımdan büyük değişimler meydana geldi. Ortam ve koşullar büyük değişime uğradı.

Cumhuriyet Döneminde Türkçe Meselesi:

Bu çalışmada Cumhuriyet dönemi kendinden önceki şartlarla çeşitli şekillerde bağlanır.[257] Tanzimat döneminin yarım kalan, hattâ üzerine hiç gidilemeyen sorunları tam bir kararlılıkla bu dönemde ele alınmıştır. Bunlardan biri de dil meselesidir. Dilde sadeleşme meselesi elbette Cumhuriyet döneminde ortaya atılmadı. Daha önce de konuşulmuş, yazılmış ve İmparatorluk Türkiyesi'nin Tanzimat diye bilinen devri içinde ortaya çıkmış bir olaydır. Dilde sadeleşme meselesi Tanzimat döneminde ciddiyetle üzerinde durulan, ciddi eserlerin bu yönde verildiği bir dönem değildir. Dil konusundaki ilk çıkışlar, Tanzimat döneminde olmasına rağmen, esaslı çalışmalar Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar bizzat devlet eliyle yapılmıştır. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun ortaya çıkışının tarihi süreci ortadadır. Bu dönemde Türkçeye sistematik bir şekilde eğilinmiştir.

Şevket Süreyya Aydemir, Cumhuriyet dönemi içinde yazmış olmasına rağmen bütün bu şartlardan etkilenmiştir. Çünkü yetiştiği ortam İmparatorluk Türkiyesi'nin son dönemidir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde İmparatorluk kültürünün unsurları birdenbire silinip gitmedi. Yazar, bu dönemde Cumhuriyet'in ideolojini izah eden birtakım düşüncelerini, bu dönemde Kadro Dergisi'nde bir "kadro hareketi" düşüncesiyle çeşitli yazılar kaleme alarak dile getirmiştir. Bu yazılar dönemin heyecan havasını yansıtır. Ancak Aydemir'in esaslı yazı hayatı emekliliği ile başlar. 1959'da ilk defa yayımlanan Suyu Arayan Adam ise onun üslûbunun en belirgin örneğidir. Şimdi bu çalışmada ortaya çıkan bazı bilgileri maddeler halinde vereceğim. Bunu yaparken üzerinde durmaya çalıştığım "yazar, eser, ortam, değişen şartlar" gibi meselelere de temas ederek bu maddeleri değerlendirmeye çalışacağım.

[257] Tarihi süreç bilinmeden, şartlar ve ortam anlaşılmadan neyin neden olduğu sorunu tam manasıyla idrak edilemez. Tanzimat döneminin şartları, olayları, ortamı bilinmeden 20. asrın Türkiyesi'ni anlamak zorlaşır. Tanzimat dönemi için ayrıca bir eser bkz. Enver Ziya Karal, *Tanzimat-ı Hayriye Devri*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 1999. Bu eser, benim yukarıda iddia ettiğim hususa değindiği için buraya konmamıştır. Bu eser, Tanzimat devrinin tarihi sürecini anlatan değerli bir eser olduğu için burada yerini aldı.

Tespitler:

a) SAA'da yazar, kendi hayat hikayesi etrafında devrin hikayesini verir:

Bu sebeple, SAA'nın bir diğer önemi de anlatılan dönemin gerçeklerini yansıtmasıdır. I. Dünya Savaşı'nda yedek subay olan yazar, sadece askerlik dönemine ait izlenimleri değil, çocukluk dönemine ait hatıralarını da bu eserde anlatır. Böylece bir ülkenin bilinen olaylarının yanında insanların ruh hallerine dair bazı izlenimler de öğrenilmiş olur. Bu eser bir "otobiyografi" olmasından dolayı doğal olarak tek taraflıdır. Ancak dönemin tarihi süreci ile karşılaştırıldığında yazarın gerçeği aradığı ve oldukça objektif bilgiler aktardığı da açıktır.

b) SAA son dönem Türkiye Türkçesinin en iyi örneklerinden biridir ve Türkçe bakımından 20. yüzyılın üslûp sahibi bir yazarına aittir:

Bu eserde Türkçenin yakın dönemde geçirdiği değişimlerin izi görünür. Hem yakın tarihte yaşanan olayları anlatması hem dili bakımından bu dönemin iyi bir örneğidir. Türkçesinde zorlama unsurlar yoktur. Eserin dili sadedir. Dildeki değişimlerin etkisiyle yeni kavramlar, yeni kelimelerle izah edilmeye başlanmıştır. Bazı ifadelerde eski üslûbun izleri de vardır. Bunlar, eserin gövdesinde normal biçimde dağılmıştır. Aşırı değildir. Örneğin Epigraf kullanmayı seven yazar, bu eserde de sadece bir defa epigraf kullanmıştır. Bu, teknik bakımdan diğer eserleriyle aynıdır.[258] Ayrıca, Rama Krişma'dan alıntıyla başlayan SAA sade Türkçenin iyi bir örneğidir. Sadeleşme hareketi Tanzimat dönemiyle başlasa da gerçek örneklerini 20. yüzyılın ilk çeyreğinde vermeye başlamıştır. Diğer yandan Cumhuriyet dönemi dil politikaları Türkçenin sadeleşme yönündeki hareketini hızlandırmış ve Türkçeyi yabancı dillerin[259] gramer kurallarından kurtarmıştır.[260] Türkçenin dil yapısıyla uyumsuz olduğu bilinen bu iki dilin aşırı biçimde Türkçede egemen olması çok eskiye dayanır. Buna karşın Türkçenin yalın örnekleri yok değildi. Ancak bunlar basit olduğu gerekçesiyle destek görmemiş yani koruyucusuz kalmıştır. Klasik şiirin debdebeli havası desteklenirken sade dilde ortaya konan eserler kendi mecrasında akmış ancak bu sade akım kendine sahip çıkan güçlü bir siyasi ortam bulamamıştır.

[258] Şevket Süreyya'nın biyografi sahasında yazdığı eserler.
[259] Arapça-Farsça.
[260] Buradaki kurtarma meselesi elbette tartışılabilir ancak şunu bilmek gerekir, Türkçe adına başlatılan hiçbir hareket Cumhuriyet dönemindeki kadar düzenli değildir. Cumhuriyet dönemi özellikle bu yönüyle etkili ve önemlidir.

Klasik şiirin ve nesrin (düzyazının) etkilendiği yer ve beslendiği kaynak bellidir. Yeni sanat, yeni dilin kimliğini bu nedenle aramıştır. Bu arayış siyasi ortamdan ve değişen şartlardan bağımsız olamazdı. Bu yüzden, Türk milleti düşüncesi de 20. yüzyılda çeşitli yönleriyle ortaya konmuş ve gelişmiştir. Çünkü şartlar bu yöndedir. Sosyolojik yönü Ziya Gökalp tarafından açıklanan bu düşünce bu yüzyıl içinde durup dururken ortaya çıkmadı. Bütün unsurlarıyla gevşemiş ve parçalanmış olan İmparatorluğun dayanacağı yer sadece Türkiye idi. İmparatorluğun asırlardan beri asker, vergi ve çeşitli ihtiyaçlar için başvurduğu ana gövde burası idi. Son dönem, bütün bu çalkantıların içinde geçti. Bu yüzden tek bir açıdan ele alınamaz. Bu nedenle SAA da bu dönemin yukarıda saydığım birtakım unsurları vardır.

c) SAA'da anlatımın felsefî yönü vardır:

Yazarın bizzat başından geçenleri anlattığı bu eser, sığ bir eser değildir. Eserde yalnızca olaylar anlatılmaz. Olaylar sorgulanır. Bazı tahlillere gidilir. Tahlillerin yanında anlattığı dönemin muhasebesi yapılır. Yazar, yanıldığını söylemekten korkmaz. [261] Doğru bildiği herhangi bir düşüncenin peşinden giderken aynı düşüncenin yanlış taraflarını anlatmasını ve sorgulamasını da bilir. Bunu yaparken karşılaştırmalar ve sorgulamalar dikkat çekicidir. SAA'ya asıl derinlik kazandıran bu felsefî yönüdür. Yazarın kendini, yaptıklarını, ülkede ve dünyada olanları sorgulaması bunun bir tarafıdır. Diğer tarafı ise cümlelerin yer yer bolca sıfatlarla bezenmesi, bununla cümle bazında eserin derinleştirilmesidir. Yoksa eser sığ bir olaylar zinciri durumunda kalırdı. Böyle olmamasının nedeni anlatımdaki tekdüzeliğin kırılmış olmasıdır.

ç) SAA'da kelimeler yaşayan Türkçenin örnekleridir:

SAA'da yazar sözcükleri yaşayan Türkçeden seçer ve kullanır. Aşırı uçların etkisinde değildir. Dildeki değişimin farkındadır. Bu değişime de ayak uydurur. 1930'lardaki Türkçesi ile 1959'dan sonraki Türkçesi özellikle kelime bakımından değişmiştir. Türkçenin kendine özgü kelimeler daha fazla artmıştır. Bunların içinde dil politikalarıyla Türkçeye giren bazı kelimeler de vardır. Türkçenin yaşayan ve değişmekte olan sözcükleri eserin sözvarlığına dahildir. Yazar ne eski kelimeler de

[261] Örnek: "Fakat İstanbul'a varıp da talimgâhı görünce, durumun hiç de benim düşündüğüm gibi olmadığını gördüm. Burada belki benden de küçük niceleri vardı. Kendi kendime:

- Demek ki ben dağarcığımı toplamakta hattâ biraz da geç kalmışım, diyordum. Gururumda meğer ne kadar yanılmışım?.." (SAA, s.72)

ısrarcıdır ne de yeni kelimeleri tek başına kullanır. Yerleşik, halka mâl olmuş, yaşayan, söylendiğinde yabancılık hissi vermeyen kelimeleri tercih eder. Bu yüzden SAA'da kelimeler dengelidir. Yeni bir cümleye başlarken "bağlaçla" söze girmesi ise şimdi de süren bir alışkanlıktır, bu eserde de sıkça görülür. Cümlelerin sürekliliği açısından yazarın bunu tercih ettiği açıktır.[262] Diğer taraftan bu eserde bazı klişe ifadeler her eserde olduğu gibi kullanılır, bunlar Türkçe içinde çeşitli şekillerde devam eder durur. SAA'da da bu durum vardır.

d) SAA'da tasvirler canlıdır ve bunu sağlayan tamlamalar boldur:

Bu eserin en önemli tarafını bu tamlamalar oluşturur. Bu tamlamalar eserin tasvir yönünü canlandırmıştır. Aynı zamanda bu canlılık, eserin geneline yayılmıştır. Tek bir yerde yoğunlaşmamıştır. Bunun çeşitli etkileri olmuştur. Örneğin bu durum, esere masalsı bir hava katmıştır. Diğer yandan bu durum, okuyana renkli bir tablo gibi canlanan sahneler sunar. Bu, esere ayrıca derinlik de katar. Eserin etkileyiciliği, sıfat tamlamalarının ve isim tamlamalarının yoğunlaştığı yerlerde artar. Edebî derinlik, sürükleyicilik ve etkileyicilik gibi durumlar SAA'nın temel özellikleri arasındadır. Bu eser için tamlamalar bütün bunların sağlanmasında başı çeker. Burada sıfatlar ayrıca önemli bir yer işgal eder. Çünkü bu tamlamaların bütün ve renkli bir tablo halinde görünmesinde bu sıfatlar etkili olmuştur. Bazı noktalarda bu durum abartılı gibi görünür. Ancak eserin bütünlüğünde bunlar dengelidir, yani bunlar eserin edebî bütünlüğünü ve anlam akışını bozmaz

e) SAA'da yalnızca olaylar anlatılmaz, olayların psikolojik boyutu da verilir:

Bazı doğa tasvirleri gerçekliği artırdığı gibi bazıları da gerçekliğin başka bir yönünü gösterir. SAA'da sadece olaylar kronolojik olarak verilmez. Psikolojik olarak da desteklenir, tamamlanır. Bu durum, olayların sadece olduğu gibi verilmemesidir, olayların ruhunun da verilmesidir.[263] SAA'da olaylar bu şekilde anlatılır. Olaylar tek bir yönden verilmez. Tüm yönleriyle anlatılır. Bu durum, eserin edebî tarafıdır. Yoksa akademik bir eser gibi anlatımı düz ve edebîlikten uzak olurdu. Olayların

[262] Türkçenin cümle mantığı düşünüldüğünde bu yer yer kusur sayılabilir.
[263] Buradaki ruh kavramından akla ilk gelen ruh kavramı anlaşılmaz. Buradaki ruh, olayların psikolojik boyutudur.

psikolojik tarafı bu yüzden önemlidir. Bu, kuru bir olaylar zinciri yerine olayların neden-sonuçları üzerine hayal etmeye ve sorgulamaya iten bir özelliktir.[264]

f) SAA'da cümleler genellikle kurallıdır:[265]

SAA'daki cümleler Türkçenin cümle mantığına uygundur. Yazar, eylemin başta ve ortada olduğu cümle yapısını kullanmayı tercih etmez. Devrik cümle adı verilen bu cümlenin SAA'da birkaç cümle haricinde yeri yoktur. Cümlelerdeki monotonluğun eksiltili cümlelerle kırıldığı ise açıktır. Bunun yanı sıra soru cümleleri, diyaloglar bu monotonluğu kırar. Ayrıca cümle dışı unsurlar da bu duruma dahildir.

g) SAA'da kısa cümleler akıcılığa etki eder:[266]

SAA'da kısa cümleler yaygındır. Bunlar akıcılığı etkiler. Bu etki sayesinde akıcılık artar. Tekdüzeliğin kırılmasında bu cümle yapısı da etkilidir. Kısa cümle, fiil dışındaki unsurların en az seviyeye indiği cümledir. Hattâ bu unsurlar sadece fiilden ibaret de olabilir. Yargı ise zaten tektir. Bu tek yargı sayesinde anlam karmaşıklaşmaz. İki veya daha fazla yargı içeren cümlelerdeki gibi çok anlamlılık olmadığı için tek yargılı sade cümlelerde akıcılık yüksektir. Bu yüzden anlam kapalılığı çok azdır. Anlatılmak istenen en yalın durumda bulunur.[267]

h) SAA'da cümleler sadedir:

Eski nesir dilinden gelen bazı klişeler Türkçeden çabucak çıkmış değildir. bunların bazıları yeni nesir dilinde de yaşamıştır ancak zamanla çeşitli biçimlere bürünerek oldukça azalmıştır. Hiçbir yapı tümüyle yok olmaz. SAA'da da bu duruma

[264] Yazarın, eserin çeşitli yerlerindeki sorgulamaları, tasvirleri bunun göstergesidir.

[265] Şu cümleler genel durumdan ayrılır: "Öyle ki, beni bir gün şehirde bir berber dükkânına götürüp hasır sandalyeye oturtarak dişimi çektirdikleri zaman, benim bu büyük maceram, mahalle çocukları arasında günlerce çalkalandı durdu: iskemleye oturdum diye…" (s.14) "Dar, çapraşık, yazın tozlu, kışın çamurlu sokaklara." (s.16) Bunlara eserdeki eksiltili cümleleri de katabilirim.

[266] Örnekler: "Belki henüz kucaktaydım. Belki yürüyordum. Fakat herhalde çok küçüktüm. Çünkü hatıramda bundan daha eski bir yoktur." (s.9) "Akşam çöküyordu." (s.9) "Dayananlar kılıçtan geçirilir." (s.11) "Sonra silahlanma başladı." (s.17) "Biz Deliorman'danmışız." (s.21) "Çok okuyacaktım." (s.28) "Fideler dikerdi." (s.37) "Çiçekleri sulardı." (s.37) "Bir ordugâhtı." (s.43) "Saray bir hiçti." (s.58) "Afişi cami duvarına astılar." (s.65) "Biz de harbe girmiştik." (s.70) "Fakat ışıkları sönüktü." (s.75) "Ağlıyordu." (s.90) "Çar ordusu dağıldı." (s.125) "Etraf meşelikti." (s.126) "Tabancamı yokladım." (s.134)

[267] Örneğin "gitti, geldi, koştu, yürüdü, yedi, içti, uyudu gibi." Bu cümlelerin inşası daha zordur. Uzun ve çok yargılı cümlelerden çok daha zor yazılır. Çünkü yargı biter. Biten yargının yerine yeni bir yargı gerekir. Bu böylece devam ettiği için her defasında yeni bir yargı bulmak güçtür. Büyük yazarlar bu tarzı kullanmasını bilir. Cümle uzayıp gitmez.

bazı örnekler vardır. Çünkü dil denilen yapının hemen değişmediği, zamanla değiştiği ortadadır. Dolayısıyla sade cümle SAA'nın temel özelliklerinden biridir. Karmakarışık, ne dediği anlaşılmaz cümleler SAA'da yoktur. Eski düzyazının anlaşılmaz yapısı 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren tümüyle değişmiştir. Bunun da etkisi zamanla ortaya çıkmıştır. Yazarın içinde bulunduğu yüzyılın etkisiyle SAA'da cümleler her açıdan sadedir.[268]

I) SAA'daki üslûp, şiirleşen bir üslûptur:

Aydemir SAA'da şair gibi davranır. Bunun anlamı, yazarın gerçeklerden uzak ve tamamen hayal ürünü olaylar yazdığı anlamına gelmez. Zaten böyle de değildir. Ancak yazarın anlatım tarzı (üslûbu) şiirleşen tamlamalar sayesinde şaircedir. Bu sayede dil zenginleşir, anlam derinleşir, ifadeler kıvraklaşır. Türkçenin ifade yeteneğini zenginleştiren bu durumun SAA'da abartılı olmadığı da açıktır. Yazar, bu konuda dengelidir. Eserin her yerinde aynı tarzı kullanmaz. Özellikle doğa tasvirleri, insana ait mekan tasvirleri, bazı yerlerde psikolojik tasvirler bu tarzın yoğunlaştığı yerlerdir. Üslûp şiirleştikçe etkileyicilik artar. Eserin edebi yönü sığlıktan kurtulur. Şiirin daha serbest anlatım tarzı, düzyazıya her zaman uymaz. Anlatılan konuya göre dilin değişmesi doğaldır. SAA'da bütün bunlar belli bir estetik anlayışla birleşmiştir. Olayları kendi penceresinden anlatan, sorgulayan, kıyaslayan ve bir sonuca varan yazar, hiç şüphesiz gerçeklerden kopma yolunda hiçbir zaman olmamıştır. Ancak bir felsefeci ve mistik bir şahsiyet gibi daima bir arayış içinde olduğundan içinde bulunduğu çağı ve olayları sürekli tetkik eden bir bakış açısı onun vazgeçmediği bir tekniktir. Bu üslûp 20. yüzyılın ilginç, özgün ve kendine göre arayışları olan bir kişinin üslûbudur. Bu üslûpta anlam somutlaşırken mistikleşir, mistik bir anlatıma sahip olduğu kadar gerçektir. Anlatımdaki felsefîlik hakikatten uzaklaşmak değildir. Bu denge SAA'nın genel karakteridir. Bu yüzden sığ değildir. Bu yüzden aşırı kapalı bir anlatım da yoktur.

[268] Aydemir'in yetiştiği ortam, seçtiği ideolojiler onun yazı hayatında belirleyici olmuştur. Yoksa içinde bulunduğu yüzyılı anlamayan yazarlar da vardır. Bu sebeple anlaşılmaz Türkçeleri ile kalıcı olamayan bu yazarlar içinde bulundukları çağın gereklerini göremedikleri için bu duruma düşmüşlerdir. Eski üslûpta ısrar etmenin sonucunu Servet-i Fünun ve Fecr-i Âtî'de görmek mümkündür. Dildeki değişimi görmezden gelen bu iki anlayış bugün sözlüksüz okunamayan birtakım eserler bırakmışlardır. Halid Ziya gibi önemli bir yazar bunun farkına sonradan varmış ve eserlerini sadeleştirme yoluna gitmiştir. Yaşayan Türkçenin uzağında bulunan, buna direnen bir yazar çoğunlukla "anlaşılma" sorunu yaşamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Aksan, D., *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

Akurgal, E., *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2000.

Atay, F.R., *Zeytindağı*, Remzi Kitabevi, İlâveli Üçüncü Tab'ı, İstanbul, 1943.

Atay, F.R., *Çankaya*, cilt IV, Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Aydemir, Ş.S., *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1965.

Aydemir, Ş.S., *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, Cilt 1, İstanbul, 1966.

Aydemir, Ş.S., *İkinci Adam,* Remzi Kitabevi, Cilt 2, İstanbul, 1967.

Aydemir, Ş.S., *İkinci Adam,* Remzi Kitabevi, Cilt 3, İstanbul, 1968.

Aydemir, Ş.S. , *İnkılâp ve Kadro*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968.

Aydemir, Ş.S., *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, Cilt 1, İstanbul, 1969.

Aydemir, Ş.S., *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, Cilt 3, İstanbul, 1969.

Aydemir, Ş.S., *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, Cilt 2, İstanbul, 1971.

Aydemir, Ş.S., *Kahramanlar Doğmalıydı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1974.

Aydemir, Ş.S., *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979.

Aydemir, Ş.S., *Lider ve Demagog*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.

Aydemir, Ş.S., *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, Cilt I, İstanbul, 1983.

Aydemir, Ş.S., *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, Cilt III, İstanbul, 1983.

Aydemir, Ş.S., *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitabevi, Cilt II, İstanbul, 1983.

Aydemir, Ş.S., *İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Aydemir, Ş.S., Menderes'in Dramı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016.

Aydemir, Ş.S., *Toprak Uyanırsa-Ekmeksizköy Öğretmeninin Hatıraları,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017.

Bardakçı, M., *Enver,* İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Bardakçı, M. (Yayınlayan), *Naciyem, Rûhum, Efendim: Enver Paşa'nın, Eşi Naciye Sultan'a Yazdığı Sürgün Mektupları*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Banguoğlu, T., *Türk Dili Grameri*, Baha Matbaası, İstanbul, 1974.

Barkan, Ö.L., *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınları, İstanbul, 1993.

DİA, "Encümen-i Şuarâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Cilt 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.179-181

Enginün, İ., "Abdülhak Hâmid Tarhan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Cilt 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 207-210.

Ercilasun, A.B., *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Ergin, M., *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, 2006.

Gencan, T.N., *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979.

Gökalp, Z., *Türkçülüğün Esasları*, haz: Mehmet Kaplan, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.

Göktürk, H.İ., *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir; Yaşamı Görüşleri-Eserleri*, Yeni Zamanlar Yayınları, Ankara, 1977.

Gölpınarlı, A., *Divan Edebiyatı Beyânındadır*, Marmara Kitabevi, İstanbul, 1945.

Gündoğdu, R. ve Önal, E.F. (Hazırlayan), *Şemsettin Sâmi, Kâmûs-ı Türkî,* Nâdir Eserler Kitaplığı, İstanbul, 2016.

Güven-Toker, N., "A Biographical Study of A Utopian Intellectual: Şevket Süreyya Aydemir", Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2019.

İnalcık, H., *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

İnalcık, H., *Şâir ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2003.

İnalcık, H., *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet,* Eren Yayıncılık, İstanbul, 2005.

İnalcık, H. ve Seyitdanlıoğlu, M., *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoenix Yayınevi, 2006.

İnalcık, H., *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

İnalcık, H., *Tanzimat ve Bulgar Meselesi,* Kronik Kitap, İstanbul, 2017.

Kaplan, M., Şiir *Tahlilleri I*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1954.

Kaplan, M., *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005.

Karabekir, K., *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

Karabekir, K., *Hayatım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

Karahan, L., *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.

Korkmaz, Z. *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 2009.

Köprülü, M. F., *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927.

Köprülü, M.F., *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkındaki Fikirler,* Alfa Yayınları, İstanbul, 2014.

Levend, A.S., *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1960.

Levend, A.S., *Dil Üstüne*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.

Moran, B., *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Moran, B., *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

Moran, B., *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Nâmık Kemal, *Tahrîb-i Harâbât*, Matbaa-i Ebuzziyâ, İstanbul, 1303.

Oğuz, M.Ö. (Editör), *Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2011.

Okay, M.O., "Fecr-i Âtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Cilt 12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.287-290.

Ortaylı, İ., *Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

Ortaylı, İ., *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Ortaylı, İ., *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

Polat, N.H. (Hazırlayan), *Ömer Seyfettin: Bütün Nesirleri; Fıkralar, Makaleler, Mektuplar ve Çeviriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.

Popper, K.R., *Tarihselciliğin Sefaleti*, çev: Sabri Orman, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.

Popper, K.R., *Bilimsel Araştırmanın Mantığı,* çev: İlknur Aka-İbrahim Turan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Tan, N. (Hazırlayan), *Atatürk ve Türk Dil Kurumu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Tanpınar, A.H., *19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988.

Tekin, Ş., *Eski Türklerde Yazı, Kağıt, Kitap ve Kağıt Damgaları*, Eren Yayınları, İstanbul, 1993.

Uçman, A., "Muallim Nâci", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005, s.315-317.

Uzunçarşılı, İ.H., *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, Cilt 1-2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Yetiş, K., *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Atatürk Kültür-Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1992.

Süreli Yayın:

Şevket Süreyya Aydemir'in Kadro Dergisi'ndeki Yazıları

Aydemir, Ş.S. , "Bir Ruh Fantazisi Yahut Yerli Peygamber", *Kadro Dergisi* (Ocak 1932), Sayı 1, ss.30-36

Aydemir, Ş.S., "İnkılâp Heyecanı", *Kadro Dergisi* (Şubat 1932), Sayı 2, ss.3-8

Aydemir, Ş.S., "Ziya Gökâlp", *Kadro Dergisi* (Şubat 1932), Sayı 2, ss.29-40

Aydemir, Ş.S., "İnkılâp Bitti mi?", *Kadro Dergisi* (Mart 1932), Sayı 3, ss.5-10

Aydemir, Ş.S., "Tabiata Tahakküm", *Kadro Dergisi* (Mart 1932), Sayı 3, ss.19-24

Aydemir, Ş.S., "Halk Evleri", *Kadro Dergisi* (Mart 1932), Sayı 3, ss.35-37

Aydemir, Ş.S., "Genç Nesil Meselesi", *Kadro Dergisi* (Nisan 1932), Sayı 4, ss.5-9

Aydemir, Ş.S., "Benerji Kendini Niçin Öldürdü?", *Kadro Dergisi* (Nisan 1932), Sayı 4, ss.31-39

Aydemir, Ş.S., "Plan Mefhumu Hakkında", *Kadro Dergisi* (Mayıs 1932), Sayı 5, ss.5-12

Aydemir, Ş.S., "Çok Nüfuslu Anadolu", *Kadro Dergisi* (Mayıs 1932), Sayı 5, ss.31-36

Aydemir, Ş.S., "Geri Teknik ve Say'in Sefaleti", *Kadro Dergisi* (Haziran 1932), Sayı 6, ss.9-12

Aydemir, Ş.S., "Derebeyi ve Dersim", *Kadro Dergisi* (Haziran 1932), Sayı 6, ss.41-45

Aydemir, Ş.S., "Europacentrisme'in Tasfiyesi", *Kadro Dergisi* (Temmuz 1932), Sayı 7, ss.5-10

Aydemir, Ş.S., "Millî Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri", *Kadro Dergisi* (Ağustos 1932), Sayı 8, ss.6-12

Aydemir, Ş.S., "Yarı Münevverler Kulübü", *Kadro Dergisi* (Ağustos 1932), Sayı 8, ss.40-43

Aydemir, Ş.S., "İş Hasreti ve 500.000.000 Liralık Türk Bütçesi", *Kadro Dergisi* (Eylül 1932), Sayı 9, ss.4-10

Aydemir, Ş.S., "Falih Rıfkı ve Son Eseri", *Kadro Dergisi* (Eylül 1932), Sayı 9, ss.43-47

Aydemir, Ş.S., "İç Pazar ve İktisatta Bütünlük", *Kadro Dergisi* (Birinci Teşrin/Ekim 1932), Sayı 10, ss.5-12

Aydemir, Ş.S., "Şeker İstiklâli ve 160.000 Ton Türk Şekeri", *Kadro Dergisi* (İkinci Teşrin/Kasım 1932), Sayı 11, ss.5-16

Aydemir, Ş.S., "Bergsonizm Yahut Bir Korkunun Felsefî İfadesi", *Kadro Dergisi* (İkinci Teşrin/Kasım 1932), Sayı 11, ss.43-50

Aydemir, Ş.S., "Enfilasyon Değil İş Bolluğu", *Kadro Dergisi* (Birinci Kânun/Aralık 1932), Sayı 12, ss.5-11

Aydemir, Ş.S., "Millî Kurtuluş Hareketleri Hakkında Bizim Tezimiz", *Kadro Dergisi* (Birinci Kânun/Aralık 1932), Sayı 12, s.38-44

Aydemir, Ş.S., "Ergenekon Efsanesi", *Kadro Dergisi* (İkinci Kânun/Ocak 1933), Sayı 13, ss.5-9

Aydemir, Ş.S., "Bergson Bahsi ve Hürriyet Telâkkimiz", *Kadro Dergisi* (İkinci Kânun/Ocak 1933), Sayı 13, ss.42-46

Aydemir, Ş.S., "Darülfünun – İnkılâp Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı", *Kadro Dergisi* (Şubat 1933), Sayı 14, ss.5-11

Aydemir, Ş.S., "Türkiye'nin İktisadî Mıntıkalara Bölünmesi: Rayonlaştırma", *Kadro Dergisi* (Mart 1933), Sayı 15, ss.5-12

Aydemir, Ş.S., "Emperyalizm Şahlanıyor mu?", *Kadro Dergisi* (Nisan 1933), Sayı 16, ss.5-10

Aydemir, Ş.S., "Bir Münakaşanın Manası", *Kadro Dergisi* (Mayıs 1933), Sayı 17, ss.5-8

Aydemir, Ş.S., "Don Kişot'un Yeldeğirmenleriyle Muharebesine, Kürsü Politikacılığına ve Cavit Bey İktisatçılığına Dair", *Kadro Dergisi* (Mayıs 1933), Sayı 17, ss.9-15

Aydemir, Ş.S., "İktisadî Devletçilik", *Kadro Dergisi* (Mayıs 1933), Sayı 17, ss.37-45

Aydemir, Ş.S., "Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi, I. Faşizm", *Kadro Dergisi* (Haziran 1933), Sayı 18, ss.5-14

Aydemir, Ş.S., "Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi, II. Marksizm", *Kadro Dergisi* (Temmuz 1933), Sayı 19, ss.6-16

Aydemir, Ş.S., "Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi, III. Türk Nasyonalizmi", *Kadro Dergisi* (Ağustos 1933), Sayı 20, ss.4-11

Aydemir, Ş.S., "Beynelmilel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi, III. Türk Nasyonalizmi (devam ve son)", *Kadro Dergisi* (Eylül 1933), Sayı 21, ss.5-14

Aydemir, Ş.S., "İnkılâp Neslinin Şarkısı", *Kadro Dergisi* (Birinci Teşrin/Ekim 1933), Sayı 22, ss.9-13

Aydemir, Ş.S., "Makinaların Muhacereti", *Kadro Dergisi* (İkinci Teşrin/Kasım 1933), Sayı 23, ss.6-11

Aydemir, Ş.S., "Milli İktisat Plânı ve Şeker Sanayiimiz", *Kadro Dergisi* (Birinci Kânun/Aralık 1933), Sayı 24, ss.5-16

Aydemir, Ş.S., "Yürüyen Devlet", *Kadro Dergisi* (İkinci Kânun/Ocak 1934), Sayı 25, ss.5-12

Aydemir, Ş.S., "Büyük Meclis İnkılâp", *Kadro Dergisi* (İkinci Kânun/Ocak 1934), Sayı 25, ss.39-44

Aydemir, Ş.S., "İnkılâp Hukuku", *Kadro Dergisi* (Şubat 1934), Sayı 26, ss.5-10

Aydemir, Ş.S., "Açık Bütçeden Mütevazin Bütçeye Mütevazin Bütçeden Zengin Bütçeye", *Kadro Dergisi* (Mart 1934), Sayı 27, ss.6-18

Aydemir, Ş.S., "İnkılâp Kürsülerinde İnkılâp İlimleşmelidir", *Kadro Dergisi* (Nisan 1934), Sayı 28, ss.5-18

Aydemir, Ş.S., "Yeni Devletin İktisadî Fonksiyonları", *Kadro Dergisi* (Mayıs 1934), Sayı 29, ss.5-14

Aydemir, Ş.S., "İsmail Hakkı Bey'in Mefkûreciliği", *Kadro Dergisi* (Mayıs 1934), Sayı 29, ss.37-42

Aydemir, Ş.S., "Biz Avrupa'nın Hayranı Değil, Mirasçısıyız!", *Kadro Dergisi* (Mayıs 1934), Sayı 29, ss.43-46

Aydemir, Ş.S., "İş Kanunu Yeni Cemiyetin Temel Kanunlarından Biridir", *Kadro Dergisi* (Haziran 1934), Sayı 30, ss.5-15

Aydemir, Ş.S., "Şeker Mütehassısının Raporu Ne İçin Eksiktir?", *Kadro Dergisi* (Haziran 1934), Sayı 30, ss.41-48

Aydemir, Ş.S., "İş Kanunu, Cemiyetin Temel Kanunlarından Biridir, II. Kıymetsiz Say'den Kıymetli Say'e", *Kadro Dergisi* (Temmuz 1934), Sayı 31, ss.5-15

Aydemir, Ş.S., "1789 İhtilâlinin Mezarı Başında", *Kadro Dergisi* (Ağustos 1934), Sayı 32, ss.5-11

Aydemir, Ş.S., "1789 İhtilâlinin Mezarı Başında, II. Mahreç Yok!", *Kadro Dergisi* (Eylül 1934), Sayı 33, ss.4-10

Aydemir, Ş.S., "Hüseyin Cahit Bey Öncü!", *Kadro Dergisi* (Eylül 1934), Sayı 33, ss.37-44

Aydemir, Ş.S., "Programlı Devletçilik", *Kadro Dergisi* (Birinci Teşrin/Ekim 1934), Sayı 34, ss.5-13

Aydemir, Ş.S., "Bir İlk Eser: Türkiye Köy İktisadiyatı", *Kadro Dergisi* (Birinci Teşrin/Ekim 1934), Sayı 34, ss.34-39

Aydemir, Ş.S., "Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi", *Kadro Dergisi* (İlk Kânun/Kasım, Son Kânun/Aralık 1934-1935), Sayı 34-35, ss.8-22

EKLER

Ek-1: Kitabın Bölümlerine Göre Şairâne Tamlamalar[269]

1-Bir Çocuk Ruhunun İlk Dokuları

"bir çocuk ruhunun ilk dokuları"

"duman dalgaları"

"göklere vuran kara kızıllık"

"kaderin önüme serdiği yüz milyonlarca küçük yollardan biri"

"asrımızın o sayısız küçük hikâyelerinden biri"

"hayata onunla gözlerimi açtığım yangın"

"Dar, iğri büğrü sokaklar"

"sessiz açılan kapılar"

"Hâfızamın derinliklerinde ilk çocukluk hâtıram olarak yerleşen o kızıl yangın"

"Bu karışıklığın hafızamda kalan dekoru"

"menekşe güllerinin saçları"

"üstünü bir kubbe gibi örten ulu ağaçlar"

"saksı saksı dizilen karanfil"

"küpe çiçeklerinin koyu ve titreşik gölgeleri"

"sularının aynası"

"asıl sokağı sınırlıyan yüksek duvarlar"

"çift kanatlı, geniş yüksek sokak kapıları"

"bu ölümün hikâyeleri, türküleri"

"hafızamda kalan çizgiler"

"onun galiba biraz sivrice kumral güleryüzü"

[269] Bu ek, tamlamaların ayrı bir şekilde görülmesi için düzenlendi. Çünkü SAA'daki tamlamalar bağlamından ayrı olarak gösterilirse, şairane tarzın iyi bir örneği olduğu görülecektir. Bu yüzden bunları ekte ayrı olarak göstermek gerekiyordu. Bazı tamlamalar sadece şiirleşmez. Aynı zamanda mekanın insan üzerindeki etkisini göstermesi bakımından da önemlidir. Bir olayın, bir mekanın, bir insanın tüm yönleriyle anlaşılmasında tasvirlerin etkisi bu yüzden araştırılmaya değerdir.

“halkın düzdüğü bir türkünün birkaç parçası”

“Beyaz badanalı, tek katlı evcikler, kulübeler”

“hep küçük ve ağaçlık bahçeler”

“büyük bir gül ağacının gölgelediği taşlığın çevresi”

“beyaz dudaklarını açtığı gün”

“üst kenarları gergin bir iple büzülen, sararmış patiska perdecikler”

“daha hallice evler”

“parçalı bezlerle kaplı ot yastıklar”

“korkunç, esrarlı hikâyeler”

“bu kenar mahalle evlerinin odacıklarını dolduran kadın kümeleri”

“körpe dimağımın boş hücreleri”

“gece toplantılariyle rüyalarımızı dolduran kanlı mücadeleler”

“dar, çapraşık, yazın tozlu, kışın çamurlu sokaklar”

“cam yerine kaba bir çerçeveye yapıştırılmış kirli kâğıtlar”

“yan yatırılmış bir gaz sandığı üzerinde çalıştırılan eski bir şey”

“beklenmedik bir kıvılcım”

“Kırım’dan, Dobruca’dan, Tuna kıyılarından, zaman zaman harpler, katliamlar içinde kopup gelen göçmen sellerinin artıkları”

“yüz elli, iki yüz yıldan beri hemen daima yenilen ordular”

“Eski İmparatorluğun yeni sınırları”

“şehrin kuzey ufkunda görülen alçak dağlar”

“Sınırların ötesinden sızan yeni göçmenler”

“iri öküzlerin çektiği ağır arabalar”

“Bu perişan kafileler”

“eski istilâ ordularının Balkanlarda, Tuna’da ve daha ötede yerleşip, köy, şehir, kale kuran eski fatihlerin geri dönen artıkları”

“Şâhin atlar üstünde Avrupa’ya giden ataların bu çocukları”

“asırlarca süren bir egemenliğin ellerinde kalan bu hazin artıkları”

“kafilenin çözülüşü”

“üstü sazla örtülü küçük bir kerpiç, hattâ çit kulübe”

“sabahın alacakaranlığı”

“Harbler, göçler ve ihmaller sonunda boşalan ve enkazı yıkıcılar tarafından taşınan evlerimizle bahçelerimiz”

“mamur konakların yıkıntıları”

“dizi dizi kof pencere delikleri”

“hazin bir tezat”

“Hepsi de şikâyetsiz, gözü tok, Allah’tan gelen ve gelebilecek olan her şeye önceden boyun eğmiş, gönülleri rahat insanlar”

“bir bakışta sessiz ve hareketsiz görünen bu kenar mahallenin renkli, canlı bir iç âlemi”

“dilden dile naklolunan masallar”

“kötü taş basması kitaplardan okunan hurafeler”

“herkesin müşterek malı olan, herkesin içi âleminde derece derece yer alan mânevî varlıklar”

“benim çocuk benliğimin de ilk örgüsü”

“Ne çok zayıf, ne çok toplu, orta boylu, yuvarlak ve sakin yüzlü bir görünüş”

“Gayretli, duygulu, imanlı kadın”

“küçük bir petrol lâmbasının zorlukla ışıklandırdığı, kapıları, pencereleri sıkı sıkıya kapanmış basık bir oda”

“ilk çocukluk tahayyüllerimin en alt kademeleri”

“bu aşkın; biraz soyut, biraz insan üstü bir aşkın cezbesi(ni) ve sihri(ni)”

“Kumral, yüzü renkli, narin fakat sıhhatlı bir çocuk”

“ruhumun ilk şekilleşmeleri”

“küçük, kiremit damlı, kapısı daima açık ve cana yakın bir mescit”

“derinleşen bir huşu”

“bugünkü ve yarınki, yahut topraküstü ve toprakaltı hayat”

“Bu gölgelerin ruhuma nakşolunan serinliği”

“gökyüzü kadar yüksek görünen kubbelerin harîmi”

“rüzgârların uçurduğu kâğıt parçası”

“çiçekleri taştan âbideler olan, büyük bir demet”

“istiğraka benzer dalgın ve müşterek bir ruh hali”

“Sedef işlemeli rahleler üzerinde el yazması, altın ziynetli büyük Kur’anlar”

“tekke halkının gidiş gelişleri”

“konak bahçesini çeviren taflanlar”

“menekşe güllerinin arası”

“imanın ve ümidin mübarek sükûnu”

“Başı yana eğik, gözleri kapalı, kolları göklere uçmak ister gibi yavaş yavaş açılarak, yükselerek, ağır ve azametli devrân”

“Açılmış kollar, beyaz, toz pembe veya hafif tirşe tennûrelerin dönen, dalgalanan, açılan etekleri altında ve ayak parmakları üzerinde, sanki yerden kesiliyormuş, sanki uçuyorlarmış gibi görünen, daima dönen insan vücutları”

“yıldızların ebedî devrânı”

“Nurdan bir küre”

2-Bir İmparatorluk Masalı

“zaman âyini”

“üniformaların, kılıçların ışığı”

“bir cihangir devlet”

“Bu ihtiraslı duyguların uyandırdığı hayal genişliği”

“yabancı devletlere para ile satılmış ‘bazı eşhasın’ çıkardıkları haksız hâdiseler”

“çapraz kaytanlı beyaz keçe tozluklar”

3-Ergenekon

“Balkan harbinin getirdiği çöküntü”

“amansız bir tasfiye”

“Avrupa Türkiye’sinin üç noktası”

“hâlâ döğüşen üç kale”

“birtakım adı belirsiz hayal dağları ardından doğacak, başka türlü sabahların rüyası”

“soğuk ve kara bir hakikat”

“âsî ve kızgın bir şarkının bir parçası”

“kof kalabalığı teşkil eden bir sürü yabancı ırklar, milliyetler”

“dalga dalga uğultular”

“ülkeleri fetheden süvarilerin gürültüleri”

“mağlubiyetin haysiyet kırıcı ruh sefaletini unutturan, bizi aşağılık duygularından kurtaran, günlük hayat kaygularını hor gösteren ve kafalara ümit, hayal enginlikleri veren bir şey”

“mağlûpların derlendiği, toplandığı, yeni fütuhat için yeni yollar bulup, mızraklarını naralarla havaya kaldırdıkları bir yeni Ergenekon”

“yeni mefkûrenin sarhoşu”

“Nârin fakat sıhhatli bir yapılış”

“büyük bir sultan camiinin avlusunu dolduran kalabalık”

“geniş vatanın, büyük Turanın bütün ufukları”

“o ufukların içinde yaşıyan bütün insanlar”

“Halka çıkan yol”

“yeni yeni bir yerleşme ve sağalma havası”

“devletin gençlik ve yayılış devirleri”

“Büyük Turanın doğum çanı”

“aralarında hiçbir bağıntı olmıyan çürük ve gevşemiş bir ülkeler varlığı”

“bu birbirin tutmaz, çelişmeli duygular”

“anlatılması kabil olmayan bir âhenk”

“Bu ilahî gök gürültüleri”

“kafamda çarpışan çelişmeli düşünceler”

“gittikçe coşan, kanatlandırıcı bir rüzgârın akışı”

4-Şu Bilinmeyen Anadolu

“şu bilinmeyen Anadolu”

“Gergin ve donuk yüzünün hiçbir ifadesi”

“uzak ve esrarlı ülkeler”

“bazı yaşlı, terbiyeli erkekler”

“temiz yüzlü İstanbullu anneler”

“henüz açılmamış, erkekleşmemiş İstanbullu kızlar”

“evlerinin gizli köşeleri”

“İstanbul banliyosunun köşkleri, konakları, bahçeleri, bağları”

“çiğ bir güneş altında yanan kıraç, çorak kırlar”

“Yorgun, şikâyetli bir didinme”

“Çağlıyan sular, öten bülbüller, altın başaklar, altı üstü birbirinden zengin ve dünyanın hazinesi olan Anadolu”

“bozkırın boşluklarında kaybolmuş bir takım kovuklar”

“Ara sıra rastlanan küçük istasyon kulübelerinin önlerinde kımıldaşan insanlar”

“bu çorak toprakların yürüyen parçaları”

“ufukları çıplak dağlarla çevrilen büyük düzlükler”

“ufkun altında görünen karaltı”

“Rüzgârların savurduğu tuzlu zerreler”

“oluklarından dereler gibi taşan çeşmeleri”

“adı çıkanların kovukları”

“kıta döküntülerinin cılız mekâreleri”

“İstanbul’un sonu gelmez bir yürüyüş kolu gibi bilinmezliğe karışan milyonları”

“Gittikçe kuruyan, gittikçe çölleşen bir dertli ırmak”

“güzel, esrarlı olmaktan ziyade, dertli ve acınacak yalnızlık”

“Güneşin turuncu yahut kırmızı son akislerini veren uzak ve yüksek sıra dağlar”

“gecenin karanlık örtüleri”

“dağların şiiri”

“dertli ninenin içinden geldiği gibi taşan feryatlar”

“bir facia musikîsi haline gelen bu hikâyenin sadece dinlediğimiz kısmı”

“Ninenin facialı sesi”

“sessiz sarsıntılar”

“ruha ürperti veren büyük, azametli bir tabiat âlemi”

5-Şu Bilinmeyen Hikâye

“adına insan denilen garip mahlûkun kaderi”

“insanların hayata davet ettiği, sonra da bir türlü nizam altına alamadığı kör kuvvetler”

“biraz daha hâkim, biraz daha yaşıyan bir varlık”

“bizim cephe sohbetlerinin, daima kanlı ve karanlık bir konusu”

“bir adım ilerisinin görülmediği kar tipileri ve fırtınalar”

“bir türlü sabahı gelmiyen zifiri bir gece”

“bir tek düşman görmeden, bir tek düşman öldürmeden olduğu yerde donan, eriyen binlerce yaralı ve yarasız askerin hikâyesi”

“karanlık geceye savrulan kar tipileri”

“kanlarla bulanmış yüzbaşılık sırmaları”

“tiz, boğuk ve hırçın iniltiler”

“serde yetiştirilen birer nebat”

“Anadolu’nun bitmiş, yolunmuş, sert tabiatı gibi, zavallı, bahtsız insan ve o zamanki devlet denilen şeyin kof, fakat insafsız hakikati”

“tepeleri zaman zaman bulutlara gömülen karmakarışık birtakım sivrilikler”

“üzerleri ebedî karlarla örtülü Munzur silsilesi”

“hoş bir akşam mahmurluğu”

“toplumun, terbiyenin sathî tesirleri altında uyuşup kalmış olan duygular”

“yorgun bir sessizlik”

“ruhun bâkir ve günahsız çağı”

“fert fert dikkate değer bir varlık”

“elindeki silahın sağlamlığına güvenmiyen bir şövalye”

“düşüncenin seli”

“her türlü vasıtalardan mahrum bir memleketin 3100 metre yükseklikteki bir dağda yürütmeye çalıştığı bir kış harbi”

“Uzıyan ve cıvıklaşan bir harbin melâkolisi”

“bu genç aydın veya yarı aydın insanların daha başka bir hayatı özleyişi”

“alelacele Türkçeye aktarılan birtakım yarı işporta malı tercümeler”

“sade, babacan, kendine göre meraklı bir adam”

6-Aydemir

“kör ve aman bilmez bir boğazlaşma”

“kıtaların, arka arkaya zincirlenmiş tek bir sıra halinde ilerlemesi”

“tipisiz ve hattâ güneşli geçen bir günün akşamı”

“yıpranmış beyaz patiska perdeciklerin ardı”

“kan çılgınlığı”

“bu dört köşe, penceresiz toprak yapıların hangisinin nerede başladığı, nerede bittiği”

“İçinden ateşi alınmış tandırın ılıklığı”

“Göklere vuran alev sütunları”

“nasıl paha biçilmez bir saadet duygusu”

“inişli yokuşlu, buzlu dağlar”

“ruhumuzun yeni kanat çırpmaları”

“Tarihin binbir akımına şahit olan Aras vadisi”

“Genç bir kadın muhayyilesinin hiçbir realite ilgisi olmayan mahsulü”

“tarihin en eski, en işlek göç, akın yolları”

“başları gümüş kakmalı süsten fişekler”

“Bu alçak, sıcak ve yeşil vâdi”

“bu yolcular zincirinin bir halkası”

“yabancı ve kâtil bir süngünün gölgesi”

7-Kızıl Elma

“İstanbul önünde yatan düşman gemileri”

“berelerini yana eğmiş sarhoş bahriyeliler”

“piyanoyu döğer gibi yumruklıyan bahriye askeri kılıklı bir sarhoş oğlan”

“ kuvvet ve dayanak kaleleri”

“Sonunun neler getireceği bilinmeyen, neler sakladığı tahmin edilmeyen, fakat herhalde sırlar, muammalar, tehlikelerle dolu yolculuk”

“Bir avuç okur yazarın kurmaya çalıştıkları yeni devlet mekanizması”

“yeni, olağanüstü, coşturucu bir hâdise”

“harcıâlem bir konuşma dili”

“kafamızda yıllardan beri yaşattığımız hayal yapısı”

“mefkûrenin uzun vâdeli bir izahı”

“bir avuç hayal zorlayışı”

“bir kucak bilgisizlik”

“bir delikanlılık baharı”

“Bu ne saf, fakat ne hazin bir buyruk”

“tabiat veya toplum şartlarının doğurduğu diğer sayısız parçalanışlar”

“maddî bir inşa dâvası”

“Düşünen, inanan, istiyen ve istediğini bilen insanlar”

“şuurumuzun bütün eğreti örtüleri”

“büyük fırtınalardan önce duyulan sinsi bir sükûnet”

“daha şimdiden gelen ve bütün memleketin üstünde esen ağır ve esrarlı bulutlar”

8-Ejderhan Balıkçısı

“tarihin ve eski dünyanın kilit noktalarından biri”

“Kuzey ovalarında patlayan kızıl bir ihtilâl”

“Kuzey geçitlerinin kilidi”

“kendi namına hareket eden yerli sergerdelerin kuvveti”

“Şu yüzleri donuk, hareketsiz atlılar”

“Şu sarığın uzun kara astragan kalpağının üstüne saran ve cübbesinin üstüne

omuzdan eğri bir kılıç asan kıvırcık saçlı, kıvırcık sakallı köy imamının ceddi”

“tarihin insan tortusu”

“Kapıların kapısı”

“ailenin nesilden nesle geçen işlemelerinin, eksi gelin elbiselerinin sırmalı bohçaları”

“bir takım lagar beygirlerin koşulduğu derme çatma arabalar”

“Yıllarca rüyalarıma giren, talihimin aradığı dilber”

“hafif bir rüzgâr esintisini andıran bir hışırtı”

“Sert olmaktan ziyade âsi ve kendine güvenen bir hal”

“Pis kokulu mahorkasının dumanlarını etrafa savuran, dost mu, düşman mı olduğu

anlaşılmıyan bu genç insan”

“yarı müteassıp, yarı meczup, sert, fakat kararlı insanlar”

“şu süslü şöminenin yanında ve kıymetli acem halıları üstünde yatan Ejderhan balıkçısının benzerlerinden başka bir şey”

“çocukluk rüyalarımı süsliyen Kaf Dağı’nın bir şehri”

“Saraylarının pencerelerinde sultanlar gülümseyen, hazineleri tılsımlarla açılan şehirler”

“sevdiğimin sevgisi”

“Eski Şeki hanlarının son vârisinin evi”

“o her günkü âsi, hoyrat çocuk”

“Kirli, tıraşlı yüzünün yerinde, genç, renkli, fakat duygusuz, zalim bir yüz”

“kaba saba kıyafet içinde, ince kibar bir güzellik”

“topuklarına kadar inen sade, beyaz bir elbise”

“kanı çekilmiş, ağarmış olan yüz”

“inkılâp aleyhtarlığının, dünyanın dört tarafına yayılmış gizli ve ücretli ajanlarından biri”

“Bütün insanların eşit, bütün milletlerin hür ve beraber yaşıyacakları harbsiz, ihtilâlsiz imtiyazsız yeni bir âlem”

“saf ve basit hislerle örülmüş sabun köpüğünden başka bir şey”

9-Kuzeye Çıkan Yol

“orta çağ Asya’sındaki büyük şehirlerden birinin alacalı görünüşü”

“Büyük Rus Şovenistlerinin pençeleri altında ezilen şu küçük millî yahut etnik cemaatler”

“yarı asık, yarı müstehzi bir eda”

“alkışlamakla alkışlamamak arasında kararsız bir hava”

“Yıkılmış, kararsız bir adamın, kendisine o kadar yabancı bir yerde, hazin ve acınacak bir ifade”

“bir zaman genç bir hürriyet kahramanı ve halkın gözbebeği olarak yükselen ve

efsanevî bir şöhrete ulaşan bu zatın ve arkadaşlarının sonu gelmez hataları”

“Bu vesikanın veya bu konu ile ilgili vesikaların stratejik değer ve zaruretleri”

“Çeşit çeşit dağlı elbiseleri giymiş iri kapaklı, iri sarıklı, hepsi de oldukça genç olmakla beraber sakal, bıyıkları yüzlerini karartan birtakım heybetli adamlar”

“nispî bir sükûn”

“bizim bu ânî karşılaşmayla bir lâhza içindeki ürkekliğimiz”

“Bir ihtilâlciden ziyade sol bir sosyalist, münevver bir politikacı hali”

“bir bakışta uysal, fakat hakikatte hiçbir şeye râm olmıyan âsi, hattâ hoyrat insanlar”

“Sibirya’nın dünyadan kopmuş kadar uzak kampları”

“ayağında keçe kalçınlar ve kirli meşin kasketinin önünde bir dünya yuvarlağı taşıyan bir kazak balıkçısı”

“cemiyetin eski hiyerarşisinin birkaç darbede tasfiyesi”

“Şehri saran kazakların bir garip tesadüf ve bir saniyenin bir ânı kadar süren gafletleri sayesinde atlatılan muhakkak ölüm”

“çeka askerlerinin ayak seslerini bekliyerek geçirilen tevkif korkuları”

“o dilsiz, kitapsız, fakat kof, asık suratlı hocaların arkasında, ne senin ne de onların bilmediğiniz bir âlem”

“yedi kat yerin dibindeki karanlık mağaraların kapıları”

“Kaygusuz bir ahundun bir kelle şeker ve birkaç ruble para karşılığında okuduğu bir nikâh duasının düğümü”

10-İhtilâlci

“Her defasında uzun ve meşakkatli yolculuklar”

“dar bir partinin demir disiplini”

“Gür, kıvırcık saçları altında soğuk ve mağrur bir bakış”

“Dikkatli ve aydınlık bir tahlil”

“Kanlı, çamurlu, pis bir kavga”

“her ülkeden daha kolay elde edilen bir iktidar postu”

“yeni dinin mistiği”

“Bu damganın tok ve soğuk sesi”

11-Rus Ovası ve Rus Mistiği

“işsizliğin, ümit sarsılışının hummaları”

“kasvetli bir boşluk”

“yeis içinde intihar eden yahut damarları çatlıyan dünkü genç kahramanlar”

“fabrika, mektep, yol ve inşa dâvaları”

“pis bir durgunluk”

“içinde milyonlar ve milyonlarca insan kaynaşan uçsuz bucaksız bir enginliğin ortası”

“melânkolik bir hürriyet arzusu”

“bir ormanın sessizliğinde ömür boyunca kaybolmuş, bir meçhul, hattâ bir hiç olmak arzusu”

“mutlak bir başıboşluk hevesi”

“uçsuz bucaksızlık sezisinin uyandırdığı ekstremler”

“Mutlak ve şikâyetsiz itaat”

“kaderin en bedbaht tecellisi”

“kendi kendini ateşe atışın ruhî tezahürleri”

“küçük bir itikat uğrunda her şeylerini bırakarak oralara kadar dağılan hesapsız tarikatların mensupları”

12-Ormandaki Ateş

“Halkanın ortasında konuşan halkanın belki de en genci”

“Holden sızan bu zayıf ışık kırıntıları”

“ormanın mistik korkusu ve kutsallığı”

“Derin, ıssız bucaksız, rüzgârların yalnız en yüksek ağaçların tepelerini harekete

getirebildiği bir ormanın karanlığında kaybolmak duygusu”

“mutlak hürriyet gibi, vahşi ve çekici bir zevk”

“Kuru ağaç kütüklerini, yeşil çam dallarını toplar bir ateş”

“biraz tesadüfün, biraz hissin eseri”

“en susturucu vesika”

“içindeki kanı zaptedemiyen âsi damarlar”

“ormandaki ateşin başı”

13-Toprağın Asıl Sahibi

“mujik, kurnaz, her şeye karşı şüpheli, yerine göre riyakâr, yerine göre zalim, fakat her zaman hilekâr ve sarhoş bir mahlûk”

“ekseriya iki büklüm bir ihtiyar”

“canlı, taze bir pitoresk vücud”

“Yorgun, mecalsiz toprak”

“sonsuz ormanlar içine serpilmiş bu küçük cemaatlerin her biri”

“bir üniversite okuyucusu imalathanesi”

14-Pamir’deki İstifham

“dünyanın damı denilen Pamir yaylasının kuzey etekleri”

“hazırlıksız, lüzumsuz ve maksatsız bir harb”

15-Başarılamayan İnkılâp

“halkın muhayyilesi”

“kazâ ve kaderin kendilerine çizdiği kanlı ve fecî âkıbet”

“monarşik bir meşrutiyet rejimini Türkiye’de tesis için ortaya atılmış nasyonalist, hattâ şoven bir klik”

“Basit görünüşlü, konuşkan ve babacan bir adam”

“bizim son imparatorluğumuzun en karanlık devrinin en karanlık hikâyeleri ve sorumlulukları”

“Bu gizli genç topluluklarının ilk gıdası”

“herkesi yıldırmış bir sert adam”

“temas ettiğimiz olayların bir tabiî neticesi”

“bu cemiyetin ve başarılan ihtilâlin altın devri, destanî devri”

“Kapalı bir zümre taassubundan başka sürükleyici kuvveti kalmıyan bahtsız bir komite”

“İlmî bir dünya görüşü olmıyan kapalı ve müteassıp birer insan”

“milletin onlara bağlanan iman ve ümidi”

“tarihimizin en idealist bir nesli olarak gelişen bir altın gençliği”

“Bu küçük kliğin dar taassubu”

16-Rusya demek her şey demek değildir!

“teknik bakımdan ileri olmıyan, ziraî yapısı oldukça ilkel hülâsa geri bir kapitalist memleket”

“aydınların, orta sınıfların rehberlik etmesi tabiî görünen ıslahatçı bir hareket”

“bu hareketin ilk ve şuurlu kurbanları”

“İktidar, uzlaşma ve telif kabul etmez bir partinin ve ideolojinin tasfiye çarkı”

“Yuvarlak, ablak yüzünde donmuş bir hareketsizlik”

“o asırların kalıntısı hayat nizamı”

“bu ruh düşkünlüğü”

“ruhumu saran ezginliği cevaplandıran bir meşale”

17-Putlar ve İlâhlar

“Bu şatonun ağır sütunlu holleri, kapıları”

“Ağır, boğuk çan sesleri”

“Cevap beklemekten ziyade, karşısındakileri tartan, onlarda etkiler ve düşünce zincirlemeleri uyandırmaya çalışan usta bir tartışma adamının kendinden emin hali”

“doğduğum ve çocukluğumu yaşadığım şehrin bir kenar mahallesindeki evin küçük

ve basık odası”

“annemin gece yarısına kadar süren ibadetleri”

“asırlık ağaçların arasına gömülen, mavi çinilerle kaplı büyük bir sultan camiinin loş aydınlığı içinde cemaata karışıp kılınan namazlar”

“benim ilk inançlarımı sessiz sedasız dokuyan tanrı duygusu”

“altın çerçeveli iri gözlüğünün altında parlıyan gözler”

“Yarı anlıyarak yarı anlamıyarak, fakat genç bir insanın ruh taşkınlığı içinde daldığım bu düşünceler”

“deccal kıyafetine girmiş saldırgan bir delikanlı”

“salkım salkım bir maskara cübbesi taşıyan biri”

“palyaçonun pösteki sakalı”

“meydanı dolduran çığırtkanların çığlıkları”

“İri soluk sarı benizli, gözleri fersiz ve yüzleri ölü denecek kadar hareketsiz insanlar”

18-Çin Asrı

“bağlandıkları çağ akımının cihanşümul saydıkları gururu”

“dinler, ideolojiler, büyük istilâlar, büyük keşifler gibi olağanüstü cereyanların ve şahsiyetlerin gölgesi”

“Kırmızı yüzlü, iri kaba yapılı, sert ve biraz da şımarık bir insan”

19-Olimpteki Kavga

“salkım salkım insan başları”

“gecenin serin ve taze rüzgârı”

“bolşevik fraksiyonunun şamataları”

“kayıt ve şart tanımıyan ve bulunduğu şartları, ancak heyecan kudretiyle yoğuran bir yaşın insanı”

20-Otomat

“Denizinin rengi o kadar cana yakın, manzarası o kadar ilham veren, kubbeleri, minareleri, surları bizi mazimize bağlıyan ve böylece kendinden bir parça yapan şu bizim İstanbul’umuz”

“henüz görünmeyen millî sanayinin canlı sermayeleri”

21-Eriyen Bir Mum Gibi

“eski fakat gizli bir aşinalık”

“Şehrin hariçten kasvetli bir manzarası”

“Bu kalenin mürtesem düştüğü dağların şehri saran sırtları”

“gecekonduların, oyukların garip örtüsü”

“huzur ve sükûnunun birer şahidi”

22-Profesyonel İhtilâlci

“şakî, fesatçı, mürteci yahut kozmopolit çeşit çeşit insanların; vâdeleri gelince çıktıkları bu ölüm yolculuklarının gürültüsü”

“kendi cinsinin veya kendi benzerlerinin suçlarının veya mukavemetlerinin bedeli”

“İri, heybetli, kara bıyıklı ve iyi huylu bir adam”

23-Kovadis Yoldaş

“cezaevinin yan duvarını aşan büyük bir servi kavağının yarısı”

“bir insan cemiyetinin kaynıyan kanından mikroskop altına konulmuş bir damla”

“sazın ağır gelişen ahengi”

“Bu oyaların renklerinin, biçimlerinin ayrı ayrı gönül mânaları”

“kör bir lambanın, hattâ bazan titrek bir mumun ışığı”

“karanlık bir sessizlik”

“yeni yeni ışık yıldızları”

“bir çölün bütün kumlarını elden geçirip her kum tanesini güneşte ayrı ayrı tanımak istiyen bir masal kuyumcusu”

24-Dönüş Yolu

“bir çocuk ruhunun hafifliği”

“Vâdileri saran sisler”

“dağlara inen bulutlar”

“köknarların altındaki yeşil çimenler”

“Yaylanın çorak ve hücrâ bir köyü”

“Birbirini yapan, birbirini yıkan bu hayal oyunları”

“Kalenin mürtesem düştüğü dağların, dalga dalga açılan bozkırların, gene insanı çeken vahşi bir hali”

“Lokomotifin keskin çığlıkları”

25-İnkılâbın Emrinde

“olgun, kemalli bir insan”

“Evvelden beklenilmiyen, evvelden sezilmiyen bin bir garip olay”

“Çileli, muztarip, fakat yenilmemiş, bozulmamış insan”

“Bu memleketin üstünde bir çelik çatı gibi yükseleceğini düşündüğü teknik bir kalkınma sisteminin cezbesi”

“bu mecalsiz ve takatsiz bütçe”

“Bu Türk aydınının, kendini inkılâba veren her duygulu Türk’ün bir vazifesi”

“İnkılâbın derinleşmesi”

“hazin bir salon boşluğunun tenhalığı”

“bu tarihî tasfiyenin çıplak gerçeği”

“zamanın kalıntıları içinde yoğrulmak ve sentezler yapmak zevkini uyandırmaya çalışan asîl bir ilim hasreti”

26-Dağın Başındaki Adam

“Bütün bu esasından ayrılmış didinmeler”

“Top top söğüt ağaçları altına gizlenmiş şirin bir kır evi”

27-Kadro ve Bir Dağ Yolu

“çağımızın, büyük, müstakil ve tesirleri itibariyle cihanşümul hareketler”

“Bu hareketlerin Birinci Dünya Harbinden sonra ilk ve muzaffer önderi”

“İnsanın, medeniyetin ve belki de dünya yuvarlağının sonu”

“kocaman bir perişanlık”

28-Epiktetos’un Kandili

“iş ve inşa dâvalarının canlandırıcı havası”

“derinleşen akşam”

“sisli aydınlık”

“Boş, değersiz ve maksatsız bir son”

“Gecenin içinde diğer bir gece olan bu kötümser ruh karanlıkları”

“Küme küme ağaç karaltıları”

“Değirmen oluğundan boşalan suların sert, serin hışırtısı”

“Sessiz, serin bir kır”

“suyun ve serinliğin dinlendirici havası”

“hafif gece meltemi ile sallanan dalların arasından süzülen ay ışıkları”

“Kiremit örtülü geniş saçaklarının altında belli belirsiz beyaz badanalı duvarlariyle kapakları kapalı pencereleri seçilen ıssız bir ev”

“Toprak kandilin saçtığı titrek ışıklar”

“göze görünmez, fakat varlığından her şeyin nişan verdiği bir kâhininin ini”

“buhûr hissi veren baygın kokular”

“gaipten gelen işaretlermiş gibi titrek ışıklar”

“çağlıyan suyun berrak uğultusu”

“her biri yerden bir hayat hamlesi gibi fışkıran ulu ağaçların dalları arasından bir hayal âlemi”

“Suların, çimenlerin temiz aynası”

29-Toprağa Dönüş

“yeşil bir kavaklık duvarı”

“söğütlerle akçaağaçlar arasında kaybolmuş beyaz badanalı, kırmızı kiremitli çiftlik damı”

“bir yeşil halı gibi uzanan sebze karıkları”

“toprağın tatlı ve ebedî serinliği”

“rüzgârların görünmez kanatları”

“sabahın taze ve sıhhatli serinliği”

“günün ilk ışıklarının, sular ve çimenler üstünde oynaşan pırıltıları”

“Tanrının, onun için hazırladığı en çetin imtihanı”

“Ağaçların gölgelediği, çiçeklerin açtığı, kuşların ötüştüğü bir su başı”

“Yeşil salkım söğütlerin sulara değen dalları”

“akıntıların yumuşak dalgacıkları”

“oluşun, hareketin, derin, canlı âhengi”

“yıllar yılı kaybettiğim en değerli şey”

Ek-2: Şevket Süreyya Aydemir'in Eserlerinde Epigraf Örnekleri

Resim 1[270]

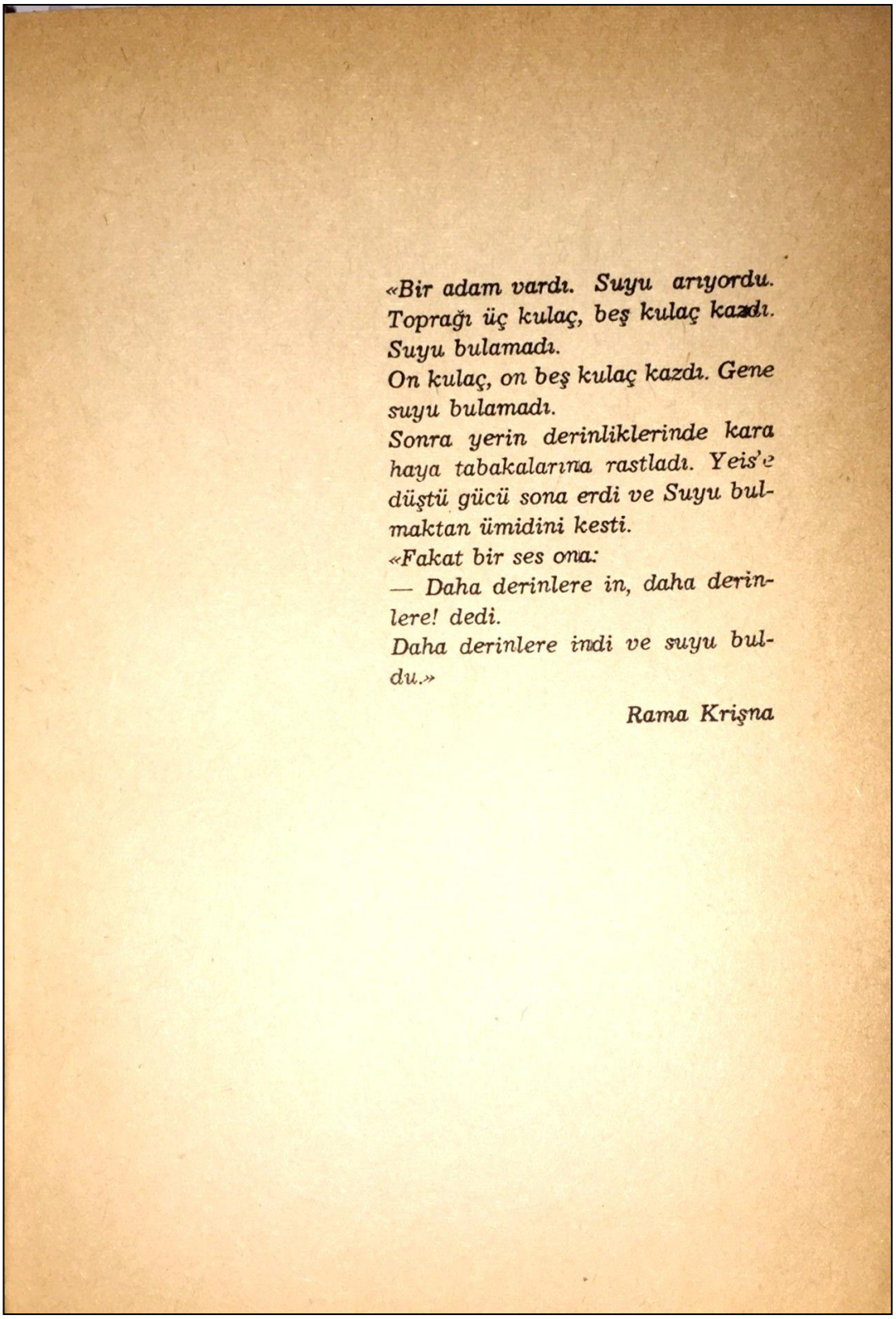

«Bir adam vardı. Suyu arıyordu. Toprağı üç kulaç, beş kulaç kazdı. Suyu bulamadı.
On kulaç, on beş kulaç kazdı. Gene suyu bulamadı.
Sonra yerin derinliklerinde kara haya tabakalarına rastladı. Yeis'e düştü gücü sona erdi ve Suyu bulmaktan ümidini kesti.
«Fakat bir ses ona:
— Daha derinlere in, daha derinlere! dedi.
Daha derinlere indi ve suyu buldu.»

Rama Krişna

[270] ŞSA, *Suyu Arayan Adam,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1965, s.5

Resim 2[271]

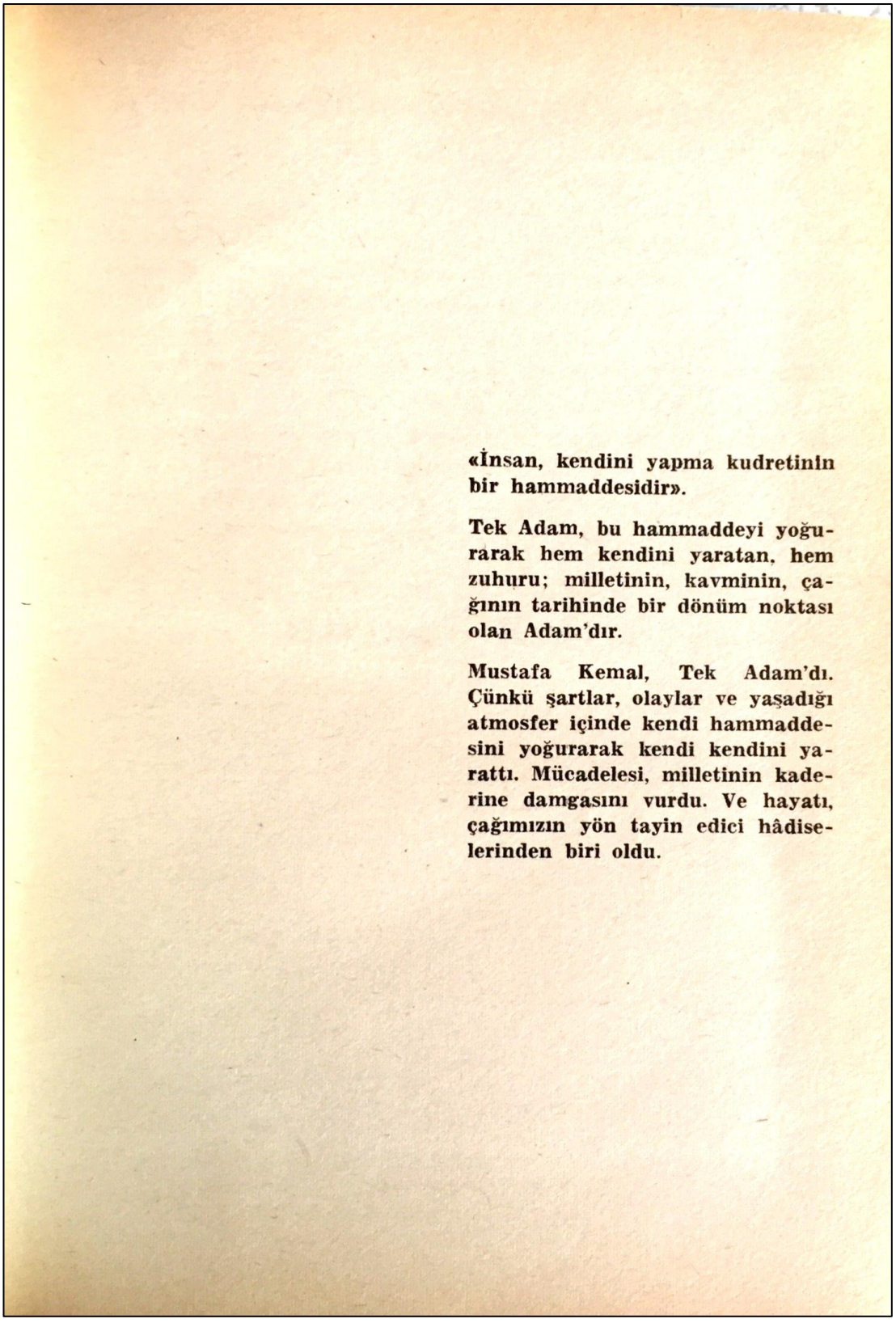

«İnsan, kendini yapma kudretinin bir hammaddesidir».

Tek Adam, bu hammaddeyi yoğurarak hem kendini yaratan, hem zuhuru; milletinin, kavminin, çağının tarihinde bir dönüm noktası olan Adam'dır.

Mustafa Kemal, Tek Adam'dı. Çünkü şartlar, olaylar ve yaşadığı atmosfer içinde kendi hammaddesini yoğurarak kendi kendini yarattı. Mücadelesi, milletinin kaderine damgasını vurdu. Ve hayatı, çağımızın yön tayin edici hâdiselerinden biri oldu.

[271] ŞSA, *Tek Adam,* cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s.13

Resim 3[272]

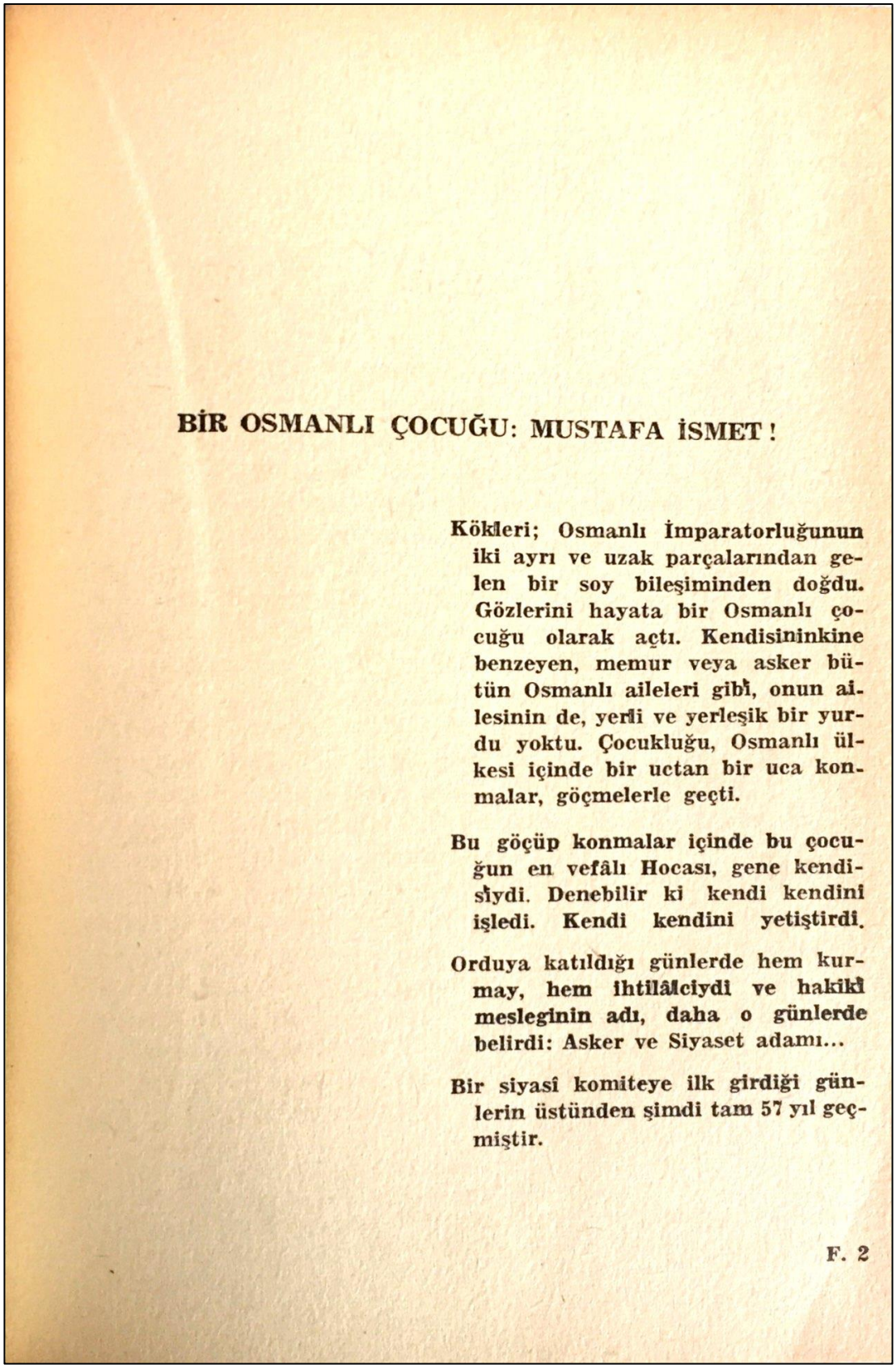

BİR OSMANLI ÇOCUĞU: MUSTAFA İSMET!

Kökleri; Osmanlı İmparatorluğunun iki ayrı ve uzak parçalarından gelen bir soy bileşiminden doğdu. Gözlerini hayata bir Osmanlı çocuğu olarak açtı. Kendisininkine benzeyen, memur veya asker bütün Osmanlı aileleri gibi, onun ailesinin de, yerli ve yerleşik bir yurdu yoktu. Çocukluğu, Osmanlı ülkesi içinde bir uctan bir uca konmalar, göçmelerle geçti.

Bu göçüp konmalar içinde bu çocuğun en vefâlı Hocası, gene kendisiydi. Denebilir ki kendi kendini işledi. Kendi kendini yetiştirdi.

Orduya katıldığı günlerde hem kurmay, hem ihtilâlciydi ve hakiki mesleginin adı, daha o günlerde belirdi: Asker ve Siyaset adamı...

Bir siyasî komiteye ilk girdiği günlerin üstünden şimdi tam 57 yıl geçmiştir.

F. 2

[272] ŞSA, *İkinci Adam*, cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966, s.17

Resim 4[273]

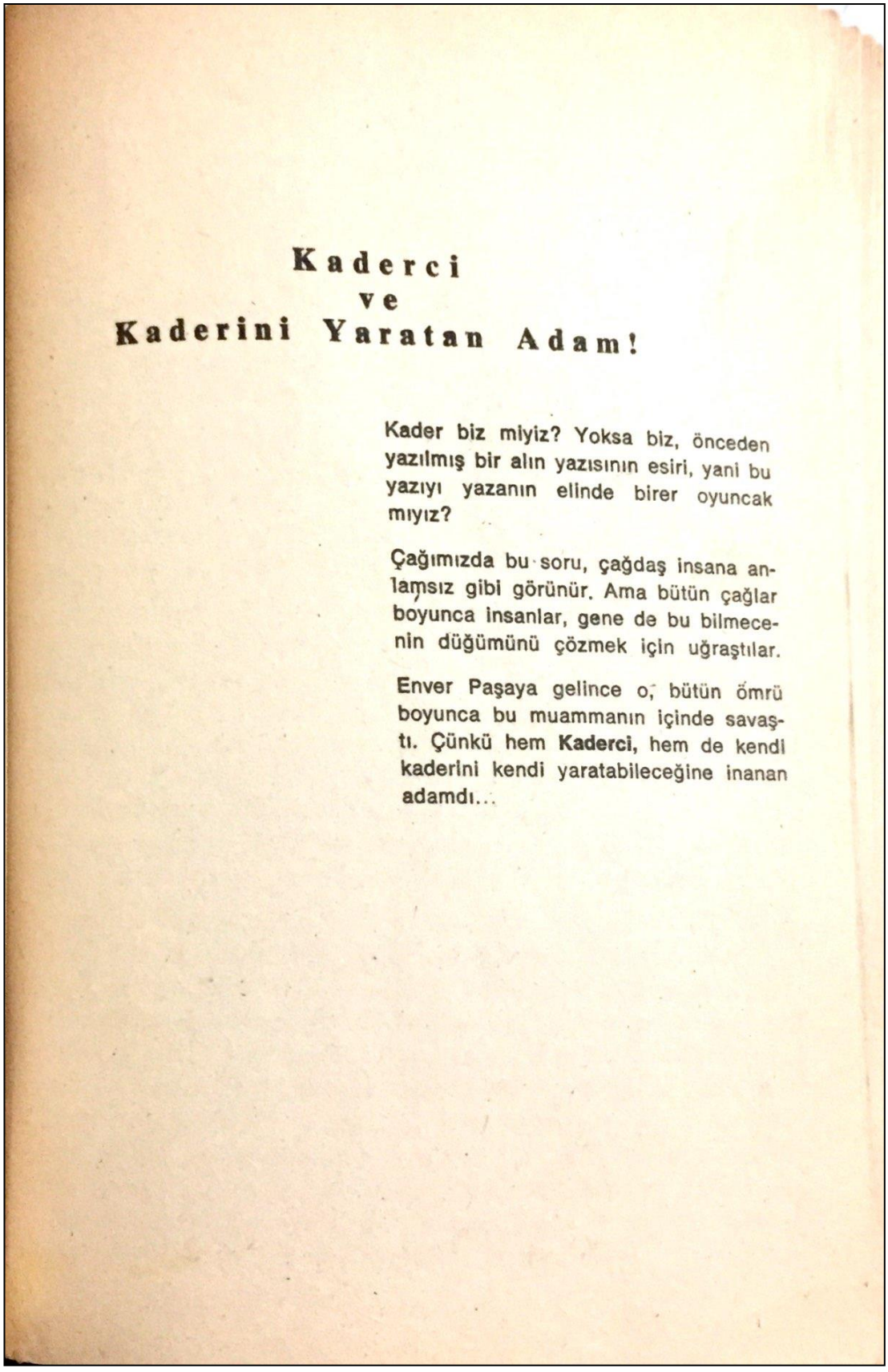

Kaderci ve Kaderini Yaratan Adam!

Kader biz miyiz? Yoksa biz, önceden yazılmış bir alın yazısının esiri, yani bu yazıyı yazanın elinde birer oyuncak mıyız?

Çağımızda bu soru, çağdaş insana anlamsız gibi görünür. Ama bütün çağlar boyunca insanlar, gene de bu bilmecenin düğümünü çözmek için uğraştılar.

Enver Paşaya gelince o, bütün ömrü boyunca bu muammanın içinde savaştı. Çünkü hem **Kaderci**, hem de kendi kaderini kendi yaratabileceğine inanan adamdı...

[273] ŞSA, *Makedonya'dan Orta Asya'ya-Enver Paşa*, cilt II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s.9

Resim 5[274]

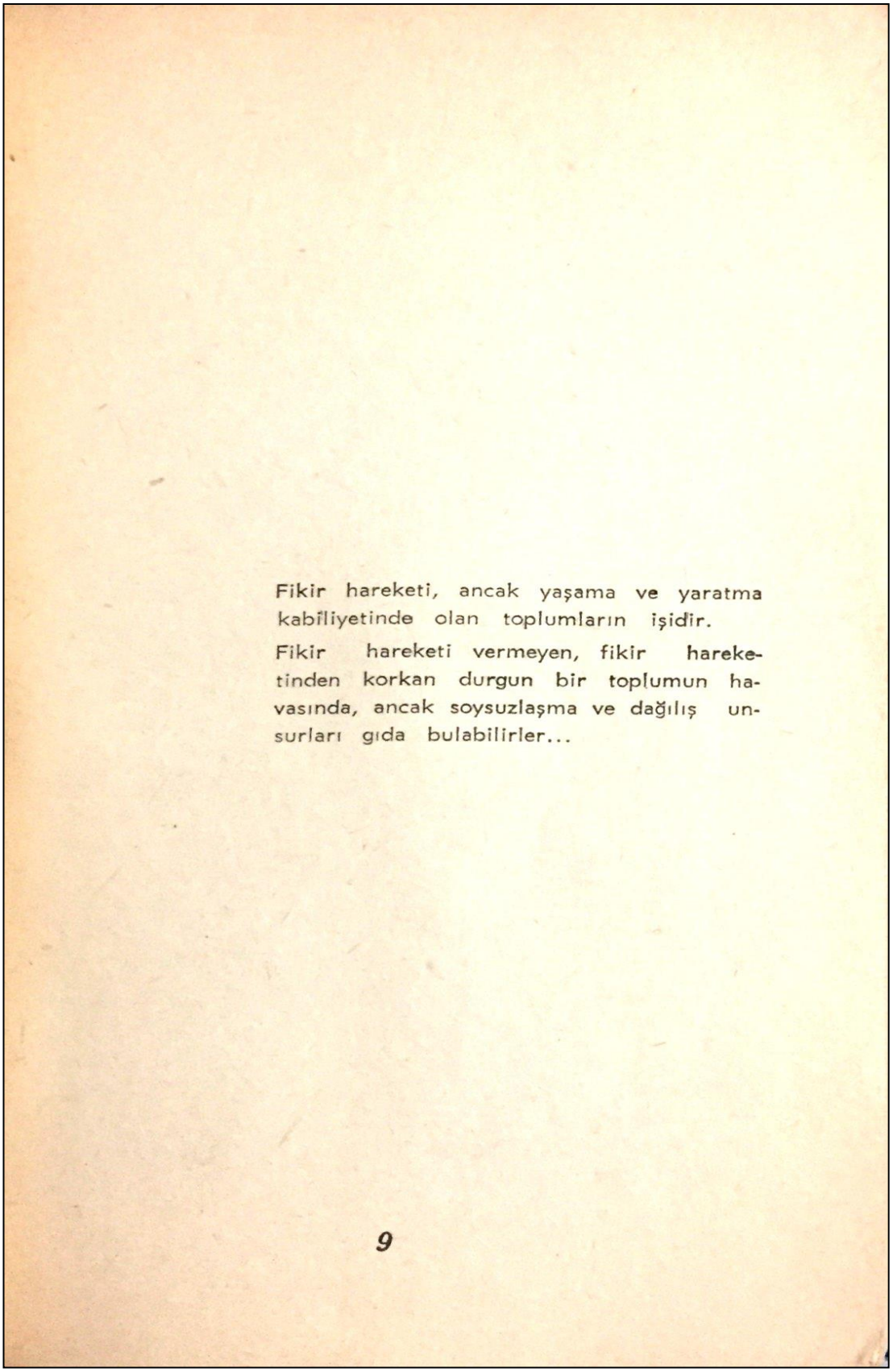
Fikir hareketi, ancak yaşama ve yaratma kabiliyetinde olan toplumların işidir.

Fikir hareketi vermeyen, fikir hareketinden korkan durgun bir toplumun havasında, ancak soysuzlaşma ve dağılış unsurları gıda bulabilirler...

9

[274] ŞSA, *İnkılâp ve Kadro,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.9

Resim 6[275]

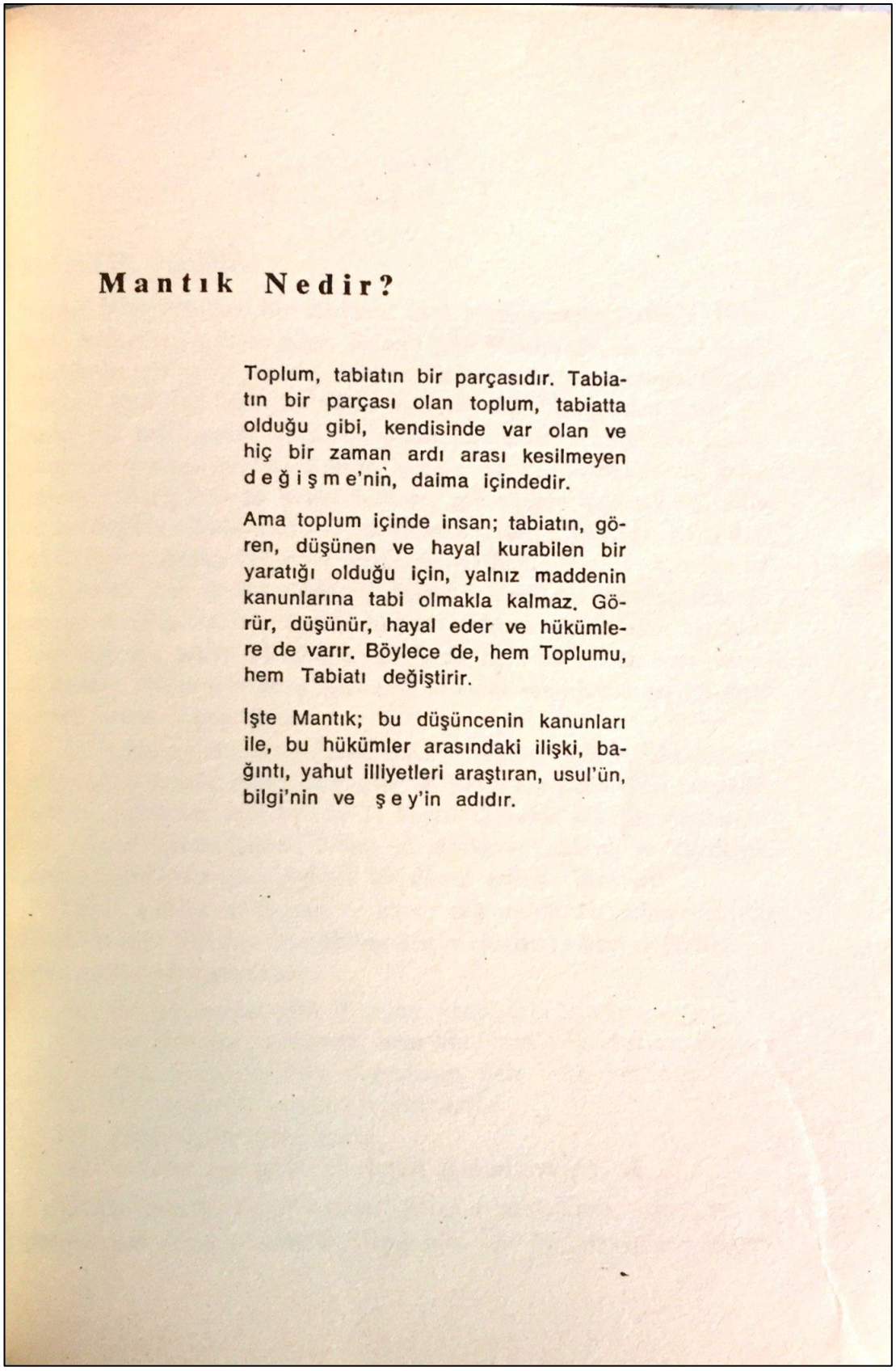

Mantık Nedir?

Toplum, tabiatın bir parçasıdır. Tabiatın bir parçası olan toplum, tabiatta olduğu gibi, kendisinde var olan ve hiç bir zaman ardı arası kesilmeyen değişme'nin, daima içindedir.

Ama toplum içinde insan; tabiatın, gören, düşünen ve hayal kurabilen bir yaratığı olduğu için, yalnız maddenin kanunlarına tabi olmakla kalmaz. Görür, düşünür, hayal eder ve hükümlere de varır. Böylece de, hem Toplumu, hem Tabiatı değiştirir.

İşte Mantık; bu düşüncenin kanunları ile, bu hükümler arasındaki ilişki, bağıntı, yahut illiyetleri araştıran, usul'ün, bilgi'nin ve şey'in adıdır.

[275] ŞSA, *İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.11

Resim 7[276]

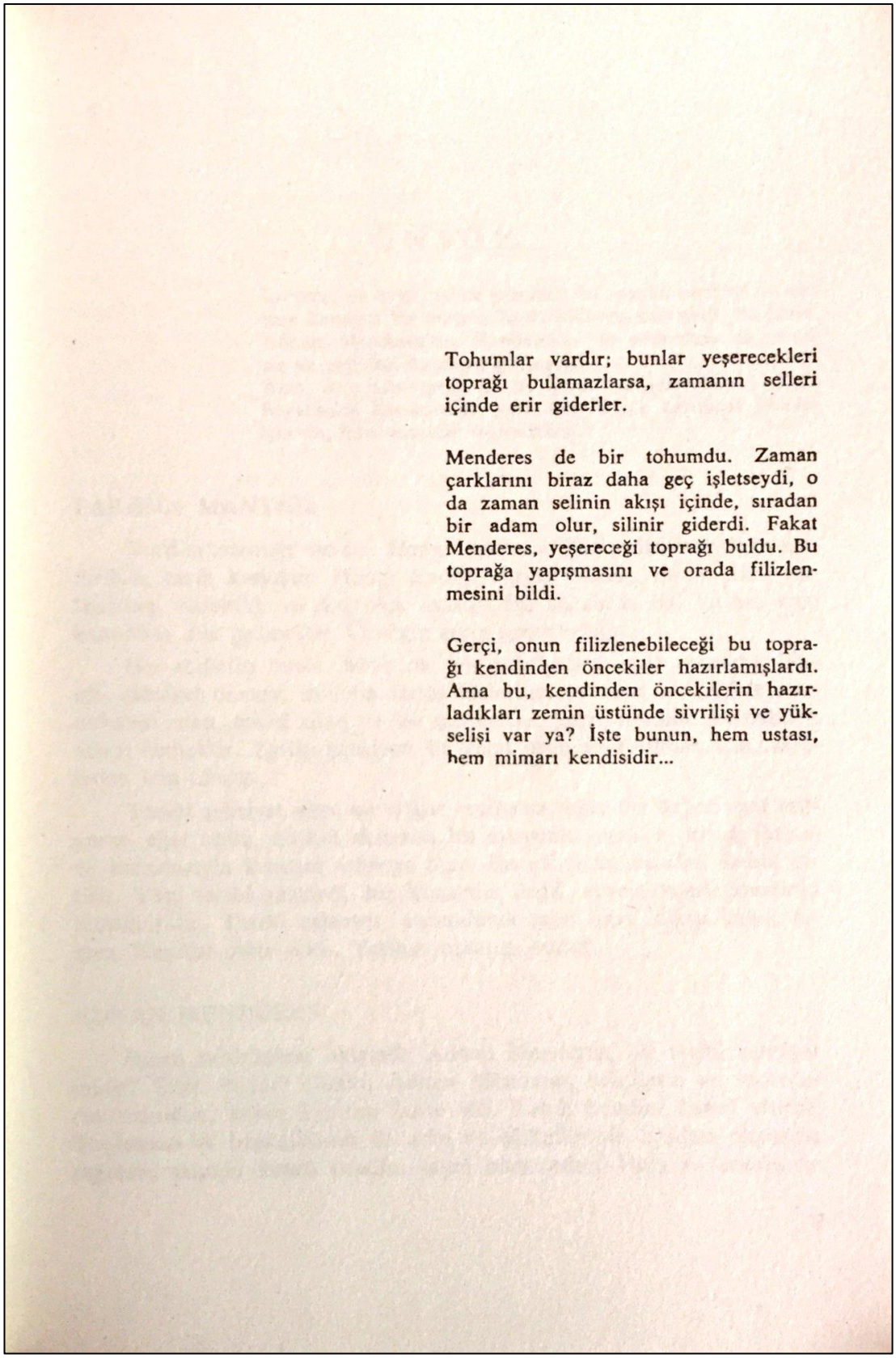

Tohumlar vardır; bunlar yeşerecekleri toprağı bulamazlarsa, zamanın selleri içinde erir giderler.

Menderes de bir tohumdu. Zaman çarklarını biraz daha geç işletseydi, o da zaman selinin akışı içinde, sıradan bir adam olur, silinir giderdi. Fakat Menderes, yeşereceği toprağı buldu. Bu toprağa yapışmasını ve orada filizlenmesini bildi.

Gerçi, onun filizlenebileceği bu toprağı kendinden öncekiler hazırlamışlardı. Ama bu, kendinden öncekilerin hazırladıkları zemin üstünde sivrilişi ve yükselişi var ya? İşte bunun, hem ustası, hem mimarı kendisidir...

[276] ŞSA, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016, s.5

Resim 8[277]

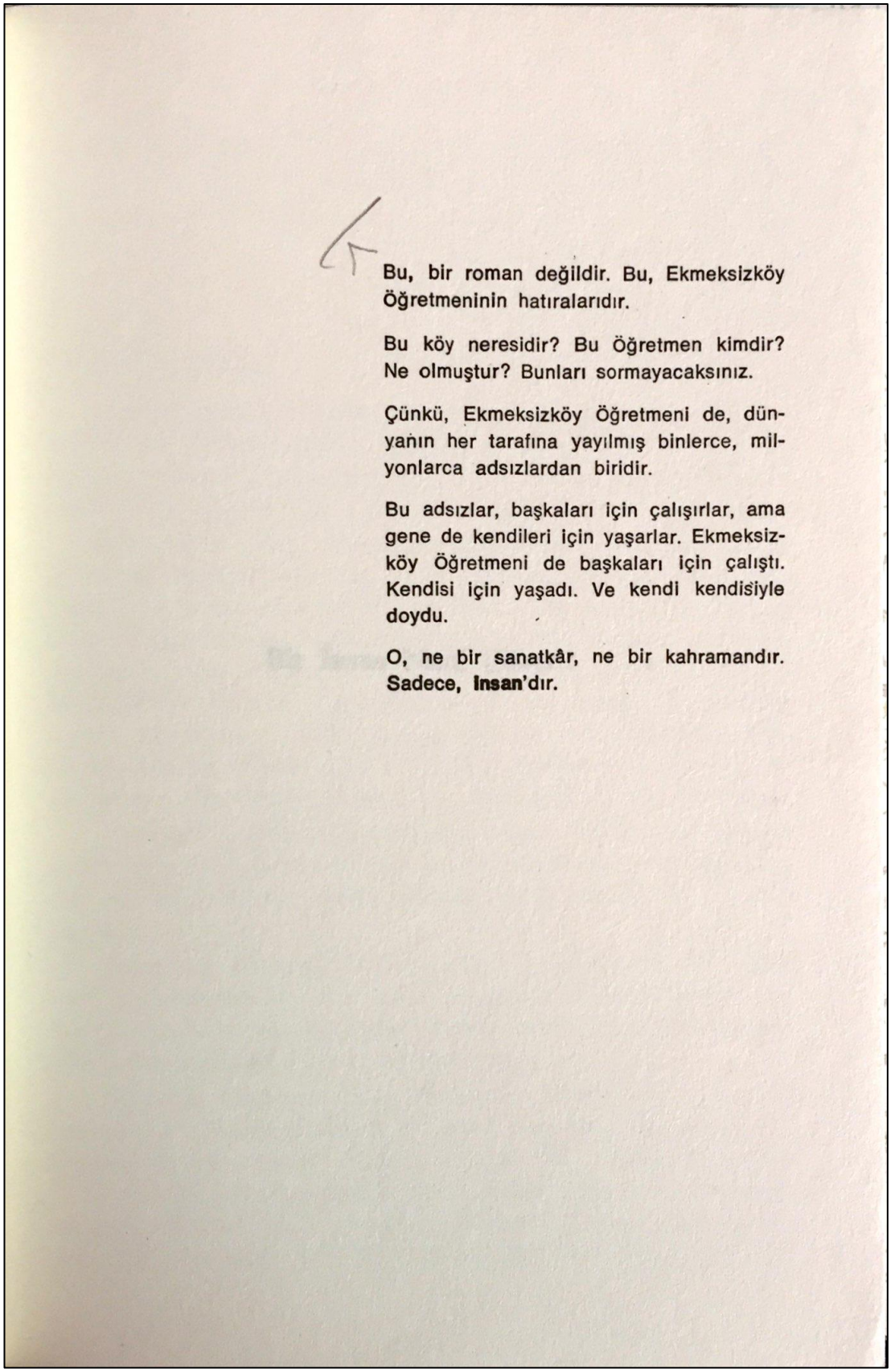

Bu, bir roman değildir. Bu, Ekmeksizköy Öğretmeninin hatıralarıdır.

Bu köy neresidir? Bu Öğretmen kimdir? Ne olmuştur? Bunları sormayacaksınız.

Çünkü, Ekmeksizköy Öğretmeni de, dünyanın her tarafına yayılmış binlerce, milyonlarca adsızlardan biridir.

Bu adsızlar, başkaları için çalışırlar, ama gene de kendileri için yaşarlar. Ekmeksizköy Öğretmeni de başkaları için çalıştı. Kendisi için yaşadı. Ve kendi kendisiyle doydu.

O, ne bir sanatkâr, ne bir kahramandır. Sadece, **İnsan**'dır.

[277] ŞSA, *Toprak Uyanırsa*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017, s.11

Ek-3: Bazı Belgeler

Şevket Süreyya Aydemir'in Önemli Görevleri Hakkında Bazı Belgeler

Belge 1[278]

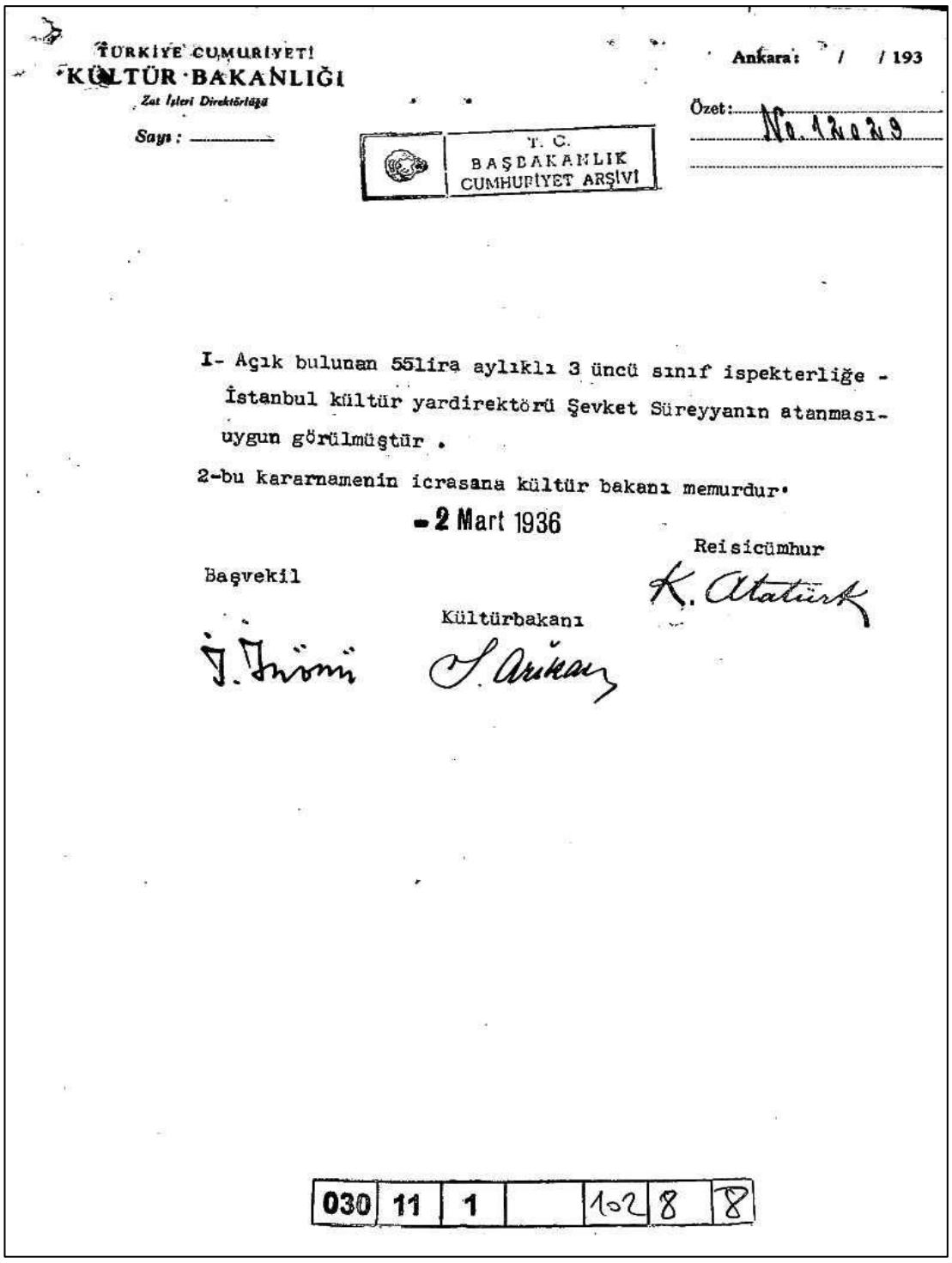

TÜRKİYE CUMURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Zat İşleri Direktörlüğü

Sayı : _____

Ankara: / / 193

Özet: No. 12029

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

I- Açık bulunan 55lira aylıklı 3 üncü sınıf ispekterliğe -
İstanbul kültür yardirektörü Şevket Süreyyanın atanması-
uygun görülmüştür .

2-bu kararnamenin icrasına kültür bakanı memurdur.

-2 Mart 1936

Reisicümhur
K. Atatürk

Başvekil
İ. İnönü

Kültürbakanı
S. Arıkan

030 | 11 | 1 | | 102 | 8 | 8

[278] T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kültür Bakanlığı Evrakı, Dosya No: 030-11-1/102-8-8 (Kültür Bakanlığı Müfettişliği'ne tayini hakkında)

Belge 2[279]

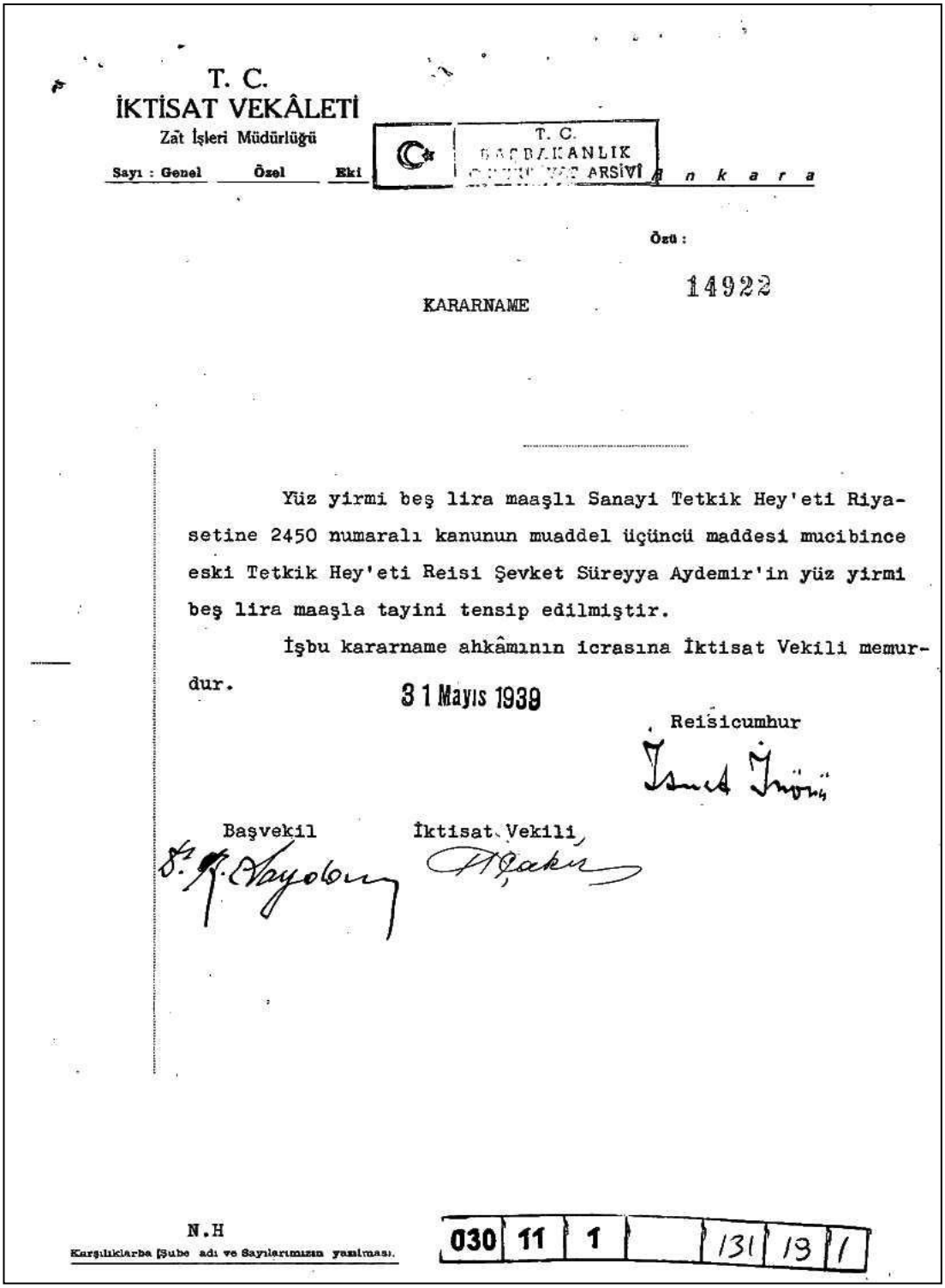

T. C.
İKTİSAT VEKÂLETİ
Zat İşleri Müdürlüğü

Sayı : Genel Özel Eki

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara

Özü :

14922

KARARNAME

Yüz yirmi beş lira maaşlı Sanayi Tetkik Hey'eti Riyasetine 2450 numaralı kanunun muaddel üçüncü maddesi mucibince eski Tetkik Hey'eti Reisi Şevket Süreyya Aydemir'in yüz yirmi beş lira maaşla tayini tensip edilmiştir.

İşbu kararname ahkâmının icrasına İktisat Vekili memurdur.

31 Mayıs 1939

Reisicumhur

İsmet İnönü

Başvekil

İktisat Vekili

N.H

Karşılıklarda Şube adı ve Sayılarımızın yazılması.

030 | 11 | 1 | | 131 | 19 | 1

[279] T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, İktisat Vekâleti Evrakı, Dosya No: 030-11-1/131-19-1 (Sanayi Tetkik Heyeti Riyaseti'ne tayini hakkında)

Belge 3[280]

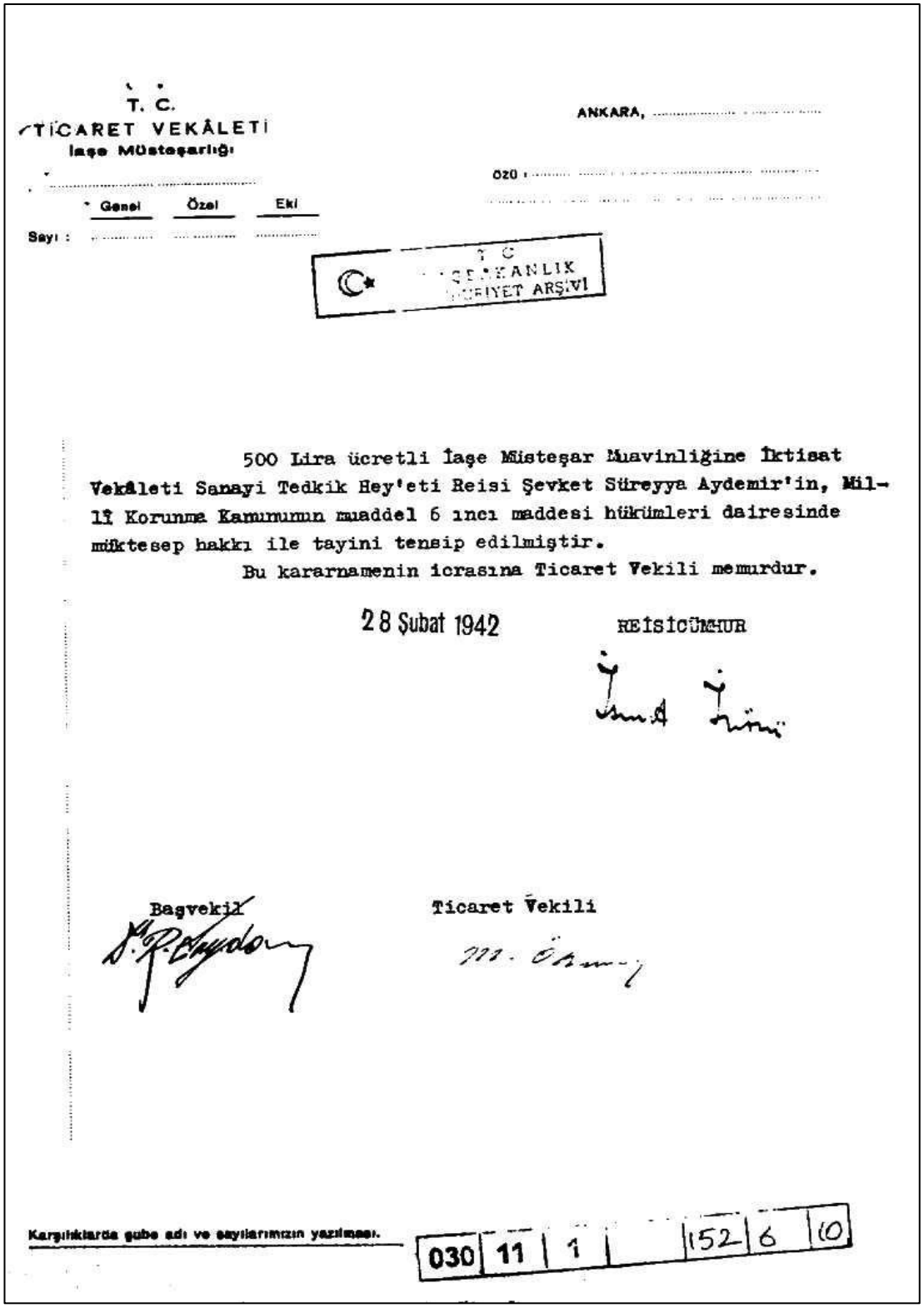

T. C.
TİCARET VEKÂLETİ
İaşe Müsteşarlığı

ANKARA, ...

Özü : .....

Genel Özel Ekli

Sayı : .....

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

500 Lira ücretli İaşe Müsteşar Muavinliğine İktisat Vekâleti Sanayi Tedkik Hey'eti Reisi Şevket Süreyya Aydemir'in, Millî Korunma Kanununun muaddel 6 ıncı maddesi hükümleri dairesinde müktesep hakkı ile tayini tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Ticaret Vekili memurdur.

28 Şubat 1942 REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Başvekil

Ticaret Vekili

Karşılıklarda şube adı ve sayılarımızın yazılması.

030 | 11 | 1 | 152 | 6 | 10

[280] T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Ticaret Vekâleti Evrakı, Dosya No: 030-11-1/152-6-10 (Ticaret Vekâleti İaşe Müsteşar Yardımcılığına tayini hakkında)

Belge 5[281]

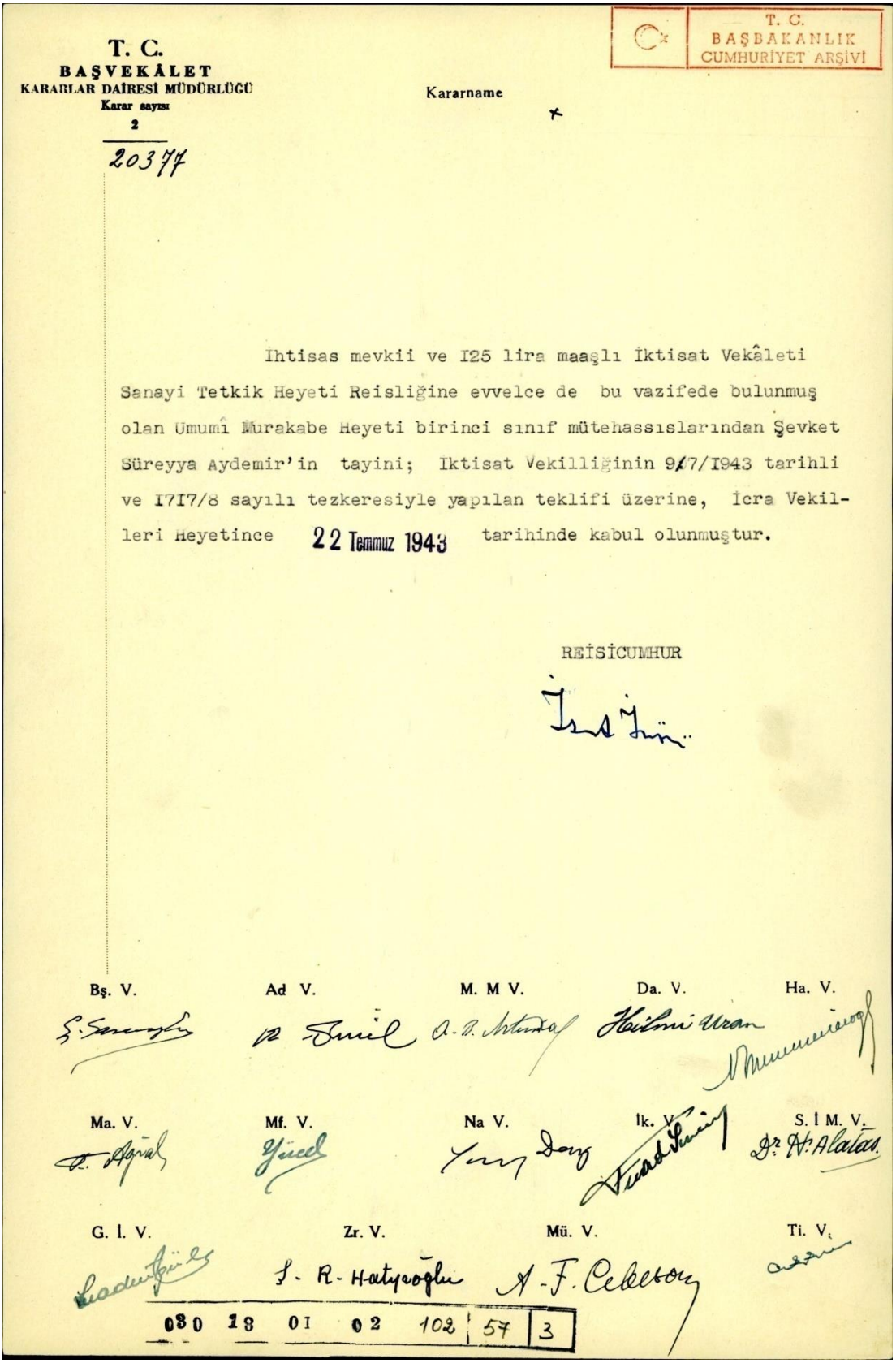

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
20377

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

İhtisas mevkii ve 125 lira maaşlı İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti Reisliğine evvelce de bu vazifede bulunmuş olan Umumî Murakabe Heyeti birinci sınıf mütehassıslarından Şevket Süreyya Aydemir'in tayini; İktisat Vekilliğinin 9/7/1943 tarihli ve 1717/8 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 22 Temmuz 1943 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. | Ad V. | M. M V. | Da. V. | Ha. V.
Ma. V. | Mf. V. | Na V. | İk. V. | S. İ M. V.
G. İ. V. | Zr. V. | Mü. V. | Ti. V.

030 18 01 02 102 57 3

[281] T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başvekâlet Evrakı, Dosya No: 030-18-01-02/102-57-3 (Sanayi Tetkik Heyeti Reisliği'ne tayini hakkında)

Belge 5[282]

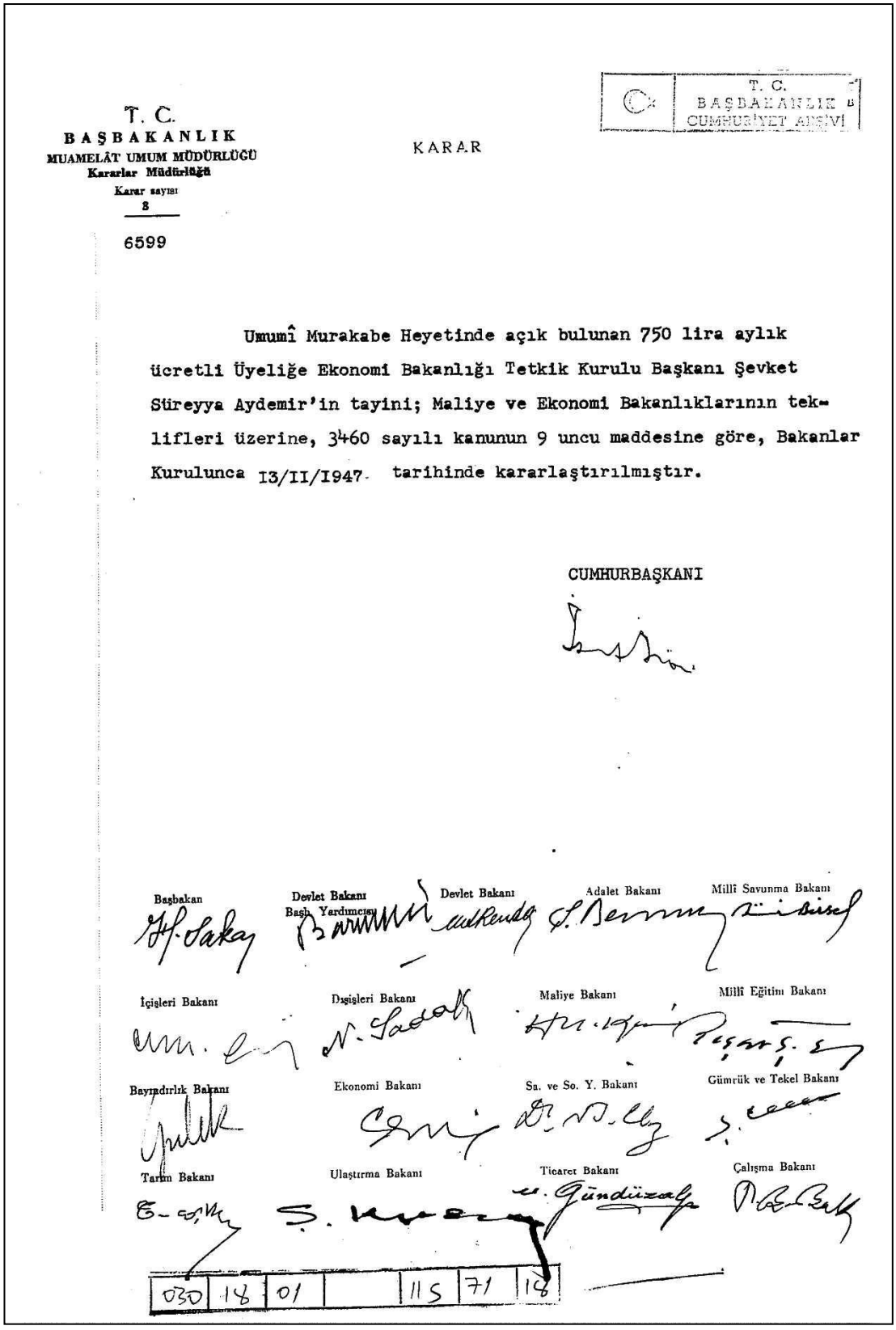

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
8

6599

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARAR

Umumî Murakabe Heyetinde açık bulunan 750 lira aylık ücretli Üyeliğe Ekonomi Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanı Şevket Süreyya Aydemir'in tayini; Maliye ve Ekonomi Bakanlıklarının teklifleri üzerine, 3460 sayılı kanunun 9 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 13/II/1947 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Devlet Bakanı Başb. Yardımcısı | Devlet Bakanı | Adalet Bakanı | Millî Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı | Maliye Bakanı | Millî Eğitim Bakanı

Bayındırlık Bakanı | Ekonomi Bakanı | Sa. ve So. Y. Bakanı | Gümrük ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Ticaret Bakanı | Çalışma Bakanı

030 | 18 | 01 | | 115 | 71 | 18

[282] T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelât Umum Müdürlüğü, Dosya No: 030-18-01/115-71-18 (Ekonomi Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı'na tayini hakkında)

Belge 6[283]

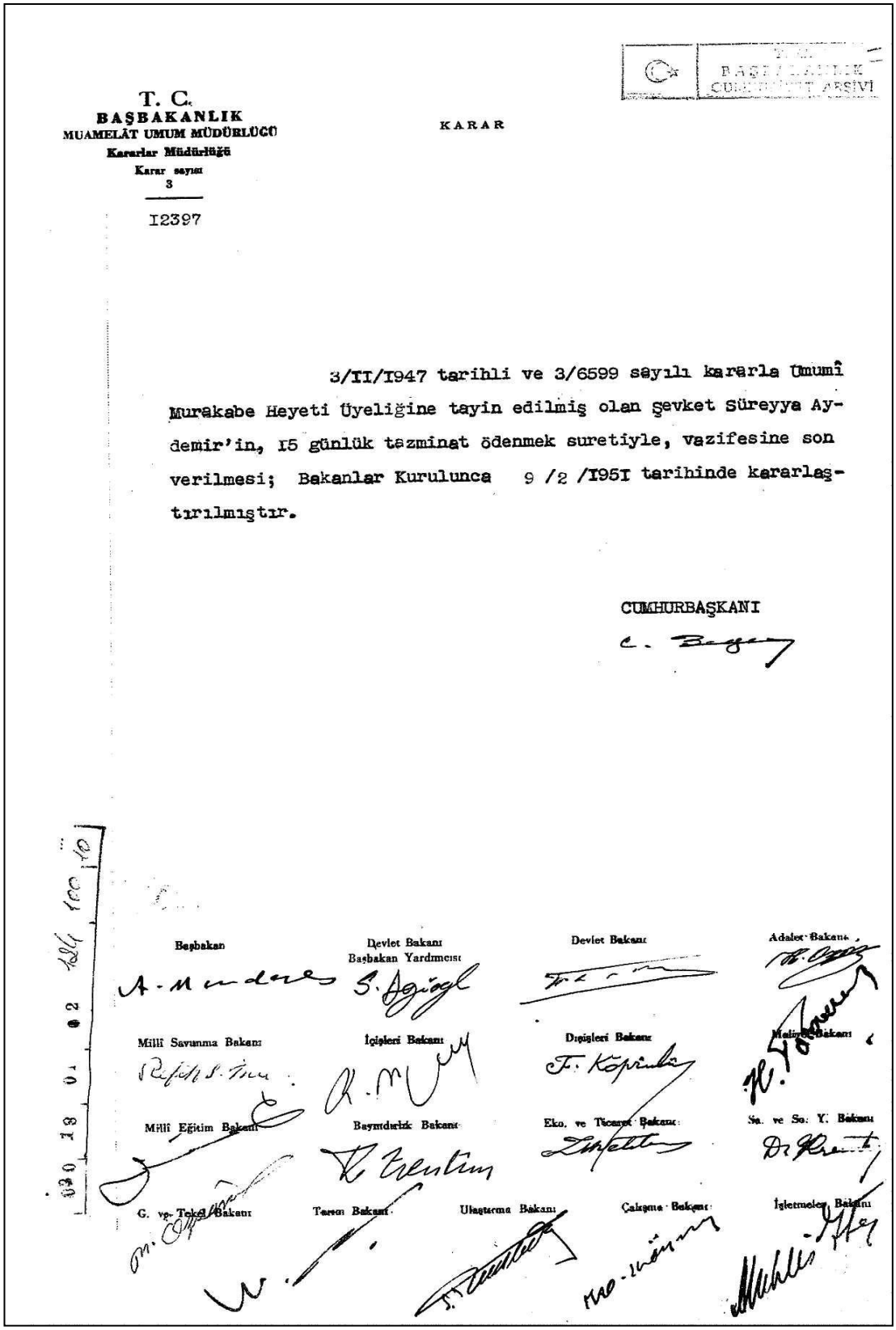

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3

I2397

KARAR

3/II/I947 tarihli ve 3/6599 sayılı kararla Umumî Murakabe Heyeti Üyeliğine tayin edilmiş olan Şevket Süreyya Aydemir'in, I5 günlük tazminat ödenmek suretiyle, vazifesine son verilmesi; Bakanlar Kurulunca 9 /2 /I95I tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan
Devlet Bakanı
Başbakan Yardımcısı
Devlet Bakanı
Adalet Bakanı
Milli Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Milli Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Eko. ve Ticaret Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı
G. ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Çalışma Bakanı
İşletmeler Bakanı

[283] T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelât Umum Müdürlüğü, Dosya No: 030-18-01-02/124-100-10 (Bakanlar Kurulu kararıyla vazifesine son verilmesi hakkında)